पण्डितराजश्रीनिवासकविविरचितः

श्रीमत्सत्यनिधिविलासः

(सर्वतोविलासव्याख्यासमेतः)

(ಕನ್ನಡಾನುವಾದ ಸಮೇತ)

संपादकः भाषानुवादकश्च

जयतीर्थाचार्यः पगडाल

प्रकाशनम्

विश्वमध्वमहापरिषत्

जयतीर्थ विद्यापीठम्, उत्तरादिमठः, बेङ्गळूरु-४

।। श्रीदिग्विजयरामो विजयते ।।

।। श्रीसत्यप्रमोदगुरुभ्यो नमः ।।

श्रीसत्यनिधिविलासः

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸಃ

(ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ಸಹಿತ)

सम्पादकः

पं.जयतीर्थाचार्य पगडाल

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ವಿಶ್ವಮಧ್ವ ಮಹಾ ಪರಿಷತ್

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥ ವಿದ್ಯಾಪೀಠ, ಉತ್ತರಾದಿಮಠ

ಬಸವನಗುಡಿ, ಬೇಂಗಳೂರು - ೪

ŚRĪ SATYANIDHIVILASA of **Sri Srinivasacharya** with the commentary of **Sri Lakshmeeshwara Narasihmachar** and translation in Kannada by **Jayatirthacharya Pagadal.**

Editor : **Jayatirthacharya Pagadal**

Published by :

Vishwa Madhwa Mahaparishat,
Jayatirtha Vidyapeeth, Poojamandir,
Basavanagudi, Bangalore - 560 004.

First Edition : 2001

Copies : 1000

Price : Rs.60/-

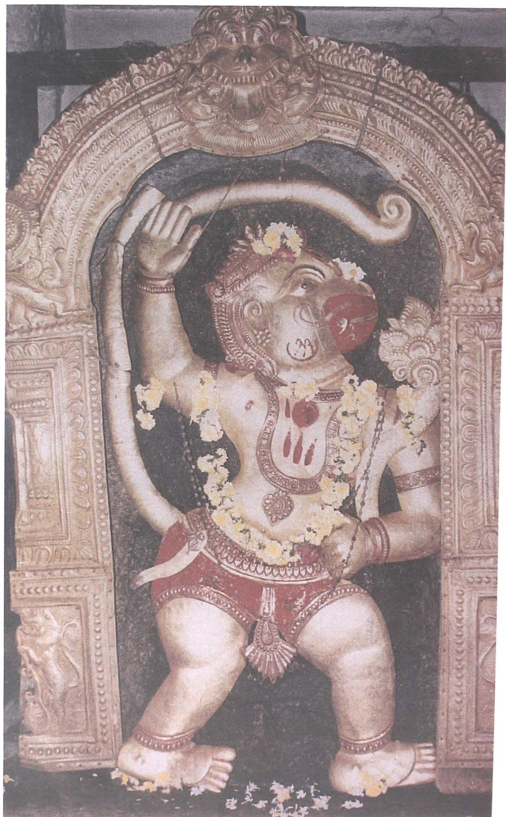
Copies can be had from :

1. Sri Jayateertha Vidyapeeta
Uttaradi Math, Basavanagudi, Bangalore - 560 004.
Ph: 6678726

2. Sri Uttaradi Math,
Kachiguda, Lingampalli, Hyeadcraba.
Ph: 7564624, 7561817

3. Uttaradi Math, Fort, Kurnool, Ph-44082

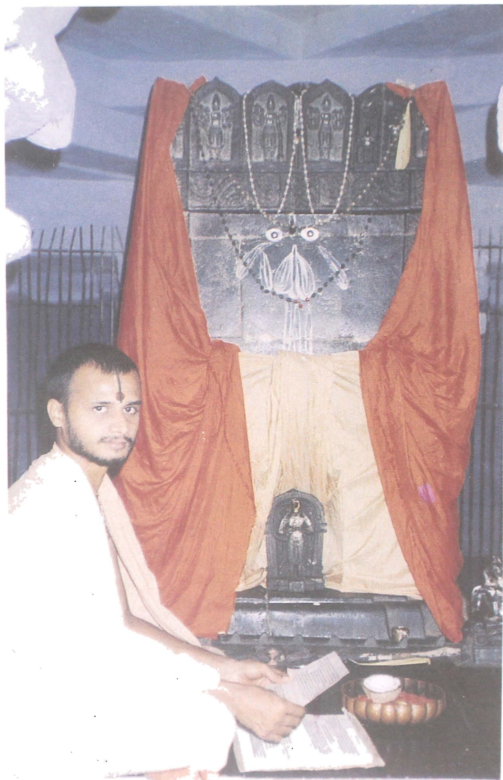
Printed at :
Vagartha Printonics, Bangalore-19.

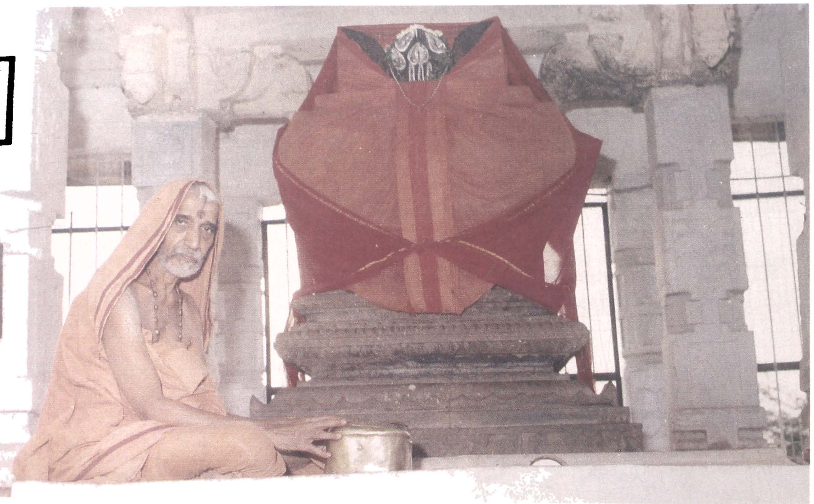

ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥ ಕರಾರ್ಚಿತ ತುಮಕೂರು ಆಂಜನೇಯ

श्री श्री १००८ श्री सत्यव्रततीर्थ मुलवृंदावन
सांगली

ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾಥರು

।। ಶ್ರೀದಿಗ್ವಿಜಯರಾಮೋ ವಿಜಯತೇ ।।

ಅನುಗ್ರಹ ಸಂದೇಶ

ಬಿಡಾರ :- ವಿಜಯವಾಡ **ದಿನಾಂಕ :- 21-02-2001**

ಶ್ರೀಶ್ರೀ ೧೦೦೮ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ವೈರಾಗ್ಯಗಳ ಸಾಕಾರಮೂರ್ತಿಗಳು. ಮಹಾತಪಸ್ಸಂಪನ್ನರು. ಮಹಾಮಹಿಮಾನ್ವಿತರು. ಇವರು ಶ್ರೀಮತ್ಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರಿಂದ ವೇದಾಂತಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಷಿಕ್ತರಾದವರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮತ್ಸತ್ಯನಾಥತೀರ್ಥರನ್ನು ನಾಡಿಗೆ ನೀಡಿದ ಮಹಾಮಹಿಮರು. ಇವರ ನಾಮದ ಜಪದಿಂದ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುವವು ಮತ್ತು ಇವರ ಸ್ಮರಣೆಮಾತ್ರದಿಂದ ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹ, ಪರವಾದಿಗಳ ನಿಗ್ರಹವಾಗುವದು ಎಂಬುದು ಅವರ ಪರಮಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಮತ್ಸತ್ಯನಾಥತೀರ್ಥರ ಅನುಭವದ ನುಡಿಯಾಗಿದೆ.

ಇವರ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ಕಾವ್ಯ "ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸ". ಈ ಕಾವ್ಯವು ಈಗಾಗಲೇ ಶ್ರೀಸತ್ಯಧ್ಯಾನ ವಿದ್ಯಾಪೀಠದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನರಿಯದ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳು ಆಸಕ್ತರು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಓದಿ ತಿಳಿದು ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯ ಪಂ.ಜಯತೀರ್ಥಾಚಾರ್ಯ ಪಗಡಾಲ, ಸುಂದರವಾದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಭಾವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕನ್ನಡೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕನ್ನಡವನ್ನರಿಯದ ಜನರಿಗೂ ಗುರುಗಳ ಮಹಿಮೆ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಆಂಗ್ಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ತೆಲುಗುಪಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಹೊತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಉತ್ತರಾದಿಮಠದ ವಿಶ್ವಮಧ್ವ ಮಹಾಪರಿಷತ್ ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ತಂದಿದೆ. ಆಸ್ತಿಕ ಸಮಾಜ ಇದರ ಉಪಯೋಗ ಪಡೆದು ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕು.

ಕಾವ್ಯದ ಅನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯನಾದ ಪಂ.ಜಯತೀರ್ಥಾಚಾರ್ಯ ಪಗಡಾಲ ಇವನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ನೀಡಲೆಂದು ಅಸ್ಮದುಪಾಸ್ಯ ಶ್ರೀಮೂಲದಿಗ್ವಿಜಯರಾಮಾಭಿನ್ನ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮೂಲಸೀತಾದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

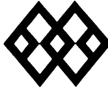
ಇತಿ ನಾರಾಯಣ ಸ್ಮರಣೆಗಳು
ಶ್ರೀ೧೦೦೮ ಶ್ರೀಸತ್ಯಾತ್ಮತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು
ಶ್ರೀಮದುತ್ತರಾದಿಮಠ

।। श्रीदिग्विजयरामो विजयते ।।

ಈ ಹೊತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಹೊರತರಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಯುತರಾದ ಭಾಸ್ಕರರಾವ್ ಹಾಗೂ ಅವರ ಕುಟುಂಬದವರಿಗೂ ಆಯುರಾರೋಗ್ಯ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡಲೆಂದು ಅಸ್ಮದುಪಾಸ್ಯ ಶ್ರೀಮನ್ಮೂಲರಾಮ, ಶ್ರೀದಿಗ್ವಿಜಯರಾಮ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಇತಿ ನಾರಾಯಣ ಸ್ಮರಣೆಗಳು

ಶ್ರೀ ೧೦೦೮ ಶ್ರೀಸತ್ಯಾತ್ಮತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು

ಮುಖಪುಟ ಲೇಖನ

ಅದ್ಭುತ ಶಿಲೆ, ಕಲೆಗೆ ನೆಲೆ, ಉಪದೇಶದ ಸೆಲೆ. ತನುವ ದಂಡಿಸು. ಕೇಶವನಿಗೆ ದಂಡವತ್ ಪ್ರಣಮಿಸು ಎಂದು ವಾಮಹಸ್ತದ ದಂಡದ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಿದರೆ, ಜಲಪೂರ್ಣಕಮಂಡಲು ಸಹಿತ ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆ, ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರ ತೀರ್ಥದಿಂದ ಜ್ಞಾನಪಡೆ-ದುಕೋ. ಅದು ಗಂಗಾದಿ ತೀರ್ಥಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲು. ಪಾವನ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಕಲ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನೀವ ಕಾಮಧೇನುವಿನಂತೆ ನಾ ಇದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಕಾಮಧೇನುವಿನಡಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸತ್ಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಕೇಶವನೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂದು ಅವನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಷಯಗಳೆಡೆ ಧಾವಿಸುವ ನಮ್ಮನ್ನು ದಂಡಿಸಿ, ಸಕಲ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳೊಂದಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರರಸವನ್ನೀವ,ಕೇಶವನ ಪಾದಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವರು ಗುರುವರ್ಯರು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಮುನಿವರ್ಯರು.

ಇದು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಪ್ರತೀಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಈ ತರಹದ ವೃಂದಾವನ ಇದೊಂದೇ.

ನಿಮ್ಮ ನೆನಪಿಗೆ

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಕಾಲ 1638 – 1660

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ನಂತರ 18ನೇ ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳು.

ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ಹೇಸರು	–	ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು
ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು	–	ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯ
ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರು	–	ಸತ್ಯಾದೇವಿ
ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ತಮ್ಮಂದಿರು	–	1. ವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ 2. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯ
ಗೋತ್ರ	–	ಮೌನಭಾರ್ಗವ ಗೋತ್ರ
ಮಾವಂದಿರಗೋತ್ರ	–	ಔರ್ವ
ಜನ್ಮಸ್ಥಳ	–	ಪುಣ್ಯಸ್ತಂಭ (ಪುಣತಾಂಬೇ, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ)
ಆಶ್ರಮಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಸ್ಥಳ	–	ಭಾಗಾನಗರ(ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ)
ಸಂಸ್ಥಾನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ವರ್ಷ	–	ಬಹುಧಾನ್ಯ, 1638.
ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳು	–	ಕುಂಭಾರೀವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ
ಆಶ್ರಮಗುರುಗಳು	–	ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರು.
ಜೇಷ್ಠಯತಿಗಳು	–	ಶ್ರೀಸತ್ಯಪ್ರಜ್ಞತೀರ್ಥರು.
ಇವರಿಂದ ಅಣುಸಂಸ್ಥಾನ ಪಡೆದವರು	–	1. ಸತ್ಯಾನಂದತೀರ್ಥರು 2. ಗುಣನಿಧಿತೀರ್ಥರು
	–	3. ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು
ಆಶ್ರಮಸ್ವೀಕರಿಸಿದವರು		1. ಮುನೀಂದ್ರತೀರ್ಥರು. 2. ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತತೀರ್ಥರು 3. ಸುಮತಿಯತಿಗಳು
ಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನ ಪಡೆದ ಶಿಷ್ಯರು	–	ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥತೀರ್ಥರು
ಸಮಕಾಲೀನ ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳು	–	ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಶ್ರೀಪಾದರು.

ಮಂತ್ರೋಪದೇಶಪಡೆದವರು	–	ಛಲಾರಿಸಂಕರ್ಷಣಾಚಾರ್ಯ
ಸೈವಾ ಭಾಗ್ಯಪಡೆದ ರಾಜರು	–	ಅನಂತಪ್ರಬು – ಬಿಜಾಪುರ ಸಂಭಾಜೀರಾಯ ಬಿಜಾಪುರ ರಾಘವ ಪಂಡಿತ ಚೆಂಜೀ – ಅನಂತಪ್ರಭು ಆತನ ತಮ್ಮ ಕೇಶವರಾಯ ಕೊಲ್ಲಾಪುರದ ದೊರೆ.
ವೃಂದಾವನವಿದ್ದ ಸ್ಥಳ	–	ನಿವೃತ್ತಿಸಂಗಮ (ಸಂಗಮೇಶ್ವರ) ಕೃಷ್ಣಾನದಿ(ಸಪ್ತನದಿಗಳ ಬೀಡು)
ವೃಂದಾವನ ಪ್ರವೇಶ	–	ಶಾರ್ವರೀ ಸಂ. 1660 ಮಾರ್ಘಶೀರ್ಷ ಶುದ್ಧ ದಶಮಿ
ಈಗ ವೃಂದಾವನ ವಿರುವ ಸ್ಥಳ	–	ಕರ್ನೂಲ್ ಉತ್ತರಾದಿಮಠ
ವಿರಚಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳು	–	1. ಪ್ರಕೃತಿ ಶೃತಿ ಸುಧಾ 2. ವಚನ ಪ್ರಸೂನ ಮಾಲಾ (ಅನುಪಲಬ್ಧ) 3. ವಾಯುಭಾರತೀ ಸ್ತೋತ್ರ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ ವಿಗ್ರಹಗಳು	–	1. ಆಂಜನೇಯ (ತುಮಕೂರು) 2. ಕೇಶವದೇವರು (ಗುಂಟುರು) 3. ಆಂಜನೇಯ (ಕರ್ನೂಲ್) 4. ಕರಮುಗಿದ ಪ್ರಾಣದೇವರು (ಕರ್ನೂಲ್)

ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಗ್ರಂಥಗಳು

1. ಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸ (ಪಂಡಿತರಾಜ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕವಿಗಳು,)
2. ಗುರುವಂಶಕಥಾಕಲ್ಪತರು (ದೈವಜ್ಞ ಭೀಮಾಚಾರ್ಯ)
3. ಗುರುಪರಂಪರಾಸ್ತೋತ್ರ, (ಶ್ರೀಸತ್ಯಾಭಿನವರು.)

ನಮೋವಾಕಂ ಪ್ರಶಾಸ್ಮಹೇ

ನನಗೆ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯಲು ಸ್ಫೂರ್ತಿನೀಡಿ ಗುರುಭಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಜ್ಞಾನದ ಬೆಳಕು ನೀಡಿದ ಮಹಾನುಭಾವರು ಶ್ರೀ ೧೦೦೮ ಶ್ರೀ ಸತ್ಯಪ್ರಮೋದ ತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು. ಉದ್ಗ್ರಂಥಗಳ ಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಾ ನಿರಂತರ ನನ್ನನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವವರು ಶ್ರೀ ೧೦೦೮ ಶ್ರೀಸತ್ಯಾತ್ಮತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದರು. ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಯಾವ ಗುಣವೂ ನನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಉಭಯ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ ಕಾರುಣ್ಯ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಗಳ ಫಲವೇ ನಿಮ್ಮ ಮುಂದಿರುವ ಈ ಕೃತಿ. ಉಭಯ ಶ್ರೀಗಳ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ "**ಭೂಯಿಷ್ಠಾಂತೇ ನಮ ಉಕ್ತಿಂ ವಿಧೇಮ**" ಎಂಬ ವೇದವಚನವನ್ನಲ್ಲದೇ ಬೇರೇನನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥ.

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ನೀಡಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದ, ಪರಮಪೂಜ್ಯರಾದ, ವೇದಾಂತ ಗ್ರಂಥಗಳ ಉಪೇದಶನೀಡಿದ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಮೂರ್ತಿಗಳಾದ, ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥವಿದ್ಯಾಪೀಠದ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಪಂಡಿತ ಪೂಜ್ಯ ಗುತ್ತಲಾಚಾರ್ಯರ "**ಚರಣೌ ವಂದಾಮಹೇ ಸರ್ವದಾ**".

ಮುಂಬೈ ಶ್ರೀಸತ್ಯಧ್ಯಾನವಿದ್ಯಾಪೀಠದ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಪಂ.ಪೂ. ಶ್ರೀಮಹಾಹುಲಿ ವಿದ್ಯಾಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಪೀಠದ ವತಿಯಿಂದ ಅಚ್ಚಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸ ಕಾವ್ಯದ (ಮೂಲಮಾತ್ರ) ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಪೂಜ್ಯ ಮಹಾಹುಲಿ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ "**ಭೂಯೋ ಭೂಯೋ ನಮಾಮ್ಯಹಂ**".

ಪಂ.ಪೂ. ಶ್ರೀಸತ್ಯಧ್ಯಾನಾಚಾರ್ಯ ಕಟ್ಟಿ ಅವರು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸ ಕಾವ್ಯದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಹಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪೂಜ್ಯ ಕಟ್ಟೀ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ "**प्रणमामि**".

ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪಾಠ ಹೇಳಿದ ಈ ಕೃತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಅನೇಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರನೀಡಿದ ಗುರುಗಳಾದ ಪಂ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯ ಆಲೂರ, ಪಂ. ಕೃಷ್ಣಚಾರ್ಯ, ಪಂ. ರಾಮಮೂರ್ತಿಚಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಪಂ. ನರಸಿಂಹ ಆಚಾರ್ಯ ಕಟ್ಟಿ ಇವರಿಗೆ "**ಸಹಸ್ರಶಸ್ಸನ್ನಮಾಮಿ**".

ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪಂದಿರಾದ ಶ್ರೀರಾಮಮೂರ್ತಿ ಆಚಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಆಚಾರ್ಯ ಪಗಡಾಲ ಅವರು ನನಗೆ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಹೇಳಿ, ಕಳೆದ ೪೦–೫೦ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ–ಟ್ಟಿದ್ದ ಭಾವ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಂಗಮೇಶ್ವರದ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ವೈಭವ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ "**ಶಿರ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು**".

ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ನನ್ನ ಸಹಪಾಠಿಗಳಾದ ವಾದಿರಾಜಾಚಾರ್ಯ L.S ಹಾಗೂ ವಾಮನಾಚಾರ್ಯ ಆಲೂರು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಈ ಕೃತಿ ಹೊರಬರುವಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಮಯ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಕೃತಿಪರಿಚಯವನ್ನು ತೆಲುಗು ಭಕ್ತರಿಗಾಗಿ ತೆಲುಗು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಗೋವರ್ಧನಾಚಾರ್ಯ-ರಿಗೂ ಆಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀಯುತ-ರಾದ ಕೇಶವರಾವ್ ಹಾಗೂ ಎನ್. ಗೋಪಿನಾಥ್ ಅವರಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಈ ಕೃತಿ ಹೊರತ್ತಿರುವ ವಿಶ್ವಮಧ್ವಮಹಾಪರಿಷತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೂ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆರ್ಥಿಕ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ ಕೆ. ಭಾಸ್ಕರರಾಯರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಕೆ. ಶ್ರೀಹರಿ ಇವರಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಶ್ರೀಹರಿಯವರು ನನ್ನ ಆಪ್ತ ಸ್ನೇಹತರು. ಈ ಕೃತಿಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಉತ್ತಮ ಸಲಹೆ, ಉತ್ತೇಜನ ನೀಡಿದವರೂ ಹೌದು.

ಅಂದವಾಗಿ ಅಕ್ಷರಜೋಡಣೆ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥ ವಿದ್ಯಾಪೀಠದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಾದ ಮಹಿದಾಸ ಜೋಶಿ, ಶ್ರೀಪತಿ ಉಮರ್ಜಿ ಹಾಗೂ ಆನಂದ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಇವರಿಗೆ ದೇವರ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ ಪರಮಾನುಗ್ರಹವಾಗಲೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀಕಾಂತ ಅವರಿಗೂ ಉಳಿದ ಜಯತೀರ್ಥವಿದ್ಯಾಪೀಠದ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಸಹೋದರರಿಗೂ ಭಗವಂತ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ. ಸುಂದರವಾಗಿ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ ವಾಗರ್ಥ ಇವರಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಕೃತಿಪರಿಚಯ

ಇತಿಹಾಸವು ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಭದ್ರ ಬುನಾದಿ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಇತಿಹಾಸವು ಬುನಾದಿ ಮಾತ್ರವಾಗದೆ ವಿಮುಕ್ತಿಗೆ ಸೋಪಾನವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸ್ವರ್ಣ ಸೋಪಾನವೇ "**ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸ**"ವೆಂಬ ಕಾವ್ಯ. ಕವಿಗಳಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾ-ಚಾರ್ಯರು ಈ ಸೋಪಾನವೇರುವವರಿಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯರಸವನ್ನು ಭಕ್ತಿಭಾವ-ದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಸಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತದ ದೃಷ್ಟಿ-ಯಲ್ಲಿ ಈತೆರನಾದ ಕಾವ್ಯಗಳೇ ನಿಜವಾದ ಕಾವ್ಯಗಳು. ಇಂತಹ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಕಂಠ ತುಂಬಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆನಂದ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಕೇವಲ ವರ್ಣ-ನಾತ್ಮಕವಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಭಾಗವತವು "ವಾಯಸ ತೀರ್ಥ"ವೆಂದು ಟೀಕಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಒಲವು ಪಡೆದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸ ಕಾವ್ಯವು ಭಕ್ತರಿಗೆ ದಾರಿದೀಪ-ವಾಗುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅನೇಕ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಗ್ರಂಥವೂ ಆಗಿದೆ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವಾಗಲೂ ಕಾವ್ಯ ತನ್ನತನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದೇ ರಸಿಕರಿಗೆ ರಸದೌತಣವನ್ನು ಬಡಿಸುತ್ತಿದೆ. ತನ್ನ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಉಪಮಾನ, ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಸವಾಲಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ. ಅನೇಕ ವೃತ್ತಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಈ ಕಾವ್ಯವು, ಕಾವ್ಯನಾಯಕನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡು, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಶ್ರೀಸುಮಧ್ವ-ವಿಜಯದ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ, ಈ ಕಾವ್ಯವು, ಮೊದಲು ರಾಮಾಯ-ಣವನ್ನು, ನಂತರ ಮಹಾಭಾರತವನ್ನು, ಶ್ರೀಮಧ್ವರ ಹಾಗೂ ಇತರ ಗುರುಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು, ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಮೂರು ಸರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿ, ಮುಂದಿನ ಐದು ಸರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ತೆರೆದಿಟ್ಟಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ಊರು, ಮನೆತನ, ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಅವರ ಸ್ಥಿತಿ ಅವರ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಮಾಹಿತಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಕೈಗೊಂಡ ಸಂಚಾರ, ಹೇಳಿದ ಪಾಠ,ಮಾಡಿದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ, ಆಚರಿಸಿದ ಯಜ್ಞಗಳು, ನೀಡಿದ ದಾನ, ಸಿದ್ಧಿಸಿಕೊಂಡ ತಪಸ್ಸು, ಮುಂತಾದವು-ಗಳು ತುಂಬ ಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ. ಕವಿಗಳು ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟು ೮ ಸರ್ಗಗಳ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ೫೧೧ ಶ್ಲೋಕಗಳಿವೆ.

ಎಂಟನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳೇ ರಚಿಸಿದ ಆರ್ಯಾವೃತ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಉಪದೇಶದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ, ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯ ನರ್ತಕಿಗೆ ವಜ್ರಕಿರೀಟವನ್ನು ತೊಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಪೂರ್ಣ ಅನುಗ್ರಹವೂ ಇದೆ ಎಂದು ತೋರಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.ವಿದರ್ಭಶೈಲಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಕವಿಗಳು ಗುರುಗಳ ಪಾವನಚರಿತಾಮೃತಕ್ಕೆ, ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ, ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳೆಂಬ ಕೇಸರಿ, ಏಲಕ್ಕಿ, ಕರ್ಪೂರಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಓದಿದಷ್ಟು ಮತ್ತೆ ಓದಿಸುವ ಈ ಕಾವ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಮೈದಾಳಿದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದವರು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕವಿಗಳು. ಇವರು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥರಿಂದ "ಪಂಡಿತರಾಜ"ನೆಂದು ಬಿರುದು ಪಡೆದ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಸರ್ಗದ ಅಂತಿಮ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ರಾಮಾಯಣದ ಕೀರ್ತನೆಯೆಂದರೆ ಪಂಚಪ್ರಾಣ. ಮೊದಲನೇ ಸರ್ಗವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಇದು ನಮ್ಮದೌರ್ಭಾಗ್ಯ.

ಇನ್ನು, ಸರ್ಗಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಕಾಣೋಣ.

ಮೊದಲನೇ ಸರ್ಗ :- ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ೭೮ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ದಶರಥನು, ತನ್ನ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರನನ್ನು ರಾಮನೆಂದು ಕರೆದದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ಮೂಲರಾಮದೇವರ ಕಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸುಂದರವಾದ ಉಪಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣಕಥೆಯನ್ನು ಹೆಣೆದು ತಮ್ಮ ಅದ್ಭುತ ಕೌಶಲ್ಯವನ್ನು ತೋರಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಕಾಣೋಣ.

೧. ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ಜನಕನು ರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೆದೆ ಏರಿಸಲು ಹೇಳಿದಾಗ, ರಾಮನು ಶಿವಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮುರಿದನೆಂದು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ಕವಿಗಳು ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಹೀಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಮನು ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮುರಿಯಲಿಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿರುವ ರಾಜರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ (ಸೀತಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನೂ) ಮುರಿದ. ಧನುಸ್ಸನ್ನೂ ರಾಜರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮುರಿದು ಸೀತೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತತ್ತ್ವಭವನವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

೨. ಸೀತೆಯೊಡನೆ ರಾಮನು ಹೊರಟಾಗ ಪರಶುರಾಮನು ಎದುರಾದ ಪ್ರಸಂಗ. ಸೀತೆ ಮಿಂಚಿನ ಬಣ್ಣದವಳು. ರಾಮ ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ. ಮಿಂಚಿ-ನೊಡನೆ ಹೊರಟ ಮೇಘಕ್ಕೆ ಪರ್ವತದಂತೆ ಪರಶುರಾಮನೆದುರಾದ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮಿಂಚು ಮೊಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರಲಾರದು. ಅಂತೆಯೇ ಸೀತೆಗೆ ಎಂದಿಗೂ ರಾಮನ ಅಗಲಿಕೆಯಾಗದು. ಮೇಘಕ್ಕೆ ಪರ್ವತವೆದುರಾದರೆ ಘರ್ಷಣೆ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಆದರಂತೆ ದಶರಥನ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೂ ರಾಮಪರಶುರಾಮರ ಕದನವಿಡಂಬನೆಯು ನಿಲ್ಲುವುದಲ್ಲ ಎಂದು ಕವಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೀಗೇ, ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆಯನ್ನು ಈ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಎರಡನೇ ಸರ್ಗ :- ದ್ವಾಪರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ದುಷ್ಟಶಕ್ತಿಗಳು ತಲೆ ಎತ್ತಿದಾಗ ಅವರನ್ನು ಬಗ್ಗು ಬಡೆಯಲು ರಾಮಚಂದ್ರನೇ ಕೃಷ್ಣನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಾಗೂ ಭೀಮಸೇನನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿ-ದ್ದಾರೆ. ಉಪಮಾನಗಳಿಂದಲೇ ಕಾವ್ಯರಸವನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುವ ಶೈಲಿ ಇವರದು.

ಉದಾಹರಣೆಗೆ :- ಕೃಷ್ಣನು ಗೋಪಿಕೆಯರೊಡನೆ ಆಡಿದ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯ ಪ್ರಸಂಗ. ಅಲ್ಲಿ ಇವರು "रतिपतिं तनयं जनयन्निव" ರತಿಪತಿಯಾದ ಕಾಮನನ್ನೇ ಮಗನನ್ನಾಗಿ ಪಡೆಯುವಂತೆ (ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ) ರಾಸಕ್ರೀಡೆ ಆಡಿದನೆಂದು ಚೇತೋಹಾರಿಯಾಗಿ ಶೃಂಗಾರವನ್ನು ಶೃಂಗಕ್ಕೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಥೆಯನ್ನು ಭೀಮನ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸುತ್ತಾ, ಆಚಾರ್ಯರ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಮಧ್ವರ ಅವತಾರ, ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳ ರಚನೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಶ್ರೀಮೂಲರಾಮದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ.

ಮೂರನೇಸರ್ಗ :- ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಪ್ರವೇಶದ ನಂತರ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಿಗೆ ವೇದಾಂತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಆಧಿಪತ್ಯ ಮುಂತಾದವು-ಗಳನ್ನು ಈ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಿಂದ ಆರಂಭ-ಗೊಂಡು ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಗುರುಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪ-ವಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವು ಕಡೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬಹಳ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಈ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರ ಹಾಗೂ

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರ ತೀರ್ಪಿನ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಹೇಳದೇ, ಸ್ವಲ್ಪ ಬದಲು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರ ತೀರ್ಪು.

"असिना तत्वमसिना परजीवप्रभेदिना ।
विद्यारण्यं महारण्यं अक्षोभ्यमुनिरच्छिनत्" ।।

ಬದಲಿಸಿದ ಪಾಠ

"असिना तत्वमसिना परजीवप्रभेदिना ।
अवैदिकोत्तमारण्यं अक्षोभ्यमुनिरच्छिनत्" ।।

ಎಂದು ಮೂರನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವೈದಿಕೋತ್ತಮ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದರು ಎಂದರೆ, ತಪ್ಪಿ ವಿದ್ಯೆಗೆ ವಿರೋಧಿಗಳೆಂದು ಭಾಸವಾಗಬಹುದು. ಇದು ಕವಿಗಳು ಕಂಡ ಕಹಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಯಥಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಒತ್ತು ಕೊಡಬೇಕಾಯಿತು. "अवैदिकोत्तमारण्यं" ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ವೈದಿಕ ಮುಖವಾಡ ಹಾಕಿಕೊಂಡ ಅವೈದಿಕರು, ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧರು ಎಂದು ತೋರಿಸದಂತೆಯೂ ಆಗಿ, ಎಲ್ಲ ಅವೈದಿಕಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿಸಿದಂತೆಯೂ ಆಗಿದೆ.

ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಇರಿಸಲು ಕವಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಯತ್ನ. ಶ್ರೀವೇದನಿಧಿಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಬಾಲ-ಸರಸ್ವತಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಪದ್ಯವನ್ನೇ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

अन्या सन्यासवृत्तिस्ते श्रीमद्वेदनिधे गुरो ।
यतो युष्मत्पदा संगादुत्तमः पुरुषो भवत् ।।३।।

ವೇದನಿಧಿಗಳು ವ್ಯಾಕರಣಗ್ರಂಥವಾದ "ನ್ಯಾಸಕ್ಕೇ" ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾ-ರೆಂಬ ಅಪೂರ್ವ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಾಲಸರಸ್ವತಿಯ ಮುಖದಿಂದ ನಮಗೆ ಹೇಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಇತಿಹಾಸ ದಾಖಲಿಸುವವರಿಗೆ ಇರಬೇಕಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ.

ಮುಂದೆ ಸತ್ಯವ್ರತರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಪರಂಪರೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುವ ಈ ಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಮಂಗಲ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ನಾಲ್ಕನೇ ಸರ್ಗ :- ನಾಲ್ಕನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ಬಗ್ಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಊರು, ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಪುಣ್ಯಸ್ತಂಬ. ಈಗ ಅದು ಪುಣೆತಾಂಬ ಆಗಿದೆ. ಅವರು ಮೌನಭಾರ್ಗವ ಗೋತ್ರದವರು. ಕೌಲಿಗಿ ವಂಶ. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಶುದ್ಧವಾದ ಪರಂಪರೆ ಇವರದು.ಇವರ ತಂದೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು. ಉದ್ದಾಮ ಪಂಡಿತರು. ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯುವಾಗ ಕವಿಗಳ ಲೇಖನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಉತ್ಸಾಹ. ಆದರೆ, ಕಾವ್ಯದ ಇತಿಹಾಸದ ಬಿಗುವು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಅಧ್ಯಯನದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

अंगानि वेदांश्च स धर्मशास्त्रं मीमांसया न्याययुतं पुराणं ।
अधीत्य विद्या वशमानिनाय चतुर्दशे वाम्बुजभूर्जगन्ति ।।

ಶಿಕ್ಷಾದಿ ಷಡಂಗಗಳು, ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳು, ಮೀಮಾಂಸದ ಹರವು, ಪುರಾಣಗಳು, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೊತ್ತ, ನ್ಯಾಯ ವಿಸ್ತಾರಗಳೆಲ್ಲ ಇವರ ತಲೆ ತುಂಬಿ ತುಳುಕಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಇವರದು. ಮಹಾಕರ್ಮಠರೂ ಹೌದು.

तस्याग्नि होत्रेष्टिपशुप्रधानैः पूर्वोत्तराख्यैः प्रसितस्य यागैः ।
त्रेता सदेष्टा चरणेन तुष्टा ददावभीष्टानि मुहुः प्रियेव ।।

ಇದು ಕವಿಗಳು ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಆಡಿದ ಮಾತು. ಇವರ ಮಡದಿ ಸತ್ಯಾದೇವಿ . ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತರಾದಂತೆ ಪಾಠಪ್ರವಚನದಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾ ದೀಕ್ಷಾಬದ್ಧರು. ಇವರು ದಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಕೈ ಮುಂದೆ तपो धनानां तपसा महत्वं अथश्चकारात्मगुणैरुदारैः ತಪಸ್ವಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಾಧಿಸಲಾಗದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವಗುಣಗಳಿಂದ ಪಡೆದ ಮಹಾತ್ಮರು ಎಂದು ಕವಿಗಳು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ.ಇಂಥಹ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಬಿಡದಿರುವ ಒಂದು ಚಿಂತೆ ಅದು ಸಂತಾನ ಚಿಂತೆ. ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧೀಶರು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರು. ಅವರ ಅಣತಿಯಂತೆ ಸತ್ಯಾದೇವಿ ಗರ್ಭಧರಿಸಿದಳು. ರಘುನಾಥರ ಉದಯವಾಯಿತು. ರಘುನಾಥನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕವಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಾಭಾಸ ಅಲಂಕಾರವೆಂದರೆ ಪರಮ ಪ್ರೀತಿ. ಇದಕ್ಕೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ.

हाराभिरामोऽपि सबालको विहाराभिरामो नितरां बभूव ।
चिक्रीड लोकेऽप्रतिमोऽपि बालैः विचित्ररूपां प्रतिमां निधाय ।।

ರಘುನಾಥನು ಹಾರದಿಂದ ಅಭಿರಾಮನಾದರೂ,ವಿಹಾರಗಳಿಂದಲೂ ಅಭಿರಾಮ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತಿಮನಾದರೂ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಆಡುವವನು. ರಘುನಾಥನ ಉಪನಯನದ ವರ್ಣನೆಮಾಡಿ ಈ ಸರ್ಗವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಐದನೇ ಸರ್ಗ :- ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು, ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಅಧ್ಯಯನ-ವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಉನ್ನತ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ಕುಂಭಾರಿ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯರ ಬಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾತಂಜಲಭಾಷ್ಯವನ್ನು, ಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಹಾಗೂ ನವೀನನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರು. ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸಾಗರದ ದಂಡೆಯನ್ನು ಬುದ್ಧಿನೌಕೆಯಿಂದ ತಲುಪಿದರು. ಸಾಂಖ್ಯ, ಪಾಶುಪತ, ಶಾಕ್ತ, ಮಿಥ್ಯಾವಾದ ಮೊದಲಾದ ದುರ್ಮತಗಳನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸಲು ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರು. ಸರಸ್ವತಿಯ ಕರದಿಂದ ನುಡಿಸುವ ವೀಣೆಯ ಮಾಧುರ್ಯ-ವನ್ನು ಹೋಲುವ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಪರಿಣತರಾದರು.

ಹೀಗೆ ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯಾಪರಿಪೂರ್ಣರಾದ ಪುತ್ರರಿಗೆ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾ-ರ್ಯರು ವಿವಾಹ ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದರು. ಸ್ವಭಾವಿಕವಾಗಿ ವಿರಕ್ತರಾದ ಪುತ್ರನನ್ನು ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಔರ್ವ ಗೋತ್ರದ ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳಾದ ರಘುವರ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಪುತ್ರಿಯೊಡನೆ ಮದುವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ರಘುವರ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಪುತ್ರಿ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ ವೈರಾಗ್ಯವು ಅಷ್ಟೇ ಅಕಾಟ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಕವಿಗಳ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಈಮೊದಲೇ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಒಬ್ಬಳ ಕೈ ಹಿಡಿದಿದ್ದರಂತೆ. ಆಕೆಯೇ ವಿರಕ್ತಿ. ಆಕೆಗೆ ಸವತಿಯಾಗಿ ಬಂದಳಂತೆ ಈ ರಘುವರ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಪುತ್ರಿ. ಆದರೂ ಆಕೆಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ ವೈರಾಗ್ಯವು ಕರಗಲಿಲ್ಲ. ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ ಗಾರ್ಹಸ್ತ್ಯ ತುಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಕೋಗಿಲೆಯು ಕೂಗಿ ವಸಂತನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಘುನಾಥರು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡಿದರು.

ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತವಾಗುತ್ತಿರಲು ಮತ್ತು ಉದಯಿಸುತ್ತಿರಲು ನಿತ್ಯಾಗ್ನಿಹೋತ್ರದ ಅಗ್ನಿ, ಪ್ರಜಾಪತಿ, ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಿಗೆ ಹಾಲಿನ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಗಮಾಡಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಯಥೇಷ್ಟ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಮೃಷ್ಟಾನ್ನವನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಗ್ರೀಷ್ಮಋತು ಬರಲು ಪಶುಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವದೇವ, ವರುಣಪ್ರ–ಘಾಸ, ಸಾಕಮೇಧ, ಸುನಾಸೀರೀಯ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿ–ದ್ದರು. ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮವನ್ನು, ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ "ದ್ವಾದಶಾಹ"ವನ್ನು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಾಠವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ವಚನಾಮೃತ ಧಾರೆಯನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳು ತಮ್ಮ ಹೃದಯ ಶಿಂಪಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವುಗಳು ಮೌಕ್ತಿಕ ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿದವು. ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಭಾವ ಅಂದರೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿದವು. ಕವಿಗಳು, ಕೋವಿದರು ಅವುಗಳನ್ನು ಕಂಠ ಮಣಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಆಚಾರ್ಯರು ಪಾಠ ಹೇಳುವಾಗ ಕೊಪಗೊಳ್ಳುವವರಲ್ಲ. ಯಾರ ಸಂದೇಹವೂ ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಇದು ವಿದ್ಯಾದಾನವಾದರೆ, ಇನ್ನು ಅನ್ನದಾನದ ಬಗ್ಗೆ ......

ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇಷ್ಟವಾದದ್ದು, ರಸದಿಂದ ಪುಷ್ಟವಾದದ್ದು, ಮೊಸರುತುಪ್ಪಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದನ್ನೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ದಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾರಿಗೂ ಕದನ್ನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. (ಇದು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಸತ್ಯ.) ಈ ರೀತಿ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಉತ್ತರ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟುನಿಂತಾಗ ತಂದೆಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು ಚಿಂತೆ. ಇವರು ಹುಟ್ಟುವಮೊದಲೇ,"ಇವರು ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ"ಎಂದು ವಿದ್ಯಾಧೀಶರು ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿದಿದ್ದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಮಗನನ್ನು ತಡೆಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಮೌನದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಹಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಕ್ತರಾದರೂ ನಿರ್ದಯಿಗಳಲ್ಲ. ಅವರು ತಂದೆಗಳ ಬಳಿ ಬಂದು, "ನಿಮಗೆ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯರು ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಂದ ವಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ". ಎಂದು ನುಡಿದು ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟರು.

ಅನೇಕ ಪ್ರೌಢಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ನರ್ಮದಾನದಿಯನ್ನು ಆರಂಭ ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೂ ಪ್ರಯಾಣಬೆಳಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿರುವ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ,ಅವರನ್ನು ವೈಷ್ಣವರನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ, ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿ ಕಡೆಗೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಭಾಗಾನಗರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತರಿಗೆ ಸಕಲಜಯಪತ್ರಗಳನ್ನು, ಯಾತ್ರಾಫಲವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದೆಲ್ಲ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಕವಿಗಳು ಅಚ್ಯುತಾಚಾರ್ಯರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತರ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭಾಗಾನಗರದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಮ ಎಂಬ ವಿಚಾರದೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಈ ಸರ್ಗ.

ಆರನೇ ಸರ್ಗ :- ಗುರುಗಳ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯ, ರಾಘವ ಪಂಡಿತನಿಂದ ಸತ್ಕಾರ, ಆಮೇಲೆ ಅನಂತಭೂಪನಿಂದ ಸತ್ಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ. ಕವಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಏಳನೇ ಸರ್ಗ :- ಚಂಜೀ ನಗರದ ವರ್ಣನೆ, ಅನಂತ ಪ್ರಭುವಿನ ವಿನಯ, ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ನಿಸ್ಪೃಹತೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ. ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಆತನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಅನುಗ್ರಹ ಶ್ಲೋಕವೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರ ಮೇಲೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದ ಎಲ್ಲ ಪಂಡಿತರನ್ನು ಸೋಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಜಯಭೇರಿಯನ್ನು ಮೊಳಗಿಸುತ್ತಾರೆ, ಅಲ್ಲಗೆ ಈ ಸರ್ಗವು ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

ಎಂಟನೇ ಸರ್ಗ :- ಪಾದಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡ ಶ್ರೀಗಳು, ಶ್ರೀಮುಷ್ಣ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ನೆರದಿರುವ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯೋಪದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಕವಿಗಳು ಆ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಈ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಿಬಂಧನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಗ್ರಂಥರೂಪದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಒಂದೆರಡು ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳೋಣ.....

निर्भरमपि निजगर्भं नियतं रक्षेत् प्रसूर्यदि प्रेम्णा ।
कुक्षिस्थं जगदेतत् रक्षेन्नित्यं जगन्निधिः सत्यं ।।

ತಾಯಿಯು ದುರ್ಭರವಾದ ತನ್ನ ಗರ್ಭವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವವ–

ಳಾದರೆ, ಸದಾ ನಿಷ್ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿ ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಭಗವಂತ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸದಿಪ್ಪನೇ?

वीचिषु विरतासु पुनर्वारिनिधौ स्नातुमीहमान इव ।
कृष्णं सेवितुमिच्छति मर्त्यस्तृष्णासु भोगशमितासु ।।

"ಬಯಕೆಗಳು ಬಗೆಹರಿದ ನಂತರ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಜಿಸುವೆನೆಂಬುದು, ತರಂಗಗಳು ಶಾಂತವಾದ ಮೇಲೆ ಸಮುದ್ರಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದಂತೆ. ಬಯಕೆಗಳು ಬಗೆಹರಿಯುವುದೆನಿತು?! ಅದಕ್ಕೆ ಕೊನೆ ಎಲ್ಲಿ? ಮೂಢ ! ಇಂದೇ ಈಗಲೇ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸೇವಿಸು ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಈ ರೀತಿ ೩೩ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಸಾಗರವನ್ನು ಅಗಸ್ತ್ಯರಂತೆ ತಮ್ಮ ಈ ಪುಟ್ಟಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜೂಷೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದಿಟ್ಟು ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ನಾವು ಅದನ್ನು ಕಂಡೆವು. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಆನಂತರ ಶ್ರೀರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ "ವಚನ ಪ್ರಸೂನಮಾಲಾ"ಎಂಬ ಶ್ರೀರಂಗ ದಂಡಕವನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಡಬಾರದಿತ್ತೇ ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. (ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಇಂದು ಅದು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ.) ಮುಂದೆ ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಸಮಗ್ರ ದಕ್ಷಿಣ ಪಶ್ಚಿಮ ದೇಶಗಳನ್ನು ಸಂಚರಿಸಿ, ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಯತಿಗಳಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತರಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಜಯಪತ್ರಗಳನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವೆಂದು ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಾವ್ಯ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

ಕವಿಗಳು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಇಂಥ ಕಾವ್ಯಗಳು ಬಹಳ ವಿರಳ. ಇದು ರಸಿಕರಿಗೆ ರಸದೌತಣ, ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧಕರಿಗೆ ದಾರಿದೀಪ, ಭಾವುಕರಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯ ಸೆಲೆ. ಸಾಧಕರ ಸಾಧನೆಗೆ ದರ್ಪಣ. ಕವಿಗಳಿಗೆ ಸವಾಲಾಗಿ ನಿಂತ ರಮಣೀಯ ಕಾವ್ಯ.

ಇದಕ್ಕೆ "ಸರ್ವತೋವಿಲಾಸ"ವೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಬರೆದವರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ್ವರ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು, ಇವರು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥರ ಶಿಷ್ಯರು. ಇದನ್ನು

ಅವರು ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. "इति श्रीसत्यनाथ श्रीचरणचरणाराधकलक्ष्मीश्वरनरसिंहकृतायांसत्यनिधिविलासटिकायां सर्वतोविलासाख्यायां" ಎಂದು. ಇದರಿಂದ, ಇವರು ಕವಿಗಳ ಸಮಕಾಲೀನರೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು, ಇವರ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಅತ್ಯಂತ ಸರಳ, ಆದರೆ ಅಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕನೆ ಹಾಗೂ ಐದನೇ ಸರ್ಗದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನೋಡಿದರೆ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳನ್ನು ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಇವರು, ಅವರು "ಕುಂಭಾರೀ" ವಂಶದವರೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ತುಂಬ ಮಹತ್ವದ್ದಾದ ಟಿಪ್ಪಣಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿ ಉಪಕಾರಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅರಿಯದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾವ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಮೂಲದ ಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನ ಸಾರ್ಥಕ.

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟ, ನನ್ನ ಅಲ್ಪಮತಿಗೆ ತಿಳಿದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೇನೆ. "आपरितोषात् विदुषां न साधुमन्ये प्रयोगविज्ञानं" ।

ಜಯತೀರ್ಥಾಚಾರ್ಯ ಪಗಡಾಲ

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥವಿದ್ಯಾಪೀಠ.

ಬೆಂಗಳೂರು –೪

INTRODUCTION

History is a record of the life and achievements of mankind and provides a strong and secure foundation to the posterity, and the history of the lives of great sages is not only a secure foundation but also a golden ladder to attain salvation. One such golden ladder is the epic "Shri Satyanidhi Vilasa" written by Shri Srinivasacharya.

In his verses Shri Srinivasacharya has blended lyrical beauty with Bhakti. It is only such compositions which are considered to be true epics according to Shrimad Bhagavata. Such compositions are sung and enjoyed by great sages. According to Bhagavata if an epic has only literary beauty, it is called "Vayasa tirtha" meaning water sufficient only for a crow. It cannot quench the thirst of the soul.

"Shri Satyanidhi Vilasa" apart from being an authentic historical work, is such an epic which can guide devotees in the right direction. This work comprising many historical events has maintained the tempo of the entire epic in its narration of facts. It is a feast to the lovers of literature and philosophy. The readers are awe struck with the beauty of the figurative expressions and intricate metre in the verses. This composition gets its authenticity from the description of the hero by a poet who is his contemporary. The composition follows the style of "Sumadhva Vijaya". The first three cantos of this work briefly narrate the Ramayana, the Mahabharata and the lives of Shri Madhva and other gurus respectively. The remaining five cantos deal with the life of Shri

Sathyanidhitirtha giving details of his place of birth, parentage, the financial state. It also gives an account of Shri Satyanidhitirtha's tours(sancharas) the discourses he gave, the yajnas he performed, the charities he made and the penance, tapas he performed. But these are in brief.

This composition in eight cantos consists of 514 slokas. In the last canto, which is the crown of the epic, the writer has quoted some of the Upadesha shlokas of shri Sathyanidhitirtha which are set to "Arya Vrutta" metre. He has also given enough illustrations. By doing so the writer has made it obvious that he has special blessings of Shri Satyanidhitirtha. As has already been mentioned the writer has made the epic unique by using alliteration and pun which is like adding spices to the nectar of Guru Charitra. As a result one who reads it would like to read it again and again.

The writer of this epic Shri Srinivasacharya was the disciple of Shri Satyanathatirtha who gave him the title of "Panditharaja" which figures in the last shloka of every canto. That Acharya Srinivasa had a passion for the Ramayana is evident in the first canto. Unfortunately not many details about Shri Srinivasacharya are available. Let us now have a synopsis of each of the cantos.

Canto 1:

In this canto the story of the Ramayana is beautifully narrated in 68 shlokas. The writer while narrating why and how Dasharatha named his eldest son "Rama", also narrates the story of "Moola Rama". He has woven

lovely comparisions into the mainstream of the Ramayana with equally convincing instances and critical points.

First, in the episode of "Sita swayamvara", Janaka asked Rama to string the bow of Lord Shiva. Rama broke the bow while stringing it. This stringing of the bow is significant according to the author. He gives two meanings to it; one literal and the other metaphorical. The literal meaning is the actual breaking of the bow which metaphorically means that Rama broke the hearts of those kings who ardently wished to marry Sita, and thus shattered their hopes.

Second, he cites the episode of Parashurama's encounter with Rama. Rama was returning to Ayodhya after his marriage with Sita. Sita was as fair and bright as lightening and Rama was dark in complexion as a cloud. Black clouds are usually rain-bearing and the lightening provides a silver lining to them. As a cloud and the silver lining cannot be separated, so cannot Rama and Sita. Parashurama was like a mountain and as clouds dash against mountains when they come in the way, so had Rama to clash with Parashurama wich could not be prevented.

Canto 2:

In Dwaparayuga when evil forces started playing havoc again, Rama has born as Krishna. In this canto the author sings the praise of the power of Shri Krishna and Bhimasena. He has a unique style of making the lyrics appealing through figurative and illustrative examples. For instance let us look at the episode of "Rasakrida".

Here the author has made the "Shrungara Rasa" go to the zenith by saying that Krishna played "Rasakrida" with the Gopikas with such an emotional intensity that it looked as though it would result in the birth of "Kama" the lord of "Rati" as his son. Thus while stringing together the instances of the greatness of Krishna and "Leelas of Bhima" the author gives a prelude to the "Avatara" of "Shri Madhva" and the writing of the "Sarvamoola Grantha" and also throws light on the idol of "Shri Moola Rama Deva"

Canto 3:

In this canto the author has described the "Badarikashrama Pravesha" of Shri Madhvacharya and taking over of the charge of the "Vedanta Samrajya" by Shri Padmanabha Tirtha. He has also narrated the life histories of all the Gurus from Shri Padmanabha Tirtha to Shri Satyavrata Tirtha, in detail in some places, and briefly in some others. This canto consists of certain very important topics. For instance, the author has made a little change to the famous victory shloka "Asina Tattvamasina..." of "Shri Akshobhya Tirtha" which he felt would be very effective. This is the shloka, which captures the final verdict of "Shri Vedanta Deshika", about the debate that took place between "Shri Akshobhya Tirtha" and "Vidyaranya". The original verdict is

"असिना तत्वमसिना परजीवप्रभेदिना ।
विद्यारण्यं महारण्यं अक्षोभ्यमुनिरच्छिनत्" ।।

but the changed one is

"असिना तत्वमसिना परजीवप्रभेदिना ।
अवैदिकोत्तमारण्यं अक्षोभ्यमुनिरच्छिनत्" ।।

He substituted the word "Vidyaranya" with the word "Avaidikottama". If he said that "Akshobhya Tirtha" criticised "Vidyaranya" it would be misinterpreted as his being against "Vidya". The writer was able to anticipate this delicate problem and so he used the label "Avaidikottama" in a clever manner meaning the best of "Avaidikas". The label served the purpose of making it clear that "Vidyaranya" was "Avadikottama" in the guise of "Vaidika" and was a Buddhist inwardly. This also serves the purpose of bringing out the truth by rejecting all the "Avaidikas". The author has also been successful in being conscious of upholding the authenticity of history by citing the original shloka of "Balasaraswathi" while describing "Shri Vedanidhitirtha" which says that Shri Vedanidhiritha wrote "Vritti" a commentary to "Nyasa" a great book of Grammar. The shloka is

अन्या सन्यासवृत्तिस्ते श्रीमद्वेदनिधे गुरो ।
यतो युष्मत्पदा संगादुत्तमः पुरुषो भवत् ।।३।।

The author concludes this canto with the biography of "Shri Satyavrata" and a detailed account of the lineage of the Gurus.

Canto 4:

In this canto, the author has described the life of "Shri Satyanidhitirtha" before he took sanyasa. Shri Satyanidhitirtha's native place was "Punyasthambha" in Maharashtra which has now changed to "Punithamba".

He belongs to the "Kowlgi" family and "Mouna Bhargava Gothra". Their family was known for a very pious lineage and for performing "Nityagnihotras", the compulsory daily fire sacrifices. His father was Shri Purushottamacharya, a great scholar. The author feels highly overwhelmed when he writes about him but never deviates from the grip and seriousness of his composition and its tempo. He wrties about Shri Purushottamacharya's scholorship thus...

अंगानि वेदांश्च स धर्मशास्त्रं मीमांसया न्याययुतं पुराणं ।
अधीत्य विद्या वशमानिनाय चतुर्दशे वाम्बुजभूर्जगन्ति ।।

Acharya was well versed in "Sikshaadi Sadaagamas", the four "vedas", "The scope of Mimamsa", the "Puranas", "Dharmashastra's" and "Nyaya". He was a great devotee of Lord Vishnu, was very pious and austere. The author says...

तस्याग्नि होत्रेष्टिपशुप्रधानैः पूर्वोत्तराख्यैः प्रसितस्य यागैः ।
त्रेता सदेष्टा चरणेन तुष्टा ददावभीष्टानि मुहुः प्रियेव ।।

His wife was Satya Devi. He was highly devoted in performing the "Yajnas" and also an equally devoted Guru. He was extremely charitable तपो धनानां तपसा महत्त्वं अधश्चकारात्मगुणैरुदारैः The Acharya attained the greatness and the power, which the sages could not achieve and attain with their penance, by the strength of his personality and conduct.

Such a great man was bagged with the worry of not having a child. At last his wish was fulfilled when Satyadevi gave birth to Raghunatha with the blessings of

Shri Vidyadeesha who appeared in his dream.

The writer is very found of "Virodhaabhasa alankara". He says,

हाराभिरामोऽपि सबालको विहाराभिरामो नितरां बभूव ।
चिक्रीड लोकेऽप्रतिमोऽपि बालैः विचित्ररूपां प्रतिमां निधाय ।।

Meaning that Raghunatha was handsome both with or without any ornaments (Haara,Vihaara); was unparalled(Aprathima) but was playing with idols (Prathima's), which shows that he was like any other normal child. This canto ends with the narration of the Upanayanam of Raghunatha.

Canto 5:

Purushottamacharya sent his son to Kumbhari Vasudevachar for higher studies after the boy had finished his primary education. There he studied "Patanjala Bhashya", "Mimamsa Shastra", both old and new Nyaya Shashtra's. He was able to cross the ocean of Madhva Shastra and reach the shores in the ship of intelligence. He examined "Sankhya, Pashupata, Shaakta,Mithyavaada" etc., the "Durmathas" in order to ward them off. He became well versed in literature, which was as wonderful and sweet, as the music played by Goddess Saraswati in her Veena.

Purushottamacharya wanted to celebrate his son's marriage. But as Raghunathacharya was averse to getting married, Purushottamacharya had to perform the most difficult task of convincing his son to get married. Raghunathacharya finally married the daughter of

Raghuvaryacharya, one of his relatives belonging to "Ourva Gothra". The bride was very beautiful but Raghunathacharya's vairagya was equally strong. Here the author gives a wonderful analogy. He says that Raghunatha first married "Virkati" most willingly but was later forced into the worldly wedlock with the daughter of Raghuvaryacharya which proved charmless. The writer interprets this as his second marriage, the first being with Virakti. The second wife's beauty could not attract him towards her. He was unperturbed and never shunned his conviction.

Raghunathacharya's married life "Grihasthashrama" is very unique. During the spring season - "Vasantha Kaala" welcomed by the Cuckoo, he adopted "Agnihotra". At the sunrise, he offered the "Havis" with milk to Surya and Prajapathi and at sunset to "Agni" of "Nityagnihotra" and Prajapathi. During "Darsha-poorna maasa" he performed yagas and fed the Brahmins with sumptous food and gave them abundant dakshinas. During the summer(Greeshma Ritu), he did "Pashu Yaga". During the "Chaturmaasa" he performed four yagas called "Vaishvadeva" ,"Varuna Praghasa", "Saka medha", "Sunaasiriya". During the "Vasantha Ritu" he performed "Jyotishtoma" and "Dwadashaaha" once every year. All these he did with a will of total surrender to the Almighty. He taught "Madhva Shastra" to his disciple's everyday. He was always patient and never lost his temper.

The essence of his discourses, which was like nectar,

was collected and preserved in the hearts of those who were thirsty for his knowledge. The essence of his teachings and discourses imparted the knowledge needed for salvation and those who needed it benefited. Poets and the scholars preserved them carefully as precious gems. He was and ideal "guru" doing the "vidyaadaana". Let us take a look at his "Anna Daana". He did "Annadaana" whole-heartedly. He used to feed his guests very nutritious, sumptous and tasty food. Never did he give any stale or unwanted food. This tradition is being followed in the Mutt even to this day. He was a perfect "Gruhastha" following the "Gruhasthashrama Dharma".

Purushottamacharya was very worried when his son Raghunathacharya decided to set out an "Uttara Digvijaya". His anxiety was not without reason. Vidhyadeeshatirtha who blessed him with this son told him that his son would one day become a "Sanyasi" and a "Peethadhipathi". Hence he could not prevent his son from undertaking this journey. He had to swallow his grief silently. Though Shri Raghunathacharya was a "virkata", he was not heartless. He went to his father before his departure and said that he (i.e. his father) would be blessed with two more sons Narasimhacharya and Vyasacharya and their progency would flourish. Afterwards, along with some of his best disciples he went on a piligrimage to all the holy places. Wherever he went he held discourses, discussions and debates with many knowledgeable people and defeated them in the verbal combats with his exemplary power of knowledge and oratory. He converted them into "Vaishnavites".

Lastly, he went to Purushottama Kshetra and from there to Bhaganagara. Here he dedicated all the certificates of his victory and the "Yatraphala" to Shri Sathyavratha Tirtha. All this information is given to us thorugh a conversation between Shri Achyuthacharya and Shri Sathyavratha Tirtha. Shri Raghunathacharya took sanyasa in Bhaganagara itself. With this the fifth canto ends.

Canto 6:

This canto gives a vivid description of Shri Sathyanidhitirtha's "Vairagya". It describes the Chaturmasya of Swamiji and the honours he got from Raghava Pandita and the king Anantha Bhupa.

Canto 7:

This canto gives a description of the town of Chenji, the modesty and humility of Anantha Bhupa and the detachment of Shri Satyanidhi Tirtha. Further one of the Anugraha Shlokas bestowed on Ananta Bhupa by Shri Sathyanidhitirtha is also discussed. Later the "Vakyartha" of this shloka starts and the discussion is carried on Shri Sathyanidhi defeats all the scholars assembled there and the canto ends with a slogan of triumph of "Madhva shastra".

Canto 8:

Undertaking a "paada yaatra" the swamiji reaches "Shri Mushna". He preaches "Vairagya" to the scholars there. The author has done a commendable job by compiling these shlokas in this canto so that they are

available to us in the form of a book.

Let us now go through a couple of these shlokas.

निर्भरमपि निजगर्भं नियतं रक्षेत् प्रसूर्यदि प्रेम्णा ।
कुक्षिस्थं जगदेतत् रक्षेन्नित्यं जगन्निधिः सत्यं ।।

When a mother can bear a child and protect it with love and affection in spite of several difficulties can't God who bears us in his stomach protect us? - Meaning certainly he would.

वीचिषु विरतासु पुनर्वारिनिधौ स्नातुमीहमान इव ।
कृष्णं सेवितुमिच्छति मर्त्यस्तृष्णासु भोगशमितासु ।।

If we say that we would pray to God and surrender to HIM after our desires are fulfilled is like saying that we would have a bath in the sea after the waves calm down. Can waves stop rolling?

O, fool! start surrendering to God right now. This is the warning given by Swamiji to us. Thus Shri Sathyanidhitirtha has compiled the ocean of Vairagya in 32 shlokas as Agasthya did by having the ocean in his palms. In turn, Shri Srinivasacharya has preserved these 32 shlokas which are like precious pearls, in his jewel box called "Shri Satyanidhi Vilasa". But for this precious compilation, we would have been deprived of seeing this original work of Shri Satyanidhi Tirtha and benefiting from it. Later Shri Satyanidhitirtha leaves from Shrirangam. There he composes "Sriranga Dandaka" named "Vachana Prasoona Mala". How we wish the poet had preserved these in his composition!

"Vachana Prasoona Mala" is unfortunately not available now.

Later Shri Satyandihi Tirtha tours the south and west of Bharat. He is honoured and felicitated by the "Ashta Yati's" of Udupi. He dedicates everything that he has achieved at the lotus feet of Lord Shri Krishna. Then he continues his journey towards the river Krishna. With this the epic comes to an end.

The author has not compiled all the well known details of Shri Satyanidhi Tirtha in his work. The reason for doing so is not known. However this is a very rare work. This is read and enjoyed by all types of people. For researchers of history this book is a guide. For lovers of poetry it is highly fascinating. For the emotional people this is a fountain of Bhakti and for the pursuers of Vairagya and Bhakti this book is like a mirror. This book invokes awe in all the poets and throws a challenge to them.

There is a commentary available on this book named "Sarvathovilasa" written by Lakshmeeshwara Shri Narasimhacharya, a disciple of Shri Sathyavratha Tirtha. This he has mentioned in the last of "Sarvatho Vilasa" "इति श्रीसत्यनाथश्रीचरणचरणाराधकलक्ष्मीश्वरनरसिंहकृतायांसत्यनिधिविलासटिकायां सर्वतोविलासाख्यायां". This throws light on the fact that both the writers were contemporaries.

Narasimhacharya's commentary is easy to understand but it is very significant. This is evident when we study the commentary on the 4th and 5th cantos. The name of

Shri Sathyanidhi Tirtha's Guru has been given as Kumbhari Vasudevacharya in the commentary, but in the original it is mentioned only as Vasudevacharya. This makes it clear that Narasimhacharya wrote the commentary with greater details and care. This is a great service.

To facilitate the understanding of the work by devotees who do not know Sanskrit. I have given the summary of the shlokas in Kannada. If the translations are able to express the original intention of the sanskrit shlokas to the readers, I will feel that my efforts have borne fruit.

I have compiled the details of Shri Satyanidhi Tirtha in this book to the best of my knowledge.

"आपरितोषात् विदुषां न साधुमन्ये प्रयोगविज्ञानं" ।

ఉపోద్ఘాతము

ఇతిహాసము భవిష్యమునకు పునాది వంటిది. కాని, జ్ఞానుల ఇతిహాసము పునాది మాత్రమే గాక భవిష్యత్తునకు సోపానరూపముగ నున్నది. ఇటువంటి స్వర్గసోపానమే ఈ సత్యనిధి విలాస కావ్యము. ఈ సోపానము నధిరోహించువారికి కావ్యరసముతో బాటు భక్తి రసమును రంగరించి రసరమ్య కావ్య భోజనమును చేయించిరీ కావ్యరచయితలు. భాగవతపు దృష్టిలో ఇటువంటి కావ్యములే నిజమైన కావ్యములు. ఇచ్చటనే జ్ఞానులు ప్రవేశించెదరు. ముక్త కంఠముతో పాడెదరు. కేవలము వర్ణనలతో నిండిన కావ్యములను వాయసతీర్థములని (కాకులు స్నానమాడు జలాశయము) భాగవతము నిందించును.

ఈ కావ్యము కేవలము భక్తులకు దారి దీపముగనే గాక, అనేక ఐతిహాసిక ఘటనలను వివరించుటద్వారా ఐతిహాసిక గ్రంథముగ నిలచియున్నది. ఐతిహాసిక ఘటనలను ప్రస్తావించునపుడు గూడ సుందర కవితా శైలితో రసజ్ఞులను రంజింపజేయునదీ కావ్యము. అద్భుతములైన ఉత్ప్రేక్షములతో, రమ్యములైన ఉపమానములతో అసాధారణ కావ్యముగ అలరాలునదీ కావ్యరాజము. అంతేగాక, కావ్యనాయకులను గాంచిన కావ్యము గావున అత్యంత ప్రామాణికమైనదనుట దీని వైశిష్ట్యములలో ముఖ్యమైనది. (శ్రీసత్యనిధి తీర్థుల సమకాలీనులు ఈ కావ్యరచయితలైన శ్రీ శ్రీనివాస కవులు)

శ్రీసుమధ్వవిజయ కావ్యపుశైలి ననుసరించిన ఈ కావ్యము మొదట రామాయణమును, తరువాత మహాభారతమును, మధ్వాచార్యుల మరియు అందరు గురువుల సంక్షిప్త చరిత్రను తెలిపి, చివరన 5 సర్గలలో శ్రీ సత్యనిధి తీర్థుల చరితను మనకు అందించును. ఇచ్చట శ్రీసత్యనిధి తీర్థుల పూర్వాశ్రమపుగ్రామము, వారి పూర్వీకులు, వారి తల్లి దండ్రులు, వారి జీవనముల గురించి విస్తారమైన వివరములు దొరకును. శ్రీపాదుల వారి సంచారము, పాఠప్రవచనములు, వాక్యార్థములు, చేసిన యజ్ఞములు, దానము, తపస్సు మున్నగు వానిని సుందరముగ సంగ్రహించి వివరించుటను గాంచవచ్చును.

8 సర్గముల ఈ కావ్యము 514 శ్లోకములతో కూడినది. 8వ సర్గయందు శ్రీ సత్యనిధి తీర్థులే రచించిన ఆర్యావృత్తపు ఉపదేశపు శ్లోకములను ఉదాహరించిన ఈ రచయిత, తమ కావ్య నర్తకికి వజ్రకిరీటమును తొడగిరి. దీని వలన వీరి కావ్యమునకు శ్రీ సత్యనిధి తీర్థుల

ఆశీర్వాదము గూడగలదని నిరూపించిరి. సరళ సుందరశైలిననుసరించిన ఈ కవివర్యులు, గురువుల పావన చరితా మృతమునకు శబ్దాలంకార, అర్థాలంకారములనెడి సుగంధద్రవ్యములను చేర్చి దీనినొక రమణీయ కావ్యముగ మలచిరి.

ఈ కృతికర్తలైన శ్రీ శ్రీనివాస కవులు, శ్రీ సత్యానాథ తీర్థుల శిష్యులు. తమ గురువులచే పండితరాజ అని బిరుదుపొందిన విషయమును వీరు ఈ కావ్యమునందు తెలుపుకొనిరి. వీరి గురించి ఎక్కువ వివరములు తెలియరావు. వీరికి రామాయణమనగ ప్రాణప్రియమని ఈ కావ్యపు మొదటి సర్గద్వారా తెలియును. ఇక ఈ కావ్యపు సర్గములసారాంశమును తెలిసికొనెదము.

మొదటి సర్గయందు రామాయణమును 68 శ్లోకములందు సంగ్రహించిరి. ఇచ్చట దశరథుడు, తన జ్యేష్ఠపుత్రుని రాముడని పిలుచుటకు కారణమును చెప్పుచు, మూలరాముని కథను ప్రస్తావించిరి. సుందరములైన ఉపమానములతో రామాయణ కథను అద్భుతముగ వర్ణించి తమ కౌశలమును ప్రదర్శించిరి. వీని యందు ఒకటి రెండు ఉదాహరణలను చూతముగాక,

1) సీతాస్వయంవర సందర్భమందు జనకుని వచనానుసారముగ విల్లును ఎక్కుపెట్టిన శ్రీరాముడు, కేవలము ఆ వింటినే గాక అచ్చటి సభాసదులైన రాజుల మనస్సులను గూడ విరచి, సీతాదేవిని చేపట్టెనని సుందరముగ వర్ణించెదరు.

2) శ్రీరాముడు సీతాసమేతుడై అయోధ్యా నగరికి వెడలునపుడు పరశురాముడు ఎదురైన సందర్భము. సీతాదేవి మెరుపురంగుమేని ఛాయగలది. రాముడు నీలమేఘ శ్యాముడు. మెరుపుతో గూడిన మేఘమునకు పర్వతమువలె పరశురాముడు ఎదురాయెనని వర్ణించిరి. సుందరమైన వర్ణన ఇది. మెరుపు మేఘమును వదలి ఉండలేదు. అట్లే సీతారాములకు వియోగము లేదు. అంతేగాక - మేఘమునకు పర్వతము ఎదురైనచో ఘర్షణ అనివార్యము. అట్లే దశరథుడు ఎంత ప్రయత్నము చేసినను, రామ పరశురాముల ఘర్షణ అనివార్యమని కవియొక్క అభిప్రాయము.

ఈ విధముగ అనేక దృష్టాంతములతో సుందరముగ రామాయణ కథను నిరూపించిరి.

ఇక రెండవ సర్గయందు - ద్వాపరయుగము నందు శ్రీరాముడే

శ్రీకృష్ణుడుగ అవతరించి దుష్ట శిక్షణ చేసెనని వివరించుచు, శ్రీకృష్ణుని మరియు భీమసేనుని మహిమను ఉపమాలంకారములతో సుందరముగ వర్ణించిరి.

ఒక్క ఉదాహరణను గమనించిన, శ్రీకృష్ణుని రాసక్రీడా సందర్భము. దీనిని వర్ణించుచు ***రతిపతిం తనయం జనయన్నివ*** (రతిపతియైన మన్మథునే పుత్రునిగ పొందునట్లు రాసక్రీడను నడపెను) అని రస రమ్యముగ శృంగారమును శృంగమున కెత్తినిలపిరి.

ఈ విధముగ శ్రీకృష్ణకథనం, భీముని లీలలను తమ కావ్యచాతుర్యముతో వివరించి, మధ్వావతార పీఠికను, అవతారమును గ్రంథరచనను వర్ణించుచు, ప్రాసంగికముగ మూలరాముని ప్రతిమ గురించి తెలియజేసిరి. శ్రీమదాచార్యుల బదరికాశ్రమ ప్రవేశము, పద్మనాభతీర్థులకు వేదాంత సామ్రాజ్య పట్టాభిషేకము - మొదలగు విషయములను ఈ సర్గమునందు వర్ణించిరి.

ఇక మూడవ సర్గయందు -

శ్రీపద్మనాభతీర్థుల నుండి మొదలుకొని శ్రీ సత్యవ్రత తీర్థుల వరకు సమస్త గురువుల చరిత్రను సంక్షేపముగ, కొలది చోట్ల విస్తారముగను వర్ణించిరి. అనేకములైన అపూర్వ విషయములతో గూడిన ఈ సర్గమునందు, శ్రీ అక్షోభ్యతీర్థుల మరియు విద్యారణ్యుల వాక్యార్థమును, అందు వేదాంత దేశికుల తీర్పును ఉన్నదున్నట్లు చెప్పక కొంత మార్పు చేసి చెప్పిరి.

నిజముగ వేదాంత దేశికుల తీర్పు ఇట్లున్నది.

అసినా తత్వమసినా పరజీవప్రభేదినా ।
విద్యారణ్యం మహారణ్యం అక్షోభ్యమునిరచ్ఛినత్ ॥

దీనిని కావ్యమునందు ఈ విధముగ మార్పుచేసిరి.

అసినా తత్వమసినా పరజీవప్రభేదినా ।
అవైదికోత్తమారణ్యం అక్షోభ్యమునిరచ్ఛినత్ ॥

ఈ విధముగ విద్యారణ్యం అను పదమునకు బదులుగ అవైదికోత్తమారణ్యం అను పదమునుంచిరి. ఇట్లు మార్పు చేయుటకు కారణమును వ్యాఖ్యానము నందు ఇట్లు చెప్పుదురు.

విద్యారణ్యులను అక్షోభ్య తీర్థులు ఖండించిరి అని చెప్పుట వలన, విద్యకు వీరు విరోధులని చదువరులు పొరబడేరు! కావున విద్యారణ్యులు అని చెప్పక అవైదికోత్తమారణ్యులని చెప్పిరి. అనగ అక్షోభ్యతీర్థులు

ఖండించినది వేదమత విరోధులైన ప్రచ్ఛన్న బౌద్ధులను అను విషయము దీని ద్వారా స్పష్టమగునని కవుల అభిప్రాయము. దీని ద్వారా సకల అవైదికమతమును ఖండించిరని సుందరముగ కవులు తెలియబరచిరి.

ఇతిహాసమును యథాతథముగ మనముందుంచుటకు కవులు చేసిన మరొక ప్రయత్నము - శ్రీ వేదనిధి తీర్థులను వర్ణించు సందర్భమున బాలసూరి సరస్వతులు రచించిన పద్యమునే కావ్యమున ప్రస్థాపించిరి.

అన్యా సన్యాస వృత్తిస్తే శ్రీమద్వేదనిధే గురో !
యతో యుష్మత్పదాసంగాత్ ఉత్తమః పురుషో భవత్ !! (3-394)

అనునదియే ఆ శ్లోకము. శ్రీవేదనిధులు వ్యాకరణ గ్రంథమైన న్యాసమునకు వృత్తిని రచించిరను అపూర్వ ఐతిహాసిక విషయమును బాలసూరి సరస్వతుల ద్వారానే పలికించిరి. ఇది ఇతిహాస లేఖకులకు ఉండవలసిన ప్రజ్ఞ.

అనంతరము శ్రీ సత్యవ్రత తీర్థుల చరితను తెలిపి ఈ సర్గను ముగించిరి.

నాలుగవ సర్గయందు -

శ్రీ సత్యనిధి తీర్థుల పూర్వాశ్రమపు వివరములను విస్తారముగ తెలియబరచిరి. మహారాష్ట్రపు పుణ్యస్తంభ (పుణెతాంబ) గ్రామమునకు చెందిన మౌనభార్గవ గోత్రీకులైన కౌలిగి వంశమునకు చెందిన శుద్ధ పరంపరకు చేరిన వారు వీరు. ఉద్దండ పండితులైన పురుషోత్తమాచార్యులనెడి బ్రాహ్మణోత్తముల పుత్రులు వీరు. పురుషోత్తమాచార్యుల గురించి వ్రాయవలెననిన కవులకు అమితోత్సాహము. కాని కావ్యపు, ఇతిహాసపు బిగువు ఎచ్చటను సడలదు. వారి పాండిత్యమును గురించిన ఒక పద్యమును గమనింపుము.

అంగాని వేదాంశ్చ సధర్మశాస్త్రం మీమాంసయా న్యాయయుతం పురాణం !
అధీత్య విద్యావశమానినాయచతుర్దశేవాంబుజభూర్దగంతి !!

శిక్షాది షడంగములు, నాలుగు వేదములు, పురాణములు, ధర్మశాస్త్రపు సమస్త న్యాయములు - వీరి బుద్ధిగనియందు నిండియుండినవి. అంతేగాక అద్వితీయమైన విష్ణుభక్తి వీరిది. గొప్ప కర్మాచరణ పరాయణులు గూడ.

తస్యాగ్నిహోత్రేష్టి పశు ప్రధానైః పూర్వోత్తరాఖ్యైః ప్రసితస్యయాగైః !
త్రేతా సదేష్టా చరణేనతుష్టా రదావభిష్టాని ముహుఃప్రియేవ !!

ఇది కవులు వీరి గురించి అడినమాట. వీరి భార్య సత్యాదేవి. యజ్ఞమునందు ఎంతటి దీక్షగలవారో పాఠప్రవచనమునందును దీక్షాబద్ధులు వీరు. దానమునందు కూడ ఒక్కడుగు ముందు వేసినవారు. **తపోధనానాం తపసామహత్వం అథశ్చకారాత్మ గుణైరుదారైః** తపోధనులు తమ తపస్సుచే సాధింపలేని మహత్తును తమ స్వభావ గుణములచే పొందిన మహాత్ములు వీరని కవులు ముక్త కంఠముతో పొగిడిరి. ఇటువంటి మహాత్ములకు కూడ సంతానరాహిత్యము ఒక అంతులేని చింత అయినది. శ్రీ విద్యాధీశులు స్వప్నమునందు అనుగ్రహించిన కారణమున సత్యాదేవి గర్భమును ధరించినది. జనించిన కుమారునికి రఘునాథయని నామకరణము చేసిరి. వీరి బాల్యలీలలు ఈ సర్గమునందు సుందరముగ వర్ణింపబడినవి. కవులకు విరోధాభాసాలంకారమనిన పరమ ప్రీతికాబోలు! దీనికి ఒక దృష్టాంతమును చూచెదము గాక.

హారాభిరామోపి స బాలకో విహారాభిరామో నితరాంబభూవ
చిక్రీడ లోకే ప్రతిమోపి బాలైః విచిత్రరూపాం ప్రతిమాం నిధాయ

రఘునాథుడు హారవముచే అభిరామువైనను విహారవములచే గూడ అభిరాముడు. లోకమునందు అప్రతిముడైనను ప్రతిమలచే ఆడుకొనువాడయ్యెను.

ఇటువంటి అలంకారములను కోకొల్లలుగ ఇందుమనము గాంచవచ్చు. రఘునాధుని ఉపనయనమును చేసి ఈ సర్గమును ముగించెదరు.

ఇక ఐదవ సర్గమునందు -

ప్రాథమిక విద్యను ముగించిన రఘునాథాచార్యులను ఉన్నత విద్యాభ్యాసమునకై కుంభారి వాసుదేవాచార్యుల వద్దకు పంపించిరి. అచ్చట వారు సంపూర్ణ పాతంజల భాష్యమును, మీ మాంసా శాస్త్రమును, ప్రాచీన మరియు నవీన న్యాయశాస్త్రమును అధ్యయనము చేసిరి. మధ్వశాస్త్ర సాగరమును తమ బుద్ధినావచే దాటినవారైరి. సాంఖ్య, పాశుపత, శాక్త, మిథ్యావాద మొదలగు దుర్మతములను - వాటిని ఖండించుటకై - అధ్యయనము చేసిరి. సరస్వతీ హస్తములు పలికించు వీణ యొక్క మాధుర్యము వలె, సాహితీరంగమునందు కూడ నిష్ణాతులైరి. ఇట్లు సమస్త విద్యాపారంగతులైన రఘునాథాచార్యులను వివాహమునకై ఒప్పించుటకు వారి తండ్రి కష్టపడవలసి వచ్చినది. కడకు, ఔర్వ గోత్రమునకు చెందిన తమ బంధువులైన రఘువర్యాచార్యుల కుమార్తెతో వివాహము జరిగినది. వీరి గృహస్థజీవనము విచిత్రమనిపించును. వీరికి ఇద్దరు భార్యలట. మొదటి

భార్య మరెవరో గాదు. విరక్తి కన్యయే ఆ భార్య. (తమ జీవనమున ఇంతటి విరక్తి భాగ్యమును పొందిన మహనీయులు వీరని తాత్పర్యము.) గృహస్థ ధర్మమును విధ్యుక్తముగ పాలించు ఆచార్యులు నిత్యాగ్నిహోత్రులై, దర్శపూర్ణమాసములందు యాగములను చేయుచు, బ్రాహ్మణులకు యథేష్టముగ దానములనిచ్చుచుండిరి. వసంతఋతువునందు అగ్ని హోత్రమును గ్రహించి గ్రీష్మ ఋతువునందు పశుయాగములు చేయుచుండిరి. చాతుర్మాస్యమునందు వైశ్వదేవ, వరుణ ప్రఘాస, సాకమేధ, సునాసీరీయ అనెడి నాలుగు యాగములను చేయుచుండిరి. వసంతకాలమునందు జ్యోతిష్టోమమును, సంవత్సరమునకొకమారు ద్వాదశాహమును - ఇట్లు సమస్త యాగములను భగవంతుని ప్రీతికై చేయుచుండిరి. ప్రతినిత్యము మధ్వశాస్త్ర పాఠమును వదిలెడివారు కాదు. ఈ వచనామృతమును జిజ్ఞాసువులు తమ హృదయమనెడి ముత్యపుచిప్ప యందు గ్రహించిరి. అచ్చట అది మౌక్తికభావమును పొందినది. (ముత్యమై ప్రకాశించినవి. ముక్తికి కారణమైన శాస్త్రజ్ఞానము కలిగించినది.) ఈ ముత్యములను కవి పండితులు తమ కంఠహారమున ధరించిరి.

ఇది విద్యాదానమైనచో, అన్నదానమును గురించి కవుల వివరణ ఇట్లున్నది. అందరికీ ఇష్టమైన, రసముచే పుష్టమైన, దధిఘృతములచే సంపుష్టమైన దానమును యథేష్టముగ ఆచరించిరి. ఇటువంటి అన్నదానమును అప్పటి నుండి ఇప్పటి వరకు ఈ పరంపర యందు మనము గాంచవచ్చు.

ఇట్లు గృహస్థ ధర్మమును పాలించిన ఆచార్యులు ఉత్తరదేశపు దిగ్విజయమునకు వెడలవలె నన్నప్పుడు, తల్లిదండ్రులకు మరల చింత ప్రారంభమాయెను. వీరి అవతార పూర్వమునందే వీరు పీఠాధిపతులగుదురని విద్యాధీశులు చెప్పియుండిరి. కావున వారిని నిర్బంధించుటకు వీలు లేకున్ననూ, తాము అనాథులగుదుమని విన్నవించుకొనగ, రఘునాథాచార్యులు వారికి ఇద్దరు పుత్రులు కలుగుదురని చెప్పి యాత్రకువెడలిరి. వారి వచనానుసారము అనంతరము నరసింహాచార్యులు, వ్యాసాచార్యులు అను ఇద్దరు పుత్రులను వీరు పొందిరి.

అనేకులైన శిష్యోత్తములతో కూడి యాత్రను ప్రారంభించిన రఘునాథాచార్యులు నర్మదానది నుండి ప్రారంభించి అన్ని క్షేత్రములకు పయనించి, అచ్చటి పరవాదులను జయించి వారిని వైష్ణవులుగ చేసిరి. కాశీముక్తి మంటపమునందు పలు దినముల వరకు వాక్యార్థము చేసి పండిత దిగ్గజములను అచ్చెరువు గొలుపుచు వారిని వైష్ణవులనుగ పరివర్తించిరి.

ఇట్లు సంచార క్రమమున పురుషోత్తమ క్షేత్రమునకు వచ్చి, అచ్చటినుండి భాగానగరమునకు వచ్చిరి. అచ్చట శ్రీ సత్యవ్రత తీర్థులకు సకల జయ పత్రములను, యాత్రా ఫలమును సమర్పించిరి. ఈ వివరములనన్నింటిని, అచ్యుతాచార్య - సత్యవ్రతుల సంవాదమునందు కవులు మనకు తెలిపెదరు. ఈ భాగా నగరమునందే వీరికి ఆశ్రమము నిచ్చి సత్యనిధి తీర్థులని నామము నొసగిరి. సత్యనిధి తీర్థుల ఆశ్రమ స్వీకారముతో ఈ సర్గము సమాప్తమగును.

ఆరవ సర్గము నందు -

వీరి చాతుర్మాస్యము, రాఘవ పండితుని సత్కారము, తరువాత అనంత భూపాలుని సత్కారము మొదలగువానిని విస్తారముగ వర్ణించిరి. కవివర్యులిచ్చట సత్యనిధి తీర్థుల వైరాగ్యమును వర్ణించిరి.

ఏడవ సర్గము నందు -

చంజి నగరపు వర్ణన, అనంత భూపాలుని వినయము, సత్యనిధి తీర్థుల వైరాగ్యము, సత్యనిధి తీర్థులు భూపాలునికి చేసిన అనుగ్రహము వర్ణింపబడినది. అనుగ్రహ శ్లోకమునొక దానిని ఇచ్చట గానవచ్చును. దానిపై జరిగిన వాక్యార్థమును ఇచ్చట సుందరముగ చిత్రించిరి. శ్రీ సత్యనిధి తీర్థులు అచ్చట చేరిన పండితులందరిని జయించి మధ్వశాస్త్రపు విజయపతాకను ఎగురవేసిరి. ఇట్లు ఏడవ సర్గ ముగియును.

ఎనిమిదవ సర్గ యందు -

పాదయాత్రను చేపట్టిన సత్యనిధి తీర్థులు శ్రీముష్ణ క్షేత్రమునకు వచ్చి అచ్చటి పండితులకు వైరాగ్యోపదేశమును చేసిరి. కవివర్యులు ఆ శ్లోకములను ఇచ్చట మనకందించిరి. కాలగతిలో కరగి పోకుండగ, ఈ అపూర్వ శ్లోకములను మనకందించిన కవులకు మనము ఎంతగనో ఋణపడి యున్నాము.

సత్యనిధి తీర్థుల ఆ ఉపదేశ రత్నములలో ఒక రెండింటిని వినెదము గాక!

నిర్భరమపి నిజగర్భం నియతంరక్షేత్ ప్రసూర్యది ప్రేమ్ణా!
కుక్షిస్థం జగదేతత్ రక్షేన్నిత్యం జగన్నిధిః సత్యం !!

జనని తన గర్భమందున్న శిశువును దుస్సాధ్యమైనప్పటికి రక్షించునదైనచో, ఈ జగత్తునే తన యుదరమునందుంచుకొనిన భగవంతుడు మనలను రక్షింపకుండునా ?

వీచిషు విరతాసు పునర్వారినిధౌ స్నాతు మీహమాన ఇవ।
కృష్ణం సేవితుమిచ్ఛతిమర్త్యః తృష్ణాసుభోగశమి తాసు !!

సముద్రతీరమున కూర్చుని, అలలు రావటం ముగిసిన తరువాత స్నానము చేయుదునని అనుకొనుట ఎంతటి హాస్యాస్పదమో, ఎంతటి అసాధ్యకార్యమో, అట్లే - ఈ సంసారమున కోరికలన్నిటిని తీర్చుకొనిన తరువాత భగవంతుని భజించెదననుట అంతటి హాస్యాస్పదమే. ఈ కోరికలకు అంతము గలదా ? కావున అలస్యము చేయక భగవంతుని భజింపవలెనని హెచ్చరించు చున్నారు.

ఈ విధముగ 3 ౩ శ్లోకములందు వైరాగ్యసాగరమును అగస్త్యులవలె తమ ఈ చిన్ని కృతి యందు సత్యనిధి తీర్థులు సంగ్రహింపగ శ్రీ శ్రీనివాస కవులు దానిని తమ కావ్యపేటికయందుంచి మనకు అందించిరి.

శ్రీ సత్యనిధి తీర్థులు అనంతరము శ్రీరంగక్షేత్రమునకు వెళ్ళి అచ్చట వచన ప్రసూనమాలా అను పేరుతో శ్రీరంగదండకమును రచించిరి. కాని మన దౌర్భాగ్యము ! ప్రస్తుతము మనకు ఈ గ్రంథపు ఉపలబ్ధి లేదు. అనంతరము శ్రీ సత్యనిధి తీర్థులు సమగ్ర దక్షిణ పశ్చిమ దేశములను సంచరించి, ఉడుపియందు అష్ట మఠపు యతులచే సన్మానింపబడి, తమ సకల కార్యములను కృష్ణార్పితము జేసి కృష్ణానదివైపు యాత్రను కొనసాగించిరి. ఇచ్చటికి కావ్యమును ముగించెదరు. శ్రీ సత్యనిధి తీర్థుల గురించి వినవచ్చు కథలన్నింటిని కవులు సంగ్రహింపలేదు. దీనికి కారణమును గూడ తెలుపరు. కాని, ఇటువంటి కావ్యములు చాల అపురూపములు. రసికులకిది రసాయనము, ఇతిహాస సంశోధకులకు దారి దీపము, భావుకులకు భక్తిరసధార, సాధకులకు సాధన దర్పణము, అంతేగాదు - కవులకు ఇదియొక సవాలుగ నిలిచిన కావ్యము. ఈ రమణీయ కావ్యమునకు సర్వతో విలాసము అను వ్యాఖ్యానము గలదు. శ్రీసత్యనాథ తీర్థుల శిష్యులైన శ్రీ లక్ష్మీశ్వర నరసింహాచార్యులు ఈ వ్యాఖ్యానపు రచయితలు. ఈ విషయము ఈ వ్యాఖ్యానపు చివరన వీరి ద్వారానే మనకు తెలియును.

ఇతి శ్రీ సత్యనాథ శ్రీచరణ చరణారాధక లక్ష్మీశ్వర నరసింహ కృతాయాం సత్యనిధి విలాస టీకాయాం సర్వతోవిలాసాఖ్యాయాం... అని. దీని ద్వార వీరు కవుల సమకాలీనులని తెలియును. వీరి వ్యాఖ్యానము అత్యంత సరళమై, అంతే మహత్వము గలదియై యున్నది. 4 మరియు 5 సర్గములను చూచిన ఈ విషయము స్పష్టమగును. ఉదాహరణకు - మూలమునందు సత్యనిధుల గురువులు వాసుదేవాచార్యులని తెలిపిన, వ్యాఖ్యానకారులు వారు కుంభారీ వంశము వారని తెలిపెదరు. ఇటువంటి ఎన్నో మహత్వపు విషయములను లోగొన్న వ్యాఖ్యానమిది. ఈ కవులకు, వ్యాఖ్యానకారులకు మనమెట్లు కృతజ్ఞతలను తెలుపుకొనగలము ?

- భూయిష్ఠాం తే నమఉక్తిం విధేమ -

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ

1. ಅನುಗ್ರಹವಚನ	i
2. ಆಶೀರ್ವಚನ	ii
3. ಮುಖಪುಟಲೇಖನ	iii
4. ನಿಮ್ಮ ನೆನಪಿಗೆ	iv
5. ನಮೋವಾಕಂ ಪ್ರಶಾಸ್ಮಹೇ	vi
6. ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು	viii
7. ಕೃತಿಪರಿಚಯ	ix
8. Introduction	xix
9. ಉಪೋದ್ಘಾತ	xxxii
10. ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ	xLi
11. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸ – ಮೊದಲನೆಯ ಸರ್ಗ	1
12. ಎರಡನೆಯ ಸರ್ಗ	27
13. ಮೂರನೆಯ ಸರ್ಗ	51
14. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗ	72
15. ಐದನೆಯ ಸರ್ಗ	100
16. ಆರನೆಯ ಸರ್ಗ	126
17. ಏಳನೆಯ ಸರ್ಗ	152
18. ಎಂಟನೆಯ ಸರ್ಗ	180
19. **ಪರಿಶಿಷ್ಟ –**	
i. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು	i
ii. ಭಾವಚಿತ್ರಗಳು	xii
iii. ಗುರುವಂಶಕಥಾಕಲ್ಪತರು	xxviii
iv. ಸ್ತೋತ್ರ ನಿಧಿ	xxxii
v. ಪ್ರಕೃತಿಶೃತಿಸುಧಾ	xxxv
vi.ವಾಯುಭಾರತೀಸ್ತೋತ್ರ	xxxiii
vii. Extract from "The Hindu"	xL
viii. ಸೂಕ್ತಯಃ	xLiv
ix. ಶ್ರುತಿಸಂಗ್ರಹಃ	xLv

।। श्रीदिग्विजयरामो विजयते ।।

श्रीसत्यनिधिविलासः

-: प्रथमः सर्गः :-

लक्ष्मीसहायश्चतुराननादिसौवर्गवर्गैः जगतां शिवाय ।
सम्प्रार्थ्यमानो रघुवंशरत्नं लोकाभिरामं वपुराददे यः ।।१।।

अथ लक्ष्मीश्वरनरसिंहकृतसर्वतो विलासः ।

श्रीवेदव्यासाय नमः । सत्यनिधिविलासाख्यं काव्यं चिकीर्षुः पण्डितराजो नाम कश्चित् श्रीनिवासविपश्चित् निर्विघ्नेन परिसमाप्त्यर्थं ग्रन्थादौ वस्तुनिर्देशात्मकं मङ्गलं कुर्वन् तदुपोद्घातत्वेन श्रीरामचरितं वर्णयति । **लक्ष्मीसहाय इति** । यः लक्ष्मीसहायः । चतुराननो ब्रह्मा स एव आदिर्येषां ते । स्वर्गे भवाः सौवर्गाः देवाः । "तत्र भव इत्यण्" (४.३.२३) नव्याभ्यां (७.३.३) इत्यैजागमः । ते च ते सौवर्गाश्च । तेषां वर्गैः समूहैः । जगतां शिवाय संप्रार्थ्यमानः सन्। रघुवंश एव वंशः तस्य रत्नमिव रत्नं श्रेष्ठमित्यर्थः । लोकाभिरामं वपुराददे इति सम्बन्धः ।

ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಭಗವಂತನು ರಘುವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದನು. ಆತ ರಘುವಂಶಕ್ಕೆ ರತ್ನ. ಲೋಕಾಭಿರಾಮ.

इक्ष्वाकुलब्धं तपसा विधातुरर्चाधनं रामपदाङ्कितं यत् ।
कुलागतस्यास्य चकार नाम्ना रामं पिता पङ्क्तिरथः सुतं तम् ।।२।।

इक्ष्वाकुलब्धमिति । तपसा विधातुः सकाशात् इक्ष्वाकुणा लब्धं । रामपदाङ्कितं रामनाम्ना अङ्कितं यत् अर्चाधनं प्रतिमारूपं धनं अभूत् इति सम्बन्धः । कुलपरम्परागतस्यास्य अर्चाधनस्य नाम्ना पिता पङ्क्तिरथः दशरथः सुतं रामनामकं चकारेत्यर्थः ।

ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ಮಹಾರಾಜನು ತನ್ನ ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲವಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಶ್ರೀಮೂಲರಾಮದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದನು. ಆ ಪ್ರತಿಮೆಯು ರಘುವಂಶಕ್ಕೆ ಕುಲದೇವತೆಯಾಯಿತು. ದಶರಥನು ಆ ಕುಲದೇವರ ಹೆಸರನ್ನು ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ನಾಮಕರಣಮಾಡಿದನು.

रूपं जगन्मङ्गलमादधानः पित्रोः पुरा दर्शितबाललीलः ।
बभूव बालेन्दुरिव प्रजानां दृश्योऽभिवन्द्यश्च स रामचन्द्रः ।।३।।

रूपमिति । स रामचन्द्रः बालेन्दुरिव प्रजानां दृश्योऽभिवन्द्यश्च बभूवेत्यन्वयः । लोके बालेन्दुर्दृश्योऽभिवन्द्यश्च भवति तद्वदिति भावः ।

ರಾಮಚಂದ್ರನು ಜಗನ್ಮಂಗಳರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತಾ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಅಯೋಧ್ಯೆಯ ಜನತೆಗೆ ಬಾಲ–ಚಂದ್ರನಂತೆ ಸುಂದರನೂ ಪೂಜ್ಯನೂ ಆಗಿದ್ದನು.

स कौशिकेनाध्वररक्षणाय नीतो महास्त्रार्पणलब्धमानः ।
पिशाचरीतिं निजघान बाणैर्निशाचरीमध्वनि ताटकाख्याम् ।।४।।

स कौशिकेनेति । अध्वररक्षणाय कौशिकेन विश्वामित्रेण नीतः स रामः महास्त्राणां अर्पणेन समर्पणेन लब्धो मानो बहुमानः सन्। पिशाचवत् रीतिरिव रीतिर्यस्याः सा ताम् । ताटकाख्यां निशाचरीं अध्वनि मार्गे बाणैर्निजघान इत्यन्वयः ।

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಯಜ್ಞರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ರಾಮನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದರು. ಅವರು ರಾಮಚಂದ್ರನಿಗೆ ಮಹಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು. ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪಿಶಾಚಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡುವ ತಾಟಕಿಯನ್ನು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಸಂಹರಿಸಿದ.

सुबाहुमारीचमुखाननेकान् रात्रिञ्चरेन्द्रान् स निहत्य संख्ये ।
निवर्तयामास मखं महर्षेर्मनोरथं चाप्रतिघातमस्य ।।५।।

सुबाह्विति । स रामः सुबाहुमारीचमुखान् अनेकान् रात्रौ चरन्तीति रात्रिंचराः तेषां इन्द्राः । "चरेष्टः" (३.२.१६) इति ट प्रत्ययः । "रात्रेः कृतिविभाषेति" (६.३.१२)मुमागमः। तान् राक्षसान् । सङ्ख्ये युद्धे निहत्य, अस्य महर्षेर्विश्वामित्रस्य मखं यज्ञं मनोरथं च अप्रतिघातं यथा भवति तथा निवर्तयामास साधयामासेत्यर्थः ।

ರಾಮಚಂದ್ರನು ಸುಬಾಹುಮಾರೀಚರೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸಿ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮತ್ತು ಮನೋರಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದನು.

स गौतमस्याश्रमसन्निविष्टां स्पृष्ट्वा पदा प्रस्तरभावदुष्टाम् ।
विशापशल्यां दयितोपलाल्यां कान्तामतुल्यामकरोदहल्याम् ।।६।।

स गौतमस्येति। स रामः गौतमस्य आश्रमे सन्निविष्टां, प्रस्तरभावदुष्टां, प्रस्तरभावेन पाषाणत्वेन "पाषाणप्रस्तरो भावोपलाश्मानः शिला दृषत्" इत्यमरः, दुष्टां अहल्यां पदा स्पृष्ट्वा । विशापशल्यां विगतं शाप एव शल्यं यस्याः सा ताम् । दयितोपलाल्यां दयितेन गौतमेनोपलाल्यां संभावनीयां अतुलां असदृशीं कान्तामकरोदित्यन्वयः ।

ಆ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಗೌತಮರ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಾಗಿದ್ದ ಅಹಲ್ಯೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಶಾಪವಿಮುಕ್ತಳನ್ನಾಗಿ ಗೌತಮರು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಹಾಗೂ ಅಸದೃಶ ಸತಿಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿದನು.

स्वयंवरालोकनकौतुकेन साकेतनेता मिथिलामियाय ।
सीतामनश्चाभिजगाम राममनन्यकान्तप्रवणं पुरस्तात् ।।७।।

स्वयंवरेति । साकेतस्य अयोध्यायाः नेता नायको रामः स्वयंवरालोकनकौतुकेन मिथिलां मिथिलाख्यां पुरीं इयाय । इण् गतौ इति धातोः लिट्। अनन्यकान्तप्रवणं अन्यकान्तप्रवणं न भवतीति अनन्यकान्तप्रवणम् । सीतामनश्च सीतामन एव पुरस्तात् रामं अभिजगाम ।

ಅಯೋಧ್ಯೆಯ ಒಡೆಯ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಸೀತಾಸ್ವಯಂವರವನ್ನು ನೋಡುವ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮಿಥಿಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿದನು. ಈ ಮೊದಲೇ ರಾಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತಾರನ್ನೂ ಬಯಸದ ಸೀತೆಯ ಮನಸ್ಸೇ ರಾಮನನ್ನು ಸೇರಿತ್ತು.

विदेहभूपालपुरस्कृतेन तेन द्वयं भग्नमभूत्तदानीम् ।
शीतांशुचूडालशरासनञ्च सीताभिलाषं च मनो नृपाणाम् ।।८।।

विदेहेति । विदेहभूपालेन जनकेन पुरस्कृतेन पूजितेन । "पुरस्कृतः पूजितेऽरात्यभियुक्तेऽग्रतः कृते"इत्यमरः । तेन रामेण तदानीं द्वयं भग्नमभूत् । किं तद्वयमित्यापेक्षायां आह । **शीतांशुचूडालशरासनम् ।** शितांशुना चन्द्रेण चूडालः चूडावान् । प्राणिस्थादातोलजन्यतरस्यां इति लच् (५.२.२९)। चन्द्रचूडवान् इति भावः । तस्य शरासनं च सीताभिलाषं नृपाणां मनश्चेति एवं रूपं द्वयमिति भावः ।

ವಿದೇಹರಾಜನಾದ ಜನಕಮಹಾರಾಜನಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ಎರಡನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿದ. ಒಂದು ಚಂದ್ರಚೂಡನ ಧನಸ್ಸು, ಸೀತೆಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಪರಕೀಯ ರಾಜರ ಮನಸ್ಸು.

दैतेयवामं दिविषल्ललामं सङ्ग्रामभीमं समवाप्तकामम् ।
मनोभिरामं रघुसार्वभौमं सीता निकामं वृणुते स्म रामम् ।।९।।

दैतेयेति । सीता दैतेयवामं दैत्यानां प्रतीपं । "वामौ वल्गुप्रतीपौ द्वावि"त्यमरः। दिविषतां दैवानां ललामं प्रधानं रामं निकामं वृणुते स्म। वृञ् (वरणे) इत्यस्माद्धातोः "लट् स्मे"(३.२.११८) इति भूतार्थे लट् ।

ದೈತ್ಯರನ್ನು ಬಗ್ಗುಬಡೆದ, ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನನಾದ, ರಣಭಯಂಕರ–ನಾದ, ಆಪ್ತಕಾಮನಾದ, ಮನೋಭಿರಾಮನಾದ ರಘುಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ, ರಾಮನನ್ನು ಸೀತೆಯು ವರಿಸಿದಳು.

सीतासखस्यास्य रुरोध मार्गं पतिर्भृगूणां प्रगृहीतचापः ।
तडिद्विभिन्नस्य बलाहकस्य धृतैकश्रृङ्गः शिखरीव तुङ्गः ।।१०।।

सीतासखस्येति । भृगूणां पतिः परशुरामः प्रगृहीतचापः सन्, सीता-सखस्य सीतायाः सखा सीतासखः । "राजाहःसखिभ्यष्टच्"(५.४.९१)। अस्य रामस्य तडिद्विभिन्नस्य तटिता समेतस्य बलाहकस्य मेघस्य "अभ्रं मेघो वारिवाहः स्तनयित्नुर्बलाहकः"इत्यमरः । धृतैकश्रृङ्गः धृतं एकं श्रृङ्गं येन सः तथोक्तः । तुङ्गः शिखरीव पर्वत इव मार्गं । रुरोधेत्यन्वयः ।

ಸೀತಾಸಮೇತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಿಗೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲು ಧರಿಸಿದ ಪರಶುರಾಮನೆದುರಾದ. ಈ ದೃಶ್ಯ ಮಿಂಚಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮೇಘಕ್ಕೆ ಉತ್ತುಂಗಶೃಂಗವುಳ್ಳ ಪರ್ವತವು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡನಿಂತಂತೆ ಇತ್ತು. ಸೀತೆಯು ಮಿಂಚಿನಂಥ ವರ್ಣದವಳು. ರಾಮನು ಕಾರ್ಮೋಡದಂತೆ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣದ–ವನು. ಪರಶುರಾಮನು ಪರ್ವತದಂಥ ದಿಟ್ಟಪುರುಷ. ಮಿಂಚು ಮೋಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಂದೂ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸೀತೆಗೆ ಎಂದೂ ರಾಮನ ವಿಯೋಗ–ವಿಲ್ಲ. ಮೋಡಕ್ಕೆ ಪರ್ವತ ಎದುರಾದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಘರ್ಷಣ ಆಗುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ದಶರಥ ಮುಂತಾದವರು ರಾಮ ಹಾಗೂ ಪರಶುರಾಮರ ಕದನವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

स भार्गवं मार्गरुधं विजित्य पुरीमुदारः समगात् सदारः ।
मेने जनः कल्पलतोपगूढं तं पारिजातं भुवि सञ्चरन्तम् ।।११।।

स भार्गवमिति। उदारः सः रामः। मार्गरुधं मार्गं रुणद्धीति मार्गरुत् तम् । भार्गवं परशुरामं विजित्य सदारः सन् पुरीं समगात् । जनः तं पुरीं प्राप्तं रामं कल्पलतोपगूढं कल्पलतया उपगूढं आलिङ्गितम् । भुवि सञ्चरन्तं पारिजातं इति मेने इत्यर्थः ।

ಉದಾರನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಭಾರ್ಗವನನ್ನು ಗೆದ್ದು ಸೀತೆಯೊಡನೆ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಬಂದ. ಅಯೋಧ್ಯಾಪುರವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಪಲತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷವೇ ಭುವಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದಂತೆ ಆಗಿತ್ತು. ಸೀತಾ ಹಾಗೂ ರಾಮಚಂದ್ರ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಜನರ ಮನೋರಥಗಳನ್ನು ಸದಾ ಪೂರ್ಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಭಾವ.

दुद्रोह मात्रे किल रामनामेत्यख्यातिमेतामिव मार्ष्टुकामः ।
पित्रा वितीर्णां स विहाय गोत्रां मातुः प्रियार्थं विपिनं जगाम ।।

दुद्रोहेति। स रामः रामेति नाम यस्य रामनामा मात्रे दुद्रोह किल । किलेति वार्तायां । "वार्तासंभावयोः किले"त्यमरः । मात्रे इत्यत्र कृधद्रु-हेर्ष्यासूयार्थानां यं प्रति कोपः (१.४.३७) इति चतुर्थी । इत्येतां अख्यातिं मार्ष्टुकाम इव पित्रा वितीर्णां दत्तां गोत्रां भूमिं । "गोत्रा कुः पृथिवी पृथ्वी"त्यमरः । विहाय मातुः प्रियार्थं विपिनं जगाम ।।१२।।

ರಾಮಚಂದ್ರನು ಪರಶುರಾಮನಾದಾಗ ತಂದೆಯ ಮಾತು ಕೇಳಿ ತಾಯಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಬಗೆದ. ಅದೇ ಪರಶುರಾಮನು ರಾಮನಾದಾಗ ತಾಯಿಗೆ ದ್ರೋಹಮಾಡಿದನೆಂಬ ಅಪವಾದವನ್ನು ಅಳಿಸಲೆಂಬಂತೆ ತಂದೆಯಿಂದ ಬಂದ ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾಯಿಯಾದ ಕೈಕೇಯಿಯ ಸಂತೋಷ-ಕ್ಕಾಗಿ ಕಾನನಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು.

ज्योत्स्नेव चन्द्रं चपलेव मेघं प्रभेव भानुं ज्वलनं शिखेव ।
अराज्यकामं पतिमस्तहैमं सीताऽनुनीताऽपि तमन्वगच्छत् ।।१३।।

ज्योत्स्नेति । सीताऽनुनीतापि अराज्यकामं अस्तहैमं तं पतिं, चन्द्रं ज्योत्स्नेव चन्द्रिकेव, मेघं चपलेव विद्युदिव, "तटित्सौदामिनी विद्युच्चञ्चला चपला अपि"इत्यमरः भानुं प्रभेव, ज्वलनं शिखेव अन्वगच्छत् इत्यर्थः ।

ಚಂದ್ರನನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯು, ಮೇಘವನ್ನು ಮಿಂಚು, ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬೆಳಕು, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಜ್ವಾಲೆಯು, ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು, ಧನಕನಕಗಳನ್ನು, ತೊರೆದ ರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು ಸೀತೆಯು ಎಲ್ಲರೂ ವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಬೇಡ ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅನುಸರಿಸಿದಳು.

कृत्वा जटावल्कलमेव भूषां धनुश्च सैन्यं दयितां श्रियं च ।
सौमित्रमेकं सखिबन्धुवर्गं प्रहर्षमाणः प्रययौ स पुर्याः ।।१४।।

कृत्वेति । स रामः जटावल्कलमेव भूषां आभरणं कृत्वा, धनुरेव सैन्यं दयितामेव श्रियं एकं सौमित्रिमेव सखिबन्धुवर्गं कृत्वा प्रहर्षमाणः पुर्याः सकाशात् प्रययौ ।

ರಾಮಚಂದ್ರನು ಅಯೋಧ್ಯೆಯಿಂದ ವನಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಜಟೆಯೇ ಆಭರಣ, ಧನುಸ್ಸೇ ಸೈನ್ಯ, ಪ್ರಿಯತಮೆಯೇ ಐಶ್ವರ್ಯ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ ಗೆಳೆಯ ಹಾಗೂ ಬಂಧುವರ್ಗ. ಈರೀತಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮುನ್ನಡೆದ.

स्वपौरनेत्राम्बुविवर्धिताम्बुं गङ्गां समुत्तीर्य चलत्तरङ्गाम् ।
गुहाय मैत्रीमयमातरं च प्रादात्प्रतस्थे स च चित्रकूटम् ।।१५।।

स्वपौरेति । स रामः स्वपौरनेत्राम्बुविवर्धिताम्बुं पुरे भवाः[१]। स्वस्य पौराणां नेत्राणां अम्बुना विवर्धितानि अम्बूनि यस्याः सा ताम् । चलत्तरङ्गां चलन्तः तरङ्गाः यस्याः सा, ताम् ।"भङ्गस्तरङ्ग ऊर्मिर्वे"त्यमरः। गङ्गां समुत्तीर्य, गुहाय मैत्रीमयं मैत्रीरूपं आतरं वेतनद्रव्यं । "आतरं तरण्यं स्यादि"त्यमरः । प्रादाच्च चित्रकूटं प्रति प्रतस्थे चेत्यन्वयः । प्रपूर्वात्स्थागतिनिवृत्तौ इति धातोः "समवप्रविभ्यः स्थः (१.३.२२) इत्यात्मनेपदम् ।

ರಾಮಚಂದ್ರನಿಗೆ ಚಲಿಸುವ ತರಂಗಗಳ ಗಂಗೆಯು ಎದುರಾಯಿತು. ಅದು ತನ್ನ ಪುರವಾಸಿಗಳ ಕಂಬನಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದಂತಿದೆ. ಗುಹನು ಆ ಗಂಗೆಯನ್ನು ದಾಟಿಸಿದ. ದಾಟಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಆತನಿಗೆ ಗೆಳೆತನದ ವೇತನ ಸಿಕ್ಕಿತು. ರಾಮನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಚಿತ್ರಕೂಟಕ್ಕೆ ಹೊರಟ.

शश्वत् समाधिस्थितमौनिजालं सौमित्रिसंपादितपर्णशालम् ।
अवाप्य शैलं तपसोऽनुकूलं कालं स किञ्चिद्रमयांचकार ।।१६।।

१. अत्र पौराः इति स्यात् ।

शश्वदिति । स रामः शश्वत् समाधिस्थितं मौनिनां जालं यस्मिन् तत् । सौमित्रिणा लक्ष्मणेन सम्पादिता पर्णशला यस्मिन् तत् । तपसः अनुकूलं शैलं समवाप्य किञ्चित् कालं गमयाञ्चकारेत्यन्वयः ।

ಸದಾ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮುನಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಅನೂಕೂಲವಾದ ಚಿತ್ರಕೂಟಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಪರ್ಣಶಾಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಕೆಲಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆದನು.

तदा पितुः पुत्रवियोगरोगविधूतदेहस्य विधाय वैधं ।
पौरैरपारैर्भरतः परीतः तं चित्रकूटाश्रयमाजगाम ।।१७।।

तदेति । तदा भरतः पुत्रवियोगरोगविधूतदेहस्य पुत्रवियोगाख्यरोगेण विधूतदेहस्य त्यक्तदेहस्य पितुः दशरथस्य, वैधं विधितः प्राप्तम् । तत आगत (४.३.७४)इत्यण् । और्ध्वदेहिकं विधाय, अपारैः पौरैः परीतः सन्, चित्रकूटाश्रयं चित्रकूट एव आश्रयो यस्य तं रामं प्रति आजगाम।

ಆಗ ದಶರಥನು ಪುತ್ರವಿಯೋಗರೋಗದಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆದನು. ದಶರಥನ ಔರ್ಧ್ವದೈಹಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ಭರತನು ಅಪಾರ ಪುರಜ– ನರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಚಿತ್ರಕೂಟದಲ್ಲಿರುವ ರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಬಂದನು.

जगत्पितुर्नैव पितास्ति तावत् आनन्दसिन्धोः न च कोऽपि शोकः।
तथापि तातस्य मृतिं निशम्य दुरन्तशोकः स बभूव देवः ।।१८।।

जगत्पितुरिति । जगत्पितुः रामस्य पिता तावत् नास्ति । आनन्दसिन्धोः कोऽपि शोको न चास्ति । तथापि स देवः तातस्य मृतिं निशम्य दुरन्तशोकः अपारशोको बभूव ।

ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಂದೆಯಾದ ರಾಮನಿಗೆ ತಂದೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆನಂದಸಿಂಧುವಾದ ರಾಮನಿಗೆ ಶೋಕವೆಲ್ಲಿ. ? ಹಾಗಿದ್ದರೂ ತಂದೆಯ ಮರಣವನ್ನು ಕೇಳಿ ಭಗವಂತ ದುರಂತ ಶೋಕದ ನಾಟಕ ಹೂಡಿದ.

न भ्रातृभक्त्या भरतोऽपि राज्यं रामोऽपि नैच्छत्पितृवाक्यभक्त्या ।
रामस्य पादं भरतस्य शीर्षं पादुःश्रयन्ती बत राज्यमाप ।।१९।।

न भ्रातृभक्त्येति । भरतोऽपि भ्रातृभक्त्या राज्यं नैच्छत् । रामोऽपि पितृवाक्यभक्त्या राज्यं नैच्छत् । तदानीं अराजकत्वं देशस्य स्यात् किं? नेत्याह । **रामस्येति** । रामस्य पादं भरतस्य शीर्षं शिरः ।

ಚಂದ್ರನನ್ನು ಚಂದ್ರಿಕೆಯು, ಮೇಘವನ್ನು ಮಿಂಚು, ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಬೆಳಕು, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಜ್ವಾಲೆಯು, ಅನುಸರಿಸುವಂತೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು, ಧನಕನಕಗಳನ್ನು, ತೊರೆದ ರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು ಸೀತೆಯು ಎಲ್ಲರೂ ವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಬೇಡ ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅನುಸರಿಸಿದಳು.

कृत्वा जटावल्कलमेव भूषां धनुश्च सैन्यं दयितां श्रियं च ।
सौमित्रमेकं सखिबन्धुवर्गं प्रहर्षमाणः प्रययौ स पुर्याः ।।१४।।

कृत्वेति । स रामः जटावल्कलमेव भूषां आभरणं कृत्वा, धनुरेव सैन्यं दयितामेव श्रियं एकं सौमित्रिमेव सखिबन्धुवर्गं कृत्वा प्रहर्षमाणः पुर्याः सकाशात् प्रययौ ।

ರಾಮಚಂದ್ರನು ಅಯೋಧ್ಯೆಯಿಂದ ವನಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಜಟೆಯೇ ಆಭರಣ, ಧನುಸ್ಸೇ ಸೈನ್ಯ, ಪ್ರಿಯತಮೆಯೇ ಐಶ್ವರ್ಯ, ಲಕ್ಷ್ಮಣನೇ ಗೆಳೆಯ ಹಾಗೂ ಬಂಧುವರ್ಗ. ಈರೀತಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮುನ್ನಡೆದ.

स्वपौरनेत्राम्बुविवर्धिताम्बुं गङ्गां समुत्तीर्य चलत्तरङ्गाम् ।
गुहाय मैत्रीमयमातरं च प्रादात्प्रतस्थे स च चित्रकूटम् ।।१५।।

स्वपौरेति । स रामः स्वपौरनेत्राम्बुविवर्धिताम्बुं पुरे भवाः[1]। स्वस्य पौराणां नेत्राणां अम्बुना विवर्धितानि अम्बूनि यस्याः सा ताम् । चलत्तरङ्गां चलन्तः तरङ्गाः यस्याः सा, ताम् ।"भङ्गस्तरङ्ग ऊर्मिर्वे"त्यमरः। गङ्गां समुत्तीर्य, गुहाय मैत्रीमयं मैत्रीरूपं आतरं वेतनद्रव्यं । "आतरं तरण्यं स्यादि"त्यमरः । प्रादाश्च चित्रकूटं प्रति प्रतस्थे चेत्यन्वयः । प्रपूर्वात्ष्ठागतिनिवृत्तौ इति धातोः "समवप्रविभ्यः स्थः (१.३.२२) इत्यात्मनेपदम् ।

ರಾಮಚಂದ್ರನಿಗೆ ಚಲಿಸುವ ತರಂಗಗಳ ಗಂಗೆಯು ಎದುರಾಯಿತು. ಅದು ತನ್ನ ಪುರವಾಸಿಗಳ ಕಂಬನಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದಂತಿದೆ. ಗುಹನು ಆ ಗಂಗೆಯನ್ನು ದಾಟಿಸಿದ. ದಾಟಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಆತನಿಗೆ ಗೆಳೆತನದ ವೇತನ ಸಿಕ್ಕಿತು. ರಾಮನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಚಿತ್ರಕೂಟಕ್ಕೆ ಹೊರಟ.

शश्वत् समाधिस्थितमौनिजालं सौमित्रिसंपादितपर्णशालम् ।
अवाप्य शैलं तपसोऽनुकूलं कालं स किञ्चिद्गमयांचकार ।।१६।।

१. अत्र पौराः इति स्यात् ।

शश्वदिति । स रामः शश्वत् समाधिस्थितं मौनिनां जालं यस्मिन् तत् । सौमित्रिणा लक्ष्मणेन सम्पादिता पर्णशला यस्मिन् तत् । तपसः अनुकूलं शैलं समवाप्य किञ्चित् कालं गमयाञ्चकारेत्यन्वयः ।

ಸದಾ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮುನಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಅನೂಕೂಲವಾದ ಚಿತ್ರಕೂಟಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಪರ್ಣಶಾಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಕೆಲಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆದನು.

तदा पितुः पुत्रवियोगरोगविधूतदेहस्य विधाय वैधं ।
पौरैरपारैर्भरतः परीतः तं चित्रकूटाश्रयमाजगाम ।।१७।।

तदेति । तदा भरतः पुत्रवियोगरोगविधूतदेहस्य पुत्रवियोगाख्यरोगेण विधूतदेहस्य त्यक्तदेहस्य पितुः दशरथस्य, वैधं विधितः प्राप्तम् । तत आगत (४.३.७४)इत्यण् । और्ध्वदेहिकं विधाय, अपारैः पौरैः परीतः सन्, चित्रकूटाश्रयं चित्रकूट एव आश्रयो यस्य तं रामं प्रति आजगाम।

ಆಗ ದಶರಥನು ಪುತ್ರವಿಯೋಗರೋಗದಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ತೊರೆದನು. ದಶರಥನ ಔರ್ಧ್ವದೈಹಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ಭರತನು ಅಪಾರ ಪುರಜ–ನರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಚಿತ್ರಕೂಟದಲ್ಲಿರುವ ರಾಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಬಂದನು.

जगत्पितुर्नैव पितास्ति तावत् आनन्दसिन्धोः न च कोऽपि शोकः।
तथापि तातस्य मृतिं निशम्य दुरन्तशोकः स बभूव देवः ।।१८।।

जगत्पितुरिति । जगत्पितुः रामस्य पिता तावत् नास्ति । आनन्द-सिन्धोः कोऽपि शोको न चास्ति । तथापि स देवः तातस्य मृतिं निशम्य दुरन्तशोकः अपारशोको बभूव ।

ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಂದೆಯಾದ ರಾಮನಿಗೆ ತಂದೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆನಂದಸಿಂಧುವಾದ ರಾಮನಿಗೆ ಶೋಕವೆಲ್ಲಿ. ? ಹಾಗಿದ್ದರೂ ತಂದೆಯ ಮರಣವನ್ನು ಕೇಳಿ ಭಗವಂತ ದುರಂತ ಶೋಕದ ನಾಟಕ ಹೂಡಿದ.

न भ्रातृभक्त्या भरतोऽपि राज्यं रामोऽपि नैच्छत्पितृवाक्यभक्त्या ।
रामस्य पादं भरतस्य शीर्षं पादुःश्रयन्ती बत राज्यमाप ।।१९।।

न भ्रातृभक्त्येति । भरतोऽपि भ्रातृभक्त्या राज्यं नैच्छत् । रामोऽपि पितृवाक्यभक्त्या राज्यं नैच्छत् । तदानीं अराजकत्वं देशस्य स्यात् किं? नेत्याह । **रामस्येति** । रामस्य पादं भरतस्य शीर्षं शिरः ।

"उत्तमाङ्गं शिरः शीर्ष"इत्यमरः । श्रयन्ती पादुः पादुका पादुरूपा न स्त्री सैवेत्यमरः । राज्यमापेत्यर्थः । बतेति आश्चर्ये । "विस्मयामन्त्रणे बते"त्यमरः । उभयाश्रितत्वात् पादुकाराज्यलाभो न विरुद्धः इति ।

ಭರತನು ಭ್ರಾತೃಭಕ್ತಿಯಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಲಿಲ್ಲ. ರಾಮಚಂದ್ರನು ಪಿತೃವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೌರವದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ರಾಮನ ಪಾದಗಳು, ಭರತನ ಶಿರಸ್ಸು ಇವೆರಡನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಪಾದುಕೆಗಳು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳಿದವು. ಇದು ಆಶ್ಚರ್ಯ.

निवर्त्य तं भ्रातरमात्तमानः पौरानुवृत्तिं परिशङ्कमानः ।
सीतानुजाभ्यामनुगम्यमानः सोऽन्यद्वनं प्राप रुचाऽसमानः ।।२०।।

निवर्त्येति । रुचा कान्त्या असमानः स रामः । तं भ्रातरं निवर्त्य आत्तमानः सन् प्राप्तबहुमानः सन्। पौरानुवृत्तिं पौराणामनुवृत्तिं परिशङ्कमानः सन्, सीतानुजाभ्यां अनुगम्यमानः सन् अन्यद्वनं प्रापेत्यर्थः ।

ಭರತನಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾದ ಅಸಮಾನಕಾಂತಿವಂತನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರನು, ಪುರಜನರ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಶಂಕಿಸುವವನಾಗಿ, ಭರತನನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿ, ಸೀತಾ ಹಾಗೂ ಅನುಜರಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವನವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು.

हत्वा विराधं विहितापराधं स दण्डकारण्यसदां मुनीनाम् ।
विभङ्गुराङ्गं शरभङ्गमग्नौ त्यजन्तमङ्गं दययाभ्यगच्छत् ।।२१।।

हत्वेति । स रामः । दण्डकारण्यसदां दण्डकारण्ये सीदन्तीति दण्डकारण्यसदः। "सत्सूद्विषे"(३.२.६१)त्यादिना क्विप् । तेषां मुनीनाम्। विहितापराधं विहितः अपराधो येन सः । विराधनामकं राक्षसं हत्वा विभङ्गुराङ्गं विभङ्गुराणि अङ्गानि यस्य सः जीर्णदेहमित्यर्थः । अग्नौ अङ्गं त्यजन्तं शरभङ्गं शरभङ्गनाममुनिं दययाऽभ्यगच्छत् अभिमुखेन गतवान्।

ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಅಪರಾಧವೆಸಗಿದ ವಿರಾಧನನ್ನು ಕೊಂದು, ತನ್ನ ದೇಹದ ಎಲ್ಲ ಅಂಗಗಳೂ ಜೀರ್ಣವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಶರಭಂಗ ಮುನಿಗೆ ದಯೆಯಿಂದ ದರ್ಶನವಿತ್ತನು.

अतीक्ष्णचित्तैः स सुतीक्ष्णमुख्यैःसम्भाव्यमानो मुनिभिः पदेषु ।
अश्रान्तमश्रान्तगतिः प्रपेदे पदं महर्षेः चुलकीकृताब्धेः ।।२२।।

अतीक्ष्णचित्तेति । अतीक्ष्णं मृदु चित्तं येषां ते तैः । सुतीक्ष्णमुख्यैः

मुनिभिः पदेषु आश्रमस्थानेषु सम्भाव्यमानः । अश्रान्तं सन्ततं "संततानारताश्रान्तविरतानिशमि"त्यमरः । अश्रान्तगतिः अनायासगतिः सः रामः । चिलुकीकृताब्धेः चिलुकीकृतः पानार्थं पाणौ कृतः अब्धिः येन तस्य । महर्षेः अगस्त्यस्य पदं आश्रमं प्रपेदे ।

ಮೃದುಹೃದಯದ, ಸುತೀಕ್ಷ್ಣಮೊದಲಾದ ಮುನಿಗಳ ಆಶ್ರಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿತನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರನು, ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾದ ಅನಾಯಾಸದ ನಡಿಗೆ-ಯಿಂದ ಸಮುದ್ರವನ್ನೇ ಆಪೋಷಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಅಗಸ್ತ್ಯಮುನಿಗಳ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು.

अजिग्रहत्तं स मुनिः कृपाणं तूणावरिक्तौ च शरासनं च ।
न लाभहेतोः स हि पूर्णशक्तिः गृण्हाति मानं तु जनावनाय ।।२३।।

अजिग्रहदिति । स मुनिः अगस्त्यः । तं रामं । कृपाणं खड्गं । अरिक्तौ पूर्णौ तूणौ पिशङ्गौ च शरासनं च धनुश्च अजिग्रहत् ग्राहयामास । ग्रहेः ण्यन्तात् लङ् । ग्रहेः ण्यन्ते कर्तुः कर्मत्वं भाष्यकारमतेन ज्ञेयम् । ननु कृपाणादिग्रहणे तस्य अपूर्णशक्तित्वं स्यादित्यतः प्राह । **नेति** । हि यस्मात् पूर्णशक्तिः सः अतः लाभहेतोः यत् किञ्चित् न ग्रण्हाति किन्तु जनावनाय जनानां रक्षणाय मानं पूजां गृण्हाति । यत् गृह्यते तत्तु पूजात्वेन गृह्यते नतु लाभार्थमिति भावः ।

ಅಗಸ್ತ್ಯಮುನಿಗಳು ಖಡ್ಗವನ್ನು, ಅಕ್ಷಯವಾದ ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳನ್ನು, ಧನಸ್ಸನ್ನು ರಾಮನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ರಾಮನು ಪೂರ್ಣಸಮರ್ಥನಾದರೂ ಜನರ ರಕ್ಷಣೆ-ಗಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನೇ ಹೊರತು ತನ್ನ ಲಾಭಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ.

रक्षामयाचन्त विचक्षणं तं रक्षोगणेभ्यो मुनयः समेताः ।
अपेक्षमाणो दुरवापमर्थं नैवाक्षमं प्रार्थयते हि लोकः ।।२४।।

रक्षामिति । मुनयः समेताः सन्तः विचक्षणं तं रामं रक्षोगणेभ्यो रक्षामयाचन्त । "अकथितं चेति"(१.४.५)द्विकर्मकत्वम् । तथा हि दुरवापमर्थं अपेक्षमाणो लोकः अक्षमं नैव प्रार्थयते ।

ಮುನಿಗಳೆಲ್ಲ ಬಂದು, ವಿಚಕ್ಷಣನಾದ ರಾಮನನ್ನು ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮೊರೆ-ಹೊಕ್ಕರು. ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಬಯಸುವ ಜನರು ಮಹಾತ್ಮನನ್ನೆ ಮೊರೆಹೊಗುತ್ತಾರೆ. ಹೊರತು ಅಸಮರ್ಥನನ್ನು ಮೊರೆಹೋಗರು.

निशाचरी शूर्पणखा स्मरार्ता तमेकवीरं चकमे कदाचित् ।
तामग्रजस्याग्रत एव विग्रां सौमित्रिरव्यग्रमनाश्चकार ।।२५।।

निशाचरीति। शूर्पवत् नखा यस्याः सा । "नखमुखात् संज्ञायां"(४.१.५८)इति न ङीष् । "पूर्वपदात्संज्ञायां"(८.४.३)इति णत्वम् । शूर्पणखा नाम निशाचरी राक्षसी स्मरार्ता स्मरेण आर्ता सती। एकवीरं तं रामं कदाचित् चकमे कामयामास ।"आयादयां अर्धधातुके वा" इति (३.१.३१) णिङभावपक्षे रूपमेतत् । अव्यग्रमनाः अव्याकुलमनाः सौमित्रिः लक्ष्मणः अग्रजस्य रामस्य अग्रतः एव तां विग्रां विगतनासिकाम्। विग्रो[१] "विगतनासिके"त्यमरः । वेग्रो वक्तव्य इति नासिकायाः ग्रादेशः । चकारेत्यन्वयः ।

ರಾಕ್ಷಸಿಯಾದ ಶೂರ್ಪಣಖೆಯು ಕಾಮಪೀಡಿತಳಾಗಿ ರಾಮನನ್ನು ಬಯಸಿದಳು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಯಾವ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೇ, ಅಣ್ಣನ ಎದುರಲ್ಲಿ ಅವಳ ಮೂಗುಕಿವಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು.

तद्वाक्यदूना जनिताभिमाना आवव्रिरे तं युधि यातुधानाः ।
स तान् जनस्थानगतान् जघान नीहारसंघानिव चण्डभानुः ।।

तद्वाक्येति । तद्वाक्येन शूर्पणखावाक्येन दूनाः सन्तप्ताः । [२]"संतापितस्तु सन्तप्ता धूपितधूपायनौ च दूनश्चे"त्यमरः । दुग्वोदीर्घश्चेति वक्तर्व्यमिति निष्ठातकारस्य नकारः दीर्घश्च । यातुधानाः राक्षसाः युधि तं आवव्रिरे आवृतवन्तः । वृञ्वरण इति धातोर्लिट् । स रामः जनस्थानगतान् जनस्थानपञ्चवटीचित्रकूट इति स्थानविशेषस्थान् राक्षसान्

ಶೂರ್ಪಣಖೆಯ ಅಳುವನ್ನು ಕೇಳಿ ದುಃಖಿತರಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾಮನನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದರು. ರಾಮಚಂದ್ರನು ಜನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಎಲ್ಲ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸೂರ್ಯನು ಮಂಜಿನ ಸಮೂಹವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವಂತೆ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನು.

स्वबन्धुविध्वंसनविह्वलेन रक्षोधिपेन प्रहितं प्रियायै ।
आवेदयन्नैणवपुर्दधानं देवः स मारीचममारयन्न ।।२७।।

१. विग्रस्तु गतनासिके इति पा ।
२. सन्तापितसन्तप्तौ धूपितधूपायतौ च ।

स्वबन्धुविध्वंसनेति। सः देवः स्वबन्धुविध्वंसनविह्वलेन स्वबन्धूनां विध्वंसनेन विह्वलेन विक्लवेन रक्षोधिपेन रावणेन प्रहितं एणस्येदं वपुः ऐणम् । "तस्येदं"(४.३.१२०)इत्यण् तादृशं वपुः दधानं मारीचनाम-राक्षसं प्रियायै सीतायै आवेदयञ्च । अमारयञ्च । मृङ् प्राणत्यागे इति धातोर्लङ् ।

ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳ ವಿಧ್ವಂಸನದಿಂದ ವಿಹ್ವಲಗೊಂಡ ರಾಕ್ಷಸಾಧಿಪತಿಯಾದ ರಾವಣನು ಮಾರೀಚನಿಗೆ ಜಿಂಕೆಯ ಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸೀತಾರಾಮರನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸಲು ಆಜ್ಞೆಯಿತ್ತ. ರಾಮಚಂದ್ರನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮೆಗೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಮಾರೀಚನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ.

विधाय सीताकृतिमेव मायां न वंचयन्तं तमवैद्दशास्यः ।
स्वमायया दूरगतस्य तस्य प्रियामहार्षीत्किलभिक्षुरूपः ।।२८।।

विधायेति । दशास्यः रावणः सीताकृतिमेव मायां विधाय वञ्चयन्तम् तं रामं नावैत् । अवपूर्वादिणः कर्तरि लङ् । किन्तु भिक्षुरूपः सन् स्वमायया मृगरूपया दूरगतस्य तस्य रामस्य प्रियां सीतां अहार्षीत्। किलेत्यलीके । हृञ् हरणे इत्यस्मात् धातोः लुङ् । रावणः स्वमायया रामं वञ्चयित्वा सीतामहार्षीत् इति यत् तत् अलीकं एव किन्तु राममायया सीताकृत्या वञ्चितोऽभूत् इति भावः ।

ಸಂನ್ಯಾಸಿವೇಷ ಧರಿಸಿದ ರಾವಣನು ತನ್ನ ಬಂಗಾರದ ಮಾಯಾಜಿಂಕೆಯಿಂದ ರಾಮನನ್ನು ವಂಚಿಸಲು ಬಂದ. ಆದರೆ ರಾಮನೇ ಮಾಯಾಸೀತೆಯನ್ನು (ಸೀತಾಕೃತಿಯನ್ನು) ರಚಿಸಿ ರಾವಣನನ್ನು ವಂಚಿಸಿದ್ದ. ತನ್ನ ಮಾಯಾ ಜಾಲ ಬೀಸಿ, ರಾಮನು ದೂರ ಹೋಗಲು, ಮೋಹಿತನಾದ ರಾವಣನು ಸೀತಾಕೃತಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದನು. ತಾನು ರಾಮನಿಗೆ ಮೋಸ ಮಾಡಿದೆನೆಂದು ತಿಳಿದನೇ ಹೊರತಾಗಿ ರಾಮನಿಂದ ತಾನೇ ಮೋಸಹೋದೆನೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

प्राणीव सोऽभूत्प्रियया वियुक्तो दुःखीव भूयो विललाप चार्तः ।
अमार्गयच्चाज्ञ इवेति सर्वं न ज्ञायते चेष्टितमेतदज्ञैः ।।२९।।

प्राणीति । स रामः प्राणीव लोक इव प्रियया वियुक्तोऽभूदिति यत्, दुःखीव आर्तः सन् भूयो विललापेति यत्, अज्ञ इव अमार्गयच्चेति यत्, तत् सर्वं चेष्टितं अज्ञैः न ज्ञायते । अज्ञमोहनार्थं एवं चकारेति भावः ।

ರಾಮಚಂದ್ರನು ನರನಂತೆ ಪ್ರಿಯೆಯಿಂದ ವಿಯುಕ್ತನಾದ. ದುಃಖಿಯಂತೆ ಬಹಳವಾಗಿ ರೋದಿಸಿದ. ಅಜ್ಞನಂತೆ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸಿದ. ಈಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ವಿಡಂಬನೆಯೆಂದು ಅಜ್ಞರು ತಿಳಿಯಲಾರರು.

देवः प्रियोदन्तमुदीरयित्वा जटायुषं प्रेक्ष्य गतायुषं सः ।
दग्ध्वा कबंधं विशरीरबन्धं कृत्वा शबर्याश्रममाससाद ।।३०।।

देव इति । स देवः । प्रियोदंतं प्रियायाः उदंतं वार्ताम् । "वार्ता प्रवृत्तिर्वृत्तान्तमुदन्तमि"त्यमरः । उदीरयित्वा उक्त्वा । गतायुषं मृतं जटायुषं दग्ध्वा । कबंधं कबंधनामराक्षसं विशरीरबन्धं विगतः शरीरसंबन्धः यस्य तं कृत्वा हत्वेत्यर्थः । शबर्याश्रमं आससाद। षद्लृविशरणगत्यवसादनेषु सदेर्लिट् ।

ರಾಮಚಂದ್ರನು ಪ್ರಿಯತಮೆಯ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಸುನೀಗಿದ ಜಟಾಯುವಿಗೆ ಅಗ್ನಿಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಕಬಂಧನಾಮಕ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ, ಶಬರ್ಯಾಶ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು.

स भुक्तशेषाणि फलानि रामो दत्तानि भक्त्या बुभुजे शबर्याः ।
किं नाग्रहीत्पूर्णमनोरथोऽपि शाकं च शिष्टं पृथुकं पयो वा ।।

सभुक्तेति । स रामः भक्त्या शबर्या दत्तानि भुक्तशेषाणि फलानि बुभुजे भुक्तवान् । अत्यल्पमेतत् कुतो जग्राहेत्यत आह । पूर्णमनोरथोऽपि पूर्णः मनोरथः कामो यस्य सः तथोक्तः । स रामः भक्त्या द्रौपद्या दत्तं शिष्टं शाकं, कुचैलेन दत्तं पृथुकम्। "पृथुकः स्याच्चिपिटक" इत्यमरः । विदुरेण दत्तं पयः क्षीरं नाग्रहीत् किं अग्रहीदेवेत्यर्थः । भक्त्या दत्तं अत्यल्पमपि गृह्णात्येवेति भावः ।।३१।।

ರಾಮಚಂದ್ರನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶಬರಿಯಿತ್ತ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಫಲಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಪೂರ್ಣಮನೋರಥನಾದರೂ ಭಗವಂತ ದ್ರೌಪದೀ ಕೊಟ್ಟ ತಿಂದುಳಿದ ವ್ಯಂಜನವನ್ನು, ಕುಚೇಲಕೊಟ್ಟ ಅವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು, ವಿದುರಕೊಟ್ಟ ಹಾಲನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲವೆ? ಹಾಗೆಯೇ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟದ್ದು ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದರೂ ಭಗವಂತ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು.

उद्यानवाटीविहरत्रिलिंपां वृक्षाभ्रविद्योतितगुच्छशंपाम् ।
जनेषु पापेषु कृतानुकम्पां भ्रात्रा सह प्राप शनैः स पंपाम् ।।३२।।

उद्यानेति । स रामः उद्यानवाटीविहरन्निलिंपां उद्यानवाटीषु वीथिषु विहरन्तः निलिम्पाः देवाः यस्याः सा ताम् । वृक्षाभ्रविद्योतितगुच्छशम्पां वृक्षा एवाभ्राणि तेषु विद्योतिताः गुच्छास्तबका एव शंपाः विद्युतो यस्याः सा तां "स्याद्गच्छकस्तु स्तबक"इत्यमरः । पापेषु पापवत्सु जनेषु । अर्श आदित्वात् (५.२.१२७)अच् कृतानुकम्पां कृता अनुकम्पा यस्याः सा ताम् । "कृपा दयानुकम्पा स्यादि"त्यमरः । पंपां पंपानाम [1]नदीं भ्रात्रा सह शनैः प्रापेत्यर्थः ।।३२।।

ರಾಮನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಪಂಪಾಸರಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ. ಆ ಸರೋ-ವರದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ವಿಹಾರಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ವೃಕ್ಷಗಳು ಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟಿ ಮೇಘಗಳಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿವೆ. ಆ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯ ಪುಷ್ಪಗಳು ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿವೆ. ಈ ಪಂಪಾಸರಸ್ಸಿಗೆ ಪಾಪಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ದಯೆ. ಅವರನ್ನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ.

श्रीशप्रभावामृतवारिराशिवीचीलुठन्मानसराजहंसः ।
अशेषशास्त्रार्थविशेषविज्ञः तदोपतस्थे पवनात्मजस्तम् ।।३३।।

श्रीशेति । श्रीशस्य प्रभाव एव अमृतवारिराशिः अमृतसमुद्रः तस्य वीचिषु तरङ्गेषु लुठन् परिवर्तमानं मानसमेव राजहंसो यस्य स तथोक्तः। अशेषशास्त्रार्थानां विशेषस्य विज्ञोऽभिज्ञः पवनात्मजः हनुमान् तदा रामं उपतस्थे समीपं प्राप्तवान् ।

ಆಗ ಹನುಮಂತನು ರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದನು. ಆತ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವ. ಆತನ ಮನಸ್ಸೇ ರಾಜಹಂಸ. ಅದು ಸದಾ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮಾಮೃತಸಾಗರತರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತದೆ.

वैराग्यभक्तिस्थितिबुद्धियोगबलेष्वदृष्टप्रतिमो हनूमान् ।
सुग्रीवमुद्ग्रीवममुष्य भर्तुः साहाय्यकर्मण्यकरोत् सखायम्।।३४।।

वैराग्येति। वैराग्यभक्तिस्थितिबुद्धियोगबलेषु वैराग्यं, भक्तिः, स्थितिः मर्यादा । "मर्यादा धारणा स्थितिः"इत्यमरः । बुद्धियोगः समाधिः बलं शारीरबलं एषु अदृष्टा प्रतिमा उपमानं यस्य सः । हनूमान् अमुष्य भर्तुः स्वामिनः रामस्य साहाय्यमेव कर्म तस्मिन् उद्ग्रीवं उत्सुकं[2] ग्रीवं सुग्रीवं सखायं मित्रं अकरोत् ।

१.सरः इत्यनेन भाव्यं । २.उत्सुकग्रीवं इतिवा । उत्सुका ग्रीवा यस्य सः इति वा? इति भाति।

ವೈರಾಗ್ಯ ಭಕ್ತಿ ಧಾರಣಾ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತಿ ಶಾರೀರಬಲ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸದೃಶರಾದ ಹನುಮಂತದೇವರು ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ ತೋರಿದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ರಾಮನ ಗೆಳೆಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ.

क्षिप्त्वा बृहद्दुन्दुभिवर्ष्म दूरात्सप्तैकबाणेन विभिद्य सालान् ।
रघुप्रवीरो रविनन्दनाय संप्रत्ययं वालिवधे व्यधत्त ।।३५।।

क्षिप्त्वेति । रघुप्रवीरः रघुषु प्रवीरः श्रीरामः बृहद् विपुलं दुन्दुभेः दुन्दुभिनाम्नो राक्षसस्य वर्ष्म शरीरं । "शरीरं वर्ष्मविग्रहः"इत्यमरः । दूरादंगुष्ठेनेति शेषः । क्षिप्त्वा । एकबाणेन सप्त सप्तसङ्ख्याकान् तालान् सालान् विभिद्य, रविनन्दनाय सुग्रीवाय वालिवधे संप्रत्ययं विश्वासं । "प्रत्ययोऽधीनशपथज्ञानविश्वासहेतुषु"इत्यमरः । व्यधत्त चकारेत्यर्थः ।

ರಘುವೀರ ರಾಮಚಂದ್ರನು ದುಂದುಭಿಯ ಶರೀರವನ್ನು ತನ್ನ ಅಂಗುಷ್ಠದಿಂದ ದೂರ ಚಿಮ್ಮಿ(ಎಸೆದು)ಒಂದೇಬಾಣದಿಂದ ಏಳು ತಾಲವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕಿ, ರವಿಸುತ ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ವಾಲಿವಧೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದನು.

बालाग्ररोमाश्रितराक्षसेन्द्रं प्रत्यब्धिनिर्वर्तितसान्ध्यकृत्यम् ।
सूत्रामसूनुं निजघान रामः सुग्रीवहेतोः स्वजनानुबन्धी ।।३६।।

बालाग्रेति । स्वजनेषु अनुबन्धी हेतुगर्भविशेषणं । रामः । बालस्य पुच्छस्य अग्रे यद्रोम तदाश्रितः राक्षसेन्द्रो रावणो यस्य स तथोक्तम् । प्रत्यब्धि समुद्रे समुद्रे वीप्सायां अव्ययीभावः । निर्वर्तितं सान्ध्यकृत्यं सन्ध्यासम्बन्धिकृत्यं येन(तं)तथोक्तम् । सूत्रामसूनुं सुत्राम्णः इन्द्रस्य । "सुत्रामा गोत्रभिद्वज्री"त्यमरः ।तस्य सूनुं वालिनं सुग्रीवहेतोः निजघान ।

ಸ್ವಕೀಯರನ್ನು (ರಕ್ಷಿಸುವ) ಪ್ರೀತಿಸುವ ರಾಮಚಂದ್ರನು ತನ್ನ ಬಾಲದ ರೋಮದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ರಾವಣನನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟು ಮೂರು ಸಾಗರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಧ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ, ಇಂದ್ರನ ಮಗನಾದ ವಾಲಿಯನ್ನು ಸುಗ್ರೀವನಿಗಾಗಿ ಸಂಹರಿಸಿದ.

दत्त्वाऽधिराज्यं कपिपुङ्गवाय सहाय्यकं तस्य समीक्षमाणः ।
वर्षासु वर्षायुतसम्मितासु स माल्यवन्तं गिरिमध्युवास ।।३७।।

दत्वेति । स रामः कपिपुङ्गवाय सुग्रीवाय अधिराज्यं दत्वा तस्य सहाय्यकं सहायतां समीक्षमाणः सन् वर्षायुतसम्मितासु वर्षासु

तत्तुल्यासु वर्षतौ । "स्त्रियां भूम्नि वर्षा"इत्यमरः । माल्यवन्तं नाम गिरिं अध्युवास तत्र वासं चकारेत्यर्थः । "अधिशीङ्स्थासां कर्म" (१.४.४६) इति कर्मत्वम् ।

ರಾಮಚಂದ್ರನು ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಅಧಿರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಆತನ ಸಹಾಯದ ಎದುರು ನೋಡುತ್ತಾ, ಮಾಲ್ಯವಂತ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವರ್ಷಋತುವನ್ನು ಹತ್ತುಸಹಸ್ರವರ್ಷಗಳಂತೆ ಕಳೆದನು.

तटिद्दृशा तं मुहुरीक्षमाणो धाराश्रुपातं बहुधा दधानः ।
आभाषमाणः स्तनितैश्च मन्द्रैः सौमित्रिसाम्यं स्तनयित्नुरार्छत् ।।३८।।

तटिदिति।तटिदेव दृक् लोचनं तया तटिद्दृशा तं रामं मुहुरीक्षमाणः। धारा एव अश्रूणि तेषां पातं बहुधा दधानः । मन्द्रैः गम्भीरैः स्तनितैः गर्जितैः आभाषमाणः स्तनयित्नुः मेघः सौमित्रिसाम्यं आर्छत् प्राप । ऋगताविति धातोः पाघ्राध्मेति(७.३.९८) ऋच्छादेशः लङ् ।

ಮಿಂಚಿನ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ರಾಮನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೋಡುತ್ತಾ, ಧಾರಾಕಾರ–ವಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಾ, ಗಂಭೀರ ಗರ್ಜನೆಗಳಿಂದ ಮೇಘವು ಮಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿತು.

पयोधरापायवितायमानकाशप्रकाशं प्रसमीक्ष्य कालम् ।
प्रस्थापयामास हरीन् हरीन्द्रो दिशो विचेतुं दयिताममुष्य ।।३९।।

पयोधरेति । हरीन्द्रः सुग्रीवः पयोधराणां अपायेन विश्लेषेण वितायमानाः वितन्यमानाः काशपुष्पाणां प्रकाशः यस्मिन् तम् । कालं शरत्कालं प्रसमीक्ष्य । अमुष्य रामस्य दयितां प्रियां विचेतुं अन्वेषितुं हरीन् दिशः प्रति प्रस्थापयामास।

ಸುಗ್ರೀವನು, ಮೇಘಗಳೆಲ್ಲ ಸರಿದು ಕಾಶಪುಷ್ಪ (ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲು) ಶೋಭಿಸುವ ಶರತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ರಾಮನ ಮಡದಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಕಪಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಳುಹಿಸಿದ.

सरस्सरस्वत्सरिदद्रिकुञ्जेष्वदृष्टकान्ता रघुपुङ्गवस्य ।
हनूमदाद्या हरयो विषण्णास्ते दक्षिणाशां विवशाः विचिक्युः ।।

सरइति । सरांसि सरस्वतः समुद्राः । "सरस्वान् सागरोऽर्णवः" इत्यमरः । सरितः नद्यश्च अद्रयश्च कुञ्जाश्च "निकुञ्जकुञ्जौ वा क्लीबे

लतादिपिहितोदरे"त्यमरः तेषु। रघुपुङ्गवस्य अदृष्टा कान्ता प्रिया यैः ते। तथोक्ताः । अत्र सापेक्षित्वेपि गमकत्वात् समासः । हनूमदाद्याः ते हरयः विवशाः सन्तः दक्षिणाशां विचिक्युः अन्वेषितवन्तः । विपूर्वात् चिनोतेर्लिट् ।

ಹನುಮದಾದಿಕಪಿಗಳು ಸರೋವರ, ನದಿ, ಸಮುದ್ರ, ಬೆಟ್ಟ, ತಪ್ಪಲುಪ್ರದೇಶ, ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಕಾಣದೆ ದುಃಖಿತರಾಗಿ ವಿವಶರಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದರು. (ಹನುಮಂತದೇವರಿಗೆ ದುಃಖ ಅಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲ ಕಪಿಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.)

बिलप्रवेशप्रतिपन्नभङ्गाः देवस्य कार्यार्थमुदासिताङ्गाः ।
हनूमता तेन कृतानुषङ्गास्तीरं पयोधेः प्रययुः प्लवङ्गाः ।।४१।।

बिलप्रवेशेति । बिलप्रवेशेन प्रतिपन्नभङ्गाः प्राप्तविषादाः देवस्य रामस्य कार्यार्थं उदासिताङ्गाः अनपेक्षितशरीराः ते हनूमता कृतः अनुषङ्गः अनुवृत्तिः येषां ते तथोक्ताः प्लवंगाः वानराः पयोधेः तीरं प्रययुः ।

ಕಪಿಗಳು ಬಿಲಪ್ರವೇಶದಿಂದ ವಿಷಾದಹೊಂದಿದರೂ, ರಾಮಸೇವಯಲ್ಲಿ ದೇಹವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೇ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಸಮುದ್ರತೀರವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟರು.

आज्ञाय संपातिमुखेन सीतां प्रष्ठो हनूमान् हरियूथपानाम् ।
महेन्द्रमारुह्य गिरिं ददर्श लङ्कामलङ्काञ्चनतोरणाङ्काम् ।।४२।।

आज्ञायेति । हरियूथपानां वानरसेनानायकानां प्रष्ठः अग्रेसरः । "पुरोगाग्रेसरप्रष्ठाग्रतःसरपुरःसरा"इत्यमरः । हनुमान् संपातेर्जटायुषो भ्रातुः मुखेन सीतां लङ्कागतामित्यर्थः आज्ञाय। महेन्द्रनामगिरिं आरुह्य। अलं अत्यन्तं काञ्चनतोरणानि बहिर्द्वाराणि अङ्को लक्ष्यं यस्याः ताम् । लङ्कां ददर्श । प्लवेन प्राप्तुं अलं शक्तः इत्यर्थः ।

ವಾನರ ಸೇನಾನಾಯಕರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಆಂಜನೇಯನು, ಸಂಪಾತಿ ಮುಖದಿಂದ ಸೀತೆಯು ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವಳೆಂದು ತಿಳಿದು, ಮಾಹೇಂದ್ರ ಪರ್ವತವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಬಂಗಾರತೋರಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಕಂಡನು. (ಹಾರಿ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಸೇರಲು ಸಮರ್ಥನೆಂದು ಅರ್ಥ).

मध्येसमुद्रं नभसोत्पतिष्णुरनन्तरायः पवमानसूनुः ।
स गोष्पदीकृत्य महाम्बुराशिं सुवेलमार्छीदतिवेलमुत्कः ।।४३।।

मध्य इति । नभसा उत्पतिष्णुः उत्पतन्, "उत्पतिष्णुरुत्पतिते" त्यमरः । अलङ्कृञ्(३.२.१३६)इत्यनेन सूत्रेण इष्णुच् प्रत्ययः मध्येसमुद्रं समुद्रस्य मध्ये पारेमध्ये षष्ठ्यावा (२.१.१८) अयव्ययीभावः । अनन्त-रायः निर्विघ्नः । "विघ्नोऽन्तरायः प्रत्यूहः" इत्यमरः । सः पवमानसूनुः अतिवेलं उत्कः उत्सुकः सन् महांबुराशिं गोष्पदीकृत्य अत्यल्पीकृत्येति यावत् । सुवेलं नाम गिरिं आर्छीत् प्राप । ऋधातोः लङ् ।

ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಗೋವಿನ ಚರಣಚಿಹ್ನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ನೀರಿನಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹಾರುವ ಹನುಮನಿಗೆ (ಸುವೇಲ ವೆಂಬ) ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೈನಾಕವೆಂಬ ಪರ್ವತವು ಎದುರಾಯಿತು.

रक्षोनिवासैः सवधूविलासैः विचित्ररूपां कृतरत्नदीपाम् ।
प्रासादरम्यां मनुजैरगम्यां स प्राप लङ्कां विगतारिशङ्काम् ।।४४।।

रक्ष इति । सः हनूमान् सवधूविलासैः वधूविलाससहितैः रक्षसां निवासैः गृहैः विचित्ररूपां । कृताः रत्नान्येव दीपाः यस्याः सा ताम् । प्रासादैः रम्यां रुचिरां मनुजैरगम्यां । विगता अरिभ्यः शङ्का यस्याः तां लङ्कां प्राप ।

ಅದನ್ನು ದಾಟಿ ಆಂಜನೇಯನು ಲಂಕೆಯನ್ನು ಸೇರಿದನು. ಅನೇಕ ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳು, ರತ್ನದೀಪಗಳು, ವಧೂವಿಲಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಕ್ಷಸರ ಮನೆಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದ ವಿಚಿತ್ರ ರೂಪತಾಳಿದ, ಆ ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ. ಶತ್ರುಗಳ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ.

बलं दधानोऽप्यनिशं निशायां विशन् पुरीं तां निचकाय सीताम् ।
वीथीषु सौधेषु सुधासितेषु रक्षोऽवरोधेषु च सोऽतिधीरः ।।४५।।

बलमिति । अतिधीरः स हनूमान् अनिशं सततं बलं दधानोऽपि निशायां तां पुरीं लङ्कां विशन्, विथीषु सुधाभिः लेपैः सितेषु शुभ्रेषु । "सुधालेपोऽमृतं स्तुहि"इत्यमरः । रक्षसां अवरोधेषु अन्तःपुरेषु। "अन्तःपुरं स्यादवरोधनं शुद्धान्तश्चावरोधे"त्यमरः । सीतां निचकाय अन्वेषितवान् । निपूर्वात् चिनोतेः लिटि विभाषेति कुत्वम् ।

ಆಂಜನೇಯನು ಅತ್ಯಂತ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ, ಸದಾ ಬಲಶಾಲಿ, ಆತನು

ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಸುಣ್ಣಬಳಿದ ಭವನಗಳಲ್ಲಿ, ಅಂತಃಪುರಗಳಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಿದನು.

पौलस्त्यवस्त्यं प्रविशन्नपश्यत् क्लान्ताः विहारैरवरोधकान्ताः ।
कादम्बरीपानविवर्धमानमनोजलीलालसमानरूपाः ।।४६।।

पौलस्त्येति। पौलस्त्यस्य रावणस्य वस्त्यं गृहं। "निशान्तवस्त्यसदनं भुवनागारमन्दिरं"इत्यमरः । विशन् सः हनूमान् विहारैः क्लान्ताः श्रान्ताः कादम्बर्याः सुरायाः पानेन विवर्धमानाभिः मनोजलीलाभिः शृङ्गारचेष्टाभिः लसमानरूपाः अवरोधकान्ताः रावणान्तःपुरःस्त्रीरपश्यत् ।

ಆಂಜನೇಯನು ರಾವಣ ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾ ಅಂತಃಪುರದ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಕಂಡನು. ಅವರು ಸುರಾಪಾನದಿಂದ ಅತಿಯಾದ ಮದನಲೀ–ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶೋಭಿಸುವ ಸುಂದರಿಯರು. ಈಗ ತಮ್ಮ ವಿಹಾರಗಳಿಂದ ಶ್ರಮಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ.

अदृष्टसीतो विचरन् स शोकादशोकवन्यां किल तामपश्यत् ।
दीनां कृशां रावणवाक्यदूनां कलावशेषामिव चन्द्रलेखाम्।।४७।।

अदृष्टेति । अदृष्टा सीता येन स तथोक्तः । अत एव शोकात् विच-रन् स हनूमान् अशोकवन्यां । रावणस्य तदानीमुपागतस्य वाक्येन दूनां तप्तां अत एव दीनाम् । कलया कलामात्रेण अवशेषां अवशिष्टां चन्द्रलेखामिव कृशां तां सीतां अपश्यत् ददर्श ।

ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಾಣದೆ ಶೋಕದಿಂದ ಚರಿಸುವ ಹನುಮಂತನು ಅಶೋಕ ವನದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಂಡನು. ಅವಳು ಆಗಲೇ ಬಂದ ರಾವಣನ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಪ್ತಳಾಗಿದ್ದಳು. ಒಂದೇ ಕಲೆಯಿಂದ ಉಳಿದುಕೊಂಡ ಚಂದ್ರಕಲೆಯಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಳು.

पौलस्त्यवाक्याशुगमूर्छितां तां देवीं प्रियोदन्तसुधाभिवृष्ट्या ।
संज्ञाप्य मुद्रामयमात्मनीतं ददौ स सञ्जीवनमाञ्जनेयः ।।४८।।

पौलस्त्येति । अञ्जनायाः अपत्यं पुमान् आञ्जनेयः सः हनूमान् । पौलस्त्यस्य रावणस्य वाक्यान्येव आशुगाः बाणाः तैः मूर्छितां तां देवीं सीताम् । प्रियस्य रामस्य उदन्तो वृत्तान्त एव सुधा तस्याः अभिवृष्ट्या आत्मनीतं मुद्रामयं श्रीराममुद्रिकारूपां सञ्जीवनं प्राणधारणहेतुं ददौ ।

ಆಂಜನೇಯ ರಾವಣನ ವಾಗ್ಬಾಣಗಳಿಂದ ಮೂರ್ಛೆಗೊಂಡ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು, ರಾಮನ ಕಥಾಮೃತಮಳೆಯಿಂದ ಎಬ್ಬಿಸಿ, ತಾನು ತಂದ ರಾಮಮುದ್ರಿಕೆ ಎಂಬ ಸಂಜೀವನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

चूडामणिं स्वां च दशां प्रियाय दिशेति देव्याऽभिहितोऽथ वीरः ।
विभोः प्रतापं ज्वलयन्निवाग्निं लङ्केन्धनं प्राज्वलयत्स तत्र ।।४९।।

चूडेति । अथ मुद्रिकादानानन्तरं स वीरः हनूमान् चूडामणिं शिरोरत्नं स्वां दशां अवस्थां च प्रियाय रामाय दिश निवेदयेति देव्या सीतया अभिहितः सन् तत्र लङ्कायां विभोः रामस्य प्रतापं ज्वलयन्निव लङ्कैवेन्धनं काष्ठं यस्य तं अग्निं प्राज्वलयत् ज्वलयामास ।

ಸೀತೆಯು ಚೂಡಾಮಣಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಳು. ಜೊತೆಗೆ ತನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ರಾಮನಿಗೆ ನಿವೇದಿಸು ಎಂದು ಆಜ್ಞೆಯಿತ್ತಳು. ಆಜ್ಞೆ ಪಡೆದ ಆಂಜನೇಯನು ಲಂಕೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಇಟ್ಟ. ಅದು ರಾಮನ ಪ್ರತಾಪವನ್ನು ಉಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವ ಯತ್ನದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ.

पुनर्विलङ्घ्याम्बुनिधिं हरीन्द्रैः संसाधितार्थो हनुमान् समेत्य ।
रामाय देव्याः कुशलं मणिं च न्यवेदयद्धार्दमिवोपयातः ।।५०।।

पुनरिति। संसाधितार्थः साधितार्थो हनूमान् पुनरंबुधिं विलङ्घ्य हरीन्द्रैरङ्गदादिभिः समेत्य उपयातः समीपं प्राप्तः सन् रामाय देव्याः कुशलं मणिं च हार्दमिव स्नेहमिव । "प्रेमा ना प्रियता हार्दं प्रेमस्नेह" इत्यमरः । न्यवेदयत् अर्पितवान् ।

ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ ಆಂಜನೇಯನು ಪುನಃ ಸಮುದ್ರವನ್ನ ದಾಟಿದ. ಅಂಗದಾದಿ ಕಪಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ರಾಮನ ಸಮೀಪವನ್ನು ಸೇರಿದ. ಸೀತೆಯ ಕುಶಲವನ್ನು, ಚೂಡಾಮಣಿಯನ್ನು, ಹಾರ್ದದಂತೆ ರಾಮನ ಮುಂದಿರಿಸಿದ.

ततो हरीन्द्रो हरिवाहिनीभिः समाहितं साधयितुं समर्थः ।
सिन्धोरगान्मारुतसूनुपृष्ठरथाधिरूढस्य विभोः पुरस्तात् ।।५१।।

तत इति । ततो हनूमदागामनानन्तरं हरीन्द्रः सुग्रीवः समाहितं सीतानयनरूपं साधयितुं हरीणां वाहिनीभिः सेनाभिः सह मारुतसूनोः हनुमतः पृष्ठरथाधिरूढस्य विभोः पुरस्तात् सिन्धोः समीपमगात् ।

ನಂತರ ಕಪಿರಾಜ ಸುಗ್ರೀವನು ಸೀತೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು, ತನ್ನ ಕಪಿಸೈನ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಸಮುದ್ರದ–ತ್ತನಡೆದನು. ರಾಮನಿಗೆ ಹನುಮನ ಹೆಗಲೇ ರಥ. ಆ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ನಡೆದ.

विभीषणस्तं सचिवैश्चतुर्भिः साक्षादुपायैरिवकाङ्क्षितोऽर्थः ।
रामं प्रपेदे जगतां शरण्यं लङ्काधिपत्यं च तदैव तत्र ।।५२।।

विभीषण इति । चतुर्भिः सामदानभेददण्डोपायैः सह साक्षात् प्रत्यक्षः काङ्क्षितः रावणनिग्रहरूपोऽर्थः प्रयोजनमिव चतुर्भिः सचिवैः मन्त्रिभिः स विभीषणः तत्र सिन्धुसमीपे जगतां शरण्यं रामं प्रपेदे ।

ವಿಭೀಷಣನು ನಾಲ್ಕು ಮಂತ್ರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಸಮುದ್ರದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಜಗದ್‌ರಕ್ಷಕ ರಾಮನನ್ನು ಹೊಂದಿದ. ಅದು ಸಾಮ, ದಾನ, ಭೇದ, ದಂಡವೆಂಬ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ರಾವಣನ ಸಂಹಾರ–ರೂಪ ಪ್ರಯೋಜನದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

तेजोऽवजानंतमिव स्वकीयं सबन्धयामास नलेन सिन्धुम् ।
प्लवङ्गसंपादितशैलजालप्रोद्वेलकल्लोलकुलाकुलाम्बु ।।५३।।

तेज इति । स रामः स्वकीयं तेजः प्रभावं अवजानन्तं अवमानयन्तमिव स्थितं सिन्धुं प्लवंगैः वानरैः संपादितानि यानि शैलानां जालानि तैः प्रोद्वेलैः प्रकर्षेण वेलामुद्गतैः कल्लोलानां महातरङ्गाणां कुलैः आकुलानि अम्बूनि यस्मिन् कर्मणि तद्यथा भवति तथा । नलेन वानरविशेषेण बन्धयामास । लोके प्रभवः अवजानंतं पुरुषं पाषाणपातादिना व्याकुलयन्तः भृत्येन बन्धयन्ति तद्वदिति भावः ।

ರಾಮನು ಸಮುದ್ರ ತೀರದಲ್ಲಿ ಬಂದುನಿಂತ. ಸಾಗರನು ಸರಿದು ದಾರಿ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಅದು ರಾಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದಂತೆ. ಈ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಂತೆ ವಾನರರು ಪರ್ವತ ಪಾಷಾಣಗಳನ್ನು ಎಸೆದರು. ಮಹಾತರಂಗಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಂಡ ಸಾಗರನನ್ನು ರಾಮನು ನಲನಿಂದ ಬಂಧಿಸಿದನು.

सिन्धुं क्षणादंधुमिवोत्तरन् स लङ्कामरुद्धानवरुद्धसैन्यः ।
लीलानिकृत्तक्षणदाचरेन्द्रचमूचमूरुर्हरिभिः पुरोगैः ।।५४।।

सिन्धुमिति । अनवरुद्धाः अप्रतिहताः सैन्याः यस्य सः तथोक्तः। अन्धुंकूपमिव । पुंस्येवान्धुः प्रहिःकूप इत्यमरः । क्षणात् सिन्धुं उत्तरन् स रामः पुरोगैः अग्रेसरैः हरयः इव हरयः सिंहाः तैः वानरसिंहैरित्यर्थः। लीलया निकृत्ताः छिन्नाः क्षणदाचरेन्द्रस्य निशाचरेन्द्रस्य चम्वः सेना एव चमूरवः हरिणाः यस्य सः तथोक्तः । "चमूरुप्रियकावापि समूरुश्चेति हरिणा"इत्यमरः । सन् लङ्कां अरुद्ध रुद्धवान् ।

ಸಮುದ್ರವನ್ನು, ಭಾವಿಯನ್ನು ದಾಟುವಂತೆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ದಾಟಿದ, ರಾಮನ ಸೈನ್ಯ ಅಪ್ರತಿಹತವಾದದ್ದು. ವಾನರ ಸೈನ್ಯ ಸಿಂಹದಂತೆ ಲೀಲೆಯಿಂದ ರಾಕ್ಷ-ಸರ ಸೇನಾಹರಿಣಗಳ ಮೇಲೆ ಎರಗಿತು. ಭಗ್ನಗೊಳಿಸಿ ಲಂಕೆಯನ್ನು ಮುತ್ತಿತು.

रुरोध रामं युधि नागपाशैः पूर्वन्तु रक्षोधिपतेस्तनूजः ।
गरुत्मदभ्यागमविद्रुमैस्तैर्मोघप्रयत्नः स रुरोद पश्चात् ।।५५।।

रुरोधेति । रक्षोधिपतेः रावणस्य तनूजः मेघनादस्तु युधि रामं नागपाशैः पूर्वं रुरोध । गरुत्मतः अभ्यागमनेन विद्रुतैः पलायितैस्तै नागपाशैः व्यर्थप्रयासः सः मेघनादः पश्चात् रुरोद ।

ರಾವಣನ ಮಗನಾದ ಮೇಘನಾದನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾಮನನ್ನು ನಾಗ-ಪಾಶದಿಂದ ಮೊದಲು ಬಂಧಿಸಿದನು ಗರುಡನ ಆಗಮನದಿಂದ ನಾಗಪಾಶ ಹೊರಟುಹೋಯಿತು ವ್ಯರ್ಥಪ್ರಯತ್ನನಾದ ಮೇಘನಾದನು ರೋದಿಸಿದನು.

पुनः समायः सकलान् निहत्य यावद्ययौ राक्षसराजसूनुः ।
तावत् हनूमान् समजीवयत्तान् सञ्जीवनाद्रिं तरसोपनीय ।।५६।।

पुनरिति । समायः अन्तर्धानादिमायया सहितः राक्षसराजसूनुः मेघ-नादः पुनः सकलान् निहत्य यावद्ययौ गतवान् तावत् हनूमान् तरसा वेगेन सञ्जीवनाद्रिं उपनीय तान् सकलान् समजीवयत् सञ्जीवयामास ।

ಅಂತರ್ಧಾನಾದಿ ಮಾಯೆಯುಳ್ಳ ಮೇಘನಾದನು ಪುನಃ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಮನೆಗೆ ಹೋದ. ಆಗ ಹನುಮಂತನು ವೇಗದಿಂದ ಸಂಜೀವಿನಿ ಪರ್ವತವನ್ನು ತಂದು ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದನು.

मरुत्वतः सञ्जनयन् प्रमोदं प्लवङ्गमानां शमयन् विषादम् ।
गीर्वाणसंदर्शितसाधुवादं तं लक्ष्मणोऽहन् युधि मेघनादम् ।।५७।।

मरुत्वतः इति । युधि लक्ष्मणः मरुत्वतः इन्द्रस्य प्रमोदं सञ्जनयन्

प्लवङ्गमानां विषादं खेदं शमयन् सन् तं मेघनादं गीर्वाणैः दैवैः संदर्शिताः साधुवादाः प्रशंसावाचो यस्मिन् कर्मणि तद्यथा भवति तथा अहन् हतवान् हन्तेर्लङ् ।

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಮೇಘನಾದನನ್ನು ಕೊಂದನು. ಮೇಘನಾದನೇ ಇಂದ್ರಜಿತ್. ಇಂದ್ರನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದವ. ಆತ ಮಡಿದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಕಪಿಗಳ ವಿಷಾದವೂ ತೊಲಗಿತು. ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದರು.

अरिक्ततूणान् प्रजिघाय बाणान् स कुंभकर्णस्य वधाय रामः ।
युधि क्षुधा ऋक्षकपीन्द्रगात्रग्रासग्रहव्यग्रभुजार्गलस्य ।।५८।।

अरिक्तेति । स रामः युधि क्षुधा क्षुधया ऋक्षाणां भल्लूकानां कपीन्द्राणां गात्राण्येव ग्रासाः कवलाः तेषां ग्रहे ग्रहणे व्यग्रे भुजौ अर्गले कवाटे विष्कम्भाविव यस्य तस्य । "तद्विष्कम्भेर्गलं नने"त्यमरः । कुम्भकर्णस्य वधाय अरिक्तौ पूर्णौ तूणौ विषङ्गौ येषां तान् बाणान् प्रजिघाय प्रहितवान् । हेरचङिति (७.३.५६) हिनोतेरभ्यासात् परस्य कुत्वम् । क्षुधा ऋक्षेत्यत्र ऋत्यकः (६.१.१२८) इति प्रकृतिभावः ।

ರಾಮನಿಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಎದುರಾದ. ಆತನ ತೋಳುಗಳು ಅಗಳಿಯಂತೆ ವಿಶಾಲವಾದದ್ದು, ಪುಷ್ಟವಾದದ್ದು. ಆ ತೋಳುಗಳು ಜಾಂಬವಂತ, ಸುಗ್ರೀವ ಮೊದಲಾದ ಕಪಿಗಳನ್ನು ಆಹಾರದ ತುತ್ತುಗಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನ ವಧೆಗಾಗಿ ರಾಮನು ಪೂರ್ಣವಾದ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಿಂದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದನು.

निकृत्यमानेषु शिरस्सु शंभुवरांतरायाद्यदलूनमासीत् ।
रामः शिरस्तद्युधि रावणस्य जगद्विषादं च समं चकर्त ।।५९।।

निकृत्येति । निकृत्यमानेषु रावणस्य शिरस्सु विद्यमानेषु मध्ये । शंभोर्वर एव अन्तरायो विघ्नस्तस्माद्यच्छिरोऽलूनं अछिन्नमासित् । रामः तच्छिरः जगद्विषादं च समं युगपत् चकर्त छेदितवान् । अतिसाहसिनं शंभुवरेण अवध्यमपि रावणं जघानेति भावः ।

ಕುಂಭಕರ್ಣ ಮಡಿದಮೇಲೆ ರಾವಣನೆದುರಾದ. ಶಿವನ ವರದಿಂದ, ಆತನ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ತಲೆಯನ್ನು ರಾಮನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ. ಜೊತೆಗೆ ಜಗತ್ತಿನ ವಿಷಾದವನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿದ.

तां जातरूपप्रतिमां विशुद्धां सजातवेदस्यधिगत्य सीताम् ।
अभिष्टुतो दाशरथिप्रहृष्टैर्देवैरयोध्यां प्रययौ कृतार्थः ।।६०।।

तामिति । कृतार्थः साधितप्रयोजनः अत एव प्रहृष्टैः देवैः अभिष्टुतः सः दाशरथिः जातरूपस्य स्वर्णस्य प्रतिमां सदृशीं जातवेदस्यग्नौ विशुद्धां तां सीतां अधिगत्य प्राप्य अयोध्यां प्रययौ ।

ರಾಮನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡ. ಇದರಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟ–ರಾದ ದೇವತೆಗಳು ರಾಮನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರು. ರಾಮಚಂದ್ರನು ಬಂಗಾರದಂತಿರುವ, ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶುದ್ಧಳಾದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಯೋಧ್ಯಯನ್ನು ಕುರಿತುಹೊದನು.

संप्रार्थ्यमानो भरतेन भक्त्या वसिष्ठमुख्यैरभिषिच्यमानः ।
सौमित्रिणा भूसुतया च पूर्णः साम्राज्यलक्ष्मीं समियाय रामः ।।

संप्रार्थ्येति । सौमित्रिणा लक्ष्मणेन भूसुतया सीतया च पूर्णः भरतेन भक्त्या संप्रार्थ्यमानः राज्यायेति शेषः । वसिष्ठमुख्यैः मुनिभिः अभिषिच्यमानः रामः साम्राज्यलक्ष्मीं समियाय संप्राप्तः ।।६१।।

ಭರತನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೀತೆಯರಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರನು ವಸಿಷ್ಠಮುಖ್ಯರಾದ ಮುನಿಗಳಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದನು.

अशेषकल्याणगुणाकरेण रामेण शश्वत् परिपाल्यमानाः ।
देवा मनुष्या मुनयश्च सिद्धाः ननन्दुरानन्दथुसिन्धुमग्नाः ।।६२।।

अशेषेति । अशेषाणां कल्याणगुणानां आकरेण आश्रयेण रामेण शश्वत् पुनः पुनः मुहुः मुहुः । "पुनःपुनः शश्वदि"त्यमरः । परिपाल्यमानाः देवाः मनुष्याः मुनयश्च सिद्धाः सिद्धिमन्तः आनन्दथुसिन्धौ आनन्दसागरे मग्नाः सन्तः । "स्यादानन्दथुरानन्द" इत्यमरः । ननन्दुः समृद्धाः बभूवुरित्यर्थः ।

ರಾಮ ಅಶೇಷ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ. ಆತನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರಲು ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯರು ಮುನಿಗಳು ಸಿದ್ಧರು ಆನಂದಸಾಗರದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸಿದರು.

स राजसूयप्रमुखैर्मखेन्द्रैरिष्ट्वा द्विजत्राकृतसर्वसंपत् ।
ददावभिष्टं सुहृदाप्तबन्धुवयस्यवागीशवनीयकेभ्यः ।।६३।।

स इति । द्विजत्राकृताः ब्राह्मणाधीनीकृताः सर्वसम्पदो यस्य स तथोक्तः । द्विजत्राकृतेत्यत्र तदधीनवचने वेत्यनुवृत्तेः(५.४.५४) । देये त्राचेति(५.४.५५) त्राप्रत्ययः । स रामः राजसूयप्रमुखैः मखेन्द्रैः यज्ञश्रेष्ठैः । "राजाराजसूयेन यजेतेति श्रुतेः" । इष्ट्वा यजनं कृत्वा। सुहृदः सखायः आप्ताः विश्वसनीयाः बान्धवाः ज्ञातयः वयस्याः स्निग्धाः वागीशाः वाक्पतयः वनीयका याचकाश्चेतेभ्यः अभिष्टं ददौ।

ಎಲ್ಲ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ ರಾಮಚಂದ್ರನು ರಾಜಸೂಯ ಮುಂತಾದ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಗೆಳೆಯರು, ವಿಶ್ವಾಸಿಗರು, ಬಂಧುಗಳು, ಅಭಿಮಾನಿಗಳು, ವಾಕ್ಪತಿಗಳು ಮತ್ತು ಯಾಚಕರಿಗೆ ಯಥೇಚ್ಛ ಧನವನ್ನು ಅಭಿಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

सुग्रीवरक्षोधिपयोः स राज्यमालिङ्गनं मारुतये च दत्वा ।
विप्राय सख्ये रघुनाथसंज्ञमर्चामयं वित्तमदात् कुलीनम् ।।६४।।

सुहृदादिभ्यो दत्तमेव विवृणोति । **सुग्रीवेति** । स रामः सुग्रीवश्च रक्षोधिपो विभीषणश्च तयोः राज्यं कपिराज्यं राक्षसराज्यं च, मारुतये हनुमते आलिङ्गनं च दत्वा सख्ये विप्राय कुलीनं कुलागतं रघुनाथसंज्ञं अर्चामयं प्रतिमारूपं वित्तमदात् ।

ರಾಮಚಂದ್ರನು ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಕಪಿರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ರಾಕ್ಷಸ–ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಂಜನೇಯನಿಗೆ ಆಲಿಂಗನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು. ತನ್ನ ಗೆಳೆಯನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ (ವೇದಗರ್ಭಾಚಾರ್ಯ) ಕುಲಪರಂಪರಾಗತವಾದ ಮೂಲರಾಮದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

एवं स रामो मनुजावतारं मनुष्यलीलाऽविदितप्रभावम् ।
विधाय वेधप्रमुखैः सुधाशैः विज्ञापितो गन्तुमियेष धाम ।।६५।।

एवमिति। स रामः एवं मनुष्यलीलाभिः अविदितप्रभावं मनुजावतारं विधाय वेधप्रमुखैः विरिञ्चप्रधानैः सुधाशैः देवैः विज्ञापितः सन् धाम निजस्थानं गन्तुं इयेष ऐच्छत् ।

ಈ ವಿಧವಾಗಿ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಮನುಷ್ಯಲೀಲಾಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವ–ವನ್ನು ತೋರಗೊಡದೇ ಮನುಜಾವತಾರವನ್ನು (ಮುಗಿಸಿ) ಸಮಾಪಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಿಜ್ಞಾಪಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಇಚ್ಛೆಸಿದನು.

त्रिजगदवनधुर्यो दर्शितोदारचर्यः
प्रकटितपटुवीर्यो दैत्यवित्रासिशौर्यः ।
विरचितसुरकार्यो धाम संरक्षितार्यः
सपदि स रघुवर्यः प्राप देवोपचार्यः ।।६६।।

त्रिजगदिति । त्रिजगदवने त्रैलोक्यरक्षणे धुर्यः समर्थः । दर्शिता उदारा महती चर्या सन्मार्गवृत्तिः येन स तथोक्तः । चर्यात्वार्या पथिस्थितिः इत्यमरः । प्रकटितं पटु अमन्दं वीर्यं उत्साहशक्तिर्येन स तथोक्तः । दैत्यवित्रासि शौर्यं बलं यस्य स तथाभूतः । विरचितं सुराणां कार्यं येन स तथोक्तः । संरक्षिताः आर्याः सुजनाः येन स रघुवर्यः देवैः उपचार्यो बहुमानः सन् सपदि धाम प्राप । आप्लृव्याप्तौ लिट् ।

ಮೂಜಗದ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ ಸಜ್ಜನಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿದ, ಪರಮೋತ್ಸಾಹಿಯಾದ, ದೈತ್ಯರನ್ನು ಉದ್ವೇಗಗೊಳಿಸಿದ (ಸಂಹರಿಸಿದ) ಪರಾಕ್ರಮಿ. ದೇವಕಾರ್ಯಗೈದ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಸಲಹಿದ, ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜ್ಯನಾದ ರಘುವರ್ಯನು ಕೂಡಲೆ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ.

रघुकुलजलधेरुदीयमानः कुवलयमोदमतीव सन्दधानः ।
करदलितनिशाचरान्धकारः समवतु नः सततं स रामचन्द्रः।।६७।।

इदानीं कविवर्णितं रामचरितं सङ्गृह्य स्वेष्टं रामं प्रार्थयते । **रघुकुलेति** । रघुकुलं जलधिरिवेत्युपमितसमासः । अन्यत्र रघुकुलोत्पादितो जलधिरिति उत्तरपदलोपिसमासः । तस्मादुदीयमानः प्रादुर्भवन् । इण् गतावित्यस्मात् धातोः दैवादिकात् अनुदात्तेतः लटः शानच् । अतीव भृशं कुवलयमोदं । अन्यत्र कुवलयानां उत्पलानां मोदं । सन्दधानः संपादयन् । करेण दलिताः निशाचराः राक्षसाः अन्धकार इव येन स तथोक्तः । अत्राप्युपमितसमासः । अन्यत्र करैरंशुभिः दलितः निशाचरोन्धकारो येन स तथाभूतः । सः रामचन्द्रः । अन्यत्र स रामो रामाभिः सहितः स्त्रीभिः नक्षत्ररूपाभिः सहितः चन्द्रः । नः युष्मान् अस्मानपीत्यर्थः । त्यदादीनां मिथः सहोक्तौ यत्परं तच्छिष्यतः (वा)(१.२.७२) इति अस्मद एकशेषविधानात् । सततं समवतु सम्यग्रक्षतु प्रार्थनायां लोट् ।

ರಘುವಂಶಸಿಂಧುವಿನಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಿ, ಭೂವಲಯನ್ನೈದಿಲೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಹರ್ಷವನ್ನು ತಂದು, ತನ್ನ ಕರ(ಕಿರಣ)ದಿಂದ ನಿಶಾಚರಾಂಧಕಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದ, ರಾಮಚಂದ್ರನು ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ಕೂಡಿ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

सद्विद्यागुरुसत्यनाथयतिराट्श्रीपादसंसेवन-
प्रोद्यत्पण्डितराजशब्दबिरुदो यः श्रीनिवासः कविः ।
तस्य श्रीरघुनाथकीर्तनसुधास्वादैकवृत्तेः कृतौ
काव्ये सत्यनिधीयचारुचरिते सर्गोयमाद्योऽभवत् ।।६८।।

इति सत्यनिधिविलासे प्रथमः सर्गः ।

सद्वेद्येति । सद्विद्यानां चतुर्दशविद्यानां गुरोः सत्यनाथयतिराज्ञः यौ श्रीयुतपादौ तयोः सेवनेन प्रोद्यत् प्रसिद्धपण्डितराज इति शब्दः बिरुदः प्रशंसाहेतुर्यस्य स तथोक्तः । सः श्रीनिवासः कविरभूदित्यर्थः । श्रीरघुनाथस्य कीर्तनमेव सुधा तस्याः आस्वादे एका मुख्या वृत्तिर्यस्य तस्य श्रीनिवासकवेः कृतौ सत्यनिधेरिदं सत्यनिधीयम् । वा नामधेयस्य वृद्धसंज्ञायां वृद्धाच्छ (४.२.११४) इति छप्रत्ययः । तच्चारु चरितं यस्मिन् तस्मिन् काव्ये अयमाद्यः सर्गः । अभवत् । एवमुत्तरत्रापि द्रष्टव्यम् ।

इति श्रीसत्यनाथश्रीचरणाराधक लक्ष्मीश्वरसिंहकृतायां
श्रीमत्सत्यनिधिविलासटीकायां
सर्वतोविलासाख्यायां अयमाद्यः सर्गः ।।१।।

ಚತುರ್ದಶವಿದ್ಯೆಗಳ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥಯತಿರಾಜರ ಕಾಂತಿಯುತ ಪಾದಗಳಸೇವನದಿಂದ ಪಂಡಿತರಾಜನೆಂಬ ಬಿರುದು ಭೂಷಿತನಾದ, ರಾಮಚಂದ್ರನ ಗುಣವರ್ಣನಸುಧಾಸ್ವಾದನದಲ್ಲೆ ಆಸಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸಕವಿಯ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ **ಮೊದಲನೆಯ ಸರ್ಗ** ಮುಕ್ತಾಯಗೊಂಡಿದೆ.

-: अथ द्वितीयः सर्गः :-

अथ कृष्णात्मना देवो भूभारहरणाय सः ।
देवक्यामुदभूच्छौरेः प्राच्यामिन्दुरिवोदधेः ।।१।।

अथेति । अथ रामावतारानन्तरं । द्वापरे इति शेषः । स देवः लक्ष्मीसहायः कृष्णात्मना श्रीकृष्णरूपेण भूभारहरणाय । उदधेः सकाशात् प्राच्यां पूर्वस्यां दिशि इन्दुरिव शौरेः वसुदेवस्य सकाशात् देवक्यां उदभूत् प्रादुर्बभूव ।

ರಾಮಾವತಾರದ ನಂತರ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು ಭೂಭಾರಹರಣಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರ ಮೂಡಿ ಬರುವಂತೆ ವಸುದೇವನಿಂದ ದೇವಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಾಗಿ ಉದಯಿಸಿದನು.

स गोकुले बाललीलां जनायादर्शयद्वसन् ।
मृकण्डसूनवे जातु वटपत्रेशयो यथा ।।२।।

स इति । गोकुले वसन् सः कृष्णः जनाय जातु मृकण्डसूनवे मार्कंडेयाय यथा वटपत्रेशयः तथा बाललीलामदर्शयत् । वटपत्रेशय इत्यत्र "शयवासवासिष्वकालात्" (६.३.१८) इति सप्तम्याः अलुक् ।

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನಿಗೆ ವಟಪತ್ರಶಾಯಿಯಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ತನ್ನ ಬಾಲಲೀಲೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು.

स पूतनादीन् दैतेयान् निघ्नन् गोपीरनन्दयत् ।
विध्वंसयन्नन्धकारान्नलिनीरिव भानुमान् ।।३।।

स इति । पूतनादीन् दैतेयान् निघ्नन् स कृष्णः अन्धकारान् विध्वंसयन् भानुमान् सूर्यः नलिनीरिव गोपीः अनन्दयत् ।

ಸೂರ್ಯನು ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಕಮಲಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಕೃಷ್ಣನು ಪೂತನಾದಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಗೋಪಿಯರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದನು.

रेमे स गोपकान्ताभिर्देवो वैणविकाग्रणीः ।
रासोत्सवे रतिपतिं तनयं जनयन्निव ।।४।।

रेम इति । वैणविकानां वेणुवादकुशलानां अग्रणीः श्रेष्ठः। "वेणुध्मा स्युर्वैणविका"इत्यमरः । स देवः कृष्णः रासोत्सवे रासक्रीडायां गोपकान्ताभिः रतिपतिं मन्मथं तनयं पुत्रं जनयन्निव रेमे ।

ವೇಣುವಾದಕುಶಲರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಕೃಷ್ಣನು, ರಾಸೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಮಗನನ್ನಾಗಿ ಪಡೆಯುವಂತೆ ಗೋಪಿಕೆಯರಿಂದ ಕ್ರೀಡಿಸಿದನು.

अक्रूरेण समाकृष्टः कृष्णः कंसमशीशमत् ।
दावाग्निमिव वातेन नीयमानो घनाघनः ।।५।।

अक्रूरेणेति । अक्रूरेण समाकृष्टः आनीयमानः कृष्णः । वातेन नीयमानो घनाघनः वर्षुकाब्दः । "शक्रो घातुकमत्तेभोवर्षुकाब्दे घनाघन" इत्यमरः । दावाग्निमिव कंसं अशीशमत् शमयामास । शमेर्हेतुमण्णिजन्तात् लुङि णिश्रिद्रुस्रुभ्यः (३.१.४८) इति चङि रूपम् ।

ಗಾಳಿ ಕರೆತಂದ ಮೇಘವು ದಾವಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಅಕ್ರೂರ ಕರೆತಂದ ಕೃಷ್ಣನು ಕಂಸನನ್ನು ದಮನ ಮಾಡಿದ.

स्वयंवरे रमारूपामुद्वहन् रुग्मिणीं हरिः ।
अहत्वापि स भूपालान् जहारेव भुवो भरम् ।।६।।

स्वयंवरेति । स्वयंवरे रमारूपां रुग्मिणीं उद्वहन् स हरिः भूपालान् स्वयंवरमिलितान् अहत्वापि भुवः भारं जहारेव । अवमानेन भूपालानां मृतप्रायत्वात् इति भावः ।

ಕೃಷ್ಣನು ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ರಮಾರೂಪಳಾದ ರುಕ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಆ ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ರಾಜರನ್ನು ಸಂಹರಿಸದೇ ಭೂಭಾರವನ್ನು ಹರಣಮಾಡಿದನು. ಅವಮಾನದಿಂದ ರಾಜರು ಮೃತಪ್ರಾಯರಾದರು ಎಂದು ಭಾವ.

अष्टभिर्महिषीभिस्स रुग्मिण्यादिभिराबभौ ।
योगी स्वयोगसिद्धाभिरष्टाभिरिव भूतिभिः ।।७।।

अष्टभिरिति । स कृष्णः । स्वस्य योगेन अष्टाङ्गलक्षणेन सिद्धाभिः उत्पन्नाभिः अष्टाभिः भूतिभिः योगीव । स्वस्य योगेन संबन्धेन सिद्धाभिः नियताभिः अष्टाभिः रुग्मिण्यादिभिः महिषीभिः आबभौ ।

ಯೋಗಿಯು ತನ್ನ ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಗ–ಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವಂತೆ, ತನ್ನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ನಿಯತರಾದ ರುಕ್ಮಿಣೀ ಮೊದಲಾದ ಅಷ್ಟಮಹಿಷಿಯರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನು ಶೋಭಿಸಿದನು.

भौमाहृता राजकन्याः वव्रिरे तं रमापतिम् ।
उद्यन्तं नलिनीकान्तमग्निरुद्धा इव त्विषः ।।८।।

भौमाहृता इति । भौमेन नरकेण आहृताः बलात् आनीय रुद्धाः राजकन्याः । अग्नौ रुद्धाः "सायमग्निं प्रविशन्तीति" श्रुतेः । तत् त्विषः रुचयः उद्यन्तं नलिनीकान्तम् सूर्यमिव तं रमापतिं कृष्णं वव्रिरे वृतवन्त्यः ।

ನರಕಾಸುರನಿಂದ ಬಂಧಿತರಾದ ರಾಜಕನ್ಯೆಯರು ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗುವ (ರುದ್ಧವಾದ) ರಶ್ಮಿಗಳು, ಪುನಃ ಉದಯಿಸುವ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ವರಿಸುವಂತೆ, ರಮಾಪತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ವರಿಸಿದರು. ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾತಃ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸೇರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿ.

भूभारं हरतो विष्णोः सेवार्थं योन्वजायत ।
भीमो नाम समीरांशो रामस्य हनुमानिव ।।९।।

कृष्णस्य सेवार्थं भीमः प्रवृत्तः इति वक्तुं तस्य महिमानं अष्टादशभिः श्लोकैः वर्णयति । **भूभारमित्यादिना** । समीरस्य वायोरंशः भीमो नाम यः रामस्य सेवार्थं हनुमानिव भूभारं हरतो विष्णोः कृष्णस्य सेवार्थं अन्वजायत ।

ರಾಮನ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಹನುಮಂತನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ವಾಯುದೇವನೇ, ಭೂಭಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಭೀಮನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ.

जायमानो भिया मात्रा निक्षिप्तो योऽद्रिसानुनि ।
अचूर्णयत्तं शतधा वज्रपात इवाचलम् ।।१०।।

जायमान इति । जायमानो यः मात्रा कुन्त्या भिया व्याघ्रादिभयेन अद्रिसानुनि निक्षिप्तः सन् वज्रपात इव तं अचलं शतश्रृङ्गाख्यं शतधा अचूर्णयत् ।

ಭೀಮನು ಅವತರಿಸಿದಾಗ ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆಯಾಯಿತು. ವ್ಯಾಘ್ರದ ಭಯದಿಂದ ಕೂಸು ಕುಂತಿಯ ಕೈ ಜಾರಿತು. ಬಿದ್ದಿದ್ದಕ್ಕೆ ಶತಶೃಂಗಪರ್ವತ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ತುಂಡಾದಂತೆ ನೂರು ಹೋಳಾಯಿತು.

दुर्योधनेन द्विषता भोजितो विषमग्निवत् ।
दंशितो भुजगैस्ताक्ष्र्य इव न म्रियते स्म यः ।।११।।

दुर्योधनेनेति । द्विषता दुर्योधनेन विषं भोजितः यो भीमः अग्निवत् न म्रीयते स्म । अत्र मुख्यकर्मणि क्तः । "ण्मादयो ण्यंतनिष्कर्मगत्यर्था मुख्यकर्मणि । प्रत्ययं यान्ति दुह्यादि गौणेऽन्येतु यथारुचि" इति वचनात् । "लट् स्मे"ति (३.२.१८) भूते लट् । भुजङ्गैः दंशितः सन् ताक्ष्र्यो गरुत्मानिव न म्रियते स्म ।

ದ್ವೇಷಮಾಡುವ ದುರ್ಯೋಧನನಿಂದ ವಿಷ ಉಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ ಭೀಮಸೇನನು ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಸಾಯಲಿಲ್ಲ. ಹಾವುಗಳಿಂದ ಕಚ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೂ ಗರುಡನಂತೆ ಮರಣಹೊಂದಲಿಲ್ಲ.

निपात्यमानो निद्रालुः धार्तराष्ट्रैर्महाह्रदे ।
यादोलीलां समासाद्य न क्षतिं योऽभ्यपद्यत ।।१२।।

निपात्यमान इति । निद्रालुः शयानः धार्तराष्ट्रैः धृतराष्ट्रपुत्रैः महाह्रदे निपात्यमानः भीमः यादसां जलजन्तूनां लीलां "यादांसि जलजन्तव" इत्यमरः । समासाद्य क्षतिं न अभ्यपद्यत ।

ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಮಲಗಿದ ಭೀಮನನ್ನು "ಪ್ರಮಾಣಕೋಟಿ" ಎಂಬ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳಿಸಿದರು. ಭೀಮಸೇನನು ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಲೀಲೆಯನ್ನಾಡಿ ಮೇಲೆ ಬಂದ. ಯಾವ ತೊಂದರೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ.

लाक्षागृहाग्नेर्निर्गत्य वहन् भ्रातॄंश्च मातरम् ।
उपायांश्चतुरः शक्तिं बिभ्राण इव यो बभौ ।।१३।।

लाक्षेति । लाक्षागृहाग्रेः निर्गत्य चतुरः भ्रातॄन् मातरं च वहन् यो भीमः चतुरः उपायान् सामादीन् शक्तिं प्रभुमन्त्रोत्साहलक्षणां बिभ्राण इव बभौ ।

ಲಾಕ್ಷಾಗೃಹಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಹೊರಬಂದು, ನಾಲ್ಕು ಜನ ಸಹೋದರರನ್ನು, ತಾಯಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಂತಹ ಭೀಮಸೇನನು ಸಾಮ, ದಾನ, ಭೇದ, ದಂಡ

ವೆಂಬ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಭುಮಂತ್ರೋತ್ಸಾಹರೂಪಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದನು.

प्राप्तैकचक्रो यो भीमो जनानां मारकं बकम् ।
निजघान महावीर्यः कृत्तिवासा इवान्तकम् ।।१४।।

प्राप्तेति । महावीर्यः, प्राप्तः एकचक्रो नाम ग्रामो येन स तथोक्तः । यो भीमः जनानां मारकं अन्तकं मृत्युं, कृत्तिवासाः रुद्र इव जनानां मारकं बकं निजघान ।

ಮಹಾಸಮರ್ಥನಾದ, ಏಕಚಕ್ರನಗರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಭೀಮಸೇನನು, ಜನರಿಗೆ ಮಾರಕನಾದ ಯಮನನ್ನು ರುದ್ರನು ಸಂಹರಿಸುವಂತೆ, ಜನರ ಮಾರಕನಾದ ಬಕನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು.

विप्ररूपप्रतिच्छन्नो यो भीमो भ्रातृभिः सह ।
द्रौपदीं वामन इव प्रतिपेदे बलिश्रियम् ।।१५।।

विप्रेति । विप्ररूपेण ब्राह्मणवेषेण प्रतिच्छन्नः । भ्रातृभिः सह यो भीमः, विप्ररूपप्रतिछन्नः वामनः भ्रातृभिः इन्द्रादिभिः सह बलेः श्रियमिव द्रौपदीं प्रतिपेदे ।

ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೇಷ ತೊಟ್ಟ ಭೀಮಸೇನನು, ವಾಮನರೂಪಿಯಾದ ಭಗವಂತನು, ತನ್ನ ಸಹೋದರರಾದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಬಲಿಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪಡೆದಂತೆ, ದ್ರೌಪದೀದೇವಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು.

राजसूयेन यजतो भ्रातुःख्यात्यै जरासुतम् ।
यो दैत्यवंशप्रथितं पाटयामास वंशवत् ।।१६।।

राजेति । यो भीमः राजसूयेन यजतः भ्रातुः धर्मपुत्रस्य ख्यात्यै दैत्यवंश एव वंशः तत्र प्रथितं जरासुतं जरासन्धम् । वंशवत् वंशेन तुल्यं वंशवत् । "तेन तुल्यं क्रिया चेद्वतिः" (५.१.११५) इति वतिः।

ರಾಜಸೂಯಯಾಗಮಾಡುವ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಭೀಮಸೇನನು ದೈತ್ಯರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಜರಾಸಂಧನೆಂಬ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಬಿದಿರಿನಂತೆ ಸೀಳಿದನು.

द्रौपद्यां क्लिश्यमानायां धार्तराष्ट्रान् दुरात्मनः ।
यो हन्तुं भार्गव इव प्रतिजज्ञे नृपाधमान् ।।१७।।

द्रौपद्यामिति । द्रौपद्यां वस्त्राहरणादिना क्लिश्यमानायां सत्यां यो भीमः नृपाधमान् दुरात्मनः धार्तराष्ट्रान् दुर्योधनादीन् हन्तुं, दुरात्मनः नृपाधमान् हन्तुं भार्गव इव प्रतिजज्ञे प्रतिज्ञातवान् ।

ದ್ರೌಪದೀದೇವಿಯು ವಸ್ತ್ರಾಪಹಾರದಿಂದ ಕ್ಲೇಶಬಡುತ್ತಿರುಲು ಭೀಮಸೇನನು ನೃಪಾಧಮರಾದ ದುಷ್ಟದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪರಶುರಾಮನಂತೆ ಮಾಡಿದನು.

पितृवत् धर्मपुत्रस्य वाक्यं यो मानयन् प्रभुः ।
राज्यं त्यक्त्वा वनं प्राप भीमो राममनुव्रतः ।।१८।।

पितृवदिति । पितुः इव पितृवत् । "तत्र तस्येवे"ति (५.१.११६) षष्ठ्यर्थे वतिः । धर्मपुत्रस्य वाक्यं मानयन् प्रभुं रामं अनुव्रतः अनुवर्तमानः यो भीमः राज्यं त्यक्त्वा वनं प्राप । तथा[1] रामः प्रभुः अपि पितृवाक्यात् राज्यं त्यक्त्वा वनं प्राप । तद्वत् तमनुवर्तमानः भीमोऽपीति भावः ।

ಸಮರ್ಥನಾದ ರಾಮನು ತಂದೆಯ ಮಾತನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಅರಣ್ಯ ಸೇರಿದಂತೆ ಅಣ್ಣನ ಮಾತನ್ನಾಲಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತೊರೆದು ಸಮರ್ಥನಾದ ಭೀಮಸೇನನು (ರಾಮನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ) ಕಾಡು ಸೇರಿದನು.

हिडिम्बमिव किर्मीरं यो जघान वने वसन् ।
सौगन्धिकं च द्रौपद्यै ददौ प्रेमेव मूर्तिमत् ।।१९।।

हिडिम्बमिति । वने वसन् यो भीमः हिडिम्बमिव किर्मीरं जघान । मूर्तिमत् प्रेमेव सौगन्धिकं कह्लारकुसुमं "सौगन्धिकं तु कह्लारमि"त्यमरः। द्रौपद्यै ददौ च ।

ವನದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ ಭೀಮಸೇನನು ಹಿಡಿಂಬನಂತೆ ಕಿರ್ಮೀರನನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸಿದ. ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾದ ಪ್ರೇಮದಂತಿರುವ ಸೌಗಂಧಿಕಾ ಪುಷ್ಪವನ್ನು ದ್ರೌಪದೀದೇವಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು.

यस्य भीमस्य महिषीमाकाङ्क्षन् द्रुपदात्मजाम् ।
कीचकः कीचक इवानश्यदग्रैः शिखां स्पृशन् ।।२०।।

यस्येति । यस्य भीमस्य महिषीं कृताभिषेकां "कृताभिषेका

१. यथा इति भाति ।

महिषी"त्यमरः । द्रुपदात्मजां द्रौपदीं आकाङ्क्षन् कीचकः अग्रेः शिखां ज्वालां स्पृशन् कीचकः वेणुरिव अनश्यत् नष्टोऽभूदित्यर्थः ।

ಭೀಮನ ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿಯಾದ ದ್ರೌಪದೀದೇವಿಯನ್ನು ಬಯಸಿದ ಕೀಚಕನು, ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಿದ ಬಿದಿರಿನಂತೆ ನಾಶಹೊಂದಿದನು.

युधि वीरेषु पश्यत्सु यो दुःशासनमाक्षिपत् ।
वैनतेय इव व्यालं श्वापदं मृगराडिव ।।२१।।

युधीति । युधि वीरेषु पश्यत्सु सत्सु यो भीमः, वैनतेयो गरुत्मान् व्यालं सर्पमिव, मृगराट् सिंहः श्वापदं मृगविशेषमिव दुःशासनं अक्षिपत् हतवान् ।

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವೀರರೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಭೀಮಸೇನನು, ಗರುಡನು ಸರ್ಪವನ್ನು, ಸಿಂಹವು ಮೃಗವನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡುವಂತೆ ದುಃಶಾಸನನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು.

हत्वा दुर्योधनभ्रातॄन् क्षिपन् दिक्षु व्यराजत ।
दिशन्निव बलिं युद्धभूतेभ्यो यो वृकोदरः ।।२२।।

हत्वेति । दुर्योधनभ्रातॄन् हत्वा दिक्षु विक्षिपन् विसृजन् यो वृकोदरः युद्धभूतेभ्यः रणभूमिपिशाचेभ्यः बलिं दिशन् इव व्यराजत ।

ದುರ್ಯೋಧನನ ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಸಡುತ್ತಾ, ಭೀಮಸೇನನು ರಣಭೂಮಿಯ ಪಿಶಾಚಿಗಳಿಗೆ ಬಲಿಯನ್ನು ನೀಡುವವನಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದನು.

यो भीमसेनो गदया चक्रे दुर्योधनं युधि ।
भग्नोरुकदलीकाण्डं मत्तवारणविक्रमः ।।२३।।

य इति । मत्तवारणस्य उन्मत्तगजस्य विक्रम इव विक्रमो यस्य स तथोक्तः । यो भीमः युधि दुर्योधनं गदया, भग्नौ ऊरू कदलीकाण्डौ इव यस्य तं तथोक्तं चक्रे । यथा मत्तेभः हस्तेन कदलीकाण्डौ छिनत्ति तद्वत् गदया दुर्योधनोरू बभञ्जेति भावः ।

ಮದಭರಿತ ಸಲಗದಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಭೀಮಸೇನನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನ ತೊಡೆಗಳೆಂಬ ಬಾಳೆಯ ಕಂಬಗಳನ್ನು ಸೀಳಿದನು.

दुर्योधनस्य यः शीर्षं पतितस्य रणाजिरे ।
मर्दयन्नङ्घ्रिणा रेजे मृजन् भाग्यलिपीरिव ।।२४।।

दुर्योधनस्येति । युधि पतितस्य दुर्योधनस्य शीर्षं शिरः अङ्घ्रिणा मर्दयन् यो भीमः भाग्यलिपीः अक्षरविन्यासान् मृजन् उत्सादयन् इव रेजे ।

ಭೀಮಸೇನನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ದುರ್ಯೋಧನನ ತಲೆಯನ್ನು ಮರ್ದನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅವನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಭಾಗ್ಯರೇಖೆಗಳನ್ನು ಅಳಿಸು-ವಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದನು.

हतानां धार्तराष्ट्राणां मानिनीरश्रुलोचनाः ।
दर्शयन् यः प्रियां चक्रे हर्षादश्रुविलोचनाम् ।।२५।।

हतानामिति । हतानां धार्तराष्ट्राणां, अश्रूणि लोचनेषु यासां ताः अश्रुलोचनाः । गड्वादित्वात् "परा सप्तमी" । यद्वा अश्रुयुक्तानि लोचनानि यासां ताः तथोक्ताः । मानिनीः अभिमानवतीः स्त्रीः दर्शयन् यो भीमः प्रियां द्रौपदीं हर्षात् अश्रुविलोचनां चक्रे ।

ಭೀಮಸೇನನು, ಹತರಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳ ಹೆಂಡಂದಿರು ಕಣ್ಣೀ-ರಿಡುವದನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು. ಆಗ ಪ್ರಿಯಳಾದ ದ್ರೌಪದಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದಬಾಷ್ಪಗಳು ತುಂಬಿದವು.

भूभारभूतान् भूपालान् उद्यतस्य पराजितुम् ।
अनन्यसाध्यां देवस्य सेवामेवं चकार सः ।।२६।।

एवं भीमस्य चरितं वर्णयन् प्रकृतमाह । **भूभारेति** । सः भीमः भूभारभूतान् भूपालान् पराजितुं निहन्तुं उद्यतस्य विष्णोः श्रीकृष्णस्य एवं अनन्यसाध्यां अन्यैः साधयितुं अशक्यां सेवां चकार ।

ಭೀಮಸೇನನು ಭೂಮಿಗೆ ಭಾರರಾದ ಅಸುರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಅವತರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಈ ವಿಧವಾದ, ಇತರರಿಂದ ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯ-ವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

भीमार्जुनादिभिर्भूमेर्भारं संहारयन् हरिः ।
जगाम धाम लोकानां चूडारत्नमिवोज्वलम् ।।२७।।

भीमेति । भीमार्जुनादिभिः भूमेर्भारं संहारयन्, "हृक्रोरन्यतरस्यां"

(१.४.५३) । इति कर्मत्वाभावपक्षे कर्तरि तृतीया । हरिः लोकानां भुवनानां चूडारत्नमिव उज्वलं धाम वैकुण्ठाख्यं जगाम ।

ಭೀಮಾರ್ಜುನಾದಿಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಭಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಲೋಕಗಳ ಶಿರೋರತ್ನದಂತಿರುವ ಉಜ್ವಲವಾದ ವೈಕುಂಠ–ವೆಂಬ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋದನು.

तिरोहिते भगवति तिष्ये प्राप्ते च दानवाः ।
मनुष्यरूपाः पर्यभवन् लोकान् दुःशास्त्रशस्त्रिणः ।।२८।।

तिरोहित इति । भगवति कृष्णे तिरोहिते अन्तर्हिते सति तिष्ये कलौ "तिष्यः पुष्ये कलियुग"इत्यमरः प्राप्ते च सति मनुष्यरूपाः दानवाः दुःशास्त्राण्येव शस्त्राणि एषां सन्तीति दुःशास्त्रशस्त्रिणः सन्तः लोकान् जनान् पर्यभवन् निराचक्रुरित्यर्थः ।

ಭಗವಂತನು ಅಂತರ್ಧಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ. ಕಲಿಯುಗ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ದಾನವರು ಮಾನವರಾಗಿ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂಬ ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರ–ಪದ್ಧತಿ ತಪ್ಪಿಸಿದರು.

सौगन्धिकं यो हरता भीमेन मणिमान् हतः ।
स जातः सङ्करो नाम्ना चक्रे दुःशास्त्रपद्धतिम् ।।२९।।

सौगन्धिकमिति । यो मणिमान् सौगन्धिकं हरता भीमेन हतः सः नाम्ना सङ्करो जातः सन् दुःशास्त्राणां पद्धतिं मार्गं चक्रे ।

ಸೌಗಂಧಿಕಾಪುಷ್ಪವನ್ನು ಹರಿಸುವ ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಹತನಾದ ಮಣಿ–ಮಂತನೆಂಬ ದೈತ್ಯನು ಸಂಕರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜನಿಸಿ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

दैत्यास्तमनुरुन्धानाः विष्णूत्कर्षासहिष्णवः ।
दुरर्थग्रन्थिलान् ग्रन्थान् ग्रथयामासुरुद्धताः ।।३०।।

दैत्या इति । तं मणिमद्रूपं सङ्करं अनुरुन्धानाः अनुवर्तमानाः । "अनुरोधोऽनुवर्तनं"इत्यमरः । विष्णूत्कर्षासहिष्णवः उद्धताः दैत्याः मनुष्यरूपाः सन्तः इत्यर्थः । दुरर्थैः दुष्टार्थैः ग्रन्थिलान् ग्रन्थियुक्तानित्यर्थः। ग्रन्थान् निबन्धान् ग्रथयामासुः ग्रथितवन्तः ।

ದೈತ್ಯರೆಲ್ಲ ಮಾನವರಾಗಿ ಆ ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲ ವಿಷ್ಣೂತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಸಹಿಸದವರು. ಮಹಾ ಉನ್ಮತ್ತರು. ಅವರು ದುಷ್ಟಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಕಗ್ಗಂಟಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು.

दानवैर्मानवाकारैः सच्छास्त्रपरिपन्थिभिः ।
पाषण्डवादकलिलं विदधे मण्डलं भुवः ।।३१।।

दानवैरिति । सच्छास्त्राणां परिपन्थिभिः विरोधिभिः । "अभिघातिपरारातिप्रत्यर्थिपरिपन्थिनः"इत्यमरः । मानवाकारैः मनुष्यरूपैः दानवैः भुवः मण्डलं, पाषण्डवादैः कलिलं व्याकुलं विदधे । कर्मणि लिट् ।

ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಶತ್ರುಗಳಾದ, ಮಾನವರೂಪದಾನವರು ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಪಾಷಂಡವಾದಗಳಿಂದ ಕಳವಳಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

एवं विप्रकृतं लोकं विलोक्य विबुधर्षभैः ।
विज्ञापितः स भगवान् आज्ञापयत मारुतम् ।।३२।।

एवमिति । एवं विप्रकृतं निकृतं वञ्चितमित्यर्थः । "निकारो विप्रकारः स्यादि"त्यमरः । लोकं विलोक्य विबुधर्षभैः ब्रह्मादिभिः विज्ञापितः स भगवान् लक्ष्मीसहायः मारुतं वायुं आज्ञापयत ।

ಈ ವಿಧವಾಗಿ ವಂಚಿತವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ನೋಡಿ ದೇವತೆಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಆ ಭಗವಂತನು ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು.

सद्गुणे मयि निर्दोषे भक्त्याप्ये पुरुषोत्तमे ।
प्रकाश्याम्नायहृदयं साधून् सर्वान् समुद्धर ।।३३।।

आज्ञापनप्रकारमाह । **सद्गुण इति** । सन्तः सत्याः न मिथ्याभूताः, सन्तः साधवः रम्याः न दोषस्पृष्टाश्च, सन्तः विद्यमानाः नित्याः पूर्णाश्च, न तु कदाचिदविद्यमानाश्च, सन्तः प्रशस्ताः श्रुतिभिः श्लाघिताः न त्वौपचारिकाश्च, सन्तः अभ्यर्हिताः अविनाभूताः न पृथग्भूताश्च गुणाः धर्माः यस्य तस्मिन् सद्गुणे "सत्ये साधौ विद्यमाने प्रशस्तेऽभ्यर्हिते च सदि"ति अमरोक्तेः । निर्गतः दोषेभ्यो निर्दोष इति तत्पुरुषः । कुगतिप्रादयः (२.२.१८) इत्यतः । निरादयः क्रान्ताद्यर्थे पञ्चम्येति समासविधानात् । निर्गताः दोषाः यस्मात् स निर्दोष इति बहुव्रीहिर्वा । प्रादिभ्यो धातुजस्येति समासविधानात् । यद्वा निर्मक्षिकं इत्यादिवत् अर्थाभावे अव्ययी-

भावः दोषाणामभावो निर्दोषमिति । दोषाभावस्यापि स्वरूपत्वेन सामानाधिकरण्योपपत्तेः । अव्ययीभावपक्षे अव्ययीभावश्चेति (२.४.१८) अव्ययसंज्ञायां अव्ययादाप्सुपः (२.४.८२) इति सुपः प्राप्तं लुकं नाव्ययीभावादतोऽम्त्वपञ्चम्या (२.४.८३) इति निषिध्य विहितस्य अमादेशस्य "तृतीया सप्तम्या बहुलं" (२.४.८४) इति विकल्पिततत्वेन उपकृष्णे कार्यमितिवत् निर्दोष इति सप्तमी श्रुत्युपपत्तेः । भक्त्या भजनेन सेवया श्रवणादिरूपोपासनयेत्यर्थः । माहात्म्यज्ञानलक्षणयेति वा । [1]माहात्म्यज्ञानपूर्वक "स्नेहोभक्तिरितिप्रोक्तः"इति वचनात् । आप्ये प्राप्ये। पुरुषोत्तम इति । यद्यपि पुरुषाभ्यां क्षराक्षराभ्यां उत्तम इति विगृह्य अर्थोक्तौ "पञ्चमी विभक्त" इति पञ्चमीप्राप्तावपि समासविध्यभावः । पुरुषाणां चेतनानां पुरुषेषु वा उत्तम इति पक्षे च "यतश्च निर्धारण" इति षष्ठीसप्तम्योः प्राप्तावपि "न निर्धारण"(२.१.१०)इति षष्ठीसमासप्रतिषेधः। सप्तमीसमासविध्यभावश्च । तथापि पुरुषश्चासौ उत्तमश्चेति कर्मधारयः । तत्र विशेषणविशेष्यभावस्य विवक्षाधीनत्वात् वा, विशेषणं विशेष्येण बहुलमिति (२.१.५७) बहुलग्रहणाद्वा, राजदन्तादिषु परमिति (२.२.३१) राजदन्तादित्वाद्वा पुरुषशब्दस्य पूर्वनिपातोपपत्तेः । अत एव गीतायां "उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः"इति सामानाधिकरण्यमेव निर्दर्शितम् । एवं भूते मयि आम्नायानां तदनुसारिस्मृतीनामपि हृदयं शक्तितात्पर्याभ्यां बोधकत्वं प्रकाश्य भाष्यादिग्रन्थैः प्रतिपाद्येत्यर्थः । सर्वान् साधून् सज्जनान् समुद्धर पाषण्डमतं निरस्य तत्ववादनिष्ठान्कुरु इत्यर्थः।

ಸದ್ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ದೋಷದೂರನಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ, ಸಕಲ ವೇದಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಉಂಟೆಂದು ಸಾಧಿಸಿ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡು ಎಂದು ಭಗವಂತ ಆಜ್ಞೆಯಿತ್ತನು.

इत्याज्ञप्तो भगवता स मरुन्मरुतां वरः ।
मध्यगेहगृहे जज्ञे स्वप्रभावं विभावयन् ।।३४।।

इतीति । इति भगवता आज्ञप्तः मरुतां देवानां वरः श्रेष्ठः स मरुत् वायुः स्वप्रभावं विभावयन् प्रकाशयन् मध्यगेहाख्यविप्रगृहे जज्ञे जातः ।

१. माहात्म्यज्ञानपूर्वस्तु सुदृढःसर्वतोऽधिकः ।
स्नेहो भक्तिरिति प्रोक्तः तया मुक्तिर्न चान्यथा ।। तात्पर्यनिर्णये

ಈ ರೀತಿ ಭಗವಂತನಿಂದ ಆಜ್ಞಪ್ತನಾದ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವಾಯುದೇ–ವನು ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾ, ಮಧ್ಯಗೇಹಭಟ್ಟರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದನು.

स बाल एव स्वबलं बालानां विस्मयावहम् ।
अशेषविषयज्ञानं वृद्धानामप्यदर्शयत् ।।३५।।

स इति। स मरुद्रूपो बालः बालानां स्ववयसां विस्मयावहं स्वबल-मेव अदर्शयत् । वृद्धानां वयसा ज्ञानेन च महतामित्यर्थः । अशेषविष-यज्ञानमप्यदर्शयत् ।

ಬಾಲಕನ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವಾಯುದೇವರು ತಮ್ಮ ಸಮಾನ ವಯಸ್ಸಿನವರಿಗೆ ತನ್ನ ಬಲವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಬಾಲಕರನ್ನು ಅಚ್ಚರಿಗೊಳಿಸಿದರು ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧರಿಗೆ ವಯೋವೃದ್ಧರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಅಶೇಷ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

स्वेनाधीतां गुरुर्विद्यां तस्मै प्रोवाच केवलम् ।
अशेषविद्याविज्ञानसरस्वत्पारदृश्वने ।।३६।।

स्वेनेति । गुरुः अशेषविद्याः विज्ञानानि शिल्पानि च सरस्वान् समुद्रः तस्य पारदृश्वने पारङ्गताय तस्मै बालाय स्वेनाधीतां केवलमधी-तमेव प्रोवाच । न तु तस्य अविदितं प्रोवाचेत्यर्थः ।

ಆ ಬಾಲಕನು ಸಮಸ್ತವಿದ್ಯಾವಿಜ್ಞಾನಸಾಗರತೀರ ತಲುಪಿದವ. ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದದ್ದೇನಿದೆ. ಗುರುಗಳು ತಮಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದನ್ನು ಬಾಲಕನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಶಿಲ್ಪಾದಿಕಲಾಸಾಗರದ ತೀರವನ್ನು ಸದಾ ಕಾಣುವ ಆ ಬಾಲಕನಿಗೆ ತಾನು ಕಲೆತದ್ದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದರೇ ಹೊರತು, ಬಾಲಕ ತಿಳಿಯದಿದ್ದನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

यो बभूवाच्युतप्रेक्षो मस्करी स यशस्करम् ।
पारिव्राज्यमहाराज्यशासनं तमकारयत् ।।३७।।

य इति । अच्युतप्रेक्षो नाम यो मस्करी भिक्षुः "भिक्षुः परिव्राट् कर्मन्दी पाराशर्यपि मस्करी"त्यमरः । बभूव सः मस्करी यशस्करं तं पारिव्राज्यं सन्यास एव महाराज्यं तस्य शासनं परिपालनं अकारयत् । "हृक्रोरन्यतरस्याम्" (१.४.५३)इति कर्तुः कर्मत्वम् ।

ಪರಮಹಂಸರಾದ ಅಚ್ಯುತಪ್ರೇಕ್ಷರು ಕೀರ್ತಿವಂತನಾದ ಆ ಬಾಲಕನಿಗೆ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೆಂಬ ಮಹಾರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇತ್ತರು.

एकविंशतिदुर्भाष्यदावाग्निज्वलितं जगत् ।
शास्त्रपीयूषवर्षैः सः शान्तं मध्वाम्बुदो व्यधात् ।।३८।।

एकवंशतीति । सः सन्यस्तमध्वनामा अम्बुदो मेघः । एकविंशति दुर्भाष्याण्येव दावाग्निः तेन ज्वलितं जगत् । शास्त्रमेव पीयूषं तस्य वर्षैः शान्तं व्यधात् ।

ಆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಮೇಘದಂತೆ, ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ದುರ್ಭಾಷ್ಯಗಳೆಂಬ ದಾವಾನಲದಿಂದ ದಗ್ಧವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಅಮೃತಮಳೆಯಿಂದ ಶಾಂತಗೊಳಿಸಿದರು.

विचित्रार्थपदैर्भूष्यं गीताभाष्यं विधाय सः ।
कृष्णायार्पयितुं प्राप नरनारायणाश्रमम् ।।३९।।

विचित्रेति। सः विचित्रैः अर्थैः पदैश्च भूष्यं अलङ्कार्यं,गीतायाः भाष्यं विधाय, कृष्णाय वेदव्यासाय अर्पयितुं नरनारायणाश्रमं बदरीं प्राप ।

ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಪದಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತ-ವಾದ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯವನ್ನು ವಿರಚಿಸಿ, ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ನರನಾರಾ-ಯಣರ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೋದರು.

नारायणेन या दत्ताः वेदव्यासाभिधाः शिलाः ।
रेजे स ताभिरष्टाभिः मूर्ताभिरिव सिद्धिभिः ।।४०।।

नारायणेनेति । सः नारायणाश्रमं प्राप्तो मध्वाचार्यः नारायणेन वेद-व्यासाभिधाः वेदव्याससंज्ञाः याः शिलाः दत्ताः अष्टभिः ताभिः मूर्ताभिः अष्टाभिः सिद्धिभिरिव रेजे ।

ನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನಾರಾಯಣನು ವೇದವ್ಯಾಸವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಎಂಟು ಶಿಲೆಗಳನ್ನು (ವ್ಯಾಸಮುಷ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು) ಕೊಟ್ಟನು. ಆ ಎಂಟು ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾದ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದರು.

न्यायप्रसूनैः ग्रथितं शास्त्रं माल्यमिवोज्ज्वलम् ।
अर्पयित्वा स कृष्णाय प्रसन्नाय न्यवर्तत ।।४१।।

न्याय इति । स मध्वाचार्यः न्यायाः प्रसूनानि इव तैः ग्रथितं संदब्धं माल्यमिव उज्वलं शास्त्रं गीताभाष्यरूपं प्रसन्नाय कृष्णाय वेदव्यासाय अर्पयित्वा न्यवर्तत निवृत्तोऽभूदित्यर्थः ।

ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ನ್ಯಾಯಗಳೆಂಬ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಉಜ್ವಲ-ವಾದ ಗೀತಾಭಾಷ್ಯರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾಲೆಯನ್ನು, ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವಂತೆ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳಿದರು.

भाष्यानुभाष्ये सन्यायविवृतिं भाष्यमप्यणु ।
ऋग्भाष्योपनिषद्भाष्ये दशप्रकरणान्यपि ।।४२।।

तात्पर्यं भारतस्यापि चक्रे भागवतस्य च ।
ग्रन्थांश्च तन्त्रसारादीन् स सन्मार्गप्रवृत्तये ।।४३।।

भाष्येति । स निवृत्तो मध्वाचार्यः । सन्मार्गस्य प्रवृत्तये भाष्यानु-भाष्ये सन्यायविवृतिप्रभृतीनि तन्त्रसारादीन् ग्रन्थान् निबन्धान् चक्रे इति द्वयोरेकान्वयः ।

ಬದರಿಯಿಂದ ತೆರಳಿದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ಸನ್ಮಾರ್ಗಪ್ರವರ್ತನೆಗಾಗಿ ಭಾಷ್ಯ, ಅನುಭಾಷ್ಯ, ಸನ್ನ್ಯಾಯವಿವೃತಿ, ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ತಂತ್ರಸಾರ, ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ, ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ, ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ವಿರಚಿಸಿದರು.

स्थिरां कृष्णाभिधामर्चां प्रतिष्ठाप्य प्रपूजयन् ।
चलां रामाभिधानां च नित्यमानञ्च काञ्चन ।।४४।।

स्थिरामिति । स मध्वाचार्यः स्थिरां कृष्णाभिधां अर्चां प्रतिमां प्रतिष्ठाप्य नित्यं प्रपूजयन् सन् चलां रामाभिधानां दिग्विजयरामसंज्ञां काञ्चन अर्चां प्रतिष्ठाप्य आनञ्च पूजयामास । अंचतेः लिटि "तस्मान्नुड् द्विहलः" (७.४.७१) इति नुट् ।

ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಕೃಷ್ಣನ ಸ್ಥಿರಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ-ಪನೆ ಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ ಚಲವಾದ ದಿಗ್ವಿಜಯರಾಮನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

विरक्तं कञ्चनासन्नमन्तेवासिनमात्मनः ।
आनन्दतीर्थो विदधे नाम्ना नरहरिं यतिम् ।।४५।।

विरक्तमिति । आनन्दतीर्थो मध्वमुनिः । आत्मनः आसन्नं आप्तं विरक्तं कञ्चन अन्तेवासिनं शिष्यं नाम्ना नरहरिं यतिं विदधे ।

ಮಧ್ವಮುನಿಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ವಿರಕ್ತರಾದ ಒಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ನರಹರಿತೀರ್ಥರೆಂಬ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು.

सख्ये विप्राय रामो यामर्चां दाशरथीमदात् ।
तामानीय प्राप्तराज्यो मह्यं देहीति चाब्रवीत् ।।४६।।

सख्य इति । अत्रापि आनन्दतीर्थ इत्यनुषज्यते । रामः श्रीरघुनाथः दशरथसंबन्धिनीं दाशरथीं यां अर्चां सख्ये विप्राय अदात् । त्वं प्राप्त-राज्यः सन् तामर्चां आनीय मह्यं देहि इति आनन्दतीर्थो अब्रवीच्चेति पूर्वेण समुच्चयः ।

ಆನಂದತೀರ್ಥರು "ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು, ತನ್ನ ಗೆಳೆಯನಾದ 'ವೇದಗರ್ಭಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಯಾವ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೋ ಆ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ನೀನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ನನಗೆ ಅರ್ಪಿಸು" ಎಂದು ನರಹರಿತೀರ್ಥರನ್ನು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು.

अनवज्ञाय गुर्वाज्ञां स भिक्षुः पर्यटन् महीम् ।
ऐतिह्यमश्रुणोत्क्षेत्रे पुरुषोत्तमसंज्ञके ।।४७।।

अनवज्ञायेति । स नरहरिसंज्ञको भिक्षुः गुरोः आज्ञां अनवज्ञाय बहुमानयित्वा महीं पर्यटन् संचरन् पुरुषोत्तमसंज्ञके क्षेत्रे किमप्यैतिह्यं इतिहासमश्रुणोत् ।

ಆ ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ಗುರುಗಳ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಪುರುಷೋತ್ತಮಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿದರು.

मुकुन्दवर्मा भूपालः पुरासीदुत्कलाधिपः ।
भुजाद्रिमथितारातिसिन्धूद्यच्छ्रीस्वयंवृतः ।।४८।।

ऐतिह्यप्रकारमाह । **मुकुन्देति** । उत्कलानां देशानामधिपः । भुज एव अद्रिः मन्दरः तेन मथिताः अरातयः शत्रव एव सिन्धुः तस्मादुद्यती या जयश्रीः तया स्वयं वृतः मुकुन्दवर्मा भूपालः पुरा त्रेतायुगे आसीत् ।

१. यदा द्विजो वेदगर्भो रामदर्शनतत्परः ।।५६।।
तदा तस्मै ददौ राम स्वीयां मूर्तिं दयानिधिः । तृतीयशाखा (गुरुवंशकथाकल्पतरु) ।

(ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ಕೇಳಿದ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವರು) ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಲದೇಶದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭುಜಮಂದರಗಳಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ-ಸಾಗರವನ್ನು ಕಡೆದು ಜಯಸಿರಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಮುಕುಂದವರ್ಮನೆಂಬ ರಾಜನಿದ್ದನು.

अश्रान्तकमलाकान्तसेवाश्रान्तमना नृपः ।
जगन्नाथं गन्तुकामः प्रजिघाय पुरोधसम् ।।४९।।

अश्रान्तेति । अश्रान्तं सन्ततं कमलाकान्तस्य सेवायां श्रान्तं मनो यस्य स तथोक्तः। नृपो मुकुन्दवर्मा जगन्नाथं क्षेत्रं, गन्तुं कामो यस्य सः तथोक्तः सन् । "तुं काममनसोरपी"ति तुमनो मकारस्य लोपः । पुरोधसं पुरोहितं प्रजिघाय प्रहितवान् ।

ನಿರಂತರ ಕಮಲಾಕಾಂತನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರಾಂತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಮುಕುಂದವರ್ಮನು ಜಗನ್ನಾಥಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಮೊದಲು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಪುರೋಹಿತನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು.

पुरतः प्रहितो राज्ञा परिज्ञानाय स द्विजः ।
अभिज्ञाय हरेःक्षेत्रं दृष्टं तस्मै न्यवेदयत् ।।५०।।

पुरत इति । राज्ञा परिज्ञानाय जगन्नाथस्येति शेषः । पुरतः प्रहितः सः द्विजः पुरोधाः हरेः क्षेत्रं अभिज्ञाय, तत्र दृष्टं तस्मै राज्ञे न्यवेदयत् ।

ಜಗನ್ನಾಥಕ್ಷೇತ್ರಪರಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಾಹ್ಮ-ಣನು ಆ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದು ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದನ್ನು ರಾಜನಲ್ಲಿ ನಿವೇದಿಸಿದನು.

प्रस्थिते नृपतौ तस्मिन् सानीके तद्दिदृक्षया ।
तदैव तदभूत् भूरि पांसुसम्पातपूरितम् ।।५१।।

प्रस्थित इति । सानीके ससैन्ये तस्मिन् नृपतौ तस्य क्षेत्रस्य दिदृक्षया द्रष्टुमिच्छया प्रस्थिते गते सति तदैव तज्जगन्नाथक्षेत्रं भूरिभिः पांसूनां सम्पातैः समूहैः पूरितं आच्छन्नमासीत् ।

ಮುಕುಂದವರ್ಮನು ಸೈನ್ಯದಿಂದ ಸಜ್ಜಾಗಿ ಜಗನ್ನಾಥಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ನೋಡಲು ಹೊರಡುತ್ತಿರಲು ಅತ್ತ ಜಗನ್ನಾಥಕ್ಷೇತ್ರವು ಬಹಳವಾದ ಮರಳಿ-ನಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಯಿತು.

अलब्धकामं राजानं खिद्यमानं तमध्वनि ।
गन्धर्वः कोऽपि वचनैः बोधयामास साधुभिः ।।५२।।

अलब्धेति । अलब्धः कामो जगन्नाथदर्शनरूपो मनोरथो येन तं[1] तथोक्तम् । अध्वनि मार्गे खिद्यमानं राजानं कोऽपि गन्धर्वः साधुभिः रम्यैः वचनैः बोधयामास ।

ಜಗನ್ನಾಥನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆ ಈಡೇರದೇ ಇದ್ದದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ದುಃಖಿತನಾದ. ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಾಜನನ್ನು ಒಬ್ಬ ಗಂಧರ್ವನು ಸಾಧುವಚನಗಳಿಂದ ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿಸಿದನು.

रघुवीरेण विप्राय दत्तामर्चां प्रपद्यताम् ।
अर्चयन् तस्य देवस्य प्रसादमुपयास्यसि ।।५३।।

बोधनप्रकारमाह । **रघुवीरेणेति** । रघुवीरेण विप्राय दत्तां अर्चां प्रपद्य लब्ध्वा तां अर्चां अर्चयन् तस्य देवस्य जगन्नाथस्य प्रसादमुपयास्यसि ।

ರಾಮಚಂದ್ರದೇವರು ವೇದಗರ್ಭಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅದನ್ನು ಪೂಜಿಸು, ಅದರಿಂದ ಜಗನ್ನಾಥನ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಹೊಂದುವಿ.

इत्युक्तो राजतिलको गन्धर्वेण स बन्धुवत् ।
उपाचरद्रामसखं विप्रं विषयवासिनम् ।।५४।।

इतीति । गन्धर्वेण बन्धुनेव इत्युक्तः सः राजतिलकः स मुकुन्दवर्मा विषये राष्ट्रे वासिनं रामसखं विप्रं उपाचरत् शुश्रूषितवान् ।

ಬಂಧುವಿನಂತೆ ಗಂಧರ್ವನಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆದ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮುಕುಂದವರ್ಮನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ರಾಮನ ಗೆಳೆಯನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಸೇವೆಮಾಡಿದನು.

भक्ताय राज्ञे तामर्चामचर्चं यच्छति स्म सः ।
आससाद प्रसादं च नृपस्तामर्चयन् हरेः ।।५५।।

भक्तायेति । स विप्रः भक्ताय भक्तिमते राज्ञे तामर्चां अचर्चं अविचारं यथा भवति तथा "चर्चा संख्या विचारणे"त्यमरः । यच्छति

१. येन स तथोक्त इति (क पुस्तके)

स्म अदात् । "पाघ्राध्मे"ति (७.३.७८) दाणो यच्छादेशः । लट् स्म (३.२.११८) इति भूते लट् । तां अर्चां अर्चयन् नृपश्च हरेः प्रसादं आससाद प्राप्तवान् ।

ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಭಕ್ತನಾದ ರಾಜನಿಗೆ ಆ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಆ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ ರಾಜನು ಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು.

तदन्ववायजातानां साऽर्चा निधिरिवाभवत् ।
मणिपिञ्जरमञ्जूषापञ्जरान्तरपूजिता ।।५६।।

तदिति । सा अर्चा मणिभिः माणिक्यैः पिञ्जरा चित्रवर्णा या मञ्जूषा सैव पञ्जरं तस्य अन्तरे मध्ये पूजिता सती तस्य मुकुन्दवर्मणः अन्ववाये वंशे । "वंशोऽन्ववायः सन्तान"इत्यमरः । जातानां नृपाणां निधिरिवाभवत् ।

ಆ ಪ್ರತಿಮೆಯು ಮಣಿಗಳಿಂದ ಮಂಡಿತವಾದ ಸಂಪುಷ್ಟದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವೂ ಪೂಜಿತವಾಗುತ್ತಾ ಮುಕುಂದವರ್ಮನ ವಂಶದವರಿಗೆ ನಿಧಿಯಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು.

अथ काले समुद्वेलपारावारपराहतम् ।
तद्राष्ट्रमभवन्नष्टं पांसुछन्नं युगात्यये ।।५७।।

अथेति । अथ युगात्यये काले सम्यक् उद्वेलेन पारावारेण पराहतं आप्लुतं मग्नमित्यर्थः । तेषां राज्ञां राष्ट्रं पांसुभिः नष्टं छन्नमभवत् ।

ತ್ರೇತಾಯುಗ ಮುಗಿಯುತ್ತಿರಲು ಸಾಗರ ಉಕ್ಕಿಬಂದು ಆ ರಾಷ್ಟ್ರವು ಮರಳಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿತು.

तत्र नानाजनाकीर्णं राष्ट्रमुत्पाद्य नूतनम् ।
सुधन्वाख्यो बहोः कालात् तद्वंश्योऽपालयद्भुवम् ।।५८।।

तत्रेति । बहोः कालात् तेषां राज्ञां वंश्यः सुधन्वाख्यः तत्र नष्टे देशे नानाजनाकीर्णं नूतनं राष्ट्रं उत्पाद्य भुवमपालयत् ।

ಹೀಗೆ ಬಹಳ ಕಾಲ ಕಳೆಯಿತು. ಮುಂದೆ ಆ ವಂಶದವನೇ ಆದ ಸುಧನ್ವ–ನೆಂಬ ರಾಜನು,ನಷ್ಟವಾದ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ನೂತನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಭುವಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು.

मूर्धाभिषिक्तैः तद्वंश्यैरुपभुक्तां वसुन्धराम् ।
पालयन्नद्य सुयशाः राजास्ते दिग्जयोद्यतः ।।५९।।

मूर्धेति । तस्य सुधन्वनो वंश्यैः मूर्धाभिषिक्तैः राजभिः । "मूर्धाभिषिक्तो राजन्यो बाहुजः क्षत्रियो विराडि"त्यमरः । उपभुक्तां पालितां वसुन्धरामद्य पालयन् सुयशा नाम दिग्जये उद्यतः आस्ते ।

ಈಗ ಸುಧನ್ವನ ವಂಶದ ರಾಜರುಗಳಿಂದ ಆಳಿದ ಆ ಭೂಮಿಯ ಅರಸ ಸುಯಶನೆಂಬ ರಾಜನು ದಿಗ್ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ.

इत्यैतिह्यं जनमुखात् श्रुण्वन्नरहरिक्षमी ।
उवास तत्र स चिरं गुर्वर्थं साधयन्निव ।।६०।।

इतीति। इत्येवं प्रकारेण ऐतिह्यं जनमुखात् श्रृण्वन्, आख्यातोपयोगे। ४.२९.(५९२) इति पञ्चमी, स नरहरिक्षमी, गुरोः अर्थं, गुरुं वा अर्थं साधयन्निव तत्र पुरुषोत्तमे चिरमुवास ।

ಈ ರೀತಿ ಜನರ ಮುಖದಿಂದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ಗುರುಗಳಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದದ್ದನ್ನು ಅಥವಾ ಮಹಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ–ವನಂತೆ ಬಹಳ ಕಾಲ ಅಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಿಸಿದರು.

तस्मिन् राष्ट्रे परिव्राजि वसत्यद्भुतविक्रमः ।
सुयशाः प्रस्थितो जेतुं पाश्चात्यैर्यवनैर्हतः ।।६१।।

तस्मिन्निति । तस्मिन् राष्ट्रे परिव्राजि यतौ वसति सति जेतुं प्रस्थितः गतः । "प्रस्थानं गमनं गम"इत्यमरः । अद्भुतविक्रमः सुयशाः पाश्चात्यैः यवनैः हतः अभूदित्यर्थः ।

ಆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ಇರುತ್ತಿರಲು ದಿಗ್ವಿಜಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಅದ್ಭುತವಿಕ್ರಮನಾದ ಸುಯಶನು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಯವನರಿಂದ ಹತನಾದನು.

आराजके तदा राष्ट्रे मन्त्रिणो ये विचक्षणाः ।
ते राजवरणायादुरौपवाह्यकरे स्रजम् ।।६३।।

अराजक इति । तदा राष्ट्रे अराजके सति, विचक्षणाः मन्त्रिणः राज्ञो वरणाय राजानं वरीतुमित्यर्थः । औपवाह्यस्य राजवाह्यगजस्य करे । "राजवाह्यस्त्वौपवाह्य"इत्यमरः । स्रजं मालां अदुः ददुः ।

ಆಗ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಅರಾಜಕತೆ ತಲೆದೋರಲು ವಿಚಕ್ಷಣರಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳು ರಾಜನನ್ನು ಅರಸಲು ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು.

स भ्रमन् परितो हस्ती पश्यन् नरहरिं यतिम् ।
आमुच्य कण्ठे तां मालां वहन् भद्रासने व्यधात् ।।६४।।

स इति । परितो भ्रमन् सः हस्ती, नरहरिं यतिं पश्यन् कण्ठे मालां आमुच्य निक्षिप्य वहन् भद्रासने सिंहासने न्यधात् निवेशयामास ।

ಆ ಪಟ್ಟದಾನೆಯು ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ನರಹರಿತೀರ್ಥರನ್ನು ಕಂಡು ಅವರ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಅವರನ್ನು ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿತು.

प्राप्तराज्यः स यतिराट् गन्तुं पावकमुद्यताम् ।
न्यषेधद्राजमहिषीमन्तर्वत्नीं विभावयन् ।।६५।।

प्राप्तेति । प्राप्तराज्यः सः यतिराट्, स पावकं गन्तुं प्रवेष्टुं उद्यतां राजमहिषीं अन्तर्वत्नीं गर्भिणीं विभावयन् सूचयन् न्यषेधत् अग्निप्रवेशात् निषेधयामासेत्यर्थः ।

ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಮಾಡಹೊರಟ ರಾಣಿಯನ್ನು "ಗರ್ಭಿಣೀಸ್ತ್ರೀಯರು ಸಹಗಮನ ಹೊಂದಬಾರದೆಂದು" ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ ನಿಷೇಧಿಸಿದರು.

तस्मिन् रक्षति गां भिक्षौ काले राज्ञी पतिव्रता ।
असूत तनयं दीप्तं विभावसुमिवारणिः ।।६६।।

तस्मिन्निति । तस्मिन् भिक्षौ गां रक्षति सति, पतिव्रता राज्ञी काले प्रसूतिसमये । अरणिः निर्मथनकाष्टं । "निर्मथ्यदारुणित्वरुणिर्द्वयोरि" त्यमरः । विभावसुं वह्निमिव दीप्तं तनयं असूत जनयामास ।

ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಪತಿವ್ರತೆಯಾದ ರಾಣಿಯು ಪ್ರಸೂತಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆರಣಿಯು (ನಿರ್ಮಥನಮಾಡಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕಾಷ್ಠವು) ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ ದೀಪ್ತನಾದ ಮಗನನ್ನು ಹೆತ್ತಳು.

वर्धमानं सुशर्माणं पश्यन् राजसुतं मुनिः ।
अकरोद्द्वादशसमा राज्यं प्राज्यपराक्रमः ।।६७।।

वर्धमानमिति । वर्धमानं सुशर्माणं राजसुतं पश्यन्, प्राज्यः बहुलः पराक्रमो यस्य स मुनिः । द्वादश समाः वर्षाणि । "संवत्सरोऽब्दो हायनोऽस्त्री शरत्समा"इत्यमरः । "कालाध्वनोरत्यन्तसंयोग" (५.३.५) इति द्वितीया । राज्यमकरोत् ।

ಬೆಳೆಯುವ ರಾಜಕುಮಾರನಾದ ಸುಶರ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ-ಗಳಾದ ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿದರು.

दत्वा सुशर्मणे राज्यं उद्यद्यौवनशालिने ।
ऐच्छद्गन्तुं स कर्मन्दी मुक्तसाम्राज्यबन्धनः ।।६८।।

दत्वेति । स कर्मन्दी, उद्यद्यौवनेन शालते शोभते इति उद्यद्यौवन-शाली तस्मै सुशर्मणे राज्यं दत्वा । मुक्तं साम्राज्यमेव बन्धनं येन सः तथोक्तः सन् गन्तुं ऐच्छत् ।

ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಾದ ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ಶೋಭಿಸುವ ಯೌವನಸಂಪನ್ನನಾದ ಸುಶರ್ಮನಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಭಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದರು.

अनपेक्षं राज्यलक्ष्म्यां तं भिक्षुं वीक्ष्य भूमिपः ।
केनापि संयोजयितुमिष्टार्थेनाभ्ययाचत ।।६९।।

अनपेक्षमिति । भूमिपः सुशर्मा, राज्यलक्ष्मीं अनपेक्षन्तं भिक्षुं वीक्ष्य केनापि इष्टार्थेन संयोजयितुं प्रापयितुं अभ्ययाचत ।

ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಯಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲದ ಆ ನರಹರಿತೀರ್ಥರನ್ನು ಕಂಡು ಸುಶರ್ಮನು ಯಾವದಾದರೂ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು.

तिरोहितां स मञ्जूषां रामार्चां ध्यानदर्शिताम् ।
विभावयन् सोऽर्थमिष्टं वव्रे तामेव याचितः ।।७०।।

तिरोहितामिति । याचितः स नरहरियतिः, ध्यानेन दर्शितां मञ्जूषा-सहितां रामार्चां विभावयन् क्वचिद्देशे लीनां सूचयन् तामेव अर्चामेव इष्टार्थं वव्रे ।

ಈ ರೀತಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾದ ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟ-ಗೊಂಡ ರಾಮದೇವರ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಆ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ಕೇಳಿದರು.

सीताभिरामां रामार्चां गृण्हन्नर्चान्तरास्पृहः ।
राज्ञानुमोदितो मौनी गुरवे प्रत्यपादयत् ।।७१।।

सीतेति । अर्चान्तरे प्रतिमान्तरे अस्पृहः, सीताया अभिरामां रामार्चां गृण्हन् राज्ञानुमोदितः अभिवन्दितः मौनी, गुरवे मध्वाचार्याय प्रत्यपादयत् ददौ ।

ಬೇರೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲದ ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ಸೀತಾಸಮೇತ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ರಾಜನಿಂದ ಅನುಮೋದಿತರಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅಭಿವಂದಿತರಾಗಿ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದರು.

शिष्योपनीतां तामर्चां स वाय्वंशो महामुनिः ।
समानर्चार्चकतपोयोगाप्याधिकसन्निधिम् ।।७२।।

शिष्येति । वायोः अंशभूतः सः महामुनिः मध्वाचार्यः शिष्येण उपनीतां, अर्चकस्य तपोयोगाभ्यां आप्या अधिकसन्निधिः सान्निध्यं यस्याः । ताम् । अर्चां समानर्च सम्यक् पूजयामास ।

ವಾಯುವಿನ ಅವತಾರರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಾದ ನರಹರಿತೀರ್ಥರು ತಂದ, ಅರ್ಚಕರ ತಪಸ್ಸು, ಯೋಗಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಸನ್ನಿಧಾನಹೊಂದುವ ಶ್ರೀಮೂಲಸೀತಾರಾಮದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರು.

स्थिरां कृष्णाभिधामर्चां वेदव्यासाभिधाः शिलाः ।
तिस्रश्चादात्स्वशिष्येभ्यो यतिभ्यः प्रीतिमानसौ ।।७२।।

स्थिरामिति । असौ मध्वाचार्यः प्रीतिमान् सन्, स्थिरां कृष्णाभिधामर्चां, वेदव्यासाभिधाः तिस्रः शिलाश्च स्वशिष्येभ्यो यतिभ्यः अदात् ।

ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾದ ಕೃಷ್ಣಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಮೂರು ವ್ಯಾಸಮುಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಯತಿಗಳಾದ ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು.

पद्मनाभयतेः प्रादात् पञ्च व्यासाभिधाः शिलाः ।
सदिग्विजयरामार्चां सोऽर्चां दाशरथीमपि ।।७३।।

पद्मनाभेति । स मध्वाचार्यः पञ्च व्यासाभिधाः शिलाः दिग्विजयरा-

मार्चया सहितां दाशरथीं दशरथपूजितां अर्चां मूलरघुनाथप्रतिमामपि पद्मनाभयतेः प्रादात् ।

ಐದು ವ್ಯಾಸಮುಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಶ್ರೀದಿಗ್ವಿಜಯರಾಮ ಪ್ರತಿಮೆಯೊಂದಿಗೆ ಮೂಲರಾಮದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು.

इत्थं स्वशिष्यनिवहार्पितदेवतार्चो
व्याख्याप्रकाशितसमस्तसदागमार्थः ।
दुर्वादिवादतिमिरोपहतिं विनिघ्नन्
आनन्दतीर्थतरणिर्जयति स्म भूयः ।।७४।।

इत्थमिति । स्वशिष्याणां निवहेषु अर्पिताः देवतार्चाः येन स तथोक्तः । व्याख्यानेन प्रकाशिताः समस्तसदागमानामर्थाः येन स तथाभूतः । दुर्वादीनां वादा एव तिमिराणि तैः उपहतिं विनिघ्नन् लोकानामिति शेषः । आनन्दतीर्थ एव तरणिः सूर्यः भूयो जयति स्म ।

ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯಸಮೂಹಕ್ಕೆ ದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ವೇದಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿ ದುರ್ವಾದಿಗಳ ವಾದವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಕಳೆದು ಆನಂದತೀರ್ಥರೆಂಬ ಸೂರ್ಯರು ಉತ್ಕೃಷ್ಟರಾದರು.

आज्ञप्तो यो दनुजरिपुणा दानवैर्मानवोत्थैः
मिथ्यावादप्रसृमरतमः कन्दलं वर्धयद्भिः ।
अन्धीभूते जगति विदधे भाष्यभानुं स मध्वा-
चार्योऽगच्छत् सपदि बदरीमागमिष्यन् प्रहर्षात् ।।७५।।

आज्ञप्त इति । मानवेभ्यः उत्थैः उत्पन्नैः । मिथ्यावादेन प्रसृमरस्य विसारिणः तमसो गुणविशेषस्य अज्ञानस्य च कन्दलं विस्तारं वर्धयद्भिः दानवैः जगति अन्धीभूते सति दनुजरिपुणा हरिणा आज्ञप्तो यो भाष्यमेव भानुं विदधे । सः मध्वाचार्यः सपदि आगमिष्यन् सन् प्रहर्षात् बदरीमगच्छत् ।

ಮಾನವರಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನರಾದ ದಾನವರಿಂದ ಪ್ರಸಾರಗೊಂಡ ಮಿಥ್ಯಾವಾದವೆಂಬ ತಮಸ್ಸಿನ ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ವಿಶ್ವವು ಕುರುಡಾಗಲು, ಹರಿಯಿಂದ ಆಜ್ಞಪ್ತರಾದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ಭಾಷ್ಯವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಉದಯಗೊಳಿಸಿ, ಬೇಗನೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛೆಸುತ್ತ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಬದರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟರು.

सद्विद्यागुरुसत्यनाथयतिराट् श्रीपादसंसेवन-
प्रोद्यत्पण्डितराजशब्दबिरुदो यः श्रीनिवासः कविः ।
तस्य श्रीरघुनाथकीर्तनसुधास्वादैकवृत्तेः कृतौ
काव्ये सत्यनिधीयचारुचरिते सर्गो द्वितीयोऽभवत् ।।७६।।

सद्विद्येत्यादि । पूर्वं व्याख्यातम् । श्री ।।

इति श्रीसत्यनाथश्रीचरणाराधक लक्ष्मीश्वरसिंहकृतायां
श्रीमत्सत्यनिधिविलासटीकायां
सर्वतोविलासाख्यायां अयं द्वितीयः सर्गः ।।२।।

ದ್ವಿತೀಯ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

-: अथ तृतीयः सर्गः :-

अथ पद्मनाभयतिदीधितिमानुदयं समेत्य परितो भ्रमणात् ।
प्रकटय्य धाम हरितां वलये पवमानवर्त्म समभासयत ।।१।।

अथेति । अथ मध्वाचार्यस्य बदरीगमनानन्तरं पद्मनाभयतिः दीधितिमान् सूर्य इवेत्युपमितसमासः । उदयं अभ्युदयम् । अन्यत्र उदयपर्वतं समेत्य। परितो देशेषु भ्रमणात् सञ्चारात् । अन्यत्र परितो भ्रमणात् मेरोः परिवर्तमानात्। हरितां वलये धाम प्रभावम् । अन्यत्र धाम दीप्तिं प्रकटय्य उद्भाव्य, पवमानस्य वायोः वर्त्म मार्गं तत्ववादम् । अन्यत्र पवमानवर्त्म नभः समभासयत प्रकाशयामास । यथा सूर्यः उदयाद्रिं प्राप्य मेरोः परिवर्तनेन दिक्षु दीप्तिं उद्भाव्य नभः प्रकाशयति तद्वत् असौ अभ्युदयं प्राप्य नानादेशसञ्चारेण प्रभावं विभाव्य मध्वमतं प्रकाशितवान् इत्यर्थः । अत्र श्लेषानुप्राणितोपमालङ्कारः । "उपमा यत्र सादृश्यलक्ष्मीः उल्लसति द्वयोः" इति लक्षणात् । अस्मिन् सर्गे नानारूपाणि वृत्तानि । अत्र आद्या प्रमिताक्षरा । "प्रमिताक्षरा सजससैरुदिते"ति लक्षणात् ।

ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ನಂತರ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ವೇದಾಂತಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಯಗೊಂಡು, ದೇಶ ಸಂಚರಿಸಿ ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತಾ ಪವಮಾನ-ಮಾರ್ಗವನ್ನು (ತತ್ವವಾದವನ್ನು) ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿದರು.

यो भाष्यराजाय गुरूदिताय सत्तर्कदीपावलिमाजहार ।
स पद्मनाभाख्यमुनिः प्रपेदे कर्मन्दिसाम्राज्यमुदारकीर्तिः ।।२।।

तमेव चतुर्भिः वर्णयति । **य इति** । यः गुरुणा उदिताय प्रोक्ताय गुरोः उदिताय उत्पन्नाय वा । भाष्याणां राजेव भाष्यराजा । तस्मै । सत्तर्कदीपावलिं आजहर समर्पितवान् । उदारकीर्तिः स पद्मनाभाख्यमुनिः, कर्मन्दिनां परिव्राजां साम्राज्यं आधिपत्यं प्रपेदे प्राप । यथा राज्ञे नीराजनं कुर्वन् जनः आधिपत्यं लभते तद्वदयं भाष्याय सत्तर्कदीपावलिं नाम टीकां रचयन् यतिश्रैष्ठ्यं प्रापेत्यर्थः । अत्र वृत्तं तु उपजातिः । "अनन्तरोदीरितलक्ष्मभाजौ पादौ यदीयावुपजातयस्ता" इति लक्षणात् ।

ಗುರುಗಳಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ ಭಾಷ್ಯರಾಜನಿಗೆ ಸತ್ತರ್ಕ–ದೀಪಾವಲಿಯನ್ನು (ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು) ಬೆಳಗಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಗಳಾದ ಪದ್ಮನಾಭರು ವೇದಾಂತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

नरहरिमाधवसंज्ञावक्षोभ्याख्यं स शिष्यांस्त्रीन् ।
प्रभुमन्त्रोत्साहगुणान् रेजे राजेव संपाद्य ।।३।।

नरहरीति । सः पद्मनाभयतिः, नरहरिमाधवसंज्ञौ, अक्षोभ्याख्यं त्रीन् शिष्यान् संपाद्य, त्रीन् प्रभुमन्त्रोत्साहरूपान् गुणान् संपाद्य राजेव रेजे । अत्रोपमालङ्कारः । आर्यावृत्तम् । "लक्ष्मैतत् सप्तगणागोपेता भवति नेह विषमे जः" । षष्ठोऽयं न लघू वा पूर्वार्धे नियतमार्यायाः" इति लक्षणात् ।

ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು, ನರಹರಿತೀರ್ಥ ಮಾಧವತೀರ್ಥ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀ–ರ್ಥರೆಂಬ ಮೂವರು ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಪಡೆದು, ಪ್ರಭುಮಂತ್ರೋತ್ಸಾಹಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರಾಜರಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದರು.

सन्न्यायरत्नावलिसंज्ञितायां कृतिं कृती मौनिवरश्चकार ।
तस्या विशेषाननुपात्तदोषान् किं वा जनो वेत्ति जगत्यशेषः।।४।।

सन्न्यायेति । कृती कुशलः मौनिवरः पद्मनाभतीर्थः, सन्न्यायरत्नावलिसंज्ञितायां कृतिं चकार । अनुपात्तदोषान् तस्याः कृतेः विशेषान् जगति अशेषः समस्तो जनः वेत्ति किं वा न वेत्त्येव । किन्तु यः कश्चिदभिज्ञ एव वेत्ति । यद्वा अशेषः शेषभिन्नो अशेषो जनः वेत्ति किं वा न वेत्त्येव किन्तु शेष एव वेत्तीत्यर्थः ।

ಕುಶಲರಾದ ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು, ಸನ್ನ್ಯಾಯರತ್ನಾವಲಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ವಿರಚಿಸಿದರು. ಈ ಕೃತಿಯ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಶೇಷಜನರಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಇಲ್ಲ. ಶೇಷನೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

मूलरघुनाथमूर्तिं सीतां व्यासाभिधाः पञ्चशिलाः ।
दिग्विजयराममूर्तिं सोऽष्टौ भूतीरिवापदाचार्यात् ।।५।।

मूलेति । सः पद्मनाभतीर्थः, आचार्यात् मूलरघुनाथमूर्तिं, सीतां, व्यासाभिधाः पञ्च शिलाः, दिग्विजयराममूर्तिं च अष्टौ भूतीः ऐश्वर्याणीव आपत् प्राप्तवान् ।

ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮೂಲರಾಮದೇವರ,

ಸೀತಾದೇವಿಯ, ದಿಗ್ವಿಜಯರಾಮದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು, ಐದು ವ್ಯಾಸ ಮುಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಹೊಂದಿದರು.

प्रथममनुबभूव भिक्षुराज्यं नरहरिसंयमिपुङ्गवो गुरूक्तम् ।
निखिलनिगमतन्त्रवाददीक्षाविधिगुरुदर्शितगौरवप्रभावः ।।६।।

प्रथममिति । तस्य त्रयः शिष्याः इत्युक्तम् । तत्र प्रथमं, निखिलाः ये निगमाः तन्त्राणि शास्त्राणि च तेषां वाददीक्षा वादनिष्ठा तस्याः विधिना विधानेन हेतुना गुरुणा पद्मनाभतीर्थेन दर्शितो गौरवस्य प्रभावः उत्कर्षो यस्य सः तथोक्तः नरहरिरिति संयमिपुङ्गवो यतिश्रेष्ठः गुरुणा उक्तं आज्ञप्तं भिक्षुराज्यं अनुबभूव अनुभूतवान् ।

ಗುರುಗಳಾದ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ನರಹರಿತೀರ್ಥರು, ಗುರುಗಳಿಂದ ಆಜ್ಞೆ ಪಡೆದು ಯತಿಕುಲಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಸಕಲಸದಾಗಮಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆ ತೊಟ್ಟರು.

ततो महान् माधवतीर्थनामा राज्यं गुरोः पूज्यतरं प्रपेदे ।
येन प्रतिष्ठापितराममूर्तिर्वंश्येति कीर्तिं प्रययौ जगत्याम् ।।७।।

तत इति । ततो नरहरितीर्थानन्तरं महान् माधवतीर्थनामा पूज्यतरं गुरोः राज्यं प्रपेदे । येन माधवतीर्थेन प्रतिष्ठापिता या मूर्तिः जगत्यां वंशे भवा वंश्या इति कीर्तिं।[1]दिगादित्वात् यत्। प्रययौ स इति पूर्वेणान्वयः ।

ನರಹರಿತೀರ್ಥರ ಅನಂತರ ಮಾಧವತೀರ್ಥರು ಪೂಜ್ಯತಮವಾದ ಗುರುಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು (ವೇದಾಂತಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು) ಹೊಂದಿದರು. ಇವರು ವಂಶರಾಮಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಮಠದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದರು. ಅದು ಇಂದಿಗೂ ಶ್ರೀಮಠದಲ್ಲಿ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಯಾಗಿ ಪೂಜಿತವಾಗುತ್ತಿದೆ.

अक्षोभ्यस्तपसि रतस्ततो विपक्षैरक्षोभ्यं यतिकुलराज्यमाददानः ।
शिक्षार्थं जगति चचार दैत्यमायाभिक्षूणां प्रकटितवादजैत्रयात्रः ।।

अक्षोभ्य इति । ततो माधवतीर्थानन्तरं विपक्षैः प्रत्यर्थिविद्वद्भिः अक्षोभ्यं यतिकुलराज्यं आददानः स्वीकुर्वन् अक्षोभ्यः, दैत्यरूपाणां

१. दिगादिभ्योयत् (४.३.५४) दिश्यं वर्ग्यं।

मायाभिक्षूणां कपटसंन्यासिनां शिक्षार्थं, प्रकटिता वादाय जैत्रयात्रा येन स तथोक्तः सन् जगति चचार ।

ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು, ಪ್ರತಿವಾದಿವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಖಂಡಿತವಾಗದ ವೇದಾಂತಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ದೈತ್ಯರಾದ ಮಾಯಾ-ವಾದಿಗಳೆಂಬ ಕಪಟಸನ್ಯಾಸಿಗಳನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಲು ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು.

मिथ्यावादीभसंसत्प्रकटितवचनाटोपसिंहस्वनस्य
क्षोणीशद्वारदेशोद्धुषितनिजजयापूरिताशान्तरस्य ।
अक्षोभ्याख्यस्य भिक्षोः प्रथयति जयितामुत्तमारण्यवादे
वेदान्ताचार्यनाम्ना विरचितजयपद्यात्मकोऽयं निबन्धः ।।९।।

तं चतुर्भिर्वर्णयति । **मिथ्येति** । मिथ्यावादिनः एव इभाः गजाः तेषां संसदि सभायां "सभासमितिसंसदि"त्यमरः । प्रकटिताः वचनानां आटोपाः स्फूर्तयः एव सिंहस्वनाः यस्य तस्य । तथोक्तस्य एतद्वचना-टोपः मिथ्यावादिनां पलायनहेतुरिति भावः । क्षोणीशानां राज्ञां द्वारदेशे उद्धुषितः प्रकाशितः यो निजजयः स्वोत्कर्षः, तेन आपूरितानि आशा-न्तराणि दिगन्तराणि यस्य तस्य । अक्षोभ्याख्यस्य भिक्षोः उत्तमारण्येन केनचिन्मायावादिभिक्षुणा सह वादे प्राप्ते सति वेदान्ताचार्यनाम्ना मध्य-स्थेन विरचितः जयपद्यात्मकः जयप्रकाशिकश्लोकरूपः अयं निबन्धः सन्दर्भः जयितां विजयित्वं प्रथयति प्रख्यापयति।

ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಸ್ಫೂರ್ತಿವಚನಗಳ ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆ ಮಾಡಿದರು. ಮಿಥ್ಯಾವಾದಸಲಗಗಳು ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದವು. ರಾಜದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಕೀರ್ತಿಘೋಷಣೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಪೂರ್ಣ-ವಾದವು. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರೂ ಇವರೊಂದಿಗೆ ವಾದಕ್ಕಿಳಿದು ಸೋತುಹೋದರು. ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರು ಅಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಾಯಕರು. ಅವರು ಸಾರಿದ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯ-ತೀರ್ಥರ ವಿಜಯಶ್ಲೋಕ ಇಂತಿದೆ.

असिना तत्वमसिना परजीवप्रभेदिना ।
अवैदिकोत्तमारण्यमक्षोभ्यमुनिरच्छिनत् ।।१०।।

तमेव निबन्धं पठति । **असिनेति** । अक्षोभ्यमुनेः उत्तमारण्येन सह जीवब्रह्मणोः भेदाभेदकथायां प्रवृत्तायां, तेनाभेदे तत्वमसीति वाक्यं प्रमाणीकृतमिति कथा बहिरेवानुसन्धेया । अक्षोभ्यमुनिः, परः परमात्मा,

जीवः संसारी तौ प्रभेत्तुं अत्यन्तभिन्नतया प्रतिपादयितुं शीलं तात्पर्यमस्तीति परजीवप्रभेदी । तेन । "सुप्यजातौ णिनिस्ताछील्य" (३.२.७८) इति णिनिः । यद्वा परजीवयोः प्रकृष्टभेदोऽत्यन्तभेदः प्रतिपाद्यतया अस्तीति परजीवप्रभेदी । तेन । "अत इनिठनाविति" (५.२.११५) मत्वर्थीय इनिः । असिपक्षे परं शत्रुरूपं जीवं प्राणिनं प्रभिनत्ति विदारयतीति परजीवप्रभेदी । तेन । तत्वमसिना अत्र तत्वमसीति शब्दस्वरूपं निगृह्यते । अन्यथा वाक्यात् सुबुत्पत्तिर्न स्यात् । शब्दरूपपक्षे तु तस्य अनुकरणशब्दत्वेन पदत्वात् स्वाद्युत्पत्युपपत्तेः । तेन त्वम् । तस्मात् त्वम् । तस्य त्वं तस्मिन्निति वा इति विगृह्य समासपक्षे अत्यन्तभेदस्यैव प्राप्तेः । व्यासपक्षेऽपि "सुपां सुलुगित्यादिना" उक्ततृतीयादिविभक्तीनां तु लुग्विधानाश्रयणाद्वा । भेददृष्टान्तानुसारेण अत इति अकारप्रश्लेषाद्वा अत्यन्तभेदस्यैव प्राप्तेः । पक्षद्वयेऽपि सामानाधिकरण्यं अभेदाङ्गीकारे पदद्वयलक्षणायाः मानान्तरविरोधस्य चापत्तेः । तस्मात् परजीवप्रभेदी तत्वमसिशब्दः । तेन असिना खड्गेन अवैदिको य उत्तमारण्यः स एवारण्यमिति । अवैदिकोत्तमारण्यं अत्र अरण्यशब्दस्य असिनाऽच्छिनदिति लिङ्गाद्वा, तन्त्रधर्माद्वा विभाग आश्रीयते । "आवृत्तिभिन्नशब्दार्थे वाक्ये सकृदपि श्रुतेः । लिङ्गाद्वा तन्त्रधर्माद्वा विभागो व्यवतिष्ठते"इत्युक्तेः । अच्छिनत् अखण्डयत् । तस्य उत्तमारण्यस्य छेदने दोषो नास्तीति सूचनाय अवैदिकेति विशेषणम् । तस्य प्रच्छन्नबौद्धत्वात् वैदिकैस्तत्खण्डनं मण्डनमेवेति भावः ।

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರಿಗೂ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರಿಗೂ ಆದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಜೀವೇಶರಲ್ಲಿ ಅಭೇಧವಿದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ "ತತ್ವಮಸಿ" ಎಂಬ ಶೃತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ "ತತ್ತ್ವಮ್" ಎಂಬುದು ಸಮಸ್ತಪದವೋ? ಅಥವಾ "ತತ್ ತ್ವಂ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೇರೇ ಬೇರೇ ಪದಗಳೋ? ಒಂದೇ ಪದವಾದರೆ ತೇನ= ಆ ಭಗವಂತನಿಂದ, ತಸ್ಮಾತ್ ಆ ಭಗವಂತನ ದೆಸೆಯಿಂದ, ತಸ್ಯ ಆ ಭಗವಂತನ ಸಂಬಂಧಿಯು, ತಸ್ಮಿನ್ ಆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತ್ವಂ=ನೀನು ಅಸಿ= ಇರುತ್ತಿರುವೆ (ಆಗಿರುವೆ). ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಭೇದವೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶೃತಿಯು ಜೀವೇಶ್ವರರ ಅಭೇದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗೋದಿಲ್ಲ. ಬೇರೇ ಬೇರೇ ಪದವೆಂದರೇ

"ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್" ಎಂಬ ನಿಯಮದಂತೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತೃತಿಯಾದಿ ವಿಭಕ್ತಿಗಳು ಲೋಪವಾಗಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಅಥವಾ ಮುಂದಿನ ಭೇದದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು (ಒಂಭತ್ತುವಿಧ ಶಕುನಿಸೂತ್ರ ಲವಣೋದಕ ನ್ಯಗ್ರೋಧಫಲ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು) ನೋಡಿದರೆ "ಆತ್ಮಾ=ಅತತ್ವಮಸಿ" ಎಂದು ಪದ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ "ಅವನು ನೀನಲ್ಲ" ಎಂದು ತೋರುವುದು ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶೃತಿಯು ಜೀವೇಶ್ವರರ ಅಭೇದವನ್ನು ಸಾರಲು ಸಮರ್ಥವಾಗದು. ಕಿಂತು ಭೇದವನ್ನೇ ಸಾರುವುದು ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರು ಹೀಗೆ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಇಂಥ ಭೇದವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ "ತತ್ವಮಸಿ" ಎಂಬ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಪಿಡಿದು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರೆಂಬ ಅವೈದಿಕೋತ್ತಮಾರಣ್ಯವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದರು. ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧರೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಅವೈದಿಕರೇ. ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸದೇ ಅವೈದಿಕ-ವೆಂಬ ಪದ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ಯಾಪದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ವಿದ್ಯಾವಿರೋಧಿಗಳೆಂದು ಭಾಸವಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದ-ರಿಂದ ಅವೈದಿಕ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇಂಥವರನ್ನು ಖಂಡಿಸುವುದೇ ಉಚಿತವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಕ್ಷೋಭ್ಯರು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರನ್ನು ಖಂಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಮಸ್ತ ಅವೈದಿಕವಾದವನ್ನೆಲ್ಲ ತಳ್ಳಿ ಹಾಕಿದರೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತ-ವಾಗುತ್ತದೆ.

अन्यानिवार्यनीलं चैलं येनाकरोद्विमलम् ।
स द्विजहत्यादूनं शुद्धं शङ्खाम्बुना तेन ।।११।।

अन्येति। अन्यैः तीर्थक्षालनादिभिः अनिवार्यो नीलो गुणो यस्य तत्। "गुणे शुक्लादयः पंसि" इत्युक्तेः । चैलं वस्त्रं "वस्त्रमाच्छादनं वासश्चैलं वसनमंशुकमि"त्यमरः । येन शङ्खाम्बुना प्रोक्षितेनेत्यर्थः । विमलं शुभ्रं अकरोत् । सः द्विजहत्यादूनं परितप्तं कञ्चनपुरुषं तेन शङ्खाम्बुना शुद्धमकरोत् ।

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರ ಬಳಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಬಂದ. ಆತ ಬಹಳ ದುಃಖತಪ್ತನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ. ಗುರುಗಳು ದುಃಖದ ಕಾರಣ ಕೇಳಿದರು. ಆತನು ಅದಕ್ಕೆ ನನ್ನಿಂದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಹತ್ಯೆ ಆಗಿಹೋಗಿದೆ. ನನಗೆ ಬಹಳ ದುಃಖವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಏನಾದರೂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಿದ್ದರೆ ಹೇಳಿ ನನ್ನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದನು. ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಶಂಖೋದಕಪ್ರೋಕ್ಷಣೆಯಿಂದ

ಆತನನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದರು. ಆತನು ಶುದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಜನರಿಗೆ ತೋರಿಸಲು ಒಂದು ಶ್ವೇತವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಸಿ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಶೋಧಿಸುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು. ಶಿಷ್ಯರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಆ ಬಟ್ಟೆ ಕಪ್ಪನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಗುರುಗಳು ತಮ್ಮ ಶಂಖೋದಕಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತೋರಿ ಆ ಮಲಿನವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸಿದರು. ಆ ಮಲಿನವಸ್ತ್ರ ಶಂಖೋದಕದಿಂದ ಶುದ್ಧವಾದಂತೆ ಜನರು ಈ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ದೋಷ-ಮುಕ್ತನೆಂದು ತಿಳಿದು ಗೌರವದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು.

प्रसन्नविठ्ठलाभिधां विधाय मूर्तिमूर्जिताम् ।
अपूजयत् स पूजकप्रसादकृत्स्मितोज्वलाम् ।।१२।।

प्रसन्नेति । ऊर्जितां अतिशयिताम् । पूजकस्य प्रसादकृता प्रसादकारिणा स्मितेन उज्वलां प्रसन्नविठ्ठलाभिधां मूर्तिं प्रतिमां विधाय प्रतिष्ठाप्य अपूजयत् ।

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರು ಪೂಜಿಸುವವರಿಗೆ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವ, ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ವಿಠ್ಠಲದೇವರ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರೀಮಠ-ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿದರು.

ततस्ततो योऽधिगतान्तिमाश्रमः समस्तशास्त्रेषु मुहुः कृतश्रमः ।
स मध्वशास्त्राब्धिविहारबन्धुरो रराज लोके जयतीर्थसिन्धुरः ।।

तत इति । ततः अनन्तरं यः, ततः अक्षोभ्यमुनेः सकाशात् अधिगतान्तिमाश्रमः प्राप्तचतुर्थाश्रमः स समस्तशास्त्रेषु कृतश्रमः । मध्वशास्त्रमेव अब्धिः । तत्र विहारेण बन्धुरो मनोज्ञः जयतीर्थ एव सिन्धुरो गजः लोके मुहुः रराज ।

ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರ ಅನಂತರ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ, ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರಕಡಲಿನಲ್ಲಿ ವಿಹಾರ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಶುಭ್ರವಾದ "ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥ"ರೆಂಬ ಸಲಗವು ಅಕ್ಷೋಭ್ಯತೀರ್ಥರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ-ವನ್ನು ಪಡೆದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಶೋಭಿಸಿತು.

मिथो विशेषो न विदां बभूव विद्याप्रतीते जयतीर्थभिक्षौ ।
खद्योतताराग्रहदीधितीनां प्रद्योतने जाग्रति को विशेषः ।।१४।।

तमेव द्वाभ्यां वर्णयति । **मिथ इति** । विद्यादिभिः प्रतीते विख्याते

जयतीर्थभिक्षौ जाग्रति सति विदां विदुषां मिथः अन्योन्यं विशेषः उत्कर्षापकर्षरूपः न बभूव । सर्वेषां अपकृष्टत्वाविशेषात् इति भावः । तमेवार्थं अर्थान्तरन्यासेन दृढयति । खद्योतेति । प्रद्योतने सूर्ये जाग्रति सति खद्योतानां ज्योतिरिंगणानाम् । "खद्योतो ज्योतिरिंगण"इत्यमरः । ताराणां अश्विन्यादिनक्षत्राणां ग्रहाणां कुजादीनां याः दीधितयः तासां मिथः को विशेषः । न कोपीत्यर्थः । तासां अप्रकाशत्वाविशेषादिति भावः ।

ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು ವಿದ್ಯಾ, ತಪಸ್ಸು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರಲು ವಿದ್ವತ್‌ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವೇ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಇವರ ವಾದವೈದೂಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿದವರೇ. ಸೂರ್ಯನುದಯಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರಲು, ಅಶ್ವಿನ್ಯಾದಿನಕ್ಷತ್ರ, ಮಿಂಚುಹುಳು, ಕುಜಾದಿಗ್ರಹಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದೇ? ಇಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನೇ ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನು ಅವುಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವೆಲ್ಲಿ.?

विदधति विबुधेभ्यो रोचमानाः सुधाद्याः
कृतय इह जगत्यां याः सुधासाम्यलक्ष्मीम् ।
जयमुनिरचितानां माधुरीधूर्वहानां
कथमिव महिमानं वर्णयामः कृतीनाम् ।।१५।।

विदधतीति । इह जगत्यां विबुधाः विद्वांस एव विबुधाः देवाः तेभ्यो रोचमानाः शोभमानाः "रुच्यर्थानां प्रीयमाण" (१.४.३३) इति चतुर्थी । याः सुधाद्याः कृतयः, सुधायाः अमृतस्य साम्यलक्ष्मीं अर्थतो नामतश्च विदधति । माधुर्यधूर्वहानां आढ्यानां जयमुनिरचितानां तासां कृतीनां महिमानं कथमिव वर्णयामः न कथंचिदित्यर्थः ।

ವಿಬುಧರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ, ಅಮೃತಸಮಾನವಾದ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಎಲ್ಲ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡುವ, ಮಧುರವಾದ ಸಾಧುವಾದ ಜಯತೀರ್ಥರ ಸುಧಾದಿಗ್ರಂಥಗಳ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲು ನಾವು ಸಮರ್ಥರಲ್ಲ.

वाणीवीणामधुरिमधुरां साहिती यस्य धत्ते
पाण्डित्यश्रीपटुपटहतां टीकते शास्त्रविद्या ।
सोऽभूद्भिक्षुर्जयमुनिपदे गौरवीणां कृतीनां
व्याख्यानेन प्रकटितयशा नाम विद्याधिराजः ।।१६।।

वाणीति । यस्य साहिती साहित्यं, वाण्याः सरस्वत्याः वीणायाः माधुरिणो माधुर्यस्य धूः भारः ताम् । "ऋक्पूरब्धूः पथामानक्षे" (५.४.७४) इति समासान्त अप् प्रत्ययः । धत्ते । यस्य शास्त्रविद्याः, पाण्डित्यश्रियः पटुपटहतां अमंदानकताम् । "आनकः पटहोऽस्त्री स्यादि"त्यमरः । टीकते गच्छति । जयमुनिपदे विद्याधिराजो नाम सः गौरवीणां गुरुकृतां कृतीनां ग्रन्थानां व्याख्यानेन प्रकटितयशाः बभूव । तद्ग्रन्थान् व्याख्यानेन प्रकाशयामासेत्यर्थः ।

ಯಾರ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸರಸ್ವತಿಯ ವೀಣೆಯ ಮಾಧುರ್ಯದ ಭಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿದೆಯೋ, ಯಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯು, ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಉತ್ತಮ ಭೇರಿಯಂ-ತಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ವಿದ್ಯಾಧಿರಾಜರು ಜಯತೀರ್ಥರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅವರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಾದರು.

स्वोपार्जितानां विद्यानां समूह इव मूर्तिमान् ।
कवीन्द्रस्तस्य शिष्योऽभूत् धाम सारस्वतः श्रियः ।।१७।।

स्वेति । तस्य विद्याधिराजस्य मूर्तिमान् स्वोपार्जितानां विद्यानां समूह इव । सारस्वतश्रियः धाम आश्रयः कवीन्द्रः शिष्यः अभूत् ।

ಕವೀಂದ್ರತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧಿರಾಜರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರಾದರು. ಅವರು ವಿದ್ಯಾಧಿರಾಜರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಸಮೂಹದ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪ, ಸಾರಸ್ವತಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯ.

यमादत्त प्रीत्या स खलु समभूत्पण्डितवरः
स मूढोऽभूत्यं च व्यसृजदयमीड्यो यतिवरः ।
स लोकः सालोको भवति सविता यत्र(यं) वलयते
पराचीनो यस्मात्स भवति तमस्कांडमलिनः ।।१८।।

पुनः तमेवाह । **यमिति** । ईड्योऽयं कवीन्द्रनामा यतिवरः यं प्रीत्या आदत्त स्वीकृतवान् स पण्डितवरः समभूत् खलु । यं व्यसृजत् त्यक्त-वान् स मूढोऽभूत् । तथा हि (यं) यत्र सविता वलयते प्रवर्तते सालोको आलोकेन सहितः सालोको भवति । यस्मात् पराचीनः परा-ङ्मुखः स लोकः तमस्कांडेन अन्धकारसमूहेन मलिनो भवति ।

ಶ್ರೀಕವೀಂದ್ರತೀರ್ಥರು ಯಾರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವರೋ,

ಅವರು ಜ್ಞಾನಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪಂಡಿತಶ್ರೇಷ್ಠರಾಗುವರು. ಯಾರನ್ನು ಕೈಬಿಡುವರೋ, ಅವರು ಅಜ್ಞಾನಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಿನರಾಗುವರು. ಸೂರ್ಯನು ಯಾವ ಕಡೆ ಹೋಗುವನೋ, ಆ ದೇಶ ಬೆಳಗುವದು. ಯಾವ ದೇಶದಿಂದ ಹೊರಡುವನೋ ಆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ ಮುಸುಕುತ್ತದೆ. (ಈಶ್ಲೋಕದ ಮೂರನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಯತ್ರ ಎಂಬ ಪದ ಮೂಡಿದೆ. ಅದನ್ನು ಹಾಗೇ ಓದಿದರೆ ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು ಇದು ಶಿಖರಿಣೀವೃತ್ತದ ಶ್ಲೋಕ. ಶಿಖರಿಣೀವೃತ್ತದ ಲಕ್ಷಣ "ರಸೈರುದ್ರೈಶ್ಛಿನ್ನಾ ಯಮನಸಭಲಾಗಃ ಶಿಖರಿಣೀ" ಯಗಣ ಮಗಣ ಸಗಣ ನಗಣ ಭಗಣ ಮತ್ತು ಲಘು ಗುರು ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಹದಿನೇಳು ಅಕ್ಷರ ಇರಬೇಕು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪಾದದಲ್ಲಿ ೧೮ ಅಕ್ಷರಗಳಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಯಂ ಎಂದು ಇರಬಹುದು ಎಂದು ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕೆ ಯಾವ ದೇಶವನ್ನು ಎಂದು ಅರ್ಥ).

बभूव तस्या[१]हितलक्षणस्य वागीशनामा यतिसार्वभौमः ।
शिष्यो जगत्यां प्रथितप्रभावो हसन् कलाभिः सकलाभिरिन्दुम् ।।

बभूवेति । आहितलक्षणस्य गुणैः प्रसिद्धस्य । "गुणैः प्रतीते तु कृतलक्षणाहितलक्षणावि"त्यमरः । तस्य कवीन्द्रस्य जगत्यां प्रथितः प्रभावः यस्य । सकलाभिः कलाभिः विद्याभिः इन्दुं हसन् वागीशनामा यतिसार्वभौमः शिष्यो बभूव ।।१९।।

ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಕವೀಂದ್ರತೀರ್ಥರಿಗೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಸಕಲ ಕಲೆಗಳಿಂದ, ವಿದ್ಯೆಗಳಿಂದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಅಪಹಾಸ ಮಾಡುವ ಶ್ರೀವಾಗೀಶತೀರ್ಥರು ಶಿಷ್ಯರಾದರು.

श्रीरामचन्द्रो यतिराट् तस्य शिष्यो बभूव यः ।
चन्द्रिकाधवलां कीर्तिं स्वस्मिन् रक्तामधत्त सः ।।२०।।

श्रीरामेति । तस्य वागीशस्य शिष्यो यः रामचन्द्रयतिराट् बभूव । चन्द्रिकेव धवलां शुभ्रां कीर्तिं स्वस्मिन् रक्तां लोहितां अनुरक्तां चकार।

ವಾಗೀಶತೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯರು ರಾಮಚಂದ್ರಯತಿರಾಜರು. ಇವರು ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಂತೆ ಶುಭ್ರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತವಾಗುವಂತೆ

१. अत्र सर्वत्र पुस्तकेषु आहितलक्षणस्य इत्येव पाठो दृश्यते । परन्तु अमरकोशे "गुणैः प्रतीते तु कृतलक्षणाहतलक्षणौ" इति ।। आहतलक्षणः इति रूपं दृश्यते । आहतं अभ्यस्तं लक्षणं यस्य इत्यर्थः । अत्रापि तथैव भाव्यमिति भाति ।

ಮಾಡಿದರು. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ರಕ್ತಾಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲೋಹಿತಾಂ (ಕೆಂಪು) ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಲೋಹಿತ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿರೋಧ ಸ್ಫುರಿಸಲು ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ವಿರೋಧಾಭಾಸ ಅಲಂಕಾರದ ಶ್ಲೋಕ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.

ततो रामचन्द्राख्यभिक्षोर्विरेजे पदं प्राप्य विद्यानिधिः संयमीन्द्रः ।
रसज्ञाग्ररङ्गस्थलोल्लासिविद्यानटीनाट्यरज्यत्सुधीसभ्यसङ्घः ।।२१।।

तत इति । ततः अनन्तरं रसज्ञाग्रं जिह्वाग्रमेव रङ्गस्थलं नाट्यस्थानम् । तस्मिन् उल्लासिनीया विद्या सैव नटी । तस्याः नाट्येन रज्यन्तः अनुरक्ताः सुधियो विद्वांस एव सभ्याः समाजिकाः तेषां सङ्घो यस्य स तथोक्तः । विद्यानिधिर्नाम संयमीन्द्रः रामचन्द्राख्यभिक्षोः पदं प्राप्य विरेजे ।

ವಿದ್ಯಾನಿಧಿತೀರ್ಥರು ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರಾದರು. ವಿದ್ವಾಂಸರೆಂಬ ಸಭಾಸದರು ಅವರ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರರಂಗಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವ ವಿದ್ಯಾನಟಿಯ ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತರಾದರು.

समभूद्रघुनाथयतिस्तदनु प्रथयन् गुरुकीर्तिमुदारमनाः ।
विकसद्धृदयाम्बुजकोशकुटीप्रकटीभवदिष्टमुकुन्दनिधिः ।।२२।।

समभूदिति । तदनु विद्यानिधेः पश्चात् । "पश्चात् सादृश्ययोरनु" इत्यमरः । "पूरणगुणेति" समासनिषेधस्य "अनुर्यत्समया इति" (२.१.१५) सूत्रकारप्रयोगेण प्रतिषेधस्य प्रायिकत्वज्ञापनाद्वा, कृदव्ययस्यैव समासनिषेधज्ञापनाद्वा, "तदुपरि स्कारसुधा दीधितिमि"त्यादि प्रयोगदर्शनात् अव्यये न समास उपपद्यत इति भावः । उदारमनाः गुरोः कीर्तिं, गुर्वीं कीर्तिं प्रथयन्, विकसत्, यद्धृदयाम्बुजस्य कोशं कुड्मलं, वित्तनिवेशस्थानं च, तदेव कुटी गृहं तस्यां प्रकटीभवन् प्रत्यक्षीभवन् इष्टः मुकुन्दः विष्णुरेव निधिः यस्य सः तथोक्तः । "मुकुन्दः कुन्दनीलौ च वरश्च निधयो नवेत्यु"क्तेः स रघुनाथयतिः समभवत् ।

ಅನಂತರ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ರಘುನಾಥತೀರ್ಥರು ವಿದ್ಯಾನಿಧಿಗಳ ವಿಶಾಲ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸಿದರು. ಮುಕುಂದನು ಅವರ ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೊಂಡಿದ್ದನು.

प्रशान्तकान्तानुगमोद्यता नता भवाष्टपुत्रेत्यमुनोदिता सती ।
सुतानवापाष्ट धवेन जीवता दधेऽष्टपुत्राख्यमपि स्वमन्वयम् ।।२३।।

तमेव त्रिभिर्वर्णयति । **प्रशान्तेति** । प्रशान्तस्य मृतस्य कान्तस्य भर्तुः अनुगमे उद्यता नता प्रणता सती पतिव्रता, अमुना रघुनाथतीर्थेन अष्टपुत्रा भवेति उदिता उक्ता सती, तदानीमेव जीवता धवेन भर्त्रा अष्टसुतान् अवाप । स्वं अन्वयं वंशमपि अष्टपुत्राख्यं दधे चक्रे ।

ಒಬ್ಬ ಪತಿವ್ರತೆಯು ಮೃತನಾದ ತನ್ನ ಗಂಡನೊಡನೆ ಸಹಗಮನಕ್ಕೆ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೋರಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಳು. ಆಗ ರಘುನಾಥರು "ಅಷ್ಟಪುತ್ರಾ ಭವ"ಎಂದು ನುಡಿದರು ಅವರ ವಚನಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಗಂಡನು ಬದುಕಿದನು. ಆತನಿಂದ ಎಂಟು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಈ ಸಾಧ್ವಿ ಪಡೆದಳು. ಆದರಿಂದಾಗಿ ಅವರ ವಂಶಕ್ಕೆ "ಅಷ್ಟಪುತ್ರೀ" ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಈ ವಂಶದವರು ಆದ್ಯಾಪಿ ಧಾರವಾಡ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದಾರೆ.

गङ्गातीर्थमुदीक्षितुं जिगमिषुं तं जह्नुभान्वोः सुते ।
प्रत्यक्षं स्नपयाम्बभूवतुरुभे सौवर्णकुम्भांभसा ।
अन्तर्धिं प्रययौ पुनर्जिगमिषौ व्यासाभिधैका शिला ।
ध्याता कच्छपरूपतां च जगृहे साऽध्यक्षदृष्टा जनैः ।।२४।।

गङ्गेति । गङ्गातीर्थं उदीक्षितुं, जिगमिषुं गन्तुं इच्छुं तं रघुनाथतीर्थं उभे जह्नुभान्वोः सुते गङ्गायमुने इत्यर्थः । सौवर्णकुम्भांभसा सुवर्णकलशोदकेन प्रत्यक्षं स्नपयांबभूवतुः स्नापितवत्यौ । पुनः तस्मिन् जिगमिषौ सति व्यासाभिधा एका शिला अन्तर्धिं तिरोधानं प्रययौ । ध्याता तेनैव ध्याता सा शिला जनैः अध्यक्षदृष्टा, कच्छपरूपतां कूर्माकृतिं जगृहे च ।

ಶ್ರೀರಘುನಾಥತೀರ್ಥರು ಗಂಗಾಸ್ನಾನಕ್ಕೆಂದು ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟರು. ಆಗ ಗಂಗಾಯಮುನಾತೀರ್ಥಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ಬಂದು ಸ್ವರ್ಣಕುಂಭಗಳಿಂದ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿಸಿದರು. ಪುನಃ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಡುತ್ತಿರಲು ಶ್ರೀಮಠದ ವ್ಯಾಸಮುಷ್ಟಿಕೆಯೊಂದು ಅದೃಶ್ಯವಾಯಿತು. ಪುನಃ ಉಪವಾಸದಿಂದ ಧ್ಯಾನಮಾಡಲು ಆ ವ್ಯಾಸಶಿಲೆಯು ಕೂರ್ಮರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿತು. ನೆರೆದ ಜನ ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸಿದರು.

विख्यातविज्ञानतपःप्रभावो गच्छन् विमानेन पदं मुरारेः ।
श्रीपादराजाय बुभुत्सितार्थमचष्ट सख्येऽगुलिसंज्ञया सः ।।२५।।

विख्यातेति । विख्यातः विज्ञानतपसोः प्रभावो यस्य स तथोक्तः । विमानेन मुरारेः पदं गच्छन् स रघुनाथतीर्थः, सख्ये मित्राय श्रीपादराजाय अङ्गुलेः संज्ञया सूचनया बुभुत्सितं बोद्धुमिष्टं अर्थं अचष्ट आख्यातवान्।

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ, ತಪಸ್ಸು ಇವುಗಳ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ಶ್ರೀರಘುನಾಥ-ತೀರ್ಥರು ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಯಾಣಿಸುತ್ತಾ ಗೆಳೆಯರಾದ ಶ್ರೀಪಾದರಾಜರಿಗೆ ಬೆರಳುಸಂಜ್ಞೆಯಿಂದ ಅವರ ಆಯುಷ್ಯ ಸೂಚಿಸಿದರು.

अथ रघुवर्यतीर्थयतिराट् समभूत् किल यः
प्रथितयशःप्रभावविदितातिशयः परितः ।
यवनचमूभयेन पुरतश्चलतोऽस्य सरित्
व्यदिशत वर्तनीमनुनिरुद्धचमूनिचया ।।२६।।

अथेति । रघुनाथतीर्थानन्तरं परितः प्रथितस्य प्रसिद्धस्य, यशसः प्रभावेन विदितः अतिशयः उत्कर्षो यस्य स तथोक्तः । यः रघुवर्यतीर्थ-यतिराट् समभूत् । किलेति संभावनायाम् । यवनानां म्लेंछानां चमूभ्यः सेनाभ्यो भयेन पुरतः चलतः अस्य रघुवर्यतीर्थस्य सरित् भीमरथी अनु पश्चात्, निरुद्धः चमूनां निचयो यस्याः सा तथोक्ता सती वर्तनीं एकपदीं एकपदसंचारयोग्यमार्गमित्यर्थः । "वर्तन्येकपदीति चे"त्यमरः । व्यदि-शत दत्तवती ।

ಶ್ರೀರಘುನಾಥತೀರ್ಥರ ಅನಂತರ ರಘುವರ್ಯತೀರ್ಥರು ಪೀಠಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಎಲ್ಲಡೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೀರ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಉತ್ಕರ್ಷವು ಇವರನ್ನು ಸೇರಿತ್ತು. ಒಮ್ಮೆ ಮ್ಲೇಂಛರು ಇವರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬರಲು ಶ್ರೀಗಳು ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಭೀಮರಥೀ ನದಿ-ಯಲ್ಲಿ ಓಡಿದರು. ಆಗ ಭೀಮರಥೀನದಿಯು ಇವರಿಗೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತು. ಹಿಂದೆ ಬರುವ ತುರುಕ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಪ್ರವಾಹವು ಕೊಚ್ಚಿಹಾಕಿತು ಇವರು ಕಲಿಯುಗದ ವಸುದೇವನೇ ಸರಿ.

तदार्जितं तपो मूर्तं यद्रघूत्तमशब्दितम् ।
व्याख्याताश्रुतशास्त्रेण विश्वं तेन प्रकाशितम् ।।२७।।

तदेति । तेन रघुवर्यतीर्थेन आर्जितं संपादितं रघूत्तम इति शब्दः सञ्जातो अस्य । रघूत्तम इति शब्दितम् । "तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतच्" (५.२.३६) इति इतच् । मूर्तं यत्तपः अभूत् इत्यर्थः । व्याख्या-

तानि अश्रुतशास्त्राणि येन तेन व्याख्याताश्रुतशास्त्रेण, तेन तपोरूपेण विश्वं समस्तं प्रकाशितम् ।

ರಘುವರ್ಯರ ತಪಸ್ಸೇ ಮೈದಾಳಿ ರಘೂತ್ತಮರೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆಯಿತು. ಅಶ್ರುತಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ಬೆಳಗಿತು.

प्रत्यर्थिपण्डितविलोचनवारिवृद्ध-
पाण्डित्यपादपवितीर्णयशःप्रसूनैः ।
दिक्शेखरैर्मुखरयन् कविभृङ्गसंघान्
रेजे रघूत्तमयतीश्वरसार्वभौमः ।।२८।।

तमेव त्रिभिर्वर्णयति । **प्रत्यर्थीत्यादिभिः**। रघूत्तमयतीश्वरसार्वभौमः, दिशां दिगङ्गनानां शेखरैः आपीडितैः "शिखास्वापीडशेखरावि"त्यमरः । प्रत्यर्थिनो ये पण्डिताः तेषां विलोचनवारिभिः अश्रुभिः वृद्धः पाण्डित्यमेव पादपो वृक्षः तेन वितीर्णैः दत्तैः यशःप्रसूनैः कीर्तिपुष्पैः, कवय एव भृङ्गाः तेषां संघान् मुखरयन् वाचालयन् रेजे ।

ಶ್ರೀರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರ ಪಾಂಡಿತ್ಯವೆಂಬ ಮಹಾವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಎದುರಾಳಿ ಪಂಡಿತರ ಕಣ್ಣೀರೇ ನೀರು. ಈ ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಕೀರ್ತಿಕುಸುಮಗಳನ್ನು, ದಿಗಂಗನೆಯರು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಡಿದರು. ಕವಿಭೃಂಗಗಳು ತಮ್ಮ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಈ ರೀತಿ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಮೆರೆದರು.

पण्डितंमन्यदुर्बोधानबाधान् प्रतियुक्तिभिः ।
नानाविधान् भावबोधान् चक्रे चक्रेषु स श्रुतः ।।२९।।

पण्डितेति । चक्रेषु राष्ट्रेषु श्रुतः प्रसिद्धः स रघूत्तमतीर्थः, पण्डितंमन्यैः दुष्पंडितैरित्यर्थः । "आत्ममाने खश्च" (३.२.३८)खश् । खित्वात् मुम् । मन्यतेः शि श्यन् । दुर्बोधान्, प्रतियुक्तिभिः प्रतिवादिन्यायैः अबाधान् बाधरहितान् नानाविधान् भावबोधाख्यग्रन्थान् चक्रे कृतवान् ।

ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಶ್ರೀರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರು ಪಂಡಿತರೆಂದು ಗರ್ವಿತರಾದವರ ಕುಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅಬಾಧಿತವಾದ ಅನೇಕವಿಧ ಭಾವಬೋಧಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ವಿರಚಿಸಿದರು.

व्याख्याताश्रुतशास्त्रं तमनमदसहोऽपि वरदराजाचार्यः ।
बहुलं तणीति वाक्ये संज्ञा तण्णिति परीक्ष्य कथयन्तम् ।।३०।।

व्याख्यातेति । असहोऽपि वरदराजाचार्यः "बहुलंतणि" इति वाक्ये तण् संज्ञेति कथयन्तं व्याख्याताश्रुतशास्त्रं तं रघूत्तमतीर्थं परीक्ष्य अनमत् ननाम ।

ಶ್ರೀರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರು ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಆಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀರಘುವರ್ಯತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀಆದ್ಯ ವರದರಾಜಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಶ್ರೀರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಲು ನೇಮಿಸಿ ಪರಂಧಾಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದರು. ಒಮ್ಮೆ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರು ಬಹಳ ವ್ಯಗ್ರವಾಗಿರಲು ಗುರುಗಳಾದ ರಘುವರ್ಯತೀರ್ಥರು, ರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡು, ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ "ಮುಂದೆ ನೀವೇ ಸುಧಾಪಾಠ ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರಿ. ನೀವು ವರದರಾಜಾಚಾರ್ಯರ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಬೇಕಿಲ್ಲ" ಎಂದು ನುಡಿದರು. ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ರಘೂತ್ತಮರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಪ್ರಕಟವಾದವು. ಮರುದಿನ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಹೊಗದೇ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕರೆದು ಇವರೇ ಪಾಠಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಪಾಠಕ್ಕೆ ಬರದೇ ಇದ್ದದ್ದಕ್ಕೂ ಇವರೇ ಪಾಠಹೇಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದಕ್ಕೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೋಪಗೊಂಡ ವರದರಾಜಾಚಾರ್ಯರು, ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತರು. ಆಗ ರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರು ವರದರಾಜಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ "ಬಹುಲಂತಣಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ "ತಣ್" ಎಂಬುದು ಸಂಜ್ಞೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದರು. ಆಗ ವರದರಾಜಾಚಾರ್ಯರು ಮನಸೋತು ಸಾಷ್ಟಾಂಗನಮನಗೈದು ಕ್ಷಮೆ ಯಾಚಿಸಿದರು.

शिष्यो गुणाढ्योऽस्य बभूव वेदव्यासाभिधो यत्र तपस्विवर्ये ।
व्याप्तिं जहुर्ज्ञानविरक्तिभक्तिमुख्या गुणा दोषनिरूपणीयाम् ।।३१।।

शिष्य इति । अस्य रघूत्तमस्य गुणैः आढ्यः संपन्नः वेदव्यासाभिधः शिष्यो बभूव । तपस्विवर्ये सन्यासिश्लाघ्ये यत्र वेदव्यासे ज्ञानविरक्तिभक्तिमुख्याः गुणाः दोषैः निरूपणीयां यत्र गुणाः तत्र दोषा इति व्याप्तिं जहुः त्यक्तवन्तः स इति पूर्वेणान्वयः ।

ರಘೂತ್ತಮತೀರ್ಥರಿಗೆ ಸದ್ಗುಣಸಂಪನ್ನರಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಶಿಷ್ಯರಾದರು. ಇವರ ಗುಣಗಳು, ಎಲ್ಲಿ ಗುಣವಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ದೋಷವಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆದವು. ಇವರಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳೇ ಇವೆ. ದೊಷಗಳು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

**विद्याराज्यं दुर्लभं प्राप्य लोके विद्याधीशं संयमीन्द्रं च शिष्यम् ।
पारिव्राज्यश्लाघनीयप्रभावो वेदव्यासो नाम रेजे यतीन्द्रः ।।३२।।**

विद्येति । पारिव्राज्येन श्लाघनीयः प्रभावो यस्य स वेदव्यासो नाम यतीन्द्रः, दुर्लभं विद्यामेव राज्यं संयमीन्द्रं तपस्विश्लाघ्यं विद्याधीशं शिष्यं च प्राप्य लोके रेजे ।

ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯದಿಂದ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರು, ದುರ್ಲಭವಾದ ವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ರಾಜ್ಯವನ್ನು, ತಪಸ್ವಿಶ್ಲಾಘ್ಯರಾದ ವಿದ್ಯಾಧೀಶರೆಂಬ ಯತಿವರೇಣ್ಯಶಿಷ್ಯರನ್ನೂ ಪಡೆದರು.

**स विद्याधीशोऽभूत् गुणजलनिधेर्यस्य करयोः
जनैः दृष्ट्वा चिन्तामणिसुरभिकल्पक्षितिरुहान् ।
मुखे चन्द्रं लक्ष्मीं वपुषि च वचोभङ्गिषु सुधा-
मभून्न श्रद्धेयो जलनिधिरमीषां निधिरिति ।।३३।।**

तं पञ्चभिर्वर्णयति । **स इति** । गुणजलनिधेः गुणसमुद्रस्य यस्य करयोः चिन्तामणिं सुरभिं कामधेनुं कल्पक्षितिरुहं कल्पवृक्षं च एतान्। मुखे चन्द्रं, वपुषि लक्ष्मीं, वचसां भङ्गिषु रीतिषु सुधां अमृतं च दृष्ट्वा जनैः जलनिधिः समुद्रः अमीषां चिन्तामणिप्रभृतीनां निधिराश्रय इति श्रद्धेयो विश्वास्यो नाभूत्, स विद्याधीशो यतिः अभूत् इति संबन्धः ।

ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಾಗರದಂತೆ ಇರುವ ವಿದ್ಯಾಧೀಶರ ಕರಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಾಮಣಿಯನ್ನು, ಕಾಮಧೇನುವನ್ನು, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವನ್ನು, ಮತ್ತು ಮುಖದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನನ್ನು, ದೇಹದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯನ್ನು (ಕಾಂತಿಯನ್ನು) ಮಾತಿನ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತವನ್ನು ಕಂಡ ಜನರು, ಸಮುದ್ರವು ಇವುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದಾದರು. ಅಂದರೆ, ವಿದ್ಯಾಧೀಶರು ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ದಾನಮಾಡುವವರು, ಹಸನ್ಮುಖಿಗಳು, ಕಾಂತಿಯುಕ್ತರು, ಮಹಾವಾಗ್ಮಿಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

**आहत्य गांभीर्यमितस्ततोऽब्धेरम्भोजभूरर्पितवानमुष्मिन् ।
अतोऽन्तरन्तर्विततान्तरीयैरुत्तानतामंबुनिधिर्बिभर्ति ।।३४।।**

आहत्येति । अम्भोजभूः ब्रह्मा, इतः ततः अब्धेः गाम्भीर्यं आहत्य अमुष्मिन् विद्याधीशे अर्पितवान् । नूनमिति शेषः । अतः गाम्भीर्यस्य

आहरणादेव अम्बुनिधिः अन्तरन्तः मध्ये मध्ये विततैः विस्तृतैः अन्तरीयैः द्वीपैः । "द्वीपोऽस्त्रियामन्तरीयमि" त्यमरः । उत्तानतां गाम्भीर्य विपर्ययम् ।"उत्तानं तद्विपर्यय"इत्यमरः । बिभर्ति ।

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು (ಅಗಾಧತೆಯನ್ನು) ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಇವರಲ್ಲಿ(ವಿದ್ಯಾಧೀಶರಲ್ಲಿ) ಇಟ್ಟರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದ್ವೀಪಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿವೆ.

वचो यदि न चोद्यतामहिपतेर्वचो गौरवम्
मतिर्यदि पतिर्गिरां त्यजतु संप्रति प्रौढताम् ।
गुणा यदि घृणादयो न हि नृणां सुधा सादरा
कृतिस्तुतमतिश्रियो यतिवरस्य तत्तादृशः ।।३५।।

वच इति। कृतिभिः निबंधनैः कुशलैः वा स्तुता मतिश्रीः बुद्धिसंपत् यस्य तादृशः, प्रसिद्धस्य यतिवरस्य विद्याधीशस्य वचो यदि भवेत् इत्यर्थः । अहिपतेः शेषस्य वचसो गौरवं गाम्भीर्यं न चोद्यतां न शक्यतां न चोच्यतामिति वा । "चोदयतेः" "वदेः" वा कर्मणि लोट् । मतिः बुद्धिर्यदि भवेत् । गिरां पतिः बृहस्पतिः संप्रति प्रौढतां त्यजतु । घृणादयो दयाप्रभृतयो गुणाः यदि भवेयुः।"कारुण्यं करुणा घृणे"त्यमरः। सुधा नृणां सादरा न हि भवतीत्यर्थः ।

ವಿದ್ಯಾಧೀಶರ ಮಾತಿನ ಗಾಂಭೀರ್ಯವು ಶೇಷನ ಮಾತಿನ ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ಮೀರುವಂಥಾದ್ದು. ಮತಿಯ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಮತಿ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ಮೀರುವಂಥಾದ್ದು. ಕಾರುಣ್ಯ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಅಮೃತಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಧುರ. ಇವರ ಮೇಧಾಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಅನೇಕ ಪಂಡಿತರು ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

रङ्गोजिभट्टप्रमुखान् विदग्धान् भङ्गं नयन् दर्शितवादलीलः ।
गङ्गादितीर्थानि चचार मुक्तसङ्गः स सम्राट् यतिपुङ्गवानाम्।।३६।।

रङ्गोजीति । दर्शिता वादलीला येन स तथोक्तः । रङ्गोजिभट्टप्रमुखान् विदग्धान् प्रौढान् भङ्गं पराजयं नयन्, यतिपुङ्गवानां यतिश्रेष्ठानां साम्राट् महाप्रभुः स विद्याधीशो मुक्तसङ्गः सन् गङ्गादितीर्थानि चचार ।

ಯತಿಪುಂಗವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ, ಅನೇಕ ಲೀಲೆಯನ್ನು ತೋರಿದ ವಿದ್ಯಾ-

ಧೀಶರು ರಂಗೋಜಿಭಟ್ಟನೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪಂಡಿತಪ್ರಕಾಂಡರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಮುಕ್ತಸಂಗರಾಗಿ ಗಂಗಾದಿತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದರು.

विद्याधीशाम्बुधरः कनकमयीं वृष्टिमद्भुतां वर्षन् ।
दारिद्र्यदावदूनानैधयत वनस्पतीन् साधून् ।।३७।।

विद्येति । अद्भुतां कनकमयीं वृष्टिं वर्षन्, विद्याधीश एव अम्बुधरः मेघः, दारिद्र्यमेव दावो अरण्याग्निः तेन दूनान् तप्तान् साधून् सज्जनान् वनस्पतीन् पुण्यवृक्षान् ऐधयत वर्धयामास । व्यस्तरूपकमेतत् । "वानस्पत्यः फलैः पुष्पात्तैरपुष्पाद्वनस्पतिः"इत्यमरः ।"पारस्करादित्वात्" सुट् । व्यस्तसमस्तरूपं रूपकमलङ्कारः । उपमैव तिरोहितभेदात्" रूपकमिष्यत इति तल्लक्षणात्।

ವಿದ್ಯಾಧೀಶರೆಂಬ ಮೇಘವು ಕನಕವೃಷ್ಟಿಯ ಗೈದು ದಾರಿದ್ರ್ಯವೆಂಬ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ತಪ್ತರಾದ ಸಜ್ಜನರೆಂಬ ವನಸ್ಪತಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಿಸಿ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿತು.

तस्याभवद्वेदनिधिर्यतीन्द्रः शिष्यो विशिष्यार्जितवेदशास्त्रः ।
यत्ख्यातिमाख्यात्यधुनापि बालसरस्वतीसूरिकृतो निबन्धः ।।३८।।

तस्येति । विशिष्यार्जितवेदशास्त्रः यतीन्द्रो वेदनिधिः, तस्य विद्याधीशस्य शिष्यः अभवत् । बालसरस्वतीनाम्ना सूरिणा कविना कृतो निबन्धो श्लोकरूपो अधुनापि यस्य ख्यातिं आख्याति कथयति स वेदनिधिरिति पूर्वेणान्वयः ।

ವಿದ್ಯಾಧೀಶರಿಗೆ ವೇದನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಬಂದರು. ಶ್ರೀವೇದನಿಧಿ–ತೀರ್ಥರ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಬಾಲಸರಸ್ವತಿ ಎಂಬ ಕವಿಯ ಶ್ಲೋಕವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅದು ಇಂತಿದೆ.

अन्या सन्यासवृत्तिस्ते श्रीमद्वेदनिधे गुरो ।
यतो युष्मत्पदासङ्गादुत्तमः पुरुषोऽभवत् ।।३९।।

तमेव श्लोकं पठति । **अन्येति** । हे वेदनिधे गुरो ! ते सन्यासवृत्तिः न्यासेन सहिता वृत्तिः व्याकरणव्याख्यारूपा वा अन्या लोकविलक्षणा अद्भुतेति यावत् । यतः कारणात् युष्मत्पदयोः सङ्गात् आसक्तेः युष्मत्पदस्य युष्मच्छब्दस्य आसङ्गात् प्रसङ्गाद्वा पुरुषः जनः उत्तमोऽभवत् युष्मत्पदप्रसङ्गे उत्तमपुरुषः अभवदिति वा । "युष्मद्युपपदे समानाधिक-

रणे स्थानिन्यपि मध्यम"(१.४.१०५) इति मध्यमपुरुषप्राप्तावपि उत्तमपुरुषो अभवदित्यद्भुतमिति भावः ।

ಬಾಲಸರಸ್ವತಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನೆ ಇಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ "ಹೇ ವೇದನಿಧಿಗುರುಗಳೆ ! ನಿಮ್ಮ ನ್ಯಾಸದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ವೃತ್ತಿಯು ("ನ್ಯಾಸ"ಎಂಬ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು) ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ "ಯುಷ್ಮದ್ಯುಪಪದೇ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಥಾನಿನ್ಯಪಿ ಮಧ್ಯಮಃ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ "ಯುಷ್ಮದ್" ಪದದ ಪ್ರಸಂಗವಿದ್ದಾಗ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷವಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ "ಯುಷ್ಮತ್" ನಿಮ್ಮ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದ ಪುರುಷನು ಉತ್ತಮನಾಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಸಂನ್ಯಾಸವೃತ್ತಿಯು ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ವೇದನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಸನ್ಯಾಸಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಅವರ ಸನ್ಯಾಸ ವೃತ್ತಿ ಅನನ್ಯವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇವರ ಕಾಲಿಗೆರಗಿದ ಯಾವುದೇ ಪುರುಷನೂ ಉತ್ತಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಮಧ್ಯಮನಲ್ಲ.

ವೇದನಿಧಿಗಳು ವ್ಯಾಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದ ನ್ಯಾಸವೆಂಬ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ, ಎಂದು ಆವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದು.

सत्यव्रतं शिष्यमवाप विद्यातपोनिधिं वेदनिधिर्यतीन्द्रः ।
कण्ठस्य भूषा विदुषां दिशाञ्च शिरोमणिर्यस्य बभूव कीर्तिः ।।४०।।

सत्येति । यतीन्द्रो वेदनिधिः, यस्य कीर्तिः विदुषां कण्ठस्य भूषा भूषणं, दिशाञ्च शिरोमणिः बभूव । विद्यातपसो निधिं तं सत्यव्रतं शिष्यं अवाप ।

ವೇದನಿಧಿತೀರ್ಥರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾ ಹಾಗೂ ತಪಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯರಾದ ಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರು ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಬಂದರು. ಅವರ ಕೀರ್ತಿಯು ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಗೆ ಕಂಠಭೂಷಣವಾಗಿ ದಿಗಂಗನೆಯರಿಗೆ ಶಿರೋಭೂಷಣವಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿತು.

विचार्य निखिलागमान् समुपचर्य भक्त्या गुरुम्
निवार्य सकलानरीनपि वितीर्य सद्भ्यो धनम् ।
प्रभावविभवोज्वलामपि विसार्य कीर्तिं स्थिरां
पुरस्कृतयतिव्रतः स जयति स्म सत्यव्रतः ।।४१।।

ಧೀಶರು ರಂಗೋಜಿಭಟ್ಟನೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪಂಡಿತಪ್ರಕಾಂಡರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಮುಕ್ತಸಂಗರಾಗಿ ಗಂಗಾದಿತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿದರು.

विद्याधीशाम्बुधरः कनकमयीं वृष्टिमद्भुतां वर्षन् ।
दारिद्र्यदावदूनानैधयत वनस्पतीन् साधून् ।।३७।।

विद्येति । अद्भुतां कनकमयीं वृष्टिं वर्षन्, विद्याधीश एव अम्बुधरः मेघः, दारिद्र्यमेव दावो अरण्याग्निः तेन दूनान् तप्तान् साधून् सज्जनान् वनस्पतीन् पुण्यवृक्षान् ऐधयत वर्धयामास । व्यस्तरूपकमेतत् । "वानस्पत्यः फलैः पुष्पात्तैरपुष्पाद्वनस्पतिः"इत्यमरः ।"पारस्करादित्वात्" सुट् । व्यस्तसमस्तरूपं रूपकमलङ्कारः । उपमैव तिरोहितभेदात् रूपकमिष्यत इति तल्लक्षणात्।

ವಿದ್ಯಾಧೀಶರೆಂಬ ಮೇಘವು ಕನಕವೃಷ್ಟಿಯ ಗೈದು ದಾರಿದ್ರ್ಯವೆಂಬ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ತಪ್ತರಾದ ಸಜ್ಜನರೆಂಬ ವನಸ್ಪತಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಿಸಿ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿತು.

तस्याभवद्वेदनिधिर्यतीन्द्रः शिष्यो विशिष्यार्जितवेदशास्त्रः ।
यत्ख्यातिमाख्यात्यधुनापि बालसरस्वतीसूरिकृतो निबन्धः ।।३८।।

तस्येति । विशिष्यार्जितवेदशास्त्रः यतीन्द्रो वेदनिधिः, तस्य विद्याधीशस्य शिष्यः अभवत् । बालसरस्वतीनाम्ना सूरिणा कविना कृतो निबन्धो श्लोकरूपो अधुनापि यस्य ख्यातिं आख्याति कथयति स वेदनिधिरिति पूर्वेणान्वयः ।

ವಿದ್ಯಾಧೀಶರಿಗೆ ವೇದನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಬಂದರು. ಶ್ರೀವೇದನಿಧಿ–ತೀರ್ಥರ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಬಾಲಸರಸ್ವತಿ ಎಂಬ ಕವಿಯ ಶ್ಲೋಕವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಅದು ಇಂತಿದೆ.

अन्या सन्यासवृत्तिस्ते श्रीमद्वेदनिधे गुरो ।
यतो युष्मत्पदासङ्गादुत्तमः पुरुषोऽभवत् ।।३९।।

तमेव श्लोकं पठति । **अन्येति** । हे वेदनिधे गुरो ! ते सन्यासवृत्तिः न्यासेन सहिता वृत्तिः व्याकरणव्याख्यारूपा वा अन्या लोकविलक्षणा अद्भुतेति यावत् । यतः कारणात् युष्मत्पदयोः सङ्गात् आसक्तेः युष्मत्पदस्य युष्मच्छब्दस्य आसङ्गात् प्रसङ्गाद्वा पुरुषः जनः उत्तमोऽभवत् युष्मत्पदप्रसङ्गे उत्तमपुरुषः अभवदिति वा । "युष्मद्युपपदे समानाधिक-

रणे स्थानिन्यपि मध्यम"(१.४.१०५) इति मध्यमपुरुषप्राप्तावपि उत्तमपुरुषो अभवदित्यद्भुतमिति भावः ।

ಬಾಲಸರಸ್ವತಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನೆ ಇಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ "ಹೇ ವೇದನಿಧಿಗುರುಗಳೆ ! ನಿಮ್ಮ ನ್ಯಾಸದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ವೃತ್ತಿಯು ("ನ್ಯಾಸ"ಎಂಬ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು) ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ "ಯುಷ್ಮದ್ಯುಪಪದೇ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣೇ ಸ್ಥಾನಿನ್ಯಪಿ ಮಧ್ಯಮಃ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ "ಯುಷ್ಮದ್" ಪದದ ಪ್ರಸಂಗವಿದ್ದಾಗ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷವಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ "ಯುಷ್ಮತ್" ನಿಮ್ಮ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದ ಪುರುಷನು ಉತ್ತಮನಾಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಸಂನ್ಯಾಸವೃತ್ತಿಯು ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ವೇದನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಸನ್ಯಾಸಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಅವರ ಸನ್ಯಾಸ ವೃತ್ತಿ ಅನನ್ಯವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇವರ ಕಾಲಿಗೆರಗಿದ ಯಾವುದೇ ಪುರುಷನೂ ಉತ್ತಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಮಧ್ಯಮನಲ್ಲ.

ವೇದನಿಧಿಗಳು ವ್ಯಾಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದ ನ್ಯಾಸವೆಂಬ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ, ಎಂದು ಆವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯುವುದು.

सत्यव्रतं शिष्यमवाप विद्यातपोनिधिं वेदनिधिर्यतीन्द्रः ।
कण्ठस्य भूषा विदुषां दिशाञ्च शिरोमणिर्यस्य बभूव कीर्तिः ।।४०।।

सत्येति । यतीन्द्रो वेदनिधिः, यस्य कीर्तिः विदुषां कण्ठस्य भूषा भूषणं, दिशाञ्च शिरोमणिः बभूव । विद्यातपसो निधिं तं सत्यव्रतं शिष्यं अवाप ।

ವೇದನಿಧಿತೀರ್ಥರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾ ಹಾಗೂ ತಪಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯರಾದ ಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರು ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಬಂದರು. ಅವರ ಕೀರ್ತಿಯು ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಗೆ ಕಂಠಭೂಷಣವಾಗಿ ದಿಗಂಗನೆಯರಿಗೆ ಶಿರೋಭೂಷಣವಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿತು.

विचार्य निखिलागमान् समुपचर्य भक्त्या गुरुम्
निवार्य सकलानरीनपि वितीर्य सद्भ्यो धनम् ।
प्रभावविभवोज्वलामपि विसार्य कीर्तिं स्थिरां
पुरस्कृतयतिव्रतः स जयति स्म सत्यव्रतः ।।४१।।

विचार्येति । पुरस्कृतः पूजितः यतिव्रतः सन्यासधर्मो यस्य सः सत्यव्रतः, निखिलागमान् विचार्य मीमांसित्वा, गुरुं वेदनिधिं भक्त्या समुपचर्य शुश्रूषयित्वा, सकलान् अरीन् विपक्षविद्वज्जनान् कामादींश्च निवार्य, सद्भ्यः विद्वद्भ्यः धनं विद्यारूपं वित्तरूपं वितीर्य दत्वा, प्रभाव-विभवाभ्यां उज्वलां स्थिरां कीर्तिमपि विसार्य परितः प्रवर्त्य, जयति स्म उत्कृष्टोऽभूदित्यर्थः ।

ಸನ್ಯಾಸಧರ್ಮವನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಿದ ಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರು ಸಮಸ್ತ ಆಗಮ-ಗಳನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ, ವೇದನಿಧಿಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶುಶ್ರೂಷಣೆ ಮಾಡಿ, ಸಮಸ್ತದುರ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಿ, ಸಕಲಸಜ್ಜನರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾ ಹಾಗೂ ಧನಗಳನ್ನು ವಿತರಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವ ವೈಭವಗಳಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿಸಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟರಾದರು.

रघुकुलपतेरर्चापूजाप्रभावसमुच्छ्रितं
निजमधिकृतं पूज्यैः प्राज्यैः यतिप्रवरैः पदम् ।
अधिगमयितुं कञ्चित् सत्यव्रतो नाम यतिपुङ्गवो
मनसि विदधे यत्नं तादृग्बुधोत्तममार्गणे ।।४२।।

रघ्विति । यतिपुङ्गवः सत्यव्रतः रघुकुलपतेः अर्चायाः पूजायाः प्रभावेन समुच्छ्रितं सर्वातिशयितम् । पूज्यैः प्राज्यैः बहुभिः । "प्रभूतं प्रचुरं प्राज्यमदभ्रं बहुलं बहु"इत्यमरः । यतिप्रवरैः पद्मनाभतीर्थप्रभृतिभिः अधिकृतं अधिष्ठितं निजं पदं स्थानम् । आधिपत्यं इति यावत् । कञ्चित् पुरुषं अधिगमयितुं प्रापयितुं तादृग्बुधोत्तमस्य एतदधिष्ठानोचित-विद्वच्छ्रेष्ठस्य मार्गणे अन्वेषणे मनसि यत्नं विदधे चकार ।

ಯತಿಪುಂಗವರಾದ ಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀಮೂಲರಾಮ ದಿಗ್ವಿಜಯ-ರಾಮದೇವರ ಪೂಜಾಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸರ್ವೋನ್ನತವಾದ, ಪೂಜ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೇ ಮೊದಲಾದ ಯತಿಪುಂಗವರಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾದ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವಾದ ಶ್ರೀಉತ್ತರಾದಿಮಠದ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಒಬ್ಬ ಉತ್ತಮ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲು ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಅನ್ವೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದರು.

सद्विद्यागुरुसत्यनाथयतिराट् श्रीपादसंसेवन-
प्रोद्यत्पण्डितराजशब्दबिरुदो यः श्रीनिवासः कविः ।
तस्य श्रीरघुनाथकीर्तनसुधास्वादैकवृत्तेः कृतौ
काव्ये सत्यनिधीयचारुचरिते सर्गस्तृतीयोऽभवत् ।।४३।।

इति श्रीसत्यनिधिविलासे तृतीयः सर्गः ।

सद्विद्येति । पूर्ववत् । तृतीयः सर्गोऽभवदिति संबन्धः।

इति श्रीसत्यनाथश्रीचरणाराधक लक्ष्मीश्वरसिंहकृतायां
श्रीमत्सत्यनिधिविलासटीकायां
सर्वतोविलासाख्यायां तृतीयः सर्गः ।।३।।

ಈ ರೀತಿ ಮೂರನೇ ಸರ್ಗವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು.

-: अथ चतुर्थः सर्गः :-

अथाभिरूपेप्सितशिष्यहेतोः प्रवर्तमानं यतिपुङ्गवं तम् ।
समाययौ सेवितुमच्युताख्यो गोदावरीतीरचरो द्विजन्मा ।।१।।

अथेति । अथ संकल्पानंन्तरं अभिरूपस्य बुधस्य मनोज्ञस्य च "प्राप्तरूपसुरूपाभिरूपा बुधमनोज्ञयोरि"त्यमरः । ईप्सितस्य कुलाचारादिभिः आप्तुं इष्टस्य शिष्यस्य हेतोः, शिष्यार्थमित्यर्थः ।"षष्ठी हेतुप्रयोग" (२.३.२६) इति षष्ठी । प्रवर्तमानं तं यतिपुङ्गवं सत्यव्रतं सेवितुं गोदावरीतीरचरः अच्युताख्यः द्विजन्मा कश्चित् ब्राह्मणः समाययौ ।

ಉತ್ತರಾದಿ ಮಠದ ಪೀಠವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲು ಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ, ಯೋಗ್ಯರಾದ ಕುಲಾಚಾರಸಂಪನ್ನನಾದ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಅರಸುತ್ತಾ ಹೊರಟಿರಲು, ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಗೋದಾವರೀನದಿಯ ತೀರದವರಾದ ಅಚ್ಯುತಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಬಂದರು.

कृतप्रणामः स्वगुरोः प्रसादविलक्षचेता रचितोपचारः ।
विज्ञातहार्दः स कथामवोचत् सङ्कल्पितार्थाधिगमोपयुक्ताम् ।।२।।

कृतेति। स्वगुरोः, कृतः प्रणामो येन स तथोक्तः। कृतस्वगुरुप्रणामः इति सापेक्षत्वेऽपि गमकत्वात् समासः । स्वंगुरोरिति प्रतिविशेषणं संबध्यते । प्रसादेन विलक्षं विस्मयान्वितं चेतो यस्य स तथोक्तः । "विलक्षो विस्मयान्वित"इत्यमरः । रचितोपचारः कृतबहुमानः । विज्ञातं हार्दं प्रेम अभिप्रायो वा येन स तथोक्तः विप्रः । सङ्कल्पितार्थस्य अधिगमे ज्ञाने प्राप्तौ वा उपयुक्तां कथामवोचत् ।

ಆ ಅಚ್ಯುತಾಚಾರ್ಯರು ಗುರುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಅವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ವಿಸ್ಮಿತರಾಗಿ, ಸಮ್ಮಾನಿತರಾಗಿ, ಗುರುಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದು, ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು.

पुरां प्रशस्तं पुरमस्ति पुण्यस्तंभाभिधानं मघवत्पुराभम् ।
गोदावरीवारितरंगदोलाखेलन्मरुद्बालविलासधाम ।।३।।

तामेव कथामाह । **पुरामिति** । पुरां पुरीणां प्रशस्तम् । मघवत्पुरस्य स्वर्गस्य आभेवाभा यस्य तत् तथोक्तम् । गोदावर्याः वारितरङ्गाः जलतरङ्गाः एव दोलाः प्रेंखादिकाः । "दोला प्रेंखादिकावि"त्यमरः ।

तासु खेलन्तः मरुद्बालाः मन्दवायवः इत्यर्थः । तेषां विलासानां धाम आश्रयः पुण्यस्तंभाभिधानं पुरमस्ति ।

ಅಚ್ಯುತಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಕಥೆ ಹೀಗಿದೆ. ಪುಣ್ಯಸ್ತಂಭವೆಂಬ ಪುರವಿದೆ. ಅದು ಪುರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಮಾನ. ಗೋದಾವರೀ ತರಂಗ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡುವ ಮಂದಮಾರುತನ ವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ.

कुलाचलेन्द्रान् परितो नियुज्य विश्वंभरायाः भरणाय यस्य ।
सालेन निस्सीमसमुन्नतेन स्वर्गावलम्बं कुरुते विधाता ।।४।।

तत्पुरं दशभिर्वर्णयति । **कुलेति** । विधाता ब्रह्मा, विश्वंभरायाः भूमेः भरणाय परितः कुलाचलेन्द्रान् कुलगिरिश्रेष्ठान् नियुज्य संस्थाप्येत्यर्थः । निःसीमं निर्मर्यादं यथा भवति तथा समुन्नतेन यस्य पुरस्य सालेन प्राकारेण । "प्राकारो वरणः सालः"इत्यमरः । स्वर्गस्य अवलम्बं अवष्टम्भं कुरुते । अनेन प्राकारस्य स्वर्गौन्नत्यं व्यज्यते ।

ಹತ್ತು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಆ ಪುರವನ್ನೇ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಲು ಸುತ್ತಲೂ ಕುಲಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ನಿಃಸ್ಸೀಮ ಎತ್ತರವಾದ ಆ ಪುಣ್ಯಸ್ತಂಭಪುರದ ಪ್ರಾಕಾರದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾಕಾರ ಅಷ್ಟು ಎತ್ತರವಿತ್ತೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

क्लान्तान् रतैः संन्निहितार्करोचिर्नितान्ततांतान् सुखयन्ति कान्तान् ।
सौधेषु यस्मिन् सुरदीर्घकोर्मिपृषन्मुषो नन्दनगन्धवाहाः ।।५।।

क्लान्तेति । सुरदीर्घिकायाः मन्दाकिन्याः । "मन्दाकिनी वियद्गङ्गा स्वर्णदी सुरदीर्घिके"त्यमरः । ऊर्मीणां पृषतः बिन्दून् मुष्णन्तीति ते तथोक्ताः । "पृषन्ति बिन्दु पृषतावि"त्यमरः । नन्दनस्य स्वर्गोद्यानस्य गन्धवाहाः वायवः यस्मिन् पुरे सौधेषु रतैः सुरतैः क्लान्तान् श्रान्तान् सन्निहितस्य समीपं गतस्य अर्कस्य रोचिभिः द्युतिभिः नितान्तं तान्तान् म्लानान् । कान्ताश्च कांताश्च तान्। पुमान् स्त्रिया(१.२.६७)इत्येकशेषः। मिथुनानीत्यर्थः । सुखयन्ति श्रमं परिहृत्य आनन्दयन्तीत्यर्थः ।

ಪುಣ್ಯಸ್ತಂಭವೆಂಬ ಪುರದಲ್ಲಿ, ಸುರನದಿಯ ಜಲಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿ-ಸಿದ ನಂದನವನದ ಗಾಳಿಯು, ಪುರದ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಸುರತೆಯಿಂದ ಶ್ರಾಂತರಾದ, ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಬಹಳ ಖಿನ್ನರಾದ ದಂಪತಿಗಳ ಶ್ರಮ ಪರಿಹರಿಸಿ ಸುಖಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

**यस्मिन् परार्घेषु शिरोगृहेषु विटङ्कपालीचरकेकिपोताः ।
वातायनोत्थागुरूधूमरेखां कृष्णाहिबुद्ध्या ग्रसितुं यतन्ते ।।६।।**

यस्मिन्निति । यस्मिन् पुरे, परार्घेषु मुख्येषु शिरोगृहेषु चन्द्रशालासु "चन्द्रशालाशिरोगृहमि"त्यमरः । विटङ्काः कपोतपालिकाः । "कपोतपालिकायान्तु विटङ्कं पुन्नपुंसकमि"त्यमरः । तेषां पाल्यः पङ्क्तयः । "पालिस्त्र्यस्त्र्यङ्कपङ्क्तिषु"इत्यमरः । तासु चरन्तीति तथोक्ताः । केकिनां मयूराणां पोताः अर्भकाः "पोतः पाकोऽर्भको डिम्भ"इत्यमरः । वातायनानि गवाक्षाः "वातायनं गवाक्षा स्यादि"त्यमरः । तेभ्यः उद्गताया अगुरुधूमस्य रेखाराजिः । "रेखास्तु राजय"इत्यमरः । तां कृष्णाहिबुद्ध्या कृष्णसर्पभ्रमेण ग्रसितुं यतन्ते ।

ಆ ಪುರದ ಮನೆಗಳ ಚಂದ್ರಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಜರದ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿರುವ ನವಿಲಿನ ಮರಿಗಳು ಗವಾಕ್ಷಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಅಗುರುಧೂಮ–ಸ್ತೋಮವನ್ನು ಕಂಡು ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತವೆ.

**बिम्बान् मणिस्तंभगतानवेक्ष्य विपक्षकान्ताभ्रमदीप्यमानाः ।
यद्वासगेहेषु न मुग्धवध्वो नाथानुनीता अपि यान्ति शन्तिम्।।७।।**

बिम्बानिति । यस्य पुरस्य वासगेहेषु गर्भागारेषु । "गर्भागारं वासगृह"इत्यमरः । मणिस्तंभगतान् बिम्बान् स्वप्रतिबिम्बान् अवेक्ष्य विपक्षकान्ता इति भ्रमेण दीप्यमानाः ज्वलन्त्यः कुपिता इति यावत् । मुग्धवध्वः नाथैः भर्तृभिः अनुनीताः सान्त्विता अपि शान्तिं प्रसादं न यान्ति ।

ಆ ಪುರದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮನೆಗಳ ಗರ್ಭಗೃಹಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿಸ್ತಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಸವತಿಯರೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕುಪಿತರಾಗುವರು. ಪತಿಗಳು ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಿದರೂ ಮನಃ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. (ಇಲ್ಲಿ ಆ ಮನೆಗಳ ಸ್ತಂಭಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿಗಳನ್ನು ಹೊಗಳುವಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ)

**न याचकत्वं धरणीसुरेन्द्राः प्रयान्ति यस्मिन् सकलर्धिभाजः ।
गृहे गृहे सन्ततन्यमानवितानहव्यार्थिन एव देवाः ।।८।।**

नेति । यस्मिन् पुरे । सकलर्धिभाजः सर्वसंपद्युक्ताः धरणीसुरेन्द्राः ब्राह्मणश्रेष्ठाः याचकत्वं न प्रयान्ति । किन्तु गृहे गृहे । "नित्यवीप्सयो"

रिति वीप्सायां द्विर्भावः । सन्ततं तन्यमानानां क्रियमाणानां वितानानां क्रतूनां हव्यानि हवींषि अर्थयन्ते याचन्त इति ते तथाभूताः । देवाः एव याचकत्वं प्रयान्ति इति सम्बन्धः ।

ಆ ಪುರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಯಾಚನೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರೆಲ್ಲ ಸಂಪದ್ಭ-ರಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ದೇವತೆಗಳೇ ಪ್ರತೀಮನೆಯಲ್ಲೂ ನಿರಂತರ ಮಾಡುವ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ಯಾಚಿಸುತ್ತಾರೆ (ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ).

देशोऽभितो राजति नीरसस्य श्लाघ्यो यथा ग्राम्यकवेः प्रबन्धः ।
यस्यापि लोको बहुधान्यरुद्धो राजेव राज्याङ्गविचारहीनः ।।९।।

देश इति । ग्राम्यस्य अमङ्गलस्य अश्लीलस्य कवेः "ग्राम्यमश्लीलमि"त्यमरः । प्रबन्धः सन्दर्भः । यथा नीरसस्य रसानभिज्ञस्य । नीरसस्येति पृथक् पदम् । नीराणां जलानां सस्यैः शालिप्रभृतिभिः श्लाघ्यः इत्येकं पदं । यस्य देशः अभितः राजति । बहुधा बहु प्रकारमिति पृथक् पदम् । अन्यैः शत्रुभिः रुद्धः आवृतः राज्याङ्गानां स्वाम्यमात्यादीनाम् । "स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानि च । राज्याङ्गानि प्रकृतयः पौराणां श्रेणयोऽपि चे"त्यमरः । विचारेण हीनो रहितः। राजेव यस्य लोको जनोऽपि बहुधान्यैः व्रीह्यादिभिः रुद्धः सम्पन्नः इति एकं पदम् । राजति ।

ಆ ದೇಶವು ಸುತ್ತಲೂ ಗ್ರಾಮ್ಯಕವಿಯ (ಅಶ್ಲೀಲ ಕವಿಯ) ಪ್ರಬಂಧದಂತೆ ನೀರಸಸ್ಯ ಶ್ಲಾಘ್ಯ (ರಸಾನಭಿಜ್ಞರಿಗೆ ಶ್ಲಾಘ್ಯ) ನೀರ-ಜಲ ಸಸ್ಯ-ಸಸ್ಯಸಂಪತ್ತು ಇವುಗಳಿಂದ (ಶ್ಲಾಘ್ಯ) ಸ್ತುತ್ಯವಾಗಿ ರಾಜಿಸುತ್ತಿದೆ. ರಾಜ್ಯಾಂಗಗಳನ್ನು ತಿಳಿ-ಯದ ರಾಜನ ರಾಜ್ಯದಂತೆ ಆ ಊರಿನ ಜನರು ಬಹುಧಾನ್ಯರುದ್ಧರು. ರಾಜನು ಬಹುಧಾ - ಬಹುಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಅನ್ಯ - ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ರುದ್ಧ - ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟವ. ಜನರು(ಬಹುಧಾನ್ಯ)ಅಕ್ಕಿ ಬೇಳೆಗಳಿಂದ ರುದ್ಧ-ಸಂಪನ್ನರು. ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರದಿಂದ ಉಪಮಾನ ಉಪಮೇಯ ಭಾವ.

यस्मिन् विराजद्रुचयस्तरुण्योऽप्युद्यानदेशो ददते प्रहर्षम् ।
विहारभूमिश्च सभासदश्च विमत्सराभासुरतां प्रगाते ।।१०।।

यस्मिनिति । यस्मिन् पुरे विराजंत्यः रुचयः कान्तयो यासां ताः तरुण्यः प्रहर्षं ददते प्रयच्छन्ति । ददातेर्लट् बहुवचनम् । विराजद्रूणां

वृक्षाणां चयः समूहो यस्य सः उद्यानदेशोऽपि । "पलाशीद्रुद्रुमागमा" इत्यमरः । प्रहर्षं ददते ददाति । दद दाने इति भौवादिकात् लटि एकवचनम् । विमन्ति पक्षियुक्तानि सरांसि यस्याः सा विहारभूमिश्च । "विः पक्षि परमात्मनोरि"तिं विश्वः । तस्मात् मतुप् । भासुरतां प्रकाशमानतां प्रगाते । प्रपूर्वात् गाङ्तावििति धातोरदादिकात् लटि एकवचनम् । सभासदः सभ्याश्च । "सभासदः सभास्तारा: सभ्याः सामाजिकाश्च त"इत्यमरः । विगतो मत्सरः अन्यशुभद्वेषः येषां ते विमत्सराः । "मत्सरोन्यशुभद्वेषो तद्वत् कृपणयोस्त्रिष्वि"त्यमरः । भाभिः दीप्तिभिः सुरतां देवत्वं प्रगाते प्रयान्ति । पूर्वोक्ताद्धातोरेव लटि "आत्मनेपदेष्वनतः" (७.३.५) इति सस्य अदादेशः ।

ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಕಾಂತಿಯುತ ತರುಣಿಯರು ಮತ್ತು ವಿರಾಜಿಸುವ ವೃಕ್ಷಗಳ ಸಮೂಹಉಳ್ಳ ಉದ್ಯಾನವನವು ಪ್ರಹರ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿವೆ. ವಿಹಾರ ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಸಭಾಸದರು ವಿಮತ್ಸರತೆಯಿಂದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (ವಿ – ಹಂಸಪಕ್ಷಿ, ಮತ್ – ಉಳ್ಳ, ಸರ – ಸರೋವರವುಳ್ಳದ್ದು ವಿಹಾರಭೂಮಿ) ಸಭಾಸದರು ಮಾತ್ಸರ್ಯದಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸದವರು.

यन्नाकविख्यातगुणेन राज्ञा त्रिविष्टपं जंभभिदेव शश्वत् ।
नासत्यरक्तेन भृशं विभाति जनेन चाकाशमिवोष्णभासा ।।११।।

यदिति । यत्पुरं । अकविभिः ख्याताः गुणाः यस्य स न भवति इति नाकविख्यातगुणः तेन । अत्र न समासत्वान्नलोपाभावः । राज्ञा नाके स्वर्गे विख्यातगुणेन जंभभिदा इन्द्रेण त्रिविष्टपं स्वर्ग इव शश्वत् विभाति । असत्ये अनृते रक्तो न भवतीति नासत्यरक्तः तेन । अत्रापि पूर्ववत् नसमासः । जनेन च । नासत्ययोः दस्रयोः स्वपुत्रयोः रक्तेन । "नासत्यावश्विनौ दस्रावाश्विनेयौ च तावुभावि"त्यमरः । उष्णभासा सूर्येण आकाशमिव भृशं विभाति ।

ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ಹಾಗೂ ಪುಣ್ಯಸ್ತಂಭಇವೆರಡೂ "ನಾಕವಿಖ್ಯಾತಗುಣ"ನಾದ ರಾಜನಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿವೆ. ಸ್ವರ್ಗವು ನಾಕ–ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ, ವಿಖ್ಯಾತ – ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ, ಗುಣ–ಗುಣವುಳ್ಳ, ಇಂದ್ರನಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ. ಪುಣ್ಯಸ್ತಂಭವು, ನ ಅಕವಿಖ್ಯಾತಗುಣ–ಕವಿಗಳಾಗದೇ ಇರುವವರ ಹೊಗಳಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗದಿದ್ದ

(ಕವಿಗಳು ಹೊಗಳುವ) ಗುಣವಂತನಾದ ರಾಜನಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆ ಊರಿನ ಜನರು ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನು ಇಬ್ಬರು ನಾಸತ್ಯರಕ್ತರು. ಸೂರ್ಯನು, ನಾಸತ್ಯ-ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ, ರಕ್ತ-ಅನುರಕ್ತ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು ಜನರು. ನಾಸತ್ಯ-ಅಸತ್ಯವಾಗದ, ಸತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತರು. ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಮಾತನಾಡುವವರು. ಇಂಥ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಆಕಾಶದಂತೆ ಶುಭ್ರವಾಗಿ ಜನರಿಂದ ಆ ಊರು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದೆ.

नबंधनं यत्र जना लभन्ते न बन्धनं धर्मरतेन राज्ञा ।
नमज्जनेनोज्वलतां प्रयाति नमज्जनेनाधिकृतश्च राजा ।।१२।।

नबन्धनमिति । यत्र पुरे जनाः धर्मरतेन राज्ञा नवं धनं नूतनं धनं वित्तं लभन्ते बन्धनं न लभन्ते । वबयोरभेदात् । यत्र अधिकृतो राजा नमता प्रणमता जनेन उज्वलतां प्रकाशमानतां प्रयाति । मज्जनेन स्नानेन उज्वलतां न प्रयाति ।

ಆ ಊರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರತನಾದ ರಾಜನಿಂದ ಜನರು ನೂತನಧನಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಯೇ ಹೊರೆತು ಬಂಧನಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ ಯಾವ ಊರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತನಾದ ರಾಜನು ನಮಿಸುವ ಜನರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶನಾಗುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಕೇವಲ ಸ್ನಾನದಿಂದಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿ ಇದೆ ಆಪುರ.

प्रभूतसौधाग्रविराजितेषु सौवर्णकुम्भेषु मुहुः स्फुरद्भिः ।
मार्ताण्डबिम्बैरभितो यदास्ते प्रोद्यत्सहस्रांशुसहस्रमह्नि ।।१३।।

प्रभूत इति । यत् पुरं अह्नि दिवसे प्रभूतानां बहूनाम् । "प्रभूतं प्रचुरं प्राज्यमदभ्रं बहुलं बहु"इत्यमरः । सौधानां अग्रे विराजितेषु । सौवर्णेषु सुवर्णमयेषु कुम्भेषु मुहुः स्फुरद्भिः प्रतिस्फुरद्भिः । मार्ताण्डस्य सूर्यस्य बिम्बैः प्रतिबिम्बैः अभितः प्रोद्यत् प्रकर्षेण उदीयमानं सहस्रांशूनां सूर्याणां सहस्रं यस्मिन् तत् तथोक्तं आस्ते" ।

ಆ ಪುರದಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾದ ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ವಿರಾಜಿಸುವ ಬಂಗಾರದ ಕಲಶಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಆ ಪುರದ ಹಗಲು ಸಹಸ್ರಾರು ಸೂರ್ಯರನ್ನು ಧರಿಸಿದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ.

यत्रेन्दुकान्तोत्पलनिर्मितेषु मुहुस्त्रियामाः मणिकुट्टिमेषु ।
स्रवज्जलेषु स्फुरदिन्दुबिम्बैः सहस्रसङ्ख्यान् दधते सुधांशून् ।।१४।।

यत्रेति । यत्र पुरे त्रियामाः रात्रयः । "निशा निशीथिनी रात्रिस्त्रियामा क्षणदा क्षपे"त्यमरः । इन्दुकान्तैः उत्पलैः पाषाणैः निर्मितेषु रचितेषु । मुहुः स्रवन्ति जलानि येभ्यस्तेषु । इन्दुकरस्पर्शादित्यर्थः । मणीनां कुट्टिमेषु निबद्धभूमिषु । "कुट्टिमो निबद्धाभू"रित्यमरः । स्फुरद्भिः इन्दोः बिम्बैः सहस्रसङ्ख्यान् सुधांशून् चन्द्रान् दधते धारयन्ति ।

ಆ ಪುರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಜಲಧಾರೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತಮಣಿ ನಿರ್ಮಿತ ಭೂಪ್ರದೇಶಗಳಿವೆ. ಅವು ಸ್ಫುರಿಸುವ ಸಹಸ್ರಾರು ಚಂದ್ರಪ್ರತಿಬಿಂಬ–ಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿವೆ ಇದರಿಂದಾಗಿ ಆ ಪುರದ ರಾತ್ರಿಗಳು ಸಹಸ್ರಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿವೆ.

स्वपूर्वजैः श्रीरमणप्रसाद-
संपत्समासादितभूरिभाग्यैः ।
अध्यासिते तत्र पुरे बभूव
कश्चित् विपश्चित् पुरुषोत्तमाख्यः ।।१५।।

स्वेति । श्रीरमणप्रसादस्य संपदा समृध्या समासादितानि भूरीणि भाग्यानि येषां तैः । स्वस्य पूर्वजैः वंश्यैः अध्यासिते अधिष्ठानीकृते । तत्र पुरे पुण्यस्तंभे पुरुषोत्तमाख्यः कश्चित् विपश्चित् बभूव ।

ಆ ಪುಣ್ಯಸ್ತಂಭವೆಂಬ ಪುರದಲ್ಲಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಪಂಡಿತರಿದ್ದರು. ಅವರ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ಸಿರಿರಮಣನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಶ್ರೀಮಂತರಾಗಿ ಈ ಪುರದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು.

कुलागतश्रीरनवद्यविद्या सौभाग्यभाग्यं चरितं विशुद्धम् ।
ये ते गुणाः विस्मयमादधानास्तस्य स्मयं नादधिरे बुधस्य।।१६।।

कुलेति । कुलात् आगता श्रीः, न त्वागन्तुका । अनवद्या निर्दुष्टा विद्या, न तु ग्राम्या । सौभाग्येन सौन्दर्येण सहितं भाग्यं, न तु रूपादि-विहीनम् । शुद्धं चरितं, न तु डंभप्रयुक्तम् । विस्मयं आश्चर्यं जगता-मिति शेषः । आदधानाः कुर्वन्तः ये ते गुणाः कुलागतश्रीप्रभृतयः तस्य बुधस्य पुरुषोत्तमार्यस्य स्मयं गर्वं न आदधिरे न चक्रुः । जगतां विस्म-यहेतवोऽपि गुणाः तस्य स्मयमात्रं नादधिरे इत्यनेन तस्य बुधत्वातिशयो व्यज्यते ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಕುಲಪರಂಪರಾಗತವಾದ ಸಂಪತ್ತು ಇತ್ತೇ ಹೊರತು, ಶ್ರಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಲ್ಲ. ಶುದ್ಧವಾದ ವಿದ್ಯೆಯಿತ್ತು ಹೊರತು, ದುರ್ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲ. ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸೌಭಾಗ್ಯವಿತ್ತೇ ಹೊರತು, ರೂಪಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಹೀನವಾದದ್ದಲ್ಲ. ಶುದ್ಧವಾದ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವಿತ್ತೇ ಹೊರತು, ಡಾಂಭಿಕವಾದದ್ದಲ್ಲ. ಜಗತ್ತನ್ನೇ ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವ, ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ಅದರಿಂದ ಗರ್ವಇರಲಿಲ್ಲ. (ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ವಿಸ್ಮಯಗೊಳಿಸುವ ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿದ್ದರೂ ಅವರು ಸ್ಮಯ ಗರ್ವ ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ).

विद्याविनीतस्य न तस्य चेतो भोगा व्यकर्षन् भ्रममादधानाः ।
आलोकनिष्ठस्य गतं दुरध्वा न ह्याहरंते भ्रममावहन्तः ।।१७।।

तदीयबुधत्वातिशयमेव षड्भिराह । **विद्येति** । भ्रमं भ्रान्तिं आदधानाः भोगाः स्रक्चन्दनवनितादयः। विद्यासु विनीतस्य शिक्षितस्य तस्य पुरुषोत्तमाचार्यस्य चेतः चित्तं न व्यकर्षन् न अपहृतवन्तः । तथा हि । भ्रमं सर्वतः संचारं आवहन्तः दुरध्वाः अमार्गाः । "व्यध्वो दुरध्वो विपथः कदध्वा कापथः समा"इत्यमरः । "उपसर्गादध्वन" (५.४.८५) इति समासांतात् टच् । आलोकनिष्ठस्य पुरुषस्य गतं गमनम् । भावे निष्ठा । नाहरन्ते ।

ಭ್ರಮವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಭೋಗಗಳು ಹಾರ, ಗಂಧ, ವನಿತೆಯರು, ವಿದ್ಯಾವಿನೀತರಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಲಕಲು ಅಸಮರ್ಥವಾದವು. ಎಲ್ಲರ ಸಂಚಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕೆಟ್ಟ ಮಾರ್ಗಗಳು ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿದ್ದವನ ಗಮನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವು.

सन्मार्गलग्नस्य समेधमाना गुणाः किलाशापरिपूर्तिदक्षाः ।
तस्य प्रकाशं प्रययुः प्रकामं लोके मयूखा इव चंडभानोः ।।१८।।

सन्मार्गेति । सन्मार्गे धर्ममार्गे लग्नस्य प्रवर्तमानस्य । अन्यत्र सतां नक्षत्राणां मार्गे आकाशे लग्नस्य सक्तस्य । तस्य पुरुषोत्तमाचार्यस्य समेधमानाः वर्धमानाः । आशायाः मनोरथस्य परिपूर्तौ दक्षाः समर्थाः। अन्यत्र आशानां दिशां परिपूर्तौ व्याप्तौ दक्षाः । गुणाः दातृत्वादयः । चंडस्य प्रचंडस्य भानोः सूर्यस्य मयूखाः किरणा इव लोके प्रकामं पर्याप्तं प्रकाशं प्रसिद्धिं दीप्तिं च प्रययुः । किलेति संभावनायाम् । "वार्तासंभाव्ययोः किले"त्यमरः ।

ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರ ದಾತೃತ್ವ, ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಬೆಳೆಯುವ ಮನೋರಥಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿವೆ. ಆ ಗುಣಗಳು ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಂತೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಂಡವು.

अङ्गानि वेदांश्च स धर्मशास्त्रं मीमांसया न्याययुतं पुराणम् ।
अधीत्य विद्यावशमानिनाय चतुर्दशेवांबुजभूर्जगन्ति ।।१९।।

अङ्गानीति । स पुरुषोत्तमाचार्यः अङ्गानि शिक्षा कल्पो व्याकरणछन्दोनिरुक्तज्योतिषसंज्ञानि षट् । "शिक्षा व्याकरणं छन्दो निरुक्तं ज्योतिषं तथा । कल्पश्चेति षडङ्गानि वेदस्याहुर्मनीषिणः" इति वचनात्। वेदान् ऋग्यजुःसामाथर्वाख्यान् चतुरः। धर्मशास्त्रं मानवस्मरणादिरूपम्। मीमांसया कर्मब्रह्मविषयया सह । न्यायेन आन्वीक्षकीसंज्ञेन युतम् । पुराणं पञ्चलक्षणं च । "सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशमन्वन्तराणि च । वंशानु चरितं चेति पुराणं पञ्चलक्षणं" इत्युक्तेः । अधीत्य । अम्बुजभूः ब्रह्मा चतुर्दशजगन्तीव चतुर्दशपूर्वोक्तविद्याः "अङ्गानि वेदाश्चत्वारो मीमांसा न्यायविस्तरः । पुराणं धर्मशास्त्रं च विद्या ह्येताश्चतुर्दशे"ति वचनात् । वशं स्वाधीनतां आनिनाय आनीतवान् । नयतेः द्विकर्मकत्वम् ।

ಪದ್ಮಸಂಭವನು ಚತುರ್ದಶ ಲೋಕಗಳನ್ನು ತನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಂತೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಶಿಕ್ಷಾ, ಛಂದಸ್ಸು, ವ್ಯಾಕರಣ, ನಿರುಕ್ತ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಕಲ್ಪವೆಂಬ ಆರು ವೇದಾಂಗಗಳನ್ನು, ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ,ಅಥರ್ವವೇದವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನು, ಕರ್ಮಮಿಮಾಂಸಾ, ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಮೀಮಾಂಸಾವೆಂಬ ಎರಡು ಮೀಮಾಂಸಾಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು, ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ವಶದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

तस्याग्निहोत्रेष्टिपशुप्रधानैः पूर्वोत्तराख्यैः प्रसितस्य यागैः ।
त्रेता सदेष्टाचरणेन तुष्टा ददावभीष्टानि मुहुः प्रियेव ।।२०।।

तस्येति। अग्निहोत्रं नैयमिकं । "यावज्जीवमग्निहोत्रं जुहेति"इति श्रुतेः। इष्टयः दर्शपूर्णमासाद्याः । "दर्शपूर्णमासाभ्यां स्वर्गकामो यजेत"इति श्रुतेः। पशवः निरुढादयः । "पशुना यजेते"ति श्रुतेः । ते प्रधानानि येषां ते तथोक्ताः तैः । पूर्वोत्तराख्यैः पूर्वाः ज्योतिष्टोमप्रभृतयः एकाह-

साध्याः संस्थाः । उत्तराः अनेकाहसाध्या द्वादशाहप्रभृतयो अहीनसत्रात्मकाः तदाख्यैः यागैर्यागेष्वित्यर्थः । प्रसितस्य आसक्तस्य । प्रतितोत्सुकाभ्यां तृतीयया च(२.३.४४)इति सप्तम्यर्थे विकल्पेन तृतीयाविधानात्। "तत्परे प्रसितासक्तनिष्ठार्थोद्युक्त उत्सुकः" इत्यमरः । तस्य पुरुषोत्तमाचार्यस्य । सदा इष्टानां यागानां आचरणेन तुष्टाः प्रसन्नाः। अन्यत्र इष्टस्य प्रियस्य आचरणेन तुष्टाः प्रीताः त्रेता आवहनी - गार्हपत्य - दक्षिणाग्नि संज्ञाग्नित्रयः। दक्षिणाग्निगार्हपत्यावहनीयाः त्रयोऽग्नयः। "अग्नित्रयमिदं त्रेते"त्यमरः । मुहुः अभिष्टानि ददौ ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮ, ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಾದಶಾಹ ಮೊದಲಾದ ಉತ್ತರ ಯಾಗ–ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಸಕ್ತರು. ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಂತೋಷಗಳಿ–ಸುವ ಶ್ರೀ ಪುರಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಆವಹ–ನೀಯ ವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗಳು ಪ್ರಿಯಳಂತೆ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೊಟ್ಟವು.

यथा रमाकान्तपदाब्जनिष्ठां भक्तिं तथा नाद्रियतेतरां माम् ।
इतीव कीर्तिर्महितस्य तस्य बभ्राम लोके धवलीकृताङ्गी ।।२१।।

यथेति । महितस्य पूजितस्य पुरुषोत्तमाचार्यस्य कीर्तिः । रमाकान्तस्य पदाब्जनिष्ठां भक्तिं यथा आद्रियतेतरां तथा मां नाद्रियतेतरां अतिशयेन नाद्रियत इत्यर्थः । द्विवचनविभज्योपपदे तरबीयसुनावि (५.३.५७) ति तरप् । तिङश्चेत्यनुवृत्तेः किमेति ङव्ययाद्यादाम्वद्रव्यप्रकर्ष (५.४.११) इति आम् । इति इत्यभिप्रायवतीव । दुःखात् धवलीकृताङ्गी सती लोके बभ्राम चचार । हेतूत्प्रेक्षा । यथा हरिभक्त्यर्थं प्रवृत्तः न तथा कीर्त्यर्थं प्रवृत्त इति भावः ।

ಪೂಜ್ಯರಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರ ಕೀರ್ತಿಯು "ಆಚಾರ್ಯರು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿ ಆದರಿಸುತ್ತಾರೋ ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಆದರಿಸುವದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ದುಃಖದಿಂದ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಬಿಳಿಚಿಕೊಂಡವಳಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಸಂಚರಿಸಿದಳು. (ಯಾವರೀತಿ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಮಾಡಲು ಪ್ರವೃತ್ತರಾದರೋ ಆ ರೀತಿ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕೀರ್ತಿ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹರಡಿತು.)

स नित्यनैमित्तिककर्म कुर्वन् आचारपूतो विबुधाग्रगण्यः ।
तपोधानानां तपसा महत्वमधश्चकारात्मगुणैरुदारैः ।।२२।।

स इति । नित्यं नैमित्तिकं चेति कर्म कुर्वन् । आचारेण पूतः पवित्रः । विबुधेषु अग्रगण्यः श्रेष्ठः सः पुरुषोत्तमाचार्यः उदारैः आत्मनो गुणैः स्वाभाविकैरित्यर्थः। तपोधनानां तपसा यन्महत्वं तत् अधश्चकार। अधःकृतवान् ।

ಶ್ರೀ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠರು. ಆಚಾರದಿಂದ ಪವಿತ್ರರು. ಪ್ರಕಾಂಡಪಂಡಿತರು. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ತಮ್ಮ ಗುಣಗಳಿಂದ ತಪಸ್ವಿಗಳು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮೀರಿದರು.

क्रीडासजत्कोकयुगावलोकसंजातहासैरिव फुल्लपद्मैः ।
गोदावरीवारि भृशं सुगन्धौ सोऽभूद्विभाते विहितावगाहः ।।२३।।

क्रीडेति । स पुरुषोत्तमाचार्यः । विभाते प्रभाते । क्रीडायां सजतः आसक्तस्य कोकयोः चक्रवाकयोः युगस्य द्वन्द्वस्य अवलोकेन सञ्जातहासैरिव स्थितैः फुल्लैः विकसितैः पद्मैः भृशं सुगन्धौ । "तृतीयादिषु भाषितपुंस्कं पुंवद्गालवस्ये"ति पुंवद्भावात् इकोचि विभक्तौ इति न नुम्। गोदावर्याः वारि जले । "आपस्त्री भूम्नि वार्वारि सलिलं कमलं जलमि" त्यमरः । विहितावगाहः कृतस्नानः अभूत् ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆಂದು ಗೋದಾವರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಭಾತದಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಚಕ್ರವಾಕಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಗುವಂತೆ ಇವೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಳಿದ ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳು. ಅವುಗಳ ಗಂಧದಿಂದ ಸುಗಂಧಿತವಾಗಿದೆ ಗೋದಾವರೀ ನದಿಯ ಜಲ. ಅಂತಹ ಜಲದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

स राजहंसाङ्घ्रिविलिख्यमानविचित्ररेखावलिभक्तिचारौ ।
गोदावरीसैकतसीम्नि मन्त्रं जजाप सावित्रमुपांशु भूयः ।।२४।।

स इति । स पुरुषोत्तमाचार्यः । राजहंसानां अङ्घ्रिभिः विलिख्यमानानां विचित्ररेखानां आवलेः पङ्क्तेः भक्तिभिः रचनाभिः । चारौ मनोहरायां गोदावर्याः सैकतानां सीम्नि प्रदेशे । सावित्रं सवितृदेवताकं मन्त्रं गायत्रीमित्यर्थः । उपांशु रहः भूयः पुनः पुनः जजाप।

ಗೋದಾವರಿಯ ಪವಿತ್ರಮರಳಿನಲ್ಲಿ ರಮಣಿಯವಾದ ರಾಜಹಂಸಗಳು ಚರಣಗಳಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ ಚಿತ್ತಾರಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸಿರುತ್ತವೆ. ಆಚಾರ್ಯರು ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಅಂತಹ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪವಿಷ್ಟರಾಗಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಸವಿತೃದೇವತಾಕವಾದ ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

अथाहिताग्निः पुरतः प्रणीते विभावसौ नैय्यमिकाग्निहोत्रम् ।
विधाय स ब्रह्म पपाठ कृत्वा ब्रह्मांजलिं दर्भमयासनस्थः ।।२५।।

अथेति । अथ गायत्रीजपानन्तरं आहिताग्निः स पुरुषोत्तमाचार्यः पुरतः उदयात् प्रागेव प्रणीते संस्कृते । "प्रणीतः संस्कृतोनल"इत्यमरः। विभावसौ अग्नौ नैय्यमिकाग्निहोत्रं नित्याग्निहोत्रं विधाय दर्भमयासनस्थः सन् ब्रह्माञ्जलिं कृत्वा "पाठे बह्माञ्जलिरि"त्यमरः । ब्रह्म वेदं पपाठ अधीतवान् ।

ಗಾಯತ್ರೀ ಜಪವಾದ ಮೇಲೆ ಆಹಿತಾಗ್ನಿಗಳಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾ- ರ್ಯರು ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗುವ ಮೊದಲೇ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಾಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ದರ್ಭಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಜಲಿಯನ್ನು (ವೇದಪಠನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು) ಮಾಡಿ ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

आनर्च वक्षो दधतं सपद्मासद्मायमानं परमं पुमांसम् ।
तोयैश्च गन्धैस्तुलसीप्रसूनैः धूपैश्च दीपैर्बलिभिः प्रणामैः ।।२६।।

आनर्चेति । स पुरुषोत्तमाचार्यः पद्मायाः लक्ष्म्याः सद्मायमानं गृहा-यमानं वक्षः दधतं परमं पुमासं तोयैः, गन्धैः चन्दनैश्च, तुलसीभिः, प्रसूनैः पुष्पैश्च, धूपैः, बलिभिः उपहारैः, प्रणामैश्च आनर्च पूजयामास ।

ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮುಗಿದ ನಂತರ ಆಚಾರ್ಯರು ಭಗವಂತನ ಪೂಜೆಗೆ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀವಕ್ಷನನ್ನು ನೀರು, ಗಂಧ, ತುಲಸೀ, ಪುಷ್ಪ, ಧೂಪ, ದೀಪ, ಬಲಿ, ನೈವೇದ್ಯ, ಪ್ರಣಾಮಗಳಿಂದ ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

द्वयं जगत्याहित[1]लक्षणेन विशिष्य तेन प्रतिपाद्यमासीत् ।
श्रीमध्वशास्त्रं परितोऽस्तदोषं मृष्टान्नमप्यस्तसुधाविशेषम् ।।२७।।

१. अत्रापि आहतलक्षणेन इति पाठेन भाव्यमिति भाति ।

द्वयमिति। जगति आहितलक्षणेन गुणैः प्रसिद्धेन तेन पुरुषोत्तमाचार्येण विशिष्य द्वयं प्रतिपाद्यं देयं व्याख्येयं च आसीत् । किं तद्द्वयमित्यत आह । **श्रीमध्वेति** । परितः समन्तात् अस्तदोषं निर्दोषं श्रीमध्वशास्त्रं अस्तो निरस्तः सुधायाः विशेषः उत्कर्षः येन तत् अमृतायमानमित्यर्थः मृष्टं अन्नमपि ।

ಹೀಗೆ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಯಾವ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದ, ಶ್ರೀಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರ, ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ, ಇವೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಶಿಷ್ಯರಿಗೂ ಬಂಧು ವರ್ಗದವರಿಗೂ ವಿತರಿಸುತ್ತಾರೆ.

सत्याख्ययैवं सह धर्मपत्न्या प्रवर्तमानस्य गृहेषु तस्य ।
चिंता नितान्तं समभूद्दुरन्ता सन्तानहेतोः सकलर्धिभाजः ।।२८।।

सत्येति । सत्याख्यया धर्मपत्न्या सह एवं गृहेषु प्रवर्तमानस्य सकलर्धिभाजः सर्वसंपत्सहितस्य तस्य पुरुषोत्तमाचार्यस्य सन्तानहेतोः नितान्तं दुरन्ता अपाराचिन्ता समभूत् ।

ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಪತ್ನೀ ಸತ್ಯಾದೇವಿಯಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾದ, ಸಕಲ ಸಂಪದ್ಭರಿತರಾದ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ದುರಂತವಾದ ಚಿಂತೆ ಅದು ಸಂತಾನದ ಚಿಂತೆ.

पितामहस्ते प्रबभूव विद्याधीशाभिधो यो गुरुसार्वभौमः ।
अस्वप्नरूपश्रियमादधानः स स्वप्नमासाद्य तमाचचक्षे ।।२९।।

पितेति । गुरुसार्वभौमः विद्याधीशाभिधः यः ते पितामहः परमगुरुः प्रबभूव प्रादुरभूत् । अस्वप्नानां देवानां रूपश्रियं आदधानः स विद्याधीशः स्वप्नमासाद्य तं पुरुषोत्तमाचार्यं वक्षमाणमाचचक्षे आख्यातवान् ।

ಸ್ವಾಮೀ ಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರೇ! ಈ ರೀತಿ ಚಿಂತೆಗೀಡಾದ ಪುರುಷೋತ್ತ-ಮಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಪರಮಗುರುಗಳಾದ, ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರಾದ, ದೇವತೆಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧೀಶತೀರ್ಥರು, ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು.

मज्जन्मभूमाविह वत्स पुर्यां निवासिनस्ते भविता कुमारः ।
रामप्रसादाप्तसमस्तविद्यः सोऽग्र्यं पदं चाध्यसिता मदीयम् ।।३०।।

आख्यानप्रकारमेकेनाह । **मज्जन्मेति** । हे वत्स ! मज्जन्मभूमौ इह

पुर्यां पुण्यस्तंभे निवासिनः ते कुमारः पुत्रः भविता । मत्प्रसादात् भविष्यतीत्यर्थः । स उत्पत्स्यमानः कुमारः रामस्य श्रीरघुनाथस्य प्रसादेन आप्तसमस्तविद्यः सन् अग्र्यं श्रेष्ठं मदीयं पदं अध्यासनं अध्यासिता अधिष्ठानीकरिष्यति प्राप्स्यतीत्यर्थः ।

ಹೇ ಆಚಾರ್ಯರೇ! ನಮ್ಮ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ಈ ಪುಣ್ಯಸ್ತಂಭದಲ್ಲಿ ನಿವಾಸಮಾಡುವ ನಿಮಗೆ ನಮ್ಮ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಪುತ್ರನು ಹುಟ್ಟುವನು. ಆತನು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕಲಿತು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಮ್ಮಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾದ ಶ್ರೀ ಉತ್ತರಾದಿಮಠದ ಪೀಠವನ್ನು ಹೊಂದುವನು.

स्वप्नोपलब्धार्थकथासुधाभिः स धर्मपत्नीं बहुधा निषिञ्चन् ।
गुरुं तमेवात्मनि सन्निवेश्य चचार धर्मान् विगतप्रमादः ।।३१।।

स्वप्नेति । स पुरुषोत्तमाचार्यः स्वप्नोपलब्धार्थस्य कथा एव सुधाः ताभिः । धर्मपत्नीं बहुधा निषिञ्चन् प्रीणयन्नित्यर्थः । तमेव गुरुं विद्याधीशं आत्मनि मनसि सन्निवेश्य । विगतः प्रमादोऽनवधानता यस्य सोऽप्रमत्तः सन्नित्यर्थः । "प्रमादोऽनवधानते"त्यमरः । धर्मान् चचार ।

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಧೀಶತೀರ್ಥರು ಹೇಳಿದ ಕಥಾಸುಧೆಯಿಂದ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಪತ್ನೀಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದರು. ಆ ವಿದ್ಯಾಧೀಶರನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು.

गुरूदितस्यैव सती महिम्ना सत्याभिधा गर्भमवाप तस्मात् ।
लोकोत्तराणां वचनानि लोके नार्थेन दृष्टानि विनाकृतानि।।३२।।

गुर्विति । सत्याभिधा सती साध्वी। "सती साध्वी पतिव्रतेत्यमरः"। गुरोः विद्याधीशस्य उदितस्य वचनस्य महिम्ना । तस्मात् पुरुषोत्तमाचार्यात् गर्भं अवाप । तथा हि । लोकोत्तराणां वचनानि लोके अर्थेन अभिधेयेन प्रयोजनेन च विनाकृतानि रहितानि न दृष्टानि ।

ಗುರುಗಳ ವಚನದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಸಾಧ್ವಿಯಾದ ಸತ್ಯಾದೇವಿಯು ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸಿದಳು. ಲೋಕೋತ್ತರರ ವಚನಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಾಗದೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯವಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ.

सा दोहदासादितदेहसादा रराज वक्त्रेण विपाण्डुरेण ।
शरत्कृशासैकतमण्डलेन हंसावदातेन सुरापगेव ।।३३।।

तस्याः गर्भं त्रिभिर्वर्णयति । **सेति** । दोहदेन गर्भकृताभिलाषविशेषेण आसादितः प्राप्तो देहस्य सादः कार्श्यं यस्याः । सा सत्या शरत्कृशा सुरापगा गङ्गा हंसैः अवदातेन गौरेण । "अवदातः सितो गौर"इत्यमरः। सैकतमण्डलेनेव विपाण्डुरेण वक्त्रेण रराज ।

ಈ ರೀತಿ ಗರ್ಭವತಿಯಾದ ಸತ್ಯಾದೇವಿಯು ಬಯಕೆಗಳಿಂದ ಕೃಶಳಾಗಿ, ಶರತ್ ಕಾಲದಿಂದ ಕೃಶವಾದ ಗಂಗೆಯು ಹಂಸಗಳಿಂದ ಬಿಳಿಯಾದ ಉಸು-ಕಿನ ಮಂಡಲದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವಂತೆ ಬಿಳಿಚಿದ ಮುಖದಿಂದ ಶೋಭಿಸಿದಳು.

उदारसंसारपरिभ्रमार्तिविश्रान्तिहेतुं प्रतिपद्य गर्भम् ।
सा गौरवेणास्य मृगायताक्षी श्रमं महान्तं पुनराससाद ।।३४।।

उदारेति । मृगायताक्षी सा सत्या उदारे महति संसारे परिभ्रमेण या आर्तिः दुःखं ततः विश्रान्तेः हेतुं गर्भं प्रतिपद्य अस्य गर्भस्य गौरवेण पुनः महान्तं श्रमं आससाद ।

ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ಆ ಸತ್ಯಾದೇವಿಯು, ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಪರಿಭ್ರಮಿಸುವದ-ರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ದುಃಖದಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಲು ಗರ್ಭಧರಿಸಿ, ಆ ಗರ್ಭದ ಭಾರದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಶ್ರಾಂತಳಾದಳು.

मुक्ताफलं शुक्तिरिवारणीव विभावसुं रत्नचयं खनीव ।
गर्भं दधाना महनीयरूपं संमोदयामास पतिं सती सा ।।३५।।

मुक्तेति । सती सा सत्या शुक्तिः मुक्ताफलमिव । अरणी विभावसुं वह्निमिव । खनी आकरः । "खनीस्त्रियामाकर"इत्यमरः । रत्नचयमिव महनीयरूपं श्लाघ्यस्वरूपं गर्भं दधाना सती पतिं संमोदयामास ।

ಸಾಧ್ವೀಯಾದ ಸತ್ಯಾದೇವಿಯು, ಶಿಂಪು ಮುತ್ತನ್ನು, ಅರಣಿಯು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು, ಆಕರವು ರತ್ನರಾಶಿಯನ್ನು ಧರಿಸುವಂತೆ ಮಹನೀಯವಾದ ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಪತಿಯನ್ನು ಆನಂದಪಡಿಸಿದಳು.

गुणैकपात्रं विलसच्चरित्रं प्रकाशमित्रं जगदीड्यगोत्रम् ।
श्रिया विचित्रं यशसा पवित्रं साऽसूत पुत्रं कमनीयगात्रम् ।।३६।।

गुणेति । गुणानां एकं मुख्यं पात्रं भाजनं आश्रयमिति यावत् । विलसन्ति चरित्राणि यस्य तं तथोक्तम् । प्रकाशेन मित्रं सूर्यम् । "द्युमणिस्तरणिर्मित्रः"इत्यमरः। जगति ईड्यं गोत्रं कुलं यस्य तं तथोक्तं। "सन्ततिर्गोत्रजननकुलानि"इत्यमरः । श्रिया शोभया विचित्रं अद्भुतम् । कमनीयं मनोहरं गात्रं यस्य तं पुत्रं असूत जनयामास ।

ಹೀಗೆ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಆಶ್ರಯನಾದ, ಉಜ್ವಲವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯುಳ್ಳ, ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಸೂರ್ಯನಂತಿರುವ ವಿಖ್ಯಾತವಾದ ವಂಶವುಳ್ಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅದ್ಭುತನಾದ, ಸುಂದರಶರೀರದ ಮಗನನ್ನು ಹೆತ್ತಳು.

तदा बभूवुर्हरितः प्रसन्नाः प्रत्यर्थिसंघा नितरां च खिन्नाः ।
क्लेशाश्च पित्रोर्मनसो विभिन्नाः मनोरथा साधुषु चोपपन्नाः ।।३७।।

तदेति । तदा सुतस्य प्रसवसमये हरितः दिशः प्रसन्नाः बभूवुः । प्रत्यर्थिनां विपक्षविद्वज्जनानां सङ्घाः नितरां खिन्नाः बभूवुः । पित्रोः मातापित्रोः मनसः क्लेशाश्च विभिन्नाः विशीर्णाः बभूवुः । साधुषु सज्जनेषु मनोरथाश्च उपपन्नाः संपन्ना बभूवुः ।

ಸತ್ಯಾದೇವಿಯು ಮಗನನ್ನು ಹೆತ್ತಾಗ ದಿಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿದ್ದವು. ಪರವಾದಿಗಳ ಸಮೂಹಗಳು ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖಗೊಂಡವು. ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ದುಃಖಗಳೆಲ್ಲ ದೂರವಾದವು. ಸಜ್ಜನರ ಬಯಕೆಗಳು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡವು.

पुत्रोत्सवेऽस्मिन् पुरुषोत्तमार्यः सर्वं द्विजेभ्यो धनधान्यरत्नम् ।
दत्वा तदाऽशक्यतयैव दातुं यशस्तपोभ्यामवशेषितोऽभूत् ।।३८।।

पुत्रेति । पुरुषोत्तमाचार्यः अस्मिन् पुत्रोत्सवे सर्वं धनधान्यरत्नं द्विजेभ्यो दत्वा । तदा दानसमये दातुमशक्यतया यशस्तपोभ्यां अवशेषितः अभूत्। यशस्तपसी एव अवशिष्टे तयोस्तदैकायतनत्वादिति भावः।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಪುತ್ರೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಧನಧಾನ್ಯರತ್ನಗಳೇ ಮೊದಲಾದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಆಗ ಎರಡು ಉಳಿದವು. ಒಂದು ತಪಸ್ಸು ಇನ್ನೊಂದು ಯಶಸ್ಸು ಏಕೆಂದರೆ ಅವೆರಡನ್ನು ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವೆರಡೂ ಉಳಿದವು.

यथा निधिं हस्तगतं दरिद्रो यथा च मर्त्योऽमृतमभ्युपेतम् ।
तथा स पृथ्वीविबुधाग्रगण्यः पश्यन् तनूजं मुमुदे निकामम् ।।३९।।

यथेति । हस्तगतं निधिं पश्यन् दरिद्रो यथा अभ्युपेतं अभिमुखेन समीपं गतं अमृतं पश्यन् मर्त्यो यथा तथा पृथ्वीविबुधानां ब्राह्मणानां अग्रगण्यः श्रेष्ठः स पुरुषोत्तमाचार्यः तनूजं पुत्रं पश्यन् निकामं मुमुदे ।

ಆಗ ದರಿದ್ರನು ಕರಗತವಾದ ನಿಧಿಯನ್ನು, ಸಾಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಅಮೃತವನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷಪಡುವಂತೆ, ಸಕಲ ಪಂಡಿತರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಮಗುವನ್ನು ನೋಡಿ ಬಹಳ ಆನಂದಪಟ್ಟರು.

स्वप्नोपलब्धं विमृशन् रघूणां पत्युः प्रसादाधिगतं तनूजम् ।
अवेत्य नाम्ना रघुनाथमेव चक्रे स धुर्यः पुरुषोत्तमार्यः ।।४०।।

स्वप्नेति । धुर्यः धुरंधरः स पुरुषोत्तमाचार्यः स्वप्ने उपलब्धं विद्याधीशगुरुवाक्यं विमृशन् अनुसन्दधानः तनूजं रघूणां पत्युः प्रसादेन अधिगतं प्राप्तं अवेत्य ज्ञात्वा नाम्ना रघुनाथमेव चक्रे । रघुनाथनामानं कृतवानित्यर्थः।

ಧುರಂಧರರಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಧೀಶರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡು, "ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪುತ್ರಜನನವಾಗಿದೆ" ಎಂದು ತಿಳಿದು ಮಗನಿಗೆ ರಘುನಾಥನೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರು.

ननन्द विप्रो न तथा श्रियापि
दधानया शश्वदभीष्टमर्थम् ।
विलोलनीलोत्पलजित्वराक्ष्या
पत्न्या यथा पुत्रनिधिं वहन्त्या।।४१।।

ननन्देति । विप्रः पुरुषोत्तमाचार्यः । पुत्रः एव निधिः तं वहन्त्या । विलोलयोः नीलोत्पलयोः जित्वरे जयशीले अक्षिणी यस्याः सा तया । पत्न्या यथा ननन्द तथा शश्वत् अभीष्टं अर्थं द्रव्यादिरूपं दधानया श्रिया संपदापि न ननन्द ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು, ನೀಲಕಮಲಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಪುತ್ರನಿಧಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಸತ್ಯಾದೇವಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ಆನಂದವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೋ, ಅಷ್ಟು ಆನಂದವನ್ನು ಸದಾ ಧನಕನಕಾದಿರೂಪ ಸಂಪತ್ತಿ-ನಿಂದಲೂ ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ.

संसारपद्याभ्रमणश्रमार्तिनिवृत्तिहेतौ स सुतेऽन्वरांक्षीत् ।
तद्बाललीलाकलनातिवेलप्रमोदकल्लोलविलोलचेताः ।।४२।।

संसारेति । तस्य पुत्रस्य बाललीलानां आकलनेन अनुभवेन अतिवेलेषु विजृंभितेषु प्रमोदस्य आनन्दस्य कल्लोलेषु विलोलं चेतः यस्य सः पुरुषोत्तमाचार्यः । संसार एव पद्या मार्गः तस्यां भ्रमणेन यः श्रमः स एवार्तिः तस्याः निवृत्तिहेतौ पुत्रे अन्वरांक्षीत् अनुरक्तवान् । अनुपूर्वात् रंजेः लुङि । "सिचिवदव्रजेति" (७.२.३) वृद्धौ "चोःकुरिति" (८.२.३०) कुत्वे षत्वे नश्चापदान्तेति (८.३.२४) अनुस्वारे च रूपम्।

ಆಚಾರ್ಯರು ಸಂಸಾರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರಾಂತರಾಗಿ ಅದರ ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಮಗನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತರಾದರು. ಮಗುವಿನ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳನ್ನು ನೋಡುವದರಿಂದ, ಎಲ್ಲೆ ಮೀರಿದ ಆನಂದ ತರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ತೇಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರ ಮನಸ್ಸು.

लम्बालकं मुग्धमुखारविन्दं जंबालकंम्रावयवाभिरामम् ।
तं बालकञ्जारुणलोचनान्तं स्वबालकं वीक्ष्य ननन्द माता।।४३।।

लंबेति । माता जननी । लंबाः लम्बमानाः अलकाः चूर्णकुन्तलाः यस्य तं तथोक्तम् । "अलकाश्चूर्णकुन्तला" इत्यमरः । मुग्धं सुन्दरं मुखारविन्दं यस्य तं तथोक्तम् । "मुग्धः सुन्दरमूढयोरिति" विश्वः । जंबालेन पङ्केन कम्रैः मनोहरैः अवयवैः अभिरामम् ।"निषद्वरस्तु जंबालः पङ्कोऽस्त्री शादकर्दमौ"इत्यमरः । "नमिकंपी"(३.२.१६७)त्यादिना कमेर-प्रत्यये कम्र इति रूपम् । बालकञ्जे नूतनारविन्दे इव अरुणौ लोचनान्तौ यस्य तं रघुनाथसंज्ञं स्वं स्वकीयं बालकं वीक्ष्य ननन्द ।

ತಾಯಿಯಾದ ಸತ್ಯಾದೇವಿಯು ಉದ್ದವಾದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳುಳ್ಳ ಮುಗ್ಧವಾದ ಮುಖಾರವಿಂದವುಳ್ಳ, ಆಡುತ್ತಾ ಧೂಳಿಯನ್ನು ಮೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಮನೋಹರನಾದ ನೂತನ ಕಮಲಗಳಂತೆ ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣಂಚುಳ್ಳ ಬಾಲಕನನ್ನು ಕಂಡು ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟಳು.

मुग्धेन बालस्य मुखोद्गतेन
माधुर्यधुर्येण सुभाषितेन ।
सुधा निरस्ता वसुधां विहाय
नाके विलीनेति जनो विजज्ञे ।।४४।।

मुग्धेनेति । जनो लोकः । मुग्धेन अनभिव्यक्तवर्णेन । माधुर्यस्य धुर्येण धूर्वहेण । बालस्य मुखोद्गतेन सुभाषितेन निरस्ता सुधा वसुधां विहाय नाके स्वर्गे विलीना तिरोहितेति विजज्ञे विज्ञातवान् ।

ರಘುನಾಥನ ಕಲಭಾಷಣವನ್ನು ಆಲಿಸಿದ ಜನರು ಅನಭಿವ್ಯಕ್ತವರ್ಣಗಳುಳ್ಳ ಮಾಧುರ್ಯದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಾಲಕನ ಮುಖದಿಂದ ಉದ್ಗತವಾದ ಸುಭಾಷಿತದಿಂದ ಅಮೃತವು ನಿರಾಕೃತವಾಗಿ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿಲೀನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದರು.

न केवलं तस्य शिशोर्मनोज्ञं रूपं सुवर्णोज्वलमाबभासे ।
क्रमेण काले सुधयापि सिक्तं सूक्तं सुवर्णोज्वलमाबभासे ।।४५।।

नेति । मनोज्ञं मनोहरं तस्य शिशोः रूपं केवलं रूपमेव सुवर्णवदुज्वलं नाबभासे । क्रमेण काले सुधया सिक्तं सूक्तं सुभाषितमपि शोभनैर्वर्णैरुज्वलं आबभासे ।

ಶಿಶುವಿನ ಮನೋಹರವಾದ ರೂಪವಷ್ಟೇ ಸುವರ್ಣದಂತೆ ಉಜ್ವಲವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕ್ರಮೇಣ ಅಮೃತಸಿಕ್ತವಾದ ಸುಭಾಷಿತವೂ ಸುವರ್ಣಗಳಿಂದ (ಶೋಭನವರ್ಣ-ಅಕ್ಷರಗಳು) ಉಜ್ವಲವಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿತು.

हाराभिरामोऽपि स बालको विहाराभिरामो नितरां बभूव ।
चिक्रीड लोकेऽप्रतिमोऽपि बालैः विचित्ररूपां प्रतिमां निधाय।।४६।।

हारेति । स बालकः हारैः अभिरामोऽपि नितरां विहारैः क्रीडाभिः अभिरामो बभूव । हारविहारयोः विरोधस्य आभासत्वात् विरोधाभासः। लोके अप्रतिमोऽपि स बालकः विचित्ररूपां प्रतिमां प्रतिकृतिं, कृत्रिमपुत्रिकामिति यावत् । निधाय बालैः चिक्रीड क्रीडितवान् । अत्रापि प्रतिमाप्रतिमयोर्विरोधाभासो द्रष्टव्यः ।

ಹಾರದಿಂದ ಸುಂದರನಾದ ಬಾಲಕನು ವಿಹಾರದಿಂದಲೂ ಸುಂದರ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತಿಮನಾದರೂ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾಲಕರೊಡನೆ ವಿಹರಿಸಿದ.

स शैशवं श्लाघ्यतमं व्यतीत्य
जज्ञे कुमारोऽभिनवः कुमारः ।

लीलाभिरानन्दितबान्धवाभिः
स शोभितोऽभूत् बहुशोऽभितश्च ।।४७।।

स इति । अभिनवः नूतनः कोः भूमेः मारो मन्मथः स बालः श्लाघ्यतमं शैशवं बाल्यं "शिशुत्वं शैशवं बाल्यमि"त्यमरः । व्यतीत्य अतिक्रम्य । कुमारः कौमारावस्थापन्नो जज्ञे जातः । स कुमारः अभितः समन्तात् बहुशो बहुप्रकारं आनन्दिताः बान्धवाः याभिस्ताभिः। लीलाभिः क्रीडाभिः शोभितश्च अभूत् ।

ನೂತನಮನ್ಮಥನಂತೆ ಕಾಣುವ ಆ ಬಾಲಕನು ಶೈಶವವನ್ನು ದಾಟಿ ಕೌಮಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟನು. ತನ್ನ ಕ್ರೀಡೆಗಳಿಂದ ಬಂಧುಜನರನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದನು.

तेजः पिता तस्य समेधमानं
अमानुषीं वीक्ष्य स शेमुषीं च ।
ब्राह्म्या श्रिया योजयितुं तनूजं
कालं वसन्तं परिपाल्य तस्थौ ।।४८।।

तेज इति । तस्य कुमारस्य पिता स पुरुषोत्तमाचार्यः समेधमानं तेजः प्रभावं, अमानुषीं शेमुषीं बुद्धिं च । "बुद्धिर्मनीषा धिषणा धीः प्रज्ञा शेमुषी मतिरि" त्यमरः । वीक्ष्य । तनूजं पुत्रं ब्राह्म्या श्रिया ब्रह्मवर्चसेन योजयितुं संबन्धयितुं उपनेतुमित्यर्थः । वसन्तं कालं परिपाल्य प्रतीक्ष्य । तस्थौ स्थितवान् । "वसन्ते ब्राह्मणमुपनयीते" ति श्रुतेः ।

ಕುಮಾರನಾದ ರಘುನಾಥನ ತಂದೆಗಳಾದ ಶ್ರೀಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಬೆಳೆಯುವ ಮಗನ ತೇಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅತಿಮಾನುಷವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಉಪನಯನವನ್ನು ಮಾಡಲು"ವಸಂತೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮುಪನಯೀತ" ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರುವದರಿಂದ ವಸಂತ ಕಾಲದ ಪ್ರತೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

पुंस्कोकिलारावनिवेद्यमानो मन्दानिलांदोलिकयोह्यमानः ।
मनोजसम्राड्विजयानुकूलः कालस्ततः प्रादुरभूत् सलीलः।।४९।।

पुंस्कोकिलेति । ततोऽनन्तरं पुंस्कोकिलानां आरावैः आलोकशब्दैः निवेद्यमानः विज्ञाप्यमानः । मन्दानिल एवान्दोलिका वाहनविशेषः । तया ऊह्यमानः ध्रियमाणः । मनोजः मन्मथ एव सम्राट् महाराजः तस्य

विजयस्य अनुकूलः । लीलाभिः सहितः सलीलः कालः वसन्तः प्रादुरभूत् । अत्र वसन्तधर्मैः वसन्तस्य प्राकट्यात् । प्रासादो नाम गुणः । यत्तु प्राकट्यमर्थस्य प्रासादः सोऽभिधीयत इति लक्षणात् ।

ಈಗ ವಸಂತ ಬರುವ ವೇಳೆ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಆತನ ಬರುವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೂಗಿನಿಂದ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಿವೆ. ಮಂದಮಾರುತ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಗಿ ಆತನನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಮನ್ಮಥಮಹಾರಾಜನ ವಿಜಯಕ್ಕಾಗಿ ನಡುಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ ಆ ವಸಂತ. ಆನೇಕ ಲೀಲಾವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ಈಗ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಆ ವಸಂತ.

मरन्दसंपूरितपुष्परेणुबद्धालवालाः सकलाः रसालाः ।
कषायकण्ठैः कलकण्ठगीतैरघोषयन् यत्र वसन्तलक्ष्मीम् ।।५०।।

तं वसन्तं सप्तभिर्वर्णयति । **मरन्देति** । मरन्दैः पुष्परसैः संपूरितानि पुष्परेणुभिः परागैः बद्धानि आलवालानि मूले रचितजलाश्रयस्थानानि येषां ते तथोक्ताः । "स्यादालवालमावालमावाप"इत्यमरः । सकलाः रसालाः चूतवृक्षाः । "आम्रश्चूतो रसाल"इत्यमरः । यत्र काले कषायाः रक्ताः कंठाः येषु तैः । कलकण्ठानां कोकिलानां गीतैः वसन्तकीर्तिं अघोषयन् घोषयामासुः ।

ಆಗ ಪುಷ್ಪರೇಣುಗಳು ಉದುರಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು. ಅವಗಳು ಮಾವಿನ ಮರಕ್ಕೆ ಪಾತಿಯಂತೆ ಇದ್ದವು. ಪುಷ್ಪರಸಗಳಿಂದ ಆ ಪಾತಿ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಈ ರೀತಿ ಎಲ್ಲ ಮಾವಿನಮರಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳು ಕೆಂಪುಕಂಠದ ಕೊಗಿಲೆಗಳಿಂದ ವಸಂತನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಉದ್ಘೋಷಣೆ ಮಾಡಿಸಿದವು.

यं जातिहीनं समवाप्य लोकान् प्रबाधते केवलमङ्गहीनः ।
इत्यावलिर्दिक्षु मधुव्रतानामाक्रन्दनानीव रुतानि चक्रे ।।५१।।

यमिति । अङ्गहीनः कामः जात्या मालत्या हीनं जात्या हीनं च कुलेन हीनम् । "सुमना मालती जातिरि"त्यमरः । यं कालं समवाप्य लोकान् प्रबाधते । केवलं निश्चिते । "निर्णीते केवलमि"त्यमरः । इति मधुव्रातानां भ्रमराणां आवलिः दिक्षु आक्रन्दनानि रोदनशब्दानिव रुतानि वाशितानि, शब्दानि । "तिरश्चां वासितं रुतमि"त्यमरः । चक्रे।

"ಅಂಗವಿಲ್ಲದವ(ಕಾಮನು) ಜಾತಿಪುಷ್ಪಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾಲವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಜನರನ್ನು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಬಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ." ಎಂದು ಭ್ರಮರಗಳ ಸಾಲು ದಿಕ್ಕು-ಗಳಲ್ಲಿ ಆಕ್ರಂದನವನ್ನು ಮಾಡಿತು.

यस्मिन् प्रवालोपचितेषु वृक्षेष्वन्तः प्रसूनोद्गम आबभासे ।
जगन्ति संतापयितुं स्मरेण वह्नाविवास्त्रं प्रणिधीयमानम् ।।५२।।

यस्मिन्निति । यस्मिन् प्रवालैः पल्लवैः उपचितेषु अभिवृद्धेषु । तदानीं [1]रक्तवर्णेष्वित्यर्थः । वृक्षेषु अन्तः मध्ये जगन्ति संतापयितुं स्मरेण वह्नौ प्रणिधीयमानं अस्त्रमिव प्रसूनानां उद्गमः प्रादुर्भावः आबभासे । मन्मथस्य पुष्पास्त्रत्वादिति भावः ।

ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪವಳದ ಚಿಗುರುಗಳಿಂದ ಅಭಿವೃದ್ಧವಾದ ವೃಕ್ಷದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಗಳ ಉದ್ಗಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂತಾಪಗೊಳಿಸಲು ಮನ್ಮಥನು ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಾಯಿಸಲು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಡುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅನಂಗನು ಪುಷ್ಪಬಾಣನಲ್ಲವೇ.?

वनान्तरुद्यन्मकरन्दबिन्दुचोरस्समीरो मलयाद्रिलीनः ।
गृहीतमुक्तो विचचार यस्मिन् पाटीरवाटीरतभोगियूथैः ।।५३।।

वनान्तरीति । मलयाद्रौ लीनः । पाटीराणां चन्दनानां वाटीषु पङ्क्तिषु रतैः भोगिनां सर्पाणां यूथैः सङ्घैः। गृहीतमुक्तः पूर्वं गृहीतः पश्चात् मुक्तः। "पूर्वकालेति"(२.१.४९) समासः । सर्पपीतावशिष्ट इत्यर्थः । यत्र काले वनान्तः वनानां मध्ये उद्यतां उत्पन्नानां मकरन्दबिन्दूनां चोरः अपहारकः । समीरः विचचार । यथा कुत्रचित् पर्वतलीनः कैश्चित् गृहीतमुक्तोऽपि वा चोरः काले चौर्याय चरति । तथा वसन्तकाले समीरश्चरतीत्यर्थः ।

ಮಲಯಪರ್ವತದಲ್ಲಿ, ಮಾರುತನು ಮಕರಂದವನ್ನು ಅಪಹಾರ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ಆತನನ್ನು ಚಂದನವೃಕ್ಷಗಳ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ಪಗಳು ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಸ್ವಲ್ಪಸಮಯದನಂತರ ಬಿಟ್ಟವು. ಆತನು ಈಗ ಮತ್ತೆ ಮಕರಂದ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ವನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

यस्मिन्नपि श्लाघ्यगुणप्रतीते समं द्वयं प्रादुरभूज्जगत्याम् ।
अन्तर्मनोजप्रभवोपतापो बहिश्च चंडांशुमयूखकोपः ।।५४।।

१. रक्तवत्सवर्णेषु इति (कपुस्तके)

यस्मिन्निति । श्लाघ्यैर्गुणैः प्रतीते प्रसिद्धेऽपि यस्मिन् काले जगत्यां द्वयं समं युगपत् प्रादुरभूत् । किं तद्द्वयमित्यत आह । **अन्तरिति** । अन्तः मनोजेन मन्मथेन प्रभव उत्पन्नः उपतापः विरहतापः । बहिः चण्डांशोः सूर्यस्य मयूखानां कोपः प्रकोपश्च ।

ಶ್ಲಾಘ್ಯಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ವಸಂತಮಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಎರಡು ತಾಪಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಒಂದು ದೇಹದೊಳಗೆ ಮನ್ಮಥನ ಪ್ರತಾಪ, ಇನ್ನೊಂದು ಹೊರಗಡೆ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳ ಪ್ರಕೋಪ.

यत्र प्रसूनप्रभवाः परागाः दृशां पिधानं विदधुर्जनानाम् ।
जगद्वशीकारकृते विकीर्णाः संमोहचूर्णा इव मन्मथेन ।।५५।।

यत्रेति । प्रसूनप्रभवाः पुष्पोद्गताः परागाः पुष्परेणवः जगतो वशीकारकृते वशीकरणप्रयोजनाय । मन्मथेन विकीर्णाः संमोहचूर्णाः इव जनानां दृशां लोचनानां विवेकानां च पिधानं छादनं विदधुः ।

ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಗಳ ಪರಾಗರೇಣುಗಳು ಎಲ್ಲಡೆ ಹರಡಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಮನ್ಮಥನು ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿ ತರಲು ಚೆಲ್ಲಿದ ಸಮ್ಮೋಹ ಚೂರ್ಣದಂತೆ ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ, ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಮುಸುಕೆಳೆದಿವೆ.

दोलाविहारोत्सुकपांथलोकं सञ्जातपुष्पप्रकरातिरेकम् ।
यस्मिन्नभूत् काननमस्तशोकं समाश्रितानां विरहिप्रतीकम् ।।५६।।

दोलेति । दोलाविहारेषु उत्सुकाः पांथलोकाः पथिकजनाः यस्मिन् तत्तथोक्तम् । संजातः पुष्पप्रकराणां पुष्पसमूहानां अतिरेकः आधिक्यं यस्मिन् तत् तथोक्तम् । विरहिणां वियोगिनां प्रतीकं प्रतिकूलं, "प्रतिकूले प्रतीकः स्त्रिष्वि"त्यमरः। काननं वनं समाश्रितानां प्राणिना अस्तः शोकः आतपादिकृतः येन तथाभूतमासीत् । अस्तः समाश्रित-शोकमिति सापेक्षत्वेऽपि गमकत्वात् समासः ।

ಆಗ ಪಥಿಕರೆಲ್ಲ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಹಾರಮಾಡಲು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ಪುಷ್ಪಸಮೂಹಗಳು ಆಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತವೆ. ವಿರಹಿಗಳಿಗೆ ಇದು ಬಹಳ ಪ್ರತಿ–ಕೂಲವಾದ ಕಾಲ. ಆದರೆ ವನಚಾರಿಗಳಿಗೆ ದುಃಖ ಕಳೆವ ಕಾಲವೂ ಹೌದು.

संप्राप्तमालक्ष्य वसन्तकालं द्विजन्मतायोग्यदशं च बालम् ।
निधार्य कार्यं पुरुषोत्तमार्यो महं महान्तं मुहुरन्वतिष्ठत् ।।५७।।

संप्राप्तमिति । पुरुषोत्तमाचार्यः संप्राप्तं वसन्तकालमालक्ष्य द्विजन्मतायाः ब्राह्मणत्वस्य योग्या दशा अवस्था यस्य तम् । बालं च आलक्ष्य कार्यं कर्तव्यं उपनयनं निर्धार्य निश्चित्य । महान्तं महं उत्सवं । "मह उद्धव उत्सव"इत्यमरः । मुहुः अन्वतिष्ठत् अनुष्ठितवान् ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ವಸಂತಕಾಲ ಬಂದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿದು. ಉಪನಯನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಗನನ್ನು ಕಂಡು ಉಪನಯನ ಮಾಡುವದಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು.

महोत्सवव्यग्रसमग्रबन्धुपुरन्ध्रिजालां कृतरत्नमालाम् ।
शालां मणिस्तंभशतैर्विशालां सोऽचीकरद्दर्शितशिल्पिलीलाम् ।।

महोत्सवेति । स पुरुषोत्तमाचार्यः । महोत्सवे व्यग्राणि समग्राणां समस्तानां बन्धूनां पुरंध्रीणां कुटुम्बिनीनां च जालानि यस्यां तां तथोक्ताम्। "स्यात्तु कुटुम्बिनी पुरन्ध्रिरि"त्यमरः । कृताः रत्नानां मालाः स्रजो यस्याः ताम् । मणिस्तंभशतैः दर्शिताः शिल्पिनां लीलाः चातुर्यक्रियाः यस्यां ताम् । "लीला विलासक्रिययोरि"त्यमरः । विशालां शालां सभां शोभनमन्टपमित्यर्थः । अचीकरत् कारयामास ।।५८।।

ಆ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಬಂಧುಗಳ ಕುಟುಂಬಿನೀಯರ ಸಮೂಹವು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಉತ್ಸವಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಮಂಟಪವೇ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿತ್ತು. ಆ ವಿಶಾಲವಾದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ರತ್ನಗಳ ಹಾರಗಳನ್ನು ತೂಗುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನೂರಾರು ಮಣಿಗಳ ಸ್ತಂಭಗಳು ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿವೆ.

विद्यासदाचारतपोनिसर्गान् दिग्भ्यः समानीय स बन्धुवर्गान् ।
श्रियो महत्याश्च वदान्यतायाः समं सुतस्याभ्युदयं वितेने ।।५९।।

विद्येति । स पुरुषोत्तमाचार्यः । विद्यासदाचारतपांस्येव निसर्गः स्वभावो येषां तान् । बन्धुवर्गान् दिग्भ्यः नानादेशेभ्यः समानीय । महत्याः श्रियः संपदो वदान्यतायाः दातृतायाश्च । समं सदृशं यथा भवति तथा सुतस्य अभ्युदयं आभ्युदयकं कर्म वितेने ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ವಿದ್ಯಾ, ಸದಾಚಾರ, ತಪಸ್ಸು ಇವೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿವುಳ್ಳ ಬಂಧುವರ್ಗದವರನ್ನು,

ನಾನಾದೇಶಗಳಿಂದ ಕರೆಯಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತಿಗೂ ದಾತೃತ್ವಕ್ಕೂ ತಕ್ಕಂತೆ ಮಗನ ಅಭ್ಯುದಯಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು.

अन्नैः प्रसन्नैः स गुणोपपन्नैर्विलक्षणाभिर्बहुदक्षिणाभिः ।
भूषादुकूलैरपि चातिवेलैरतर्पयत्पंडितमंडलानि ।।६०।।

अन्नैरिति । गुणैः घृतसूपदध्यादिभिः उपपन्नैः संपन्नैः । प्रसन्नैः परिशुद्धैः अन्नैः। विलक्षणाभिः, बहुदक्षिणाभिः नानाविधाभिः दक्षिणाभिः। अतिवेलैः अमितैः भूषाभिः दुकूलैरपि च पंडितमंडलानि अतर्पयत् प्रीणयामास ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ನೆರದಿರುವ ಪಂಡಿತಮಂಡಳಿಯನ್ನು ಘೃತಸೂಪದಧ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಭೋಜನಗಳಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಬಹುದಕ್ಷಿಣೆಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಭೂಷಣಗಳಿಂದ, ಒಳ್ಳೆ ವಸ್ತ್ರ-ಗಳಿಂದಲೂ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದರು.

कंपप्लुतावग्रहसंहितासु स्वप्रातिशाख्यानुगुणं गृणन्तः ।
तदा प्रतिष्ठां क्रमका विवव्रुरुद्घोषयन्तः प्रतिवेदिदोषान् ।।६१।।

कंपेति । तदा उपनयनसमये । कंपो नाम दीर्घश्रुतिविशेषः । प्लुतः त्रिमात्रः । अवग्रहः छेदः । संहिता वर्णानां सन्निकर्षः । तासु स्वस्य प्रातिशाख्यस्य प्रतिशाखं नियतस्य व्याकरणस्य अनुगुणं अनुसारं गृणन्तः व्यवहरन्तः । प्रतिवेदिनां विपक्षवेदपाठकानाम् दोषान् उद्घोष-यन्तः प्रकाशयन्तः क्रमकाः क्रमाध्येतारः । क्रमादिभ्यः (४.२.६१) इति उन् । प्रतिष्ठां आत्मश्रेष्ठ्यं विवव्रुः प्रकाशयामासुः ।

ಉಪನಯನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಾಂತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ವೇದ-ಪಂಡಿತರು, ಕಂಪ(ದೀರ್ಘಶ್ರುತಿ), ಪ್ಲುತ (ಮೂರುಮಾತ್ರಾಕಾಲ) ಅವಗ್ರಹ (ಛೇದ), ಸಂಹಿತಾ (ವರ್ಣಗಳ ಸನ್ನಿಕರ್ಷ) ಇತ್ಯಾದಿಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾತಿಶಾಖ್ಯ (ವ್ಯಾಕರಣಗ್ರಂಥ)ಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡುವವ-ರಾಗಿ, ವಿಪಕ್ಷವೇದಪಾಠಕರ, ಶಬ್ದದೋಷಗಳನ್ನು ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡರು.

प्रत्यग्रविद्बद्भटनिग्रहोग्रदुराग्रहोद्भावितवक्रतर्काः ।
मुखामुखी प्रोद्धतवादभेदानारेभिरे संसदि वावदूकाः ।।६२।।

प्रत्यग्रेति । अत्रापि तदेत्यनुषज्यते । संसदि सभायाम् । मुखामुखी मुखेन मुखेन प्रवृत्ते युद्धे । तत्र तेनेदमिति सरूपमिति (२.२.२७) समासः । कर्मव्यतिहार इति समासान्तः । कर्मव्यतिहारे पूर्वपदस्य दीर्घत्वम् । कलहहेतुत्वात् । मुख्यस्य प्रहरणत्वम् । प्रत्यग्राणां नूतनानाम् विद्वद्भटानां पंडितशूराणां निग्रहे पराजये उग्रेण रौद्रेण दुराग्रहेण उद्गारिताः (उद्भाविताः) वक्राः तर्काः यैस्ते । वावदूकाः वक्तारः । "वावदूकस्तु वक्तरि"त्यमरः । प्रोद्धतान् उद्दंडान् वादभेदान् जल्पवितंडरूपान् आरेभिरे आरब्धवन्तः ।

ಆ ಸಭಾಮಟಪದಲ್ಲಿ ಮುಖಾಮುಖ ನಡೆದ ವಾಗ್ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಪಂಡಿತಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನು ಪರಾಜಯಗೊಳಿಸಲು ಉಗ್ರವಾದ ದುರಾಗ್ರಹದಿಂದ ವಕ್ರವಾದ ತರ್ಕಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾ ವಕ್ತಾರರು ಉದ್ದಂಡವಾದ ವಾದಜಲ್ಪವಿತಂಡರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು.

प्रपञ्चयन्तो बहुधा विपञ्च्यां स्वरान् निषादप्रभृतीन् सरागान् ।
जगुश्च गीतं सलयं सतालं तदा मुहुर्वैणिकसार्वभौमाः ।।६३।।

प्रपञ्चयन्त इति । तदा तस्मिन् काले विपञ्च्यां वीणायां "[1]वीणा तु वल्लकी विपञ्ची"त्यमरः । निषादप्रभृतीन् । निषादर्षभगन्धर्वषड्जमध्यमधैवताः । पंञ्चमश्चेत्यमी सप्त तंत्रीकण्ठोत्थिता स्वराः । रागेण सहितान् सरागान् । रागोनाम स्वरविशेषानुगतो रंजको जातिभेदः । स्वरान् श्रुतिसमुदाय रूपध्वनिविशेषान् । बहुधा गान्धारादिग्रामेषु आरोहणादि बहुप्रकारैः प्रपञ्चयन्तो विस्तारयन्तः । वैणिकसार्वभौमाः वीणावाद श्रेष्ठाः । "वीणावादास्तुवैणिकाः"इत्यमरः । तालेन सहितं सतालम् । तालोनाम कालक्रिययोर्मानम् । "तालः कालक्रियामानमि"त्यमरः । लयेन सहितं सलयम् । लयो नाम तयोः साम्यं । "लयः सामयमथास्त्रियः" इत्यमरः । गीतं गेयविशेषं जगुश्च । स्वरादीनां तु लक्षणानि अभिनवगुप्तादिभिः प्रपञ्चितानि द्रष्टव्यानि विस्तरभयात् नास्माभिर्लिख्यन्ते ।

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ತಾಲಬದ್ಧವಾಗಿ ವೀಣೆಯನ್ನು ಕೆಲವರು ವೈಣಿಕರು ನುಡಿಸಿದರು ಕೆಲವರು ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದರು.

१. विपंची वल्लरीवीणा ।

दैवज्ञपौराणिकबन्दिवृन्द प्रादुष्कृतप्राग्रहरप्रशस्तिः ।
मुदोपनिन्ये तनयं नयज्ञो लग्ने प्रशस्ते पुरुषोत्तमार्यः ।।६४।।

दैवज्ञेति । नयज्ञः शास्त्रज्ञः । दैवज्ञानां ज्योतिषिकानां पौराणिकानां बन्दिनां स्तुतिपाठकानां च वृन्देन समूहेन प्रादुष्कृता प्रकाशीकृता । प्राग्रहरा उत्तमा प्रशस्तिः प्रशंसा यस्य स तथोक्तः । "पराग्र्याग्र्यप्राग्रहर-प्राग्र्याग्र्याग्रीयमग्रियम्"इत्यमरः । पुरुषोत्तमाचार्यः प्रशस्ते लग्ने मुदा तनयं पुत्रं उपनिन्ये उपनीतवान् । "संमानोत्संजनाचार्य करणे" ति (१.३.३६) आचार्यकरणेर्थे नयतेरात्मने पदम् ।

ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಜ್ಯೋತಿಷಿಗಳು ಪೌರಾಣಿಕ-ರು, ಸ್ತುತಿ ಪಾಠಕರು, ಇವರು ಸಮೂಹವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮಗನ ಉಪನಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

तेनोपनीतं नितरां चकाशे सूनोः स्वभावोज्वलमेव रूपम् ।
निसर्गसंसिद्धसमृद्धरोचिः शाणेन माणिक्यमिवाभिमृष्टम् ।।६५।।

तेनेति । स्वभवेन उज्वलम् ।तेन पित्रा उपनीतं सूनोः पुत्रस्य रूपं। निसर्गेण स्वभावेन संसिद्धं समृद्धं रोचिः दीप्तिः यस्य तथोक्तं शाणेन निकषेण । "शाणस्तु निकषः कषा"इत्यमरः । अभिमृष्टं उत्तेजितं माणिक्यमिव नितरां चकाशे ।

ನಿಸರ್ಗದಿಂದಲೇ ಒಳ್ಳಯ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಮಣಿಯು ಶಾಣೆಯಿಂದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಕಾಂತಿಯುತವಾಗುವಂತೆ ಉಪನಯನದಿಂದ ಮಗನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ-ವಾಗಿ ಉಜ್ವಲವಾದ ರೂಪವು, ಇನ್ನಷ್ಟು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಯಿತು.

इत्थं सुतस्य महनीयगुणाद्भुतस्य मौञ्जीनिबन्धनमहं कलयन्महात्मा।
विद्वज्जनाहितधनः पुरुषोत्तमार्यो रेजे स तेन विधुनेव महाम्बुराशिः।।

इत्थमिति । विद्वज्जनेषु आहितं निहितं धनं येन स तथोक्तः । महनीय-गुणैरद्भुतस्य । मौञ्जीनिबन्धनमेव महः उत्सवः तम् । इत्थं कलयन् कुर्वन् महात्मा पुरुषोत्तमाचार्यः विधुना चन्द्रेण महांबुराशिरिव तेन सुतेन रेजे ।

ಈ ರೀತಿ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಯಥೇಚ್ಛ ಧನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು. ಪೂಜ್ಯಗಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮಗನ ಉಪನಯನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಮಹಾತ್ಮರಾದ ಪುರುಷೋ-ತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಚಂದ್ರನಿಂದ ಸಾಗರದಂತೆ ಮಗನಿಂದ ಶೋಭಿಸಿದರು.

गुणगणमणिसिंधोस्तोषिताशेषबन्धोः
क्षितिसुरवरसूनोः तेजसा चंडभानोः ।
अवनिसुरपयोदा लब्धपूजांबुपूरा
ववृषुरनिरतं तत् कीर्तिवृष्टिं जगत्याम् ।।६७।।

गुणेति । गुणगणा एव मणयः तेषां सिन्धोः समुद्रात् । तोषिताः अशेषबन्धवो येन स तथाभूतः तस्मात् । तेजसा प्रकाशेन चंडभानोः सूर्यात् । क्षितिसुरवरस्य ब्राह्मणोत्तमस्य सूनोः पुत्रात् सकाशात् लब्धा पूजा बहुमान एव अम्बुपूरो यैः ते । अवनिसुराः ब्राह्मणा एव पयोदाः मेघाः । जगत्यां तस्य बालस्य कीर्तिरूपां वृष्टिं अनिरतं ववृषुः । वृष सेचन इति धातुः । लोके मेघाः समुद्रात् सूर्याच्च लब्धाम्बुपूराः सन्तः कदाचिदेव वर्षंति इति प्रसिद्धिः । ब्राह्मणरूपाः मेघास्तु सदा ववृषुरित्यातिशयोक्तिरूपकानुप्राणितेति द्रष्टव्यम् ।

(ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಗುಣಗಣಮಣಿವುಳ್ಳ ಸಾಗರ ಅವರು ಎಲ್ಲ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಬಡಿಸಿದರು. ರಘುನಾಥನೇ (ಮಗನೆ) ಸೂರ್ಯನಂತಿದ್ದಾನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ಮೇಘಗಳು. ಅವರು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಪೂಜೆಯೇ ನೀರು. ಮಳೆಯೇ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಸಾರುವುದು). ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಸಾಗರದಿಂದ ರಘುನಾಥನೆಂಬ ಸೂರ್ಯನದಶೆಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮೇಘಗಳು ಪೂಜಾ ಜಲವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಕೀರ್ತಿ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸಿದರು. ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇಘಗಳು ಸಾಗರದಿಂದ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ನೀರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಮಳೆಗೈದರೆ ವಿಪ್ರರು ಸದಾಕೀರ್ತಿಯ ಮಳೆಗೈದರು ಎಂಬುವದು ವಿಶೇಷ.

सद्विद्यागुरुसत्यनाथयतिराट्श्रीपादसंसेवन-
प्रोद्यत्पण्डितराजशब्दबिरुदो यः श्रीनिवासः कविः ।
तस्य श्रीरघुनाथकीर्तनसुधास्वादैकवृत्तेः कृतौ
काव्ये सत्यनिधीयचारुचरिते सर्गः चतुर्थोऽभवत् ।।६८।।

। इति श्रीसत्यनिधिविलासे महाकाव्ये चतुर्थः सर्गः ।

सद्विद्येति व्याख्यातमेतत् ।

श्री सत्यनाथतीर्थश्रीचरणचरणाराधक-
लक्ष्मीश्वरनरसिंहकृतायां सत्यनिधिविलासाटीकायां
सर्वतोविसाख्यायां चतुर्थः सर्गः ।।४।।

ನಾಲ್ಕನೇ ಸರ್ಗವು ಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.

-: पञ्चमः सर्गः :-

वेदशास्त्रमधिगन्तुमुदारं तं वटुं पुटुधियं प्रसमीक्ष्य ।
बालकैर्गुरुकुले सह कैश्चित् सोऽध्यवासयत विप्रवरेण्यः ।।१।।

वेदेति । विप्रवरेण्यः ब्राह्मणश्रेष्टः स पुरुषोत्तमाचार्यः वेदाश्च शास्त्राणि समाहृतानि वेदशास्त्रं द्वन्द्वैकवद्भावः। तत् अधिगन्तुं अध्येतुम्। पटुधियम् । उदारं महान्तम् । तं रघुनाथनामानम् । वटुं पुत्रम् । प्रसमीक्ष्य कैश्चित् बालकैः सह । गुरुकुले अध्यवासयत आवासं कारयामास । वसतेरकर्मकत्वेन गतिबुद्धीत्यादिना(१.४.५२) अणिकर्तुः कर्मत्वम् । अस्मिन् सर्गे स्वागतावृत्तम् । "स्वागतेतिरनभात् गुरुयुग्म" मिति लक्षणात् ।

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ನಿಪುಣನಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯ-ನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ(ಮಗನಿ)ಗೆ ಕೆಲವು ಬಾಲಕರೊಂದಿಗೆ ಗುರುಕುಲವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರು.

बालकोऽपि वयसा स गुरुणां विस्मयं विरचयन् सहलीलम् ।
अग्रहीष्ट सकलानपि वेदानीश्वरेषु न वयो हि निदानम् ।।२।।

बालक इति । वयसा बालकोऽपि रघुनाथार्यः गुरूणां विस्मयं आश्चर्यम् विरचयन् जनयन् । सकलानपि वेदान् । लीलया सहितं यथा भवति तथा सहलीलम् ।अग्रहीष्ट अधीतवान् । बालकस्य सकलवेदग्रहणं कथमिति आशङ्क्याह । **ईश्वरेष्विति** । ईश्वरेषु समर्थेषु । वयः कार्येष्विति शेषः । न निदानं न आदिकारणं हि । "निदानन्त्वादिकारणमि"त्यमरः ।

ರಘುನಾಥನು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವನಾದರೂ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವ-ನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ-ದನು. ಸಮರ್ಥರಾದ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ವಯಸ್ಸು ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

लब्धविद्यमनवद्यगुणाढ्यं पुत्रमङ्कमधिरोप्य पिता तम् ।
अभ्यषिञ्चत जलैर्नयनोत्थैः प्राप्तराज्यमिव वैदिकलक्ष्म्या ।।३।।

लब्धेति । पिता पुरुषोत्तमाचार्यः । अनवद्यैः निर्दुष्टैः गुणैराढ्यं सम्पन्नम् । लब्धा विद्या येन तं तथोक्तम् । तं रघुनाथनामानं पुत्रम् । अङ्कं अधिरोप्य । वैदिकया लक्ष्म्या प्राप्तं राज्यं साम्राज्यं येन तत् तथोक्तमिव । नयनोत्थैः जलैः आनन्दबाष्पैः इति भावः । अभ्यषिञ्चत अभिषिक्तवान् ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಸದ್ಗುಣಸಂಪನ್ನರಾದ, ವಿದ್ಯಾವಂತರಾದ, ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ವೈದಿಕಮಂತ್ರ-ಗಳಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ರಾಜನನ್ನು ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವಂತೆ ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪಗಳಿಂದ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿದರು.

बालकेन समधीतषडङ्गेनाश्रवेण पुरुषोत्तमवर्यः ।
वासुदेवविदुषोऽखिलवेत्तुर्गौरवं समतनोदधिशास्त्रम् ।।४।।

बालकेनेति । पुरुषोत्तमाचार्यः समधीतानि षट् अङ्गानि शिक्षादीनि येन तथाभूतेन । आश्रवेण स्ववचनग्राहिणा "वचने स्थित आश्रव" इत्यमरः । बालकेन शिष्येण अधिशास्त्रं शास्त्रेषु विषये । विभक्त्यर्थेऽ-व्ययीभावः । अखिलवेत्तुः वासुदेवविदुषः कुम्भारिवासुदेवाचार्यनाम्नः । गौरवं गुरुत्वं उपाध्यायत्वमिति भावः । इत्थंभावे तृतीया । समतनोत् कृतवान् इत्यर्थः ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಶಿಕ್ಷಾದಿ ಷಡಂಗಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದ, ತಮ್ಮ ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆಯುವ ಮಗನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ "ಕುಂಭಾರೀ ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ"ರೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಕಳುಹಿಸಿದರು.

सर्पराजमुखराजिविनिर्यद्भाष्यमुन्मथितवार्तिकसूत्रम् ।
सोऽन्तरङ्गपरकृत्रिमनित्यन्यायदन्तुरमशेषमपाठीत् ।।५।।

सर्पेति । स बालकः सर्पराजस्य शेषस्य मुखानां राजेः विनिर्यत् उत्पन्नम् । उन्मथितानि प्रायेण प्रत्याख्यातानि वार्तिकानि सूत्राणि च यस्मिन् तत् तथोक्तम् । अन्तरङ्गपरकृत्रिमनित्यन्यायैः ।"असिद्धं बहिरङ्गमन्तरङ्गे"। "विप्रतिषेधे परं कार्यं" । कृत्रिमाकृत्रिमयोः कृत्रिमे कार्यसम्प्रत्ययः" । "नित्यानित्ययोः नित्ये कार्यसम्प्रत्ययः" इति सूत्रपरिभाषाभिः प्रबलतया व्युत्पादितैरित्यर्थः । दन्तुरं गहनम् । भाष्यं महाभाष्यं अशेषं कृत्स्नं अपा-ठीत् पठितवान् । अशेषमित्यत्र विरोधाभासो द्रष्टव्यः ।

ವ್ಯಾಕರಣ ಮಹಾಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದ ಪತಂಜಲಿಮಹಾಮುನಿಗಳು, ಶೇಷಾವತಾರರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳು ವಾರ್ತಿಕಗಳು ನಿರಾಕರಣಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. "ಅಸಿದ್ಧಂ ಬಹಿರಂಗಮಂತರಂಗೇ" ಅಂತರಂಗ–ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವಾಗ ಬಹಿರಂಗ ಸೂತ್ರವು ಅಸಿದ್ಧ. "ಅಲ್ಪಾಪೇಕ್ಷಂ ಅಂತರಂಗಂ" "ಬಹ್ವಪೇಕ್ಷಂ ಬಹಿರಂಗಂ" ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೆ ಪರಂ ಕಾರ್ಯಂ" ಸಮಾನಬಲವಿರೋಧವಿರುವಾಗ ಪರಸೂತ್ರದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. "ಕೃತ್ರಿಮಾಕೃತ್ರಿಮಯೋಃಕೃತ್ರಿಮೇ ಕಾರ್ಯಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ" "ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಯೋಃ ನಿತ್ಯೇ ಕಾರ್ಯಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ" ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಸೂತ್ರದಕಾರ್ಯವನ್ನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರ ಪರಿಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ವ್ಯುತ್ಪಾದಿತ–ವಾದ ಮತ್ತು ಗಹನವಾದ ಮಹಾಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಾಲಕರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರು.

सोपदेशमतिदेशविशेषं शेषबाधविषयं स सभाष्यम् ।
लीलया नयसहस्रसमृद्धं पूर्वतन्त्रमपि शीलयते स्म ।।६।।

सोपदेशमिति । स बालकः । उपदेशेन विधिवाक्येन सहितं सोपदेशं । तद्विचाराय प्रवृत्तम् । अतिदेशः अन्यत्र विहितस्य धर्मस्य अन्यत्र प्रापणमेव विशेषो यस्य तत्तथोक्तम् । पूर्वोत्तरषट्काभ्यां उपदेशातिदेशविचारस्य कृतत्वादिति भावः । शेषः परार्थः बाधः निवृत्तिश्च विषयौ विचार्यत्वेन स्थितौ यस्मिन् तत्तथोक्तम् । पूर्वषट्के शेषविचारस्य उत्तरषट्के बाधविचारस्य बहुधा कृतत्वात् प्राधान्येन तयोः विषयत्वमिति भावः । नयानामधिकरणानां सहस्रेण समृद्धं संपूर्णं भाष्येण शास्त्रेण सह वर्तमानं पूर्वतन्त्रं कर्ममीमांसाशास्त्रमपि लीलया शीलयते स्म परिशीलितवान् । अभ्यस्तवानित्यर्थः ।

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ೧೨ ಅಧ್ಯಾಯಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಸಾವಿರ ಅಧಿಕರಣಗಳು. ಒಟ್ಟು ೨೭೦೦ ಸೂತ್ರಗಳು. ಮೊದಲನೇ ೬ ಅಧ್ಯಾ–ಯಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವಷಟ್ಕವೆಂದು ಮುಂದಿನ ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಷಟ್ಕ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪೂರ್ವಷಟ್ಕದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶ(ವಿಧಿವಾಕ್ಯವಿಚಾರ) ನಡೆದಿದೆ. ಉತ್ತರ ಷಟ್ಕದಲ್ಲಿ ಅತಿದೇಶ (ಅನ್ಯತ್ರ ವಿಹಿತವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಪಣದ) ವಿಚಾರಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ವಷಟ್ಕಕ್ಕೆ ಶೇಷವೆಂದು ಉತ್ತರ ಷಟ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಾಧವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತರಷಟ್ಕಕ್ಕೆ

ಬಾಧವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಶಬರನ ಭಾಷ್ಯವಿದೆ. ಆ ಭಾಷ್ಯದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರು.

पक्षिलाक्षचरणादिमुखोद्यद्युक्तिजालजटिलं कुटिलं सः ।
शिक्षयन्निव विचक्षणबुद्धिः न्यायदर्शनमशिक्षत रूक्षम् ।।७।।

पक्षिलेति । विचक्षणबुद्धिः स रघुनाथार्यः । पक्षिलाक्षचरणौ आदी येषाम् । आदिपदेन उदयनादीनां परिग्रहः । मुखेभ्यः उद्यद्भिः युक्तिजालैः जटिलं परस्परसङ्कीर्णम् । अत एव कुटिलं वक्रं रूक्षं उग्रमित्यर्थः । न्यायदर्शनं तर्कशास्त्रं शिक्षयन् खण्डयन् इव अशिक्षत शिक्षितवान् ।

ವಿಚಕ್ಷಣರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಪಕ್ಷಿಲ, ಅಕ್ಷಪಾದ, ಉದಯನ ಮುಂತಾದವರ ಜಟಿಲವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕಠಿಣವಾದ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವವರಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರು.

विष्णुवैभवमहामणिराशेर्न्यायवीचिनिचयोपचितस्य ।
मध्वशास्त्रजलधेर्मतिनावा पारमाप परमार्थनयज्ञः ।।८।।

विष्णिवति । परमार्थनयज्ञः परमार्थानां अबाधितानां नयानां शास्त्राणां ज्ञो अभिज्ञः । रघुनाथार्यः मतिरेव नौः तया । विष्णोर्वैभवं महिमैव महामणीनां राशिर्यस्मिन् स तथोक्तः तस्य । न्याया एव वीचीनां तरङ्गाणां निचयाः । तैरुपचितस्य अभिवृद्धस्य । मध्वशास्त्रमेव जलधिः तस्य पारमन्तमाप जगाम । गुरुं निमित्तीकृत्य स्वबुद्ध्यैव कृत्स्नं मध्वशास्त्रमधिगतवानिति भावः ।

ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರವು ಒಂದು ದೊಡ್ಡಸಾಗರ. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವೈಭವವೆಂಬ ರತ್ನಗಳ ರಾಶಿಗಳು ಅಡಗಿವೆ. ಇದು ತರ್ಕತರಂಗಗಳಿಂದ ಉಬ್ಬರಗೊಂಡಿದೆ. ಪರಮಾರ್ಥತತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಗುರುಗಳ ಉಪಸ್ಥಿತಿ–ಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ದಂಡೆಯನ್ನು ಬುದ್ಧಿನೌಕೆಯಿಂದ ತಲುಪಿದರು.

साङ्ख्यपाशुपतशाक्तिकमिथ्यावाददुर्मतनिबन्धनजालम् ।
दूषणीयमिति शीलयते स्म प्रौढधीः स रघुनाथबुधार्यः ।।९।।

साङ्ख्येति । प्रौढधीः स रघुनाथबुधार्यः साङ्ख्यपाशुपतशाक्तिकमिथ्या वादरूपाणि यानि दुर्मतानि तेषां निबन्धनानाम् ग्रन्थानां जालं दूषणीयमितिहेतोः शीलयते स्म परिशीलितवान् । न तु तत्त्वदृष्ट्येति भावः ।

ಪ್ರೌಢಬುದ್ಧಿಗಳಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಸಾಂಖ್ಯ, ಪಾಶುಪತ, ಶಾಕ್ತ, ಮಾಯಾವಾದ ಮುಂತಾದ ದುರ್ಮತಗಳ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ದೂಷಿಸಲು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರು.

भारतीकरजवल्गितवीणामाधुरीसहचरीं रसिकाग्र्यः ।
साहितीमधिजगाम स धाम्ना सा हि रञ्जयति लोकमशोकम्।।१०।।

भारतीति । रसिकाग्र्यः स रघुनाथार्यः । भारत्याः सरस्वत्याः करजैः नखरैः वल्गितायाः आस्फालितायाः वीणायाः माधुर्या मधुरिम्णा सहचरीं सदृशीमित्यर्थः । साहितीं साहित्यविद्याम् । धाम्ना स्वप्रभावेन अधिजगाम । न तु गुरुमुखेनेत्यर्थः । साहित्याभ्यासे हेतुमाह । **सा हीति** । हि यस्मात् कारणात् सा साहिती लोकं जनं अशोकं शोकरहितं यथा भवति तथा । रञ्जयति सन्तोषयति अतो अभ्यस्तवानित्यर्थः।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು, ಸರಸ್ವತಿಯು ತನ್ನ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ನುಡಿಸಿದ ವೀಣೆಯ ಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು ಹೋಲುವ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು, ಸ್ವಯಂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರು. ಏಕೆಂದರೆ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೇ ರಂಜಿಸಲು ಈ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ.

इत्थमेत्य स कलास्सकलास्ताश्चन्द्रमा इव बभूव च पूर्णः ।
हर्षमाणकविपण्डितसंघश्लाघनाब्धिपरिवृद्धिकरश्च ।।११।।

इत्थमिति । स रघुनाथार्यः इत्थं सकलाः कला विद्याः । अन्यत्र षोडशभागान् । एत्य लब्ध्वा चन्द्रमा इव पूर्णश्च बभूव । सः कलासम्बन्धेन चन्द्रस्य पूर्णत्ववत् सकलविद्यासम्बन्धेन पूर्णो निरतिशयोऽभूदिति भावः । हर्षमाणानां कविपण्डितसङ्घानां श्लाघना आत्मोत्कर्षकथनमेवाब्धिः तस्य परिवृद्धिकरश्च बभूव। पूर्णश्चन्द्रोऽब्धेः परिवृद्धिकरः। तद्वदयं बुधप्रशंसाम्बुधेः वृद्धिहेतुश्चाभूदिति भावः ।

ಈ ರೀತಿ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣರಾಗಿ, ಚಂದ್ರನಂತೆ, ಸಂತುಷ್ಟರಾದ ಪಂಡಿತರು, ಕವಿಗಳು, ಮುಂತಾದವರ ಸಂಘಗಳು ಮಾಡುವ ಶ್ಲಾಘನವೆಂಬ ಸಾಗರವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದರು.

तूर्णमेव पुरुषोत्तमवर्यः पूर्णविद्यमुपलभ्य तनूजम् ।
चीर्णपुण्यविभवं निजमेवोदीर्णमन्वयममंस्त जगत्याम् ।।१२।।

तूर्णमिति । पुरुषोत्तमवर्यः तूर्णमेव पूर्णविद्यं तनूजं पुत्रं उपलभ्य । चीर्णः आचरितः पुण्यानां विभवः उत्कर्षो यस्य तम् । निजं स्वीयमेव अन्वयं वंशं जगत्यां उदीर्णं उदारं सर्वोत्तमं अमंस्त मेने ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕಲಿತ ಮಗನನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಪುಣ್ಯವೈಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ತಮ್ಮ ಕುಲವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ತಿಳಿದರು.

विद्ययेव तनयं विनयाढ्यं कान्तयापि किल योजयितुं सः ।
कांक्षति स्म पुरुषोत्तमसूरिश्श्लाघनीयगुणया स्वगृहिण्या ।।१३।।

विद्येति । स पुरुषोत्तमसूरिः श्लाघनीयगुणया स्वस्य गृहिण्या भार्यया सत्याख्यया सह विनयाढ्यं तनयं विद्ययेव कान्तया स्त्रिया योजयितुं काङ्क्षति स्म । इयेष किल । विद्याध्ययनानन्तरं पुत्रस्य विवाहं कर्तुं ऐच्छदिति भावः ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಯೋಗ್ಯಗುಣವತಿಯಾದ ತಮ್ಮ ಮಡದಿ ಸತ್ಯಾದೇವಿಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ವಿನೀತನಾದ ತಮ್ಮ ಮಗನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆ- ಯಂತೆ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನೂ ಗ್ರಹಣಮಾಡಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮದುವೆ ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದರು.

आत्मजं पुरुषरत्नमुदारं काञ्चनप्रतिमया नववध्वा।
योजयन्स निजबन्धुजनेषु श्लाघिताममृगयत् किल कन्याम्।।१४।।

आत्मजमिति । स पुरुषोत्तमाचार्यः उदारं आत्मजं पुत्ररूपं पुरुषरत्नं काञ्चनस्य सुवर्णस्य प्रतिमया तुल्यया नववध्वा कन्यया योजयन् घटयन् घटयिष्यन् इत्यर्थः।निजबन्धुजनेषु श्लाघितां कन्यां अमृगयत् अविचारयत्। किलेति संभावनायाम् । मृग विचार इति चौरादिकः । वर्तमान सामीप्ये वर्तमानवद्वेति शतृप्रत्ययः । रत्नं काञ्चनसम्बन्धेनैव शोभत इति भावः ।

ಬಂಗಾರ ಮೈಬಣ್ಣದ ನವವಧೂವಿನೊಡನೆ ಪುರುಷರತ್ನನಾದ, ಮಗನಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯನ ವಿವಾಹಮಾಡಲು ತಮ್ಮ ಬಂಧುಜನರಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ- ಳಾದ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಹುಡಿಕಿದರು. ರತ್ನವು ಬಂಗಾರದೊಂದಿಗೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ.

आत्मजस्य सदृशीं बहुमान्यां रत्नमद्भुतमिवोद्यदवन्याम् ।
रूपशीलविभवेन स धन्यां निश्चिकाय निजबान्धवकन्याम्।।१५।।

आत्मजस्येति । स पुरुषोत्तमार्यः । अवन्यां भूमावुद्यत् उद्गतं रत्नमिव स्थितामित्यर्थः । रूपस्य सौन्दर्यस्य वृत्तस्य विभवेन प्रभावेन बहुमान्यां बहुमानार्हाम् । अत एव धन्यां निजबान्धवस्य रघुवर्याख्यस्य कन्यां पुत्रीं आत्मजस्य पुत्रस्य सदृशीं योग्यां विवाहार्हामित्यर्थः । निश्चिकाय निश्चितवान् ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತರತ್ನದಂತಿರುವ ರೂಪವತೀ ಸೌಂದರ್ಯವತೀ, ಶೀಲವತಿ, ಎಂದು ಮಾನ್ಯಳಾದ ಧನ್ಯಳಾದ ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳ (ರಘುವರ್ಯಾಚಾರ್ಯರ) ಮಗಳಾದ, ತಮ್ಮ ಮಗನಿಗೆ ಸದೃಶಳಾದ, ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಳಾದ, ಕನ್ನಿಕೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಮಗನೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹಮಾಡುವದಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು.

और्वगोत्रतिलको रघुवर्यस्स्वां सुतां गुणगणोज्वलभूषाम् ।
दित्सुरेव रघुनाथवरायामण्डयत् कुलमिव स्वमगारम् ।।१६।।

और्वेति । और्वगोत्रस्य तिलकः अलङ्कारः रघुवर्यः । गुणगणा एव उज्वला भूषाः भूषणानि यस्या सा तथोक्ता ताम् । स्वां सुताम् । रघुनाथरूपवराय । दित्सुः दातुमिच्छुरेव सन् स्वं कुलमिव स्वं अगारं अमण्डयत् अलङ्कृतवान् । मडि भूषायां इति चौरादिकात् हेतुमण्णिचि लङ् । गृहमिव कुलमप्यलङ्कृतवानिति भावः ।

ಔರ್ವಗೋತ್ರಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರದಂತಿರುವ ರಘುವರ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಸದ್ಗುಣಗಳೇ ಭೂಷಣವಾಗಿವುಳ್ಳ ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರಿಗೇ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿಯೇ ತಮ್ಮ ವಂಶದಂತೆ ಮನೆಯನ್ನೂ ಅಲಂಕರಿಸಿದರು.

चित्रदर्शितविचित्रितलेखा यत्र भित्तिषु बभुर्भवनानाम् ।
पाणिपीडनमहोत्सवलीलालोकनाय मिलिता इव लेखाः ।।१७।।

तद्गृहं चतुर्भिः वर्णयति । **चित्रेति** । यत्र यस्मिन् [1]नगरे भवनानां अन्तर्गृहाणां भित्तिषु कुड्येषु चित्रेषु आलेख्येषु दर्शिताः विचित्रिताः नानावर्णाः लेखाः लिखितसंस्थाविशेषाः । पाणिपीडनं विवाह एव महोत्सवः तस्य लीलानां विभ्रमाणां आलोकनाय मिलिताः सङ्गताः लेखाः देवा इव । "आदितेयादि विषदो लेखा अदितिनन्दना"इत्यमरः । बभुः रेजुः ।

१. गृहे इति भाति ।

ರಘುವರ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಮನೆಯ ಒಳಗಡೆ, ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದರು. ಆ ಚಿತ್ರಗಳು ವಿವಾಹ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದ ದೇವತೆಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು.

रत्नकाञ्चनमयीषु गृहाणां स्तम्भपङ्क्तिषु वधूप्रतिबिम्बाः ।
रेजिरे तदवलोकनलज्जालीनदेववनिता इव यस्मिन् ।।१८।।

रत्नेति । यस्मिन् रत्नकाञ्चनमयीषु गृहणां स्तम्भपङ्क्तिषु । वध्वाः प्रतिबिम्बाः । तस्याः वध्वाः अवलोकनेन या लज्जा तया लीनाः विलीनाः देववनिता इव रेजिरे ।

ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ರತ್ನದ ಕಂಬಗಳು ಬಂಗಾರದ ಕಂಬಗಳು ಇದ್ದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಧೂವಿನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳು ಮೂಡಿದ್ದವು. ಅವು ವಧೂವನ್ನು ನೋಡಿ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಕಣ್ಮರೆಯಾದ ದೇವವನಿತೆಯರಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು.

चित्रिताम्बरचयैरुपरिष्टात् दामभिर्मणिमयैश्च विचित्रैः ।
यत्र भासुरमदीपि वितानं व्योमरङ्गमिव देवविमानैः ।।१९।।

चित्रेति । यत्र चित्रितैः सञ्जातचित्रैः । "तदस्य सञ्जातं तारकादिभ्य इतजिति"(५.२.३५)इत च् । अम्बराणां वस्त्राणां चयैः। विचित्रैरद्भुतैः। मणिमयैः दामभिः मालाभिर्भासुरं उपरिष्टात् ऊर्ध्वदेशे वितानं उल्लोचः । "अस्त्री वितानमुल्लोच"इत्यमरः । देवविमानैः विवाहदर्शनागतदेवविमानैः इत्यर्थः । व्योमरङ्गमिवेत्युत्प्रेक्षा । अदीपि दीप्तं बभूव । दीपेः कर्तरि-लुङ् दीपजनेत्यादिना(३.१.६१)च्लेश्चिण् ।

ಆ ವಿವಾಹ ಮಂಟಪದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಅನೇಕವರ್ಣದ (ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು) ವಿತಾನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆ ವಿತಾನವು ಅನೇಕ ಮಣಿಗಳಿಂದ, ಹಾರಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ನೋಡುಗರಿಗೆ ಅದು ವಿವಾಹವನ್ನು ನೋಡಬಂದ ದೇವತೆಗಳ ವಿಮಾನಗಳಂತೆ ಉದ್ದೀಪ್ತವಾಗಿದ್ದಿತು.

यत्र भास्वदभितो बहुरम्भाविभ्रमैस्सुमनसाञ्च विलासैः ।
देवधाम विहसद्विबभासे मण्टपं रचितकौतुकवेदि ।।२०।।

यत्रेति । यत्र बह्वीनां रम्भाणां कदलीनां विभ्रमैः विलासैः अन्यत्र रम्भायाः अप्सरोविशेषस्य विभ्रमैः । सुमनसां पुष्पाणाम् । "स्त्रियः सुमनसः पुष्पमि"त्यमरः । अन्यत्र देवानाम् । "सुपर्वाणः

सुमनसः"इत्यमरः । विलासैश्च प्रकाशैश्च अभितो भास्वत् । अत एव देवधाम स्वर्गं विहसत् उपहसत् । तस्यैकरम्भात्वात् इति भावः । रचिता कौतुकस्य शोभनस्य वेदिर्यस्मिन् तत् । विबभासे विभासितमभूत् ।

ವಿವಾಹವೇದಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ ಮಂಟಪವು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಅಪಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಂಭೆ, ಸುಮನಸರು (ದೇವತೆಗಳು) ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಮಂಟಪವು ಅನೇಕ ರಂಭಾ(ಬಾಳೇ) ಗಿಡಗಳ ವಿಭ್ರಮ, ಮತ್ತು ಸುಮನಸಗಳ(ಹೂವುಗಳ) ಪ್ರಕಾಶಗಳಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಾ, ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಅಪಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಂಭಾ, ಹಾಗೂ ಸುಮನಸ್ ಪದಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ಇವೆ. ಕವಿಗಳು ಅದರ ಲಾಭ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

तत्र सद्मनि विवाहविधिज्ञान् विश्रुतान् क्षितिसुरान् सपुरंध्रीन् ।
भोजनैर्वसनकाञ्चनमुख्यैः प्रीणयन् स विबुधः प्रयतोऽभूत्।।२१।।

तत्रेति । स विबुधो रघुवर्यः । तत्र तादृग्गुणे सद्मनि गृहे विवाहविधिज्ञान् विश्रुतान् पुरन्ध्रीभिः कुटुम्बिनीभिः सहितान् क्षितिसुरान् ब्राह्मणान् वसनकाञ्चनमुख्यैः भोजनैः प्रीणयन् प्रयतो वरागमन प्रतीक्षानियतोऽभूदित्यर्थः

ರಘುವರ್ಯಾಚಾರ್ಯರು (ಕನ್ಯಾದಾತಾ) ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಾಹ–ವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ವಿಶ್ರುತರಾದ, ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯರಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಬಂಗಾರ, ವಸ್ತ್ರ, ಭೋಜನಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿ ವರನ ಆಗಮನವನ್ನು ಪ್ರತೀಕ್ಷಿಸಿದರು.

कालविभ्रमहतेषु तदानीं निस्पृहस्य विषयेषु सुतस्य ।
पाणिपीडनविधिं स कथञ्चित् स्वैश्चकार पुरुषोत्तमवर्यः ।।२२।।

कालेति । तदानीं तस्मिन् काले स्वबन्धुभिः सह पुरुषोत्तमवर्यः कालस्य विभ्रमेण विलासेन परिवर्तनेन वा हतेषु नश्वरेषु । विषयेषु स्रक्चन्दनवनितादिषु निःस्पृहस्य सुतस्य रघुनाथार्यस्य पाणिपीडनविधिं विवाहविधानं कथञ्चित् सान्त्वनेन निर्बन्धेन च चकार ।

ಆಗ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಕಾಲಗತಿಯಿಂದ ವಿನಾಶಹೊಂದುವ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ (ವನಿತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ವಿರಕ್ತರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸಾಂತ್ವನ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರು.

स्नातकव्रतमथ स्वनिकेते प्रागकारयत तेन सुतेन ।
भावितीर्थगमनस्य तदानीं प्रक्रमं विरचयन्निव विप्रः ।।२३।।

स्नातकेति । अथ विप्रः पुरुषोत्तमार्यः स्वस्य निकेते गृहे भाविनः भविष्यतः तीर्थगमनस्य तदानीं प्रक्रमं उपक्रमं विरचयन् इव तेन रघुनाथनाम्ना सुतेन स्नातकव्रतं प्राक् विवाहात् पूर्वं अकारयत कारितवान्।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ವಿವಾಹ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸ್ನಾತಕವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರು. ಅದು ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಮುಂದೆಹೋಗುವ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆ ಉಪಕ್ರಮದಂತೆ ಇತ್ತು.

ब्रह्मघोषसहितो रघुनाथः कन्यकोज्ज्वलमगारमगात् सः ।
भृङ्गशाव इव चारुतटाकं पद्मिनीविलसितं सनिनादः ।।२४।।

ब्रह्मेति । ब्रह्मघोषैः स्वस्तिवाचनरूपवेदघोषैः सहितः रघुनाथो वरः सनिनादः सझेङ्कारः भृङ्गशावः भ्रमरशिशुः पद्मिन्या कमलिन्या विलसितं चारुतटाकं सर इव कन्यकोज्ज्वलमगारं कन्यासम्बन्धिगृहं अगात् प्राप्तवान् ।

ಸ್ವಸ್ತಿವಾಚನರೂಪ ವೇದಘೋಷದಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ವರಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಝೇಂಕಾರಮಾಡುವ ಭ್ರಮರಶಿಶುವು ಕಮಲಗಳುಳ್ಳ ಸರೋವರವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗವಂತೆ ಕನ್ಯೆಯ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದರು.

तत्र भूषणविभूषणगात्रीं पुत्रिकां स रघुनाथवराय ।
प्रत्यपादयत पावकमिद्धं तर्पयंश्च हविषाऽज्यसमिद्भिः ।।२५।।

तत्रेति । तत्र सम्बन्धिगृहे स रघुवर्यः इद्धं दीप्तं पावकं हविषा आज्यसमिद्भिश्च तर्पयन् प्रीणयन् भूषणानां विभूषणानि गात्राणि अङ्गानि यस्याः तां पुत्रिकां रघुनाथनाम्ने वराय प्रत्यपादयत प्रतिपादितवान् ।

ರಘುವರ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಆಗ ದೀಪ್ತವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹವಿಸ್ಸು ತುಪ್ಪ ಸಮಿಧೆಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿ, ಆಭರಣಗಳಿಗೆ ಆಭರಣದಂತಿರವ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳ ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿದರು.

तामवाप्य स विरक्तिसपत्नीं भासुरामपि मुदं न जगाम ।
उज्ज्वलामुपरतेःप्रतिपक्षां प्राप्य राज्यपदवीमिव योगी ।।२६।।

सुमनसः"इत्यमरः । विलासैश्च प्रकाशैश्च अभितो भास्वत् । अत एव देवधाम स्वर्गं विहसत् उपहसत् । तस्यैकरम्भात्वात् इति भावः । रचिता कौतुकस्य शोभनस्य वेदिर्यस्मिन् तत् । विबभासे विभासितमभूत् ।

ವಿವಾಹವೇದಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆ ಮಂಟಪವು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಅಪಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಂಭೆ, ಸುಮನಸರು (ದೇವತೆಗಳು) ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಮಂಟಪವು ಅನೇಕ ರಂಭಾ(ಬಾಳೇ) ಗಿಡಗಳ ವಿಭ್ರಮ, ಮತ್ತು ಸುಮನಸಗಳ(ಹೂವುಗಳ) ಪ್ರಕಾಶಗಳಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಾ, ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಅಪಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಂಭಾ, ಹಾಗೂ ಸುಮನಸ್ ಪದಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳು ಇವೆ. ಕವಿಗಳು ಅದರ ಲಾಭ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

तत्र सद्मनि विवाहविधिज्ञान् विश्रुतान् क्षितिसुरान् सपुरंध्रीन् ।
भोजनैर्वसनकाञ्चनमुख्यैः प्रीणयन् स विबुधः प्रयतोऽभूत् ।।२१।।

तत्रेति । स विबुधो रघुवर्यः । तत्र तादृग्गुणे सद्मनि गृहे विवाहविधिज्ञान् विश्रुतान् पुरन्ध्रीभिः कुटुम्बिनीभिः सहितान् क्षितिसुरान् ब्राह्मणान् वसनकाञ्चनमुख्यैः भोजनैः प्रीणयन् प्रयतो वरागमन प्रतीक्षानियतोऽभूदित्यर्थः

ರಘುವರ್ಯಾಚಾರ್ಯರು (ಕನ್ಯಾದಾತಾ) ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಾಹ-ವಿಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ವಿಶ್ರುತರಾದ, ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯರಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಬಂಗಾರ, ವಸ್ತ್ರ, ಭೋಜನಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿ ವರನ ಆಗಮನವನ್ನು ಪ್ರತೀಕ್ಷಿಸಿದರು.

कालविभ्रमहतेषु तदानीं निस्पृहस्य विषयेषु सुतस्य ।
पाणिपीडनविधिं स कथञ्चित् स्वैश्चकार पुरुषोत्तमवर्यः ।।२२।।

कालेति । तदानीं तस्मिन् काले स्वबन्धुभिः सह पुरुषोत्तमवर्यः कालस्य विभ्रमेण विलासेन परिवर्तनेन वा हतेषु नश्वरेषु । विषयेषु स्रक्चन्दनवनितादिषु निःस्पृहस्य सुतस्य रघुनाथार्यस्य पाणिपीडनविधिं विवाहविधानं कथञ्चित् सान्त्वनेन निर्बन्धेन च चकार ।

ಆಗ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ಕಾಲಗತಿಯಿಂದ ವಿನಾಶಹೊಂದುವ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ (ವನಿತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ವಿರಕ್ತರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸಾಂತ್ವನ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರು.

स्नातकव्रतमथ स्वनिकेते प्रागकारयत तेन सुतेन ।
भावितीर्थगमनस्य तदानीं प्रक्रमं विरचयन्निव विप्रः ।।२३।।

स्नातकेति । अथ विप्रः पुरुषोत्तमार्यः स्वस्य निकेते गृहे भाविनः भविष्यतः तीर्थगमनस्य तदानीं प्रक्रमं उपक्रमं विरचयन् इव तेन रघुनाथनाम्ना सुतेन स्नातकव्रतं प्राक् विवाहात् पूर्वं अकारयत कारितवान्।

ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ವಿವಾಹ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಸ್ನಾತಕವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರು. ಅದು ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಮುಂದೆಹೋಗುವ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆ ಉಪಕ್ರಮದಂತೆ ಇತ್ತು.

ब्रह्मघोषसहितो रघुनाथः कन्यकोज्वलमगारमगात् सः ।
भृङ्गशाव इव चारुतटाकं पद्मिनीविलसितं सनिनादः ।।२४।।

ब्रह्मेति । ब्रह्मघोषैः स्वस्तिवाचनरूपवेदघोषैः सहितः रघुनाथो वरः सनिनादः सझेङ्कारः भृङ्गशावः भ्रमरशिशुः पद्मिन्या कमलिन्या विलसितं चारुतटाकं सर इव कन्यकोज्वलमगारं कन्यासम्बन्धिगृहं अगात् प्राप्तवान् ।

ಸ್ವಸ್ತಿವಾಚನರೂಪ ವೇದಘೋಷದಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ವರಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಝೇಂಕಾರಮಾಡುವ ಭ್ರಮರಶಿಶುವು ಕಮಲಗಳುಳ್ಳ ಸರೋವರವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗವಂತೆ ಕನ್ಯೆಯ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದರು.

तत्र भूषणविभूषणगात्रीं पुत्रिकां स रघुनाथवराय ।
प्रत्यपादयत पावकमिद्धं तर्पयंश्च हविषाऽज्यसमिद्भिः ।।२५।।

तत्रेति । तत्र सम्बन्धिगृहे स रघुवर्यः इद्धं दीप्तं पावकं हविषा आज्यसमिद्भिश्च तर्पयन् प्रीणयन् भूषणानां विभूषणानि गात्राणि अङ्गानि यस्याः तां पुत्रिकां रघुनाथनाम्ने वराय प्रत्यपादयत प्रतिपादितवान् ।

ರಘುವರ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಆಗ ದೀಪ್ತವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹವಿಸ್ಸು ತುಪ್ಪ ಸಮಿಧೆಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿ, ಆಭರಣಗಳಿಗೆ ಆಭರಣದಂತಿರವ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳ ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿದರು.

तामवाप्य स विरक्तिसपत्नीं भासुरामपि मुदं न जगाम ।
उज्वलामुपरतेःप्रतिपक्षां प्राप्य राज्यपदवीमिव योगी ।।२६।।

तामिति । रघुनाथार्यः भासुरामपि विरक्तेः सपत्नीं विरोधिनीं तां वधूं अवाप्य । उज्ज्वलामपि उपरतेः क्रियानिवृत्तेः प्रतिपक्षां विरोधिनीं राज्यपदवीं प्राप्य योगीव मुदं न जगाम ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಕಾಂತಿಯುಕ್ತಳಾದ ವಿರಕ್ತಿಯ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಆ ವಧುವನ್ನು (ಪತ್ನಿಯನ್ನು) ಹೊಂದಿ ಯೋಗಿಯು ತನ್ನ ಉಪರತಿ (ಕ್ರಿಯಾನಿವೃತ್ತಿ)ಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಪಡೆಯದಂತೆ. ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಲ್ಲ.

पञ्चषाणि दिवसानि समृद्धान् बन्धुभिः सह महाननुभूय ।
साग्निरेत्य भवनं सकलत्रो धर्ममेव गृहिणां स चचार ।।२७।।

पञ्चषाणीति । महान् स रघुनाथार्यः स्वजनैः सह । पञ्च षड्वा पञ्चषाणि । सङ्ख्यया व्ययासन्नेति (२.२.२५) बहुव्रीहिः । सङ्ख्यये समासान्तो डच् । कालाध्वनोरिति (२.३.५) द्वितीया । दिवसानि पञ्चषेषु दिवसेषु इत्यर्थः । समृद्धान् । महानित्यावृत्तिः । महान् उत्सवान् अनुभूय साग्निः सकलत्रः सन् भवनं स्वगृहमेत्य गृहिणां धर्ममेव चचार। न त्वर्थकामानिति भावः ।

ಈ ರೀತಿ ಐದಾರು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಆ ರಘುವರ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಮನೆ-ಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ವಿವಾಹಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಅಗ್ನಿ ಹಾಗೂ ಹೆಂಡತಿ-ಯಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು. ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಅರ್ಥ ಹಾಗೂ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

चूतनूतनदलग्रसनोद्यत्कोकिलस्वनविलासिनि काले ।
आदधे स रघुनाथविपश्चिद् याजकैरनुगतैः सहितोऽग्नीन् ।।२८।।

गृहस्थधर्माचरणमेवाह । **चूतेति** । स रघुनाथविपश्चित् । चूतनूतनदलानां पल्लवानां ग्रसनेन आस्वादनेन उद्यद्भिः कोकिलानां स्वनैः विलासिनि शोभमाने काले । वसन्त इत्यर्थः । "वसन्ते ब्राह्मणोऽग्निनादधीते"ति श्रुतेः । अनुगतैः स्वानुरूपैः । याजकैः ऋत्विग्भिः सहितः सन् । अग्निनादधे धृतवन् ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಧರ್ಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಾವಿನ ಚಿಗಿರು ತಿಂದು ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಅತಿಯಾಗಿ ಕೂಗುವ ವಸಂತಕಾಲ ಬರುತ್ತಿರಲು ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ತಮಗೆ ಅನುರೂಪರಾದ ಋತ್ವಿಜ-ರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ "ವಸಂತೇಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಅಗ್ನೀನಾದಧೀತ" ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡಿದರು.

पद्मिनीप्रणयिनि प्रतियाते शैलमस्तमुदयं च स नित्यम् ।
अग्निहोत्रमतनोत् पयसैव श्रौतकर्मनियतो यजमानः ।।२९।।

पद्मिनीति । श्रौतकर्मसु नियतः । स यजमानो रघुनाथार्यः । पद्मिनीप्रणयिनि सूर्ये । अस्तं चरमं शैलम् ।उदयं पूर्वं शैलं च प्रतियाते सति । सायं प्रातरित्यर्थः । "यदग्नये च प्रजापतये च सायं जुहोति । यत् सूर्याय प्रजापतये च प्रातरिति"श्रुतेः । नित्यमग्निहोत्रं न तु काम्यमित्यर्थः । पयसैव न तु यवाग्वादिना । अतनोत् कृतवान् । "पयसा जहोतीति"श्रुतेः ।

ಶ್ರೌತಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಸೂರ್ಯನ ಉದಯಾಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಾಗ್ನಿಹೋತ್ರನ್ನು (ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನಲ್ಲ) "ಪಯಸಾ ಜುಹೋತಿ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕ್ಷೀರದಿಂದಲೇ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. "ಯದಗ್ನಯೇ ಚ ಪ್ರಜಾಪತಯೇ ಚ ಸಾಯಂ ಜುಹೋತಿ, ಯತ್‌ಸೂ-ರ್ಯಾಯ ಪ್ರಜಾಪತಯೇ ಚ ಪ್ರಾತಃ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಾತಃ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ, ಹಾಗೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಸಾಯಂ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು.

रोहिणीपरिवृढे परिपूर्णे सङ्गते च नलिनीदयितेन ।
पूर्णमासमकरोदपि दर्शं याजकैः सह चतुर्भिरुदारः ।।३०।।

रोहिणीति । उदारः महान् रघुनाथाचार्यः । रोहिणीपरिवृढे चन्द्रे परिपूर्णे सति कमलदयितेन सूर्येण सङ्गते च सति । पौर्णमास्यामावास्ययोरित्यर्थः । "पौर्णमास्याम् । पौर्णमास्या । यजते" । अमावास्या अमावास्यां यजेतेति श्रुतेः । चतुर्भिः याजकैः सह पूर्णमासं तन्नामकयागम् । दर्शं तन्नामकयागमपि अकरोत् ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಮತ್ತು ಅಮಾವಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಜನ ಯಾಜಕರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ಪೂರ್ಣಮಾಸ್ಯ ಮತ್ತು ದರ್ಶವೆಂಬ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

नित्यमिष्टसमये स विशिष्टानिष्टबन्धुनिवहानुपहूय ।
मृष्टमन्नमपि चान्यदभीष्टं तुष्टिहेतुमपि वित्तमदत्त ।।३१।।

नित्यमिति । स रघुनाथार्यः इष्टसमये । विशिष्टान् । इष्टानां बन्धूनां निवहान् । नित्यं उपहूय तुष्टिहेतुं मृष्टं शुद्धं अन्नमपि चान्यदभीष्टं वित्तमपि तेभ्यः इति शेषः । अदत्त दत्तवान् ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಯಜ್ಞಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಇಷ್ಟರು ಹಾಗು ಬಂಧುಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ತೃಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಶುದ್ಧವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು, ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದವುಗಳನ್ನು ಹಣವನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು.

वार्षिकेण पशुनाऽयजतासौ हर्षयन् विबुधवर्गमनर्घः ।
पाटलप्रसवसौरभसम्पन्मेदुराखिलहरित्यथ काले ।।३२।।

वार्षिकेणेति । अथ विबुधानां देवानां विदुषां च वर्गं सङ्घं हर्षयन् अनर्घः अमूल्यः लोकोत्तरः इति यावत् । असौ रघुनाथार्यः पाटले देशे प्रसवानां सौरभस्य सम्पदा समृध्दमेदुराः सान्द्रीभूताः अखिलाः हरितः यस्मिन् तस्मिन् काले ग्रीष्म इत्यर्थः । वार्षिकेण प्रतिवर्षं कर्तुं सङ्कल्पितेन पशुना निरूढलक्षणपशुयागेन अयजत इष्टवान् ।

ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸಂತೋಷಬಡಿಸುವ ಲೋಕೋತ್ತರರಾದ ಶ್ರೀರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಪಾಟಲದ ಸೌರಭ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗುವ ಗ್ರೀಷ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪಶುಯಾಗ-ವನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

वैश्वदेवमुखपर्वचतुष्कं सप्ततन्तुमतनोत्समये सः ।
पूर्वतन्त्रसमुदीरितनानान्यायनिश्चयमतिर्यजमानः ।।३३।।

वैश्वदेवेति । पूर्वतन्त्रे कर्ममीमांसाशास्त्रे समुदीरितेषु सिद्धान्तितेषु नानान्यायेषु निश्चयरूपा मतिः यस्य सः । यजमानः रघुनाथार्यः । समये चतुर्मासात्मके काले । वैश्वदेवमेव मुखं आद्यं यस्य तत् । पर्वाणां चतुष्कं वैश्वदेववरुणप्रघाससाकमेधसुनासीरीयाख्यं यस्मिन् । सप्ततन्तुं यज्ञं चातुर्मास्यसंज्ञमित्यर्थः । "सप्ततन्तुर्मखः क्रतुरि"त्यमरः । अतनोत् चकार ।

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಚತುರ್ಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವದೇವ, ವರುಣಪ್ರಘಾಸ, ಸಾಕಮೇಧ, ಸುನಾಸೀರೀಯವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವಗಳುಳ್ಳ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

कल्पसूत्रपरिबृंहितमन्त्रब्राह्मणेषु स मुहुः परिचायी ।
शुद्धवृत्तिसमुपार्जितवित्तो ज्योतिषा प्रतिवसन्तमयष्ट ।।३४।।

कल्पेति । कल्पैः सूत्रैश्च बोधायनीयापस्तंबीयप्रभृतिभिः परिबृंहितेषु प्रयोगार्हतया प्रदर्शितेषु मन्त्रेषु द्रव्यदेवतास्मारकेषु ब्राह्मणेषु साङ्गकर्मविधायकेषु वाक्येषु च मुहुः परिचायी परिचयशीलः । शुद्धेन वृत्तेन चरित्रेण अयाचितादिरूपेणेति यावत् । समुपार्जितानि वित्तानि यज्ञार्थं द्रव्याणि यस्य सः । रघुनाथार्यः प्रतिवसन्तं वसन्ते वसन्ते वीप्सायां अव्ययीभावः । ज्योतिषा ज्योतिर्नामयागेन अयष्ट इष्टवान् । "वसन्ते वसन्ते ज्योतिषा यजेतेति" श्रुतेः।

ಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಆಶ್ವಲಾಯನ ಆಪಸ್ತಂಭ ಬೋಧಾಯನ ಇತ್ಯಾದಿಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಾರ್ಹವೆಂದು ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ (ದ್ರವ್ಯದೇವತಾಸ್ಮಾರಕ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೋವಿದರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಅಯಾಚಿತವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಧನದಿಂದ ವಸಂತಕಾಲ ಬರಲು "ವಸಂತೆ ವಸಂತೆ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಯಜೇತ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

आजहार किल सप्त स संस्था द्वादशाहमपि वैदिकवर्यः ।
कर्मतन्त्रपरिपूजितविष्णुप्रीतिरूपफलकामनयैव ।।३५।।

आजहरेति । वैदिकवर्यः स रघुनाथार्यः सप्त संस्था अग्निष्टोमात्यग्निष्टोमातिरात्रोक्थ्यषोडष्यप्तोर्यामवाजपेयाख्याः ज्योतिष्टोमप्रकृतिकाः । द्वादशाहं अहीनसत्रात्मकमपि । पूर्वोत्तरक्रतूनित्यर्थः । कर्मतन्त्रेण परिपूजितस्य विष्णोः प्रीतिरूपं यत् फलं तत्कामनया एव । न तु स्वर्गादिकामनयेत्यर्थः । आजहार प्रयुक्तवान् । किलेति प्रसिद्धिः ।

ವೈದಿಕಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು, ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಅತ್ಯಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಅತಿರಾತ್ರ ಮುಂತಾದ ಏಳು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮದ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಗಳನ್ನು, ದ್ವಾದಶಾಹ ಮುಂತಾದ ಉತ್ತರಯಾಗಗಳನ್ನು, ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿದರು.

शिष्टशिष्यततये रघुनाथाचार्यपण्डितवरेण विशङ्कम् ।
दीयमानमपि वैदिकविद्यावित्तमद्भुतमवर्धत भूयः ।।३६।।

शिष्टेति । रघुनाथाचार्यपण्डितवरेण शिष्टानां शिष्याणां ततये समूहाय । विशंकं निःशंकं आक्षेपरहितं सन्देहरहितं दीयमानमपि वैदिकविद्यारूपं वित्तं भूयोऽवर्धत । अद्भुतं आश्चर्यमित्यर्थः ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಸಂಪನ್ನವಾದ ಶಿಷ್ಯಸಮೂಹಕ್ಕೆ, ಆಕ್ಷೇಪಿಸದೆ ನಿಃಸಂಶಯವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಧನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೂ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ ಆ ವೈದಿಕವಿದ್ಯಾಧನ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು. ಇದು ಅದ್ಭುತ ಆಶ್ಚರ್ಯ.

मध्वशास्त्रजलराशिविहारी सत्पथेऽनवरतं विचरिष्णुः ।
वर्षति स्म रघुनाथपयोदो न्यायगर्भवचनामृतधाराः ।।३७।।

मध्वेति । मध्वशास्त्रमेव जलराशिः समुद्रः तस्मिन् विहारी । सत्पथे सन्मार्गे च आकाशे च अनवरतं विचरिष्णुः रघुनाथ एव पयोदो मेघः न्यायगर्भाणि वचनान्येवामृतधाराः ताः वर्षति स्म ।

ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವ ನಿರಂತರ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ರಘನಾಥಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಮೇಘವು ನ್ಯಾಯಗರ್ಭಿತವಾದ ವಚನಾಮೃತ ಧಾರೆಯನ್ನು ಸುರಿಸಿತು.

स्वान्तशक्तिषु सतां ध्रियमाणाः सन्ततं विबुधकण्ठविभूषाः ।
तन्मुखोद्गतवचोऽमृतधाराः व्यञ्जयन् विशदमौक्तिकभावम् ।।३८।।

तद्दृष्टेः प्रयोजनं दर्शयति । **स्वान्तेति** । सतां सज्जनानां स्वान्तानि हृदयान्येव शुक्तयः तासु ध्रियमाणाः अवतिष्ठमानाः सन्ततं विबुधानां विदुषां कण्ठस्य भूषाः । तस्य रघुनाथार्यस्य मुखोद्गतानि वचांस्येवामृतधाराः विशदमौक्तिकभावं शुभ्रमुक्ताफलत्वम्। मुक्तौ नियुक्ताः मौक्तिकाः। "तत्र नियुक्त" इति ठक् । मोक्षाधिकारिण इत्यर्थः । तेषां भावं शास्त्रार्थतात्पर्यं व्यञ्जयन् व्यक्तीचक्रुः ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ ಮುಖೋದ್ಗತವಾದ ವಚನಾಮೃತದ ಧಾರೆ-ಯನ್ನು ಸಜ್ಜನರು ತಮ್ಮ ಹೃದಯಶಿಂಪಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅದು ಮೌಕ್ತಿಕಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಂಜನಗೊಳಿಸಿತು. ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು

ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಕವಿಗಳು ಕೋವಿದರು ಕಂಠಭೂಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರು.

अच्युतस्थितिविराजितमूर्तिं वैनतेयमिव तं विनाताप्तम् ।
सर्पराजिरिव मायिविपश्चिन्मण्डली सदसि नोपससाद ।।३९।।

अच्युतेति । मायिविपश्चितां मण्डली समूहः सर्पराजिरिव अच्युता अनश्वरा स्थितिः मर्यादा तया विराजिता मूर्तिः यस्य तं तथोक्तम् । अन्यत्र अच्युतस्य विष्णोः स्थित्या अवस्थानेन विराजितमूर्तिं। विनतानां नम्राणां आप्तम् । अन्यत्र विनतया कद्रुभगिन्या आप्तम् पुत्रत्वेन लब्धं तं रघुनाथार्यं वैनतेयं गरुडमिव सदसि सभायां नोपससाद समीपं न प्राप ।

ಅಚ್ಯುತನನ್ನು ಹೊತ್ತು ವಿರಾಜಿಸುವ ವಿನತೆಯ ಮಗನಾದ ಗರುಡನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಸರ್ಪಸಮೂಹದಂತೆ ಸ್ಥಿರವಾದ ನಿಲುವುವುಳ್ಳ ವಿನೀತರಾದವರಿಗೆ ಆಪ್ತರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಮಾಯಾವಾದಿ ಪಂಡಿತ ಮಂಡಳಿಯು ಸುಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

मृष्टमिष्टरसमेदुरमन्नं प्राज्यभोज्यदधिशाकविभिन्नम् ।
सोऽनिशं तनुभृतामुपपन्नं प्रीतिपूर्वकमदादविपन्नम् ।।४०।।

मृष्टमिति । स रघुनाथार्यः मृष्टं शुद्धं इष्टै रसैः मेदुरं सान्द्रं प्राज्यैर्बहुभिः भोज्यैः भक्ष्यैः दधिशाकैश्च विभिन्नं युक्तम् । अत एव उपपन्नं अकुण्ठितमन्नमनिशं तनुभृतां प्राणिनां प्रीतिपूर्वकं अदात् दत्तवान् ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಶುದ್ಧವಾದ ಷಡ್ರಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನೇಕ ತರಹದ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳಿಂದ ಮೊಸರು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು.

इत्थमादृतगृहस्थचरित्रो रामचन्द्रपदभक्तिपवित्रः ।
तीर्थसेवनकृते धृतयात्रः सोऽभवत् विधुतगेहकलत्रः ।।४१।।

इत्थमिति । इत्थमादृतं गृहस्थचरित्रं येन स तथोक्तः । रामचन्द्रपदयोः भक्त्या पवित्रः पूतः । विधूतं त्यक्तं गेहं कलत्रं च येन सः तथोक्तः। स रघुनाथार्यः तीर्थसेवनकृते धृता यात्रा गमनं येन सः तथाभूतोऽभवत् ।

ಈ ರೀತಿ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪವಿತ್ರರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಮನೆಯನ್ನು ಮಡದಿಯನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಡಲು ಉದ್ಯುಕ್ತರಾದರು.

स्वं प्रयान्तमभिवीक्ष्य नितान्तं दुःखितं पितरमभ्यदधात्सः ।
अञ्जसैव भविता नरसिंहव्यासनाम सुतयोर्युगलं ते ।।४२।।

स्वं प्रयान्तमिति । स रघुनाथाचार्यः प्रयान्तं तीर्थाय व्रजन्तं स्वं आत्मानं अभिवीक्ष्य नितान्तं दुःखितं पितरं अभ्यदधात् । परिसान्त्वयते स्म चेति द्वयोरेकान्वयः । तत्राद्येऽभिधानप्रकारमाह । **अञ्जसेति** अञ्जसा शीघ्रमेव ते तव नरसिंहव्यासरूपे नामनी यस्य तत् । सुतयोः युगलं युग्मं भविता भविष्यतीत्यभ्यदधात् इति सम्बन्धः ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟ ತಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡು ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖಿಸುತ್ತಿರುವ ತಂದೆಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು. "ಪೂಜ್ಯರೇ! ತಮಗೆ ಬೇಗನೇ ನರಸಿಂಹ, ವೇದವ್ಯಾಸರೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ." ಎಂದು.

तेन विश्रुतगुणेन जगत्यां मादृशेन सुतयोर्युगलेन ।
वंशवृद्धिमुपयास्यसि तातेत्यादराच्च परिसान्त्वयते स्म ।।४३।।

सान्त्वनप्रकारमाह । **तेनेति** । हे तात ! जगत्यां विश्रुतगुणेन अत एव मादृशेन मत्सदृशेन सुतयोर्युगलेन वंशस्य वृद्धिमुपायास्यसीति आदरात् परिसान्त्वयते स्म चेत्यन्वयः ।

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನಂತೆ ವಿಶ್ರುತಗುಣರಾದ ಆ ಎರಡು ಮಕ್ಕಳಿಂದ ನಿಮ್ಮ ವಂಶದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವಿರೆಂದು ಗೌರವದಿಂದ ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಿದರು.

सोऽथ भूसुरवरैर्निजशिष्यैः विद्यया च विभवेन च पोष्यैः ।
सर्वदा परिचिताखिलभाष्यैः निर्ययौ सपदि सद्गुणभूष्यैः ।।४४।।

स इति । अथ पितृसान्त्वनानन्तरं स रघुनाथार्यः विद्यया च विभवेन द्रविणेन च सर्वदा पोष्यैः । परिचितानि अभ्यस्तानि अखिलानि भाष्याणि यैः तैः तथोक्तैः । सद्गुणैः भूष्यैः तेषां सद्गुणा एव भूषणानीति भावः । भूसुरवरैः ब्राह्मणश्रेष्ठैः निजशिष्यैः सह सपदि निर्ययौ निर्गतवान् ।

ತಂದೆಯನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಿದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ದ್ರವ್ಯದಿಂದಲೂ ಪೋಷಿಸಲು ಯೋಗ್ಯರಾದ ಸದಾ ಎಲ್ಲ ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ ಸದ್ಗುಣಗಳೇ ಭೂಷಣವಾಗಿವುಳ್ಳ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ಕೂಡಲೆ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟರು.

उत्सुकोऽध्वनि जगाम स नानादेश्यपान्थपरिषत्परिवीतः ।
विन्ध्यपादतटिनीतटराजत्सं निवेशविपणिस्पृहणीये ।।४५।।

उत्सुक इति । नानादेशे भवाः नानादेश्याः पान्थानां पथिकानाम् । परिषत् सङ्घः तया परिवीतः उपेतः स रघुनाथार्यः विन्ध्यस्य पादानां प्रत्यन्तपर्वतानां सम्बन्धनीनां तटिनीनां नदीनां तटेषु राजन्त्यः संनिवेशाः आश्रयाः विपणयः पण्यवीथिकाश्च ताभिः स्पृहणीये अध्वनि मार्गे उत्सुकः सन् जगाम ।

ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಿಂದ ಅನೇಕ ನದಿಗಳು ಹರಿದು ಬರುತ್ತವೆ. ಆ ನದಿಯ ದಂಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅಂಗಡಿಗಳು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅಂಥ ರಮಣೀಯ ದಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪಥಿಕರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಹೊರಟರು.

मेदनी दहति पांसुभिरङ्घ्रिं यावदुत्तपति मस्तकमर्कः ।
तावदेव गतिरस्य बभूव स्थानमप्यभवदाक्षणदान्तात् ।।४६।।

मेदिनीति । मेदिनी यावत् पांसुभिः अङ्घ्रिं दहति तापयति । अर्कः यावत् मस्तकं उत्तपति तावदेव मध्याह्नमित्यर्थः । अस्य रघुनाथार्यस्य गतिर्बभूव । स्थानमवस्थानमपि क्षणदायाः रात्रेः अन्तं अभिव्याप्य आक्षणदान्तात् । निशावसानपर्यन्तं इत्यर्थः । अभवत् । पञ्चम्यपाङ्प-रिभि(२.३.१०)रित्याङ्योगे पञ्चमी ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು, ಭೂಮಿಯು ಧೂಳಿನಿಂದ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಸುಡುವವರೆಗೆ, ಸೂರ್ಯನು ತಲೆಯನ್ನು ಸುಡುವ(ಮಧ್ಯಾಹ್ನ)ವರೆಗೆ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾತ್ರಿ ಕಳೆಯುವವರೆಗೆ ಒಂದೆಡೆ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

प्रौढशिष्यनिवहैर्विबुधार्यः सङ्गतः स पथिकैरनुवृत्तैः ।
मूर्तिमन्निखिलतीर्थविशेषैः धर्म एव तनुमानिति मेने ।।४७।।

प्रौढेति प्रौढानां शिष्याणां निवहैः समूहैः सङ्गतः विबुधार्यो

रघुनाथार्यः अनुवृत्तैः पथिकैः मूर्तिमद्भिः निखिलैः तीर्थविशेषैः सङ्गतः तनुमान् मूर्तिमान् धर्म एवेति मेने ज्ञातः । कर्मणि लिट् ।

ಪ್ರೌಢಶಿಷ್ಯರಿಂದಕೂಡಿ ಹೊರಟ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ನೋಡಿ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಪಥಿಕರು, ಎಲ್ಲಾ ತೀರ್ಥಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಧರ್ಮವೇ ದೇಹ ಧರಿಸಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದರು.

नर्मदां निजजनैः प्रतिपेदे धर्मदां तनुभृतां स्मरणेन ।
धूर्जरीकुचविघट्टनवल्गद्वीचिवाद्यनटदम्बुजिनीं सः ।।४८।।

नर्मदामिति । स रघुनाथार्यः । तनुभृतां प्राणिनाम् । स्मरणेन धर्मदां पुण्यदात्रीं । धूर्जरीणां क्रीडन्तीनां इत्यर्थः कुचैर्विघट्टनेन वल्गन्त्यः स्वनन्त्यो वीचय एव वाद्यं । तेन नटन्त्योऽम्बुजिन्यो कमलिन्यो यस्यां सा । तां नर्मदां । निजजनैः सह प्रतिपेदे गतवान् ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ನರ್ಮದೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದರು. ನರ್ಮದೆಯು ಸ್ಮರಣೆ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಧರ್ಮವನ್ನು (ಪುಣ್ಯವನ್ನು) ಕೊಡುವುದಾಗಿದೆ. ಆ ನರ್ಮದೆಯಲ್ಲಿ ಯುವತಿಯರು ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಕುಚಗಳ ಬಡೆತ ತಿಂದ ತರಂಗಗಳು ನಿನಾದಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಆ ಜಲತರಂಗವಾದ್ಯದಿಂದ ಕಮಲಗಳು ನಾಟ್ಯವಾಡುತ್ತಿವೆ. ಆ ನಾಟ್ಯವೇದಿಕೆಯಾಗಿದೆ ಈ ನರ್ಮದಾನದಿ.

तत्तटे न्यविशदद्रिगजालीगण्डकाषसुरभीकृतसाले ।
स्नानपानबिसभक्षणवासक्षालनोद्यतजनैः स निषेव्ये ।।४९।।

तत्तट इति । स रघुनाथार्यः । अद्रिगजानां पर्वतकुञ्जराणां आलिभिः पङ्क्तिभिः । गण्डकाषैः कपोलकषणैः सुरभीकृताः साला वृक्षविशेषाः यस्मिन् तस्मिन् । स्नानं च पानं च बिसानां मृणालानां भक्षणं च वाससां क्षालनं च तेषु उद्यतैर्जनैः निषेव्ये सेवनीये तस्याः नर्मदायास्तटे न्यविशत् निविष्टवान् । नेर्विश(१.३.१७)इत्यात्मनेपदम् ।

ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಲ್ಲಿಯ ಗಜಗಳ ಸಾಲುಗಳು ತಮ್ಮ ಗಂಡಸ್ಥಳವನ್ನು ನರ್ಮದಾನದಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಾಲವೃಕ್ಷಗಳಿಗೆ ತಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆಗ ಸುರಿದ ಮದರಸದಿಂದ ಆ ವೃಕ್ಷಗಳೆಲ್ಲ ಸುಗಂಧಿತವಾಗಿವೆ. (ಅವುಗಳ ಕಂಪು ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರಡಿದೆ) ಇಲ್ಲಿ ಜನರು ಸ್ನಾನ, ಪಾನ ಮಾಡಲು, ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಲು, ಕಮಲಗಳ ದೇಟನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಲು ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ನರ್ಮದೆಯ ದಡದಲ್ಲಿ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಉಪವಿಷ್ಟರಾದರು.

विन्ध्यभूधरमतीत्य पुलिन्दीकौतकानुगतलोचनराजिः ।
स प्रयागमगमन्निजदेहत्यागियोगिजनमुक्तिनिदानम् ।।५०।।

विन्ध्येति । पुलिन्दीनां पर्वतवासिजातिविशेषस्त्रीणां कौतुकेनानुगता लोचनानां राजिः पङ्क्तिः यस्य स । रघुनाथार्यः विन्ध्यभूधरमतीत्य । निजदेहत्यागिनो ये योगिजनाः तेषां मुक्तेर्निदानं आदिकारणं "निदानं त्वादिकारणमि"त्यमरः । प्रयागमगमत् । "ये वै तन्वा३ अं विसृजन्ति धीरास्ते जनासोऽमृतत्वं भजन्ते"इति श्रुतेः ।

ಪರ್ವತವಾಸಿ ಸ್ತ್ರೀಜನರಿಂದ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ನೋಡಲ್ಪಟ್ಟ, ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು, ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತವನ್ನು ದಾಟಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ದೇಹ ಬಿಡುವ ಯೋಗಿಗಳ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಯಾಗ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋದರು.

तत्र चाप्लवजुषां तनुभाजां सङ्गमे रविभगीरथपुत्र्योः ।
स्वर्गसाधन उवास चिरं स प्रेमबद्धपथिकैरनुरुद्धः ।।५१।।

तत्रेति । प्रेम्णा बद्धैरनुबद्धैः पथिकैः । अनुरुद्धो अनुवृत्तो स रघुनाथार्यः । आप्लवजुषां स्नानकृताम् । तनुभाजां स्वर्गसाधने रविभगीरथपुत्र्योः यमुनाभागीरथ्योः तत्र च सङ्गमे चिरमुवास । "सितासिते सरिते यत्र सङ्गते तत्राप्लुतासो दिवमुत्पतन्ति"इति श्रुतेः ।

ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ ಪಥಿಕರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು, ಸ್ನಾನಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಕೊಡುವ ಗಂಗಾಯಮುನಾ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದಿನ ವಾಸಿಸಿದರು. "ಸೀತಾಸಿತೇ ಸರಿತೇ ಯತ್ರ ಸಂಗತೇ ತತ್ರಾಪ್ಲುತಾಸೋ ದಿವಮುತ್ಪತಂತಿ"ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಯಾಗ ಸ್ನಾನದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

विन्ध्यरुद्धविनिवर्तितगङ्गारोधसा स रघुनाथबुधार्यः ।
आययौ हरशिरस्तुहिनांशुज्योत्स्नया धवलितामथ काशीम् ।।५२।।

विन्ध्येति । अथ स रघुनाथबुधार्यः विन्ध्येन रुद्धा विनिवर्तिता च या गङ्गा तस्या रोधसा तीरेण । तन्मार्गेण इत्यर्थः । हरशिरसि तुहिनांशोः चन्द्रस्य ज्योत्स्नया चन्द्रिकया । धवलितां धवलीकृताम् । काशीं आययौ ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತದಿಂದ ಹರಿದು ಬರುವ ನದಿಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ, ಶಿವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಚಂದ್ರನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಿಂದ ಬಿಳಿಯಾ-ಗಿದೆಯೋ ಎಂಬಂತಿರುವ ಕಾಶೀ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

बिन्दुमाधवमुमाधवमार्यो विश्वनाथमपि विष्णुपदीञ्च ।
संनिषेव्य समभावयतासौ भूरिभिर्निखिलवैष्णवसङ्घान् ।।५३।।

बिन्द्विति । आर्यो रघुनाथार्यः । बिन्दुमाधवं उमायाः पार्वत्याः धवं पतिं विश्वनाथं विष्णुपदीं गङ्गां च संनिषेव्य । निखिलवैष्णवसङ्घान् भूरिभिः स्वर्णैः । "स्वर्णेऽपि भूरि"इत्यमरः । समभावयत सम्भावितवान्।

ರಘುನಾಥಾರ್ಯರು ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಂದುಮಾಧವನನ್ನು, ಮತ್ತು ವಿಶ್ವನಾಥನನ್ನು, ಗಂಗೆಯನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಎಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ (ವೈಷ್ಣವರ) ಸಮೂಹವನ್ನು ಬಂಗಾರಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದರು.

मुक्तिमण्टपमुपेत्य स मायावादिपण्डितगणान् परिभूय ।
विष्णुरेव परमः सकलेभ्यो भिन्न इत्यपि च साधयते स्म ।।५४।।

मुक्तीति । स रघुनाथार्यः । मुक्तिमण्टपमुपेत्य मायावादिपण्डितगणान् परिभूय शास्त्रवादैः जित्वा । विष्णुरेव परमः उत्तमः सकलेभ्यो भिन्नोऽपि चेति साधयते स्म साधितवान् ।

ಮುಕ್ತಿಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವಾದಗ-ಳಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಸಕಲಜೀವಜಡರಿಂದ ಭಿನ್ನ ಎಂದು ಸಾಧಿಸಿದರು.

तत्र मध्वमतमाद्रियमाणाः शिष्यतामुपगताः विजितास्ते ।
तस्य कीर्तिकलमाङ्कुरराजिरैधयन् वचनवर्षविलासैः ।।५५।।

तत्रेति । तत्र काश्यां विजितास्ते मायावादिपण्डिताः मध्वमतमाद्रियमाणाः शिष्यतामुपगताः सन्तः तस्य रघुनाथार्यस्य कीर्तय एव कलमाङ्कुराणां राजयः ताः वचनान्येव वर्षाणि तेषां विलासैः । ऐधयन् वर्धयामासुः ।

ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಸೋತ ಮಾಯಾವಾದಿ ಪಂಡಿತರು ಮಧ್ವಮತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವರಾಗಿ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿ, ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ ಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಕಲಮಾಂಕುರ ಸಮೂಹವನ್ನು ತಮ್ಮ ವಚನ ವರ್ಷದಿಂದ ಬೆಳೆಸಿದರು.ತಮ್ಮ ಮಾತುಗಳಿಂದ

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾ ಎಲ್ಲಡೆ ಅವರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹರಡಿಸಿದರು.

सोऽथ गोकुलमुपेत्य सयूथः संस्मरन् चिरमुवास रमेशम् ।
गोपिकानयनवारिरुहोद्यद्वीक्षणप्रसवपूजितरूपम् ।।५६।।

स इति । अथ सयूथः सपरिवारः । स रघुनाथार्यः । गोकुलमुपेत्य। गोपिकानां नयनवारिरुहेभ्यः उद्यन्ति वीक्षणान्येव प्रसवाः पुष्पाणि तैः । पूजितं रूपं सौन्दर्यं यस्य तं रमेशं संस्मरन् उवास गोकुले इत्यर्थः ।

ಅನಂತರ ಶಿಷ್ಯರಿಂದ ಪರಿವೃತರಾಗಿ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಗೋಪಿಕೆ–ಯರ ವಿಕಸಿತನಯನಕಮಲಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ ಹೊಂದಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿದರು.

निर्जराधिपपुरप्रतिबद्धोत्सेधसौधमधुरां मथुरां सः ।
कंसकुंजरविभञ्जकलीलासिंहसंगतगुहां प्रतिपेदे ।।५७।।

निर्जरेति । स रघुनाथार्यः । निर्जराधिपस्य देवेन्द्रस्य पुरेण स्वर्गेण प्रतिबद्धः उत्सेधः औन्नत्यं येषां तैः सौधैः मधुरां मनोरमाम् । कंस एव कुञ्जरः तस्य विभञ्जकेन लीलासिंहेन श्रीकृष्णेन सङ्गतगुहां कृष्णाख्यसिं-हस्य गुहायमानामित्यर्थः । मथुरां प्रतिपेदे ।

ಅನಂತರ ಕಂಸನೆಂಬ ದಂತಸಲಗವನ್ನು ಭೇಧಿಸಿದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ಗುಹಾದಂತಿರುವ ಸ್ವರ್ಗದೆತ್ತರದ ಅಂತಃಪುರಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮಧುರಾಪುರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋದರು.

क्षेत्रमाप स कुरोरथ पुण्यं पञ्चभिर्विलसितं किल तीर्थैः ।
पूरितैर्भृगुवरेण्यकुठारछिन्नदुष्टनृपलोहितपूरैः ।।५८।।

क्षेत्रमिति । स रघानाथार्यः । भृगुवरेण्यस्य जामदग्न्यस्य कुठारेण छिन्नानां दुष्टनृपाणां लोहितपूरैः रक्तप्रवाहैः । पूरितैः पूर्णैः । पञ्चभिः तीर्थैः । विलसितं पुण्यं कुरोः क्षेत्रं स्यमन्तपञ्चकाख्यम् । किलेति प्रसिद्धिः । आप प्राप्तवान् ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಅನಂತರ ಭಾರ್ಗವರಾಮನ ಕುಠಾರದಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದುಷ್ಟರಾಜರ ರಕ್ತಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಐದು ತೀರ್ಥಗ–ಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ, ಪುಣ್ಯಕರವಾದ, ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು (ಸ್ಯಮಂತ ಪಂಚಕ–ವನ್ನು) ಹೊಂದಿದರು.

द्वारकामथ जगाम स मुक्तेर्द्वारमध्युदधिमध्यमुदारः ।
इन्दिरारमणमन्दिरवृन्दैः भर्मरत्नचयनिर्मितहर्म्यैः ।।५९।।

द्वारकामिति । अथोदारो रघुनाथार्यः । उदधेः समुद्रस्य मध्ये अध्युदधिमध्यम् । विभक्त्यर्थे अव्ययीभावः । भर्मणां सुवर्णानां रत्नानां चयैः निर्मिता हर्म्याः येषां तैः । "तपनीयं शातकुम्भं गाङ्गेयं भर्म कर्बुरमि"त्यमरः । इन्दिरारमणस्य मन्दिराणां वृन्दैः उपलक्षितं मुक्तेर्द्वारं द्वारकां जगाम ।

ಅನಂತರ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬಂಗಾರ ರತ್ನಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಂದಿರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಕ್ತಿಯ ದ್ವಾರದಂತಿರುವ ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟರು.

शिष्यसार्थसहितः प्रतिपेदे स प्रभासमथ विप्रवरेण्यः ।
स्वप्रभासमगमत्तुहिनांशुर्यत्र दक्षकृतयक्ष्मगृहीतः ।।६०।।

शिष्येति । अथ शिष्याणां सार्थेन सङ्घेन सहितः "सङ्घसार्थौ तु जन्तुभिरि"त्यमरः । विप्रवरेण्यः स रघुनाथार्यः । यत्र क्षेत्रे । दक्षकृतेन यक्ष्मणा क्षयव्याधिना गृहीतः तुहिनांशुश्चन्द्रः । स्वस्य प्रकृष्टां भासं प्रभासं अगमत् । तत् प्रभासनाम क्षेत्रं प्रतिपेदे ।

ಶಿಷ್ಯಸಮೂಹ ಸಹಿತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಯಾವ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಶಾಪದಿಂದ ಕ್ಷಯರೋಗಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ ಚಂದ್ರನು ಪುನಃ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದನೋ ಅಂತಹ ಪ್ರಭಾಸಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

आससाद तुहिनाचलसानुस्थास्नुभिर्मुनिकुलैरुपसेव्यम् ।
श्रीशपालितभुवं हिमरूपग्रावदुर्गमपथां बदरीं सः ।।६१।।

आससादेति । स रघुनाथार्यः । तुहिनाचलस्य हिमवत्पर्वतस्य सानुषु स्थास्नुभिः तिष्ठद्भिः । मुनिकुलैः उपसेव्यम् । श्रीशेन नारायणेन पालिता भूः यस्यास्ताम् । हिमरूपैर्ग्रावभिः पाषाणैः दुर्गमः पन्थाः यस्याः तां बदरीं आससाद ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿರುವ ಮುನಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾದ, ನಾರಾಯಣನಿಂದ ಪಾಲಿತವಾದ, ಹಿಮಪಾತಗಳಿಂದ ಹೋಗಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಬದರೀಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋದರು.

**रामपादकमलार्पणपूतां हर्षयन् स्वजनयूथमयोध्याम् ।
अव्रजत् स सरयूजलवीचिलोलमारुतनिवारिततापम् ।।६२।।**

रामेति । स्वजनयूथं हर्षयन् स रघुनाथार्यः । रामपादकमलस्य अर्पणेन विक्षेपणेन पूताम् । सरव्याः नद्याः जलानां वीचिषु लोलेन मारुतेन निवारितः तापो यस्या तां अयोध्यां अव्रजत् ।

ಸ್ವಜನರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವ ಶ್ರೀರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ರಾಮ-ಚಂದ್ರನ ಪಾದಕಮಲದಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾದ, ಸರಯೂನದಿಯ ತರಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯಿಂದ ತಾಪವಿಲ್ಲದ ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟರು.

**आससाद स गयामथ विष्णोः पादपूतभुवमुद्गतहर्षः ।
आत्मनीनजनकल्पितपिण्डग्राहलोलपितृवर्गसमग्राम् ।।६३।।**

आससादेति । अथ रघुनाथाचार्यः उद्गतहर्षः सन् विष्णोः पदेन पूता भूः यस्याः तथोक्ताम् । आत्मनीनैः आत्महितैः जनैः कल्पितानां पिण्डानाम् ग्राहे ग्रहणे लोलैः पितृणां वर्गैः समग्रां पूर्णां गयां आससाद।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ವಿಷ್ಣುಪದದಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾದ, ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು, ಆಪ್ತರು ಕೊಡುವ ಪಿಂಡಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಉತ್ಸುಕರಾದ ಪಿತೃಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಯಾಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದರು.

**प्राप सोऽथ पुरुषोत्तमनामक्षेत्रमादृतमना हरिधाम ।
यत्किलान्तरितहेमविमानं नूतनाकलितधामवितानम् ।।६४।।**

प्रापेति । आदृतमनाः स रघुनाथार्यः । यत्क्षेत्रं अन्तरिताः हेमविमानाः यस्य तत् । नूतनाकलितं धाम्नां आलयानां वितानं विस्तारो यस्य तत् तथाभूतमभवत् इत्यर्थः । किलेत्यैतिह्ये । हरेर्धाम पुरुषोत्तमनाम तत्क्षेत्रं प्राप ।

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಬಂಗಾರವಿಮಾನಗಳಂತಿರುವ ವಿತಾನಗಳುಳ್ಳ ನೂತನವಾದ ಮನೆಗಳು ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಪುರುಷೋತ್ತಮಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋದರು.

**सोऽधुना निकटदेशमुपेतश्श्वो भवच्चरणदर्शनलिप्सुः ।
आगमिष्यति जनैरिति विप्रः सोऽभिधाय यतिनं प्रजगाम।।६५।।**

स अच्युताख्यो ब्राह्मणः कथामुपसंहरन्नाह । **स इति** । अधुना निकटदेशमुपेतः स रघुनाथार्यः । श्वो भाविदिने । भवच्चरणदर्शनं लब्धुमिच्छुः सन् जनैः शिष्यैः सह आगमिष्यति इति स विप्रः अच्युताख्यः। यतिनं सत्यव्रततीर्थं अभिधाय प्रजगाम स्वदेशं प्रगतः ।

ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುತ್ತಾ ಅಚ್ಯುತಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತ–ತೀರ್ಥರನ್ನು ಕುರಿತು "ಸ್ವಾಮಿನ್ ! ನಾಳೆ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಪಾದದರ್ಶನಕ್ಕೆಂದು ಶಿಷ್ಯಸಹಿತರಾಗಿ ಬರುವವರಿದ್ದಾ"ರೆಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿ ತಮ್ಮ ಊರಿಗೆ ಹೊರಟರು.

इत्थं स्वकीयगुणवर्णनहर्षमाणं
सत्यव्रतं यतिवरं स पुरेद्युरार्यः ।
सीताभिरामरघुनामपदाब्जसेवा-
सिद्धो मनोरथ इवेक्षितुमाविरासीत्।।६६।।

इत्थमिति । आर्यः स रघुनाथार्यः । इत्थं ब्राह्मणोक्तप्रकारेण स्वकीयगुणानां वर्णनेन हर्षमाणं सत्यव्रतं यतिवरं ईक्षितुं परेद्युः परस्मिन् दिने। सीताया अभिरामस्य रघुनाम्नः दाशरथेः पदाब्जसेवासिद्धः फलितः सत्यव्रतमनोरथ इव आविरासीत् ।

ಈ ರೀತಿ ತಮ್ಮ ಗುಣಗಳಿಂದ ಹರ್ಷಿತರಾದ ಯತಿವರೇಣ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರನ್ನು ಮರುದಿನ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ–ದರು. ಆಗ ಸೀತಾರಾಮರ ಸೇವಾದಿಂದ ಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರ ಮನೋರಥವು ಫಲಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

प्रणतममुमुदीक्ष्य संयमींद्रो विदितगुणं रघुनाथपण्डितार्यम् ।
निजपदपरिपालनेऽभ्यषिञ्चत् विहितचतुर्थमहाश्रमं तदैव ।।६७।।

प्रणतमिति । संयमीन्द्रः सत्यव्रतः । विदितगुणं प्रणतममुं रघुनाथपण्डितार्यम् । उदीक्ष्य, तदैव विहितश्चतुर्थः महानाश्रमो यस्य तं निजपदस्य परिपालने परिपालननिमित्तमित्यर्थः । निमित्तात् कर्मसंयोगेऽपीति सप्तमी । अभ्यषिञ्चत् अभिषिक्तवान् ।

ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರು ಗುಣಿಗಳಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯ–ರನ್ನು ಕಂಡು, ಕೂಡಲೇ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವೇದಾಂತಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

स सत्यनिधिमाख्यया यतिवरं वितन्वन् मुदं
श्रियं च महतीं नयन् पुरवरे च भागाभिधे ।
विसृज्य सकलं महान् सपदि हन्त सत्यव्रतः
स्वयं तपसि निष्ठितो व्यधित धर्मपुर्यां स्थितिम् ।।६८।।

स इति । किञ्च भागाभिधे पुरे भागानगर इत्यर्थः । अमुं यतिवरं आख्यया नाम्ना सत्यनिधिं वितन्वन् । महतीं श्रियं च नयन् । महान् सत्यव्रतः सपदि तत्क्षणे सकलं विसृज्य । स्वयं तपसि निष्ठितः सन् धर्मपुर्यां स्थितिं व्यधित विहितवान् । हन्तेति हर्षे ।

ಈ ರೀತಿ ಭಾಗಾನಗರದಲ್ಲಿ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಆಶ್ರಮ ಕೊಟ್ಟು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು, ಸಕಲಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತಾವು ಎಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಧರ್ಮ ಪುರಿಯಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ರತರಾದರು.

सद्विद्यागुरुसत्यनाथयतिराट्श्रीपादसंसेवनप्रोद्यत्
पण्डितराजशब्दबिरुदो यः श्रीनिवासः कविः ।
तस्य श्रीरघुनाथकीर्तनसुधास्वादैकवृत्तेः कृतौ
काव्ये सत्यनिधीयचारुचरिते सर्गोऽभवत् पञ्चमः ।।६९।।

इति सत्यनिधिविलासे पञ्चमः सर्गः संपूर्णः ।

सद्विद्येति । व्याख्यातम् ।

श्री सत्यनाथतीर्थश्रीचरणचरणाराधक-
लक्ष्मीश्वरनरसिंहकृतायां सत्यनिधिविलासाटीकायां
सर्वतोविसाख्यायां पञ्चमः सर्गः ।।५।।

ಐದನೇ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

-: षष्ठः सर्गः :-

अधिष्ठिते पूर्वतरैर्यतीश्वरैः पदे बभौ सत्यनिधिक्षमीश्वरः ।
महाधनै रत्नचयैर्विराजिते निधाविवापामुदितः सुधाकरः ।।१।।

अधिष्ठित इति । पूर्वतरैः अतिपुरातनैः यतीश्वरैः पद्मनाभप्रभृतिभिः अधिष्ठिते अध्यासिते पदे स्थाने, उदितः सत्यनिधिक्षमीश्वरः, महाधनैः बहुमूल्यैः "बहुमूल्यं महाधनमि" त्यमरः, रत्नचयैः विराजिते अपां निधौ समुद्रे उदितः सुधाकर इव बभौ । अस्मिन् सर्गे वंशस्थं वृत्तम्। जतौ तु वंशस्थमुदीरितं जराविति लक्षणात् ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು, ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಿತವಾದ ಶ್ರೀಉತ್ತರಾದಿಮಠದ ಪೀಠದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೇಷ್ಠರತ್ನಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಉದಯಿಸಿದರು.

गुणाद्भुतं तं यतिवंशशेखरं
प्रपद्य शिष्याः परिपूर्णसिद्धयः ।
न पूर्वजान् संयिमिनोऽभ्यलाषिषुः
समेत्य वर्षं कृषका इवाम्बुदान् ।।२।।

गुणेति । गुणाद्भुतं यतिवंशशेखरं तं सत्यनिधिं प्रतिपद्य, परिपूर्णाः सिद्धयो येषां ते, शिष्याः । वर्षं वृष्टिं समेत्य, परिपूर्णसिद्धयः कृषकाः कृषीवलाः अम्बुदानिव पूर्वजान् संयमिनो यतीन्द्रान् नाभ्यलाषिषुः नापेक्षितवन्तः अभिपूर्वाल्लषेर्लुङ् ।

ಗುಣಗಳಿಂದ ಅದ್ಭುತರಾದ, ಯತೀಂದ್ರರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಮಳೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡ ಕೃಷಿಕರು ಮೇಘಗಳನ್ನು ಬಯಸದಂತೆ ಪೂರ್ವಯತಿಗಳನ್ನು ಬಯಸಲಿಲ್ಲ. ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪೂರ್ವಿಕರನ್ನು ಬಯಸಲಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಭಾವ.

विपक्षविद्वन्निवहाः विलिल्यिरे प्रवाचि तस्मिन्नहितापकारिणि ।
उदारकेकानिनदोपशोभिते शिखावले जाग्रति पन्नगा इव ।।३।।

विपक्षेति । अहितानां प्रत्यर्थिपण्डितानां अपकारिणि भङ्गकारिणि

प्रकृष्टाः वाचो यस्य तस्मिन्, सत्यनिधौ जाग्रति सति, अहीनां सर्पाणाम् तापकारिणि उदारैः केकानिनदैः उपशोभिते । "केका वाणी मयूरस्ये" त्यमरः । शिखावले मयूरे । "शिखावलः शिखी केकी"इत्यमरः । पन्नगा सर्पा इव विपक्षविद्वन्निवहा विलिल्यिरे विलीनाः बभूवुः ।

ಮಾಯಾವಾದಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಪಕ್ಷವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ಸೋಲಿಸುವಂಥ ಉತ್ತಮ ವಾಗ್ಮಿಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಜಾಗೃತರಾಗಿರಲು, ಮಯೂರದ ನಿನಾದವಿರುವಲ್ಲಿ ಸರ್ಪಗಳು ವಿಲೀನವಾಗುವಂತೆ ವಿಪಕ್ಷವಿದ್ವಾಂಸರು ವಿಲೀನರಾದರು.

सनीति राष्ट्रं समभूत् महीक्षितां
प्रशासके सत्यनिधौ जगद्गुरौ ।
अनीति चासीत् अभितः तपोज्वलन्-
निजप्रभावास्तजनार्तिकारणे ।।४।।

सनीतीति । जगद्गुरौ तपोभिः ज्वलता निजप्रभावेण अस्तं निरस्तं जनानामार्तिकारणं दुरदृष्टं येन तस्मिन् सत्यनिधौ अभितः प्रशासके सति महीक्षितां राज्ञां राष्ट्रं नीत्या सहितं सनीति आसीत् । अनीति च ईतिभिः विप्लवैः रहितमनीति च "अतिवृष्टिरनावृष्टिः शलभाश्शुकमूषिकाः अत्यासंन्नाश्च राजानः षडैता ईतयः स्मृताः" इति वचनात् आसीत् । एतदादि चतुश्लोक्यां विरोधाभासो द्रष्टव्यः ।

ಶ್ರೀಗಳ ತಪಃಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಜನರ ದುರದೃಷ್ಟಗಳೆಲ್ಲ ನಶಿಸಿದವು. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ವೇದಾಂತಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವಾಗ ಎಲ್ಲ ರಾಜರು ನೀತಿಯಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಎಲ್ಲಾ ರಾಜ್ಯಗಳು ಸನೀತಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡವು ಮತ್ತು ಆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಈತಿಬಾಧೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸನೀತಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಆ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನೆ ಅನೀತಿ ಎಂದೂ ಕರೆದರು. ಈತಿ ಎಂದರೆ ಅತಿವೃಷ್ಟಿ, ಅನಾವೃಷ್ಟಿ, ಮೂಷಿಕ, ಶಲಭ, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಅತ್ಯಾಸನ್ನ-ರಾದ ರಾಜರು, ಇವರ ಉಪದ್ರವವಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಾ-ಭಾಸಾಲಂಕಾರವಿದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ಸನೀತಿಯು ಆಗಿತ್ತು ಅನೀತಿಯು ಆಗಿತ್ತು ಎಂದು ವಿರೋಧ. ನೀತಿವಂತ ರಾಜನನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರಿಂದ ಸನೀತಿ. ಈತಿ ಬಾಧವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅನೀತಿ ಎಂದು ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ.

यदेव वित्तं विविधं स मस्करी द्विजातिसङ्घाय ददौ मुदान्वितः ।
अशेषमेतद्बुधवर्यसत्कृतं भृशं जगद्वित्तमभून्मुहुर्मुहुः ।।५।।

यदीति । स मस्करी सत्यनिधीश्वरः, विविधं धनकनकविद्यारूपं यदेव वित्तं द्विजातिसङ्घाय मुदान्वितः सन् ददौ । भृशं बुधवर्यसत्कृतं विद्वज्जनाधीनीकृतं अशेषमेतद्वित्तं मुहुः मुहुः जगद्वित्तं अभूत् । "[१]नुदविदोंदत्राघ्राह्रीभ्योऽन्यतरस्यां" (८.२.५६)इति दकारस्य न नत्वम्।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ವಿದ್ಯಾಧನ ಮತ್ತು ಧನಕನಕಾದಿಗಳನ್ನು ವಿದ್ವಜ್ಜ-ನರಿಗೆ ನಿಃಶೇಷವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಅದು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ವಿದ್ಯಾ ಧನಕನಕಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಪಂಡಿತರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಶ್ರೀಸತ್ಯ-ನಿಧಿತೀರ್ಥರನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಭಾವ.

भजन्नपि श्रीशमपारसम्पदां निदानभूतांघ्रिसरोरुहद्वयम् ।
असारसंसारनिवर्तिताशयो न चेतसा श्रीशमपेक्षते स्म सः ।।६।।

भजन्निति । असारात् संसारात् निवर्तितः आशयो अभिप्रायः यस्य सः । "अभिप्रायश्छन्द आशय"इत्यमरः । स सत्यनिधीन्द्रः अपारसम्पदां निदानभूतं अङ्घ्रिसरोरुहयोः द्वयं यस्य तं श्रीशं लक्ष्मीपतिं भजन्नपि श्रिया संपदा शं सुखं श्रीशं चेतसा न अपेक्षते स्म ।

ಅಸಾರಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಸಕಲಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಶ್ರೀಶನ(ವ)ನ್ನು ಬಯಸಲಿಲ್ಲ. (ಶ್ರೀಶ = ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಾಗುವ ಸುಖ.)

अपाशमेनं विषयेष्वकोविदां भ्रमातिरेकप्रभवेषु सर्वदा ।
दृढाः न पाशाः निजबान्धवावलीसमुद्गतस्नेहमयाः प्रपेदिरे ।।७।।

अपाशमिति । दृढाः निजबान्धवावलीषु स्वकीयबन्धुवर्गेषु समुद्गताः स्नेहमयाः पाशाः, अकोविदां अज्ञानां भ्रमातिरेकस्य भ्रान्त्याधिक्यस्य प्रभवेषु उत्पत्तिस्थानेषु विषयेषु शब्दादिषु सर्वदा, अपगता आशा यस्य तं अपाशं सत्यनिधीन्द्रं न प्रपेदिरे ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು, ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಭ್ರಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ರಕ್ಚಂದನವನಿತಾದಿವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸೆ ಇಲ್ಲದವರು. ಹೀಗಾಗಿ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಸ್ನೇಹಪಾಶವೂ ಇವರಿಗೆ ಬಂಧಕವಾಗಲಿಲ್ಲ.

१. वित्तं - ज्ञातं विदज्ञान ।

न जानुदघ्नानि जलानि योषितः
स्वयं तरन्तीति जगत्सु विश्रुतम् ।
कथं पुनः सत्यनिधेः तपस्विनः
ततार कीर्तिः बत सप्त सागरान् ।।८।।

नेति । योषितः जानुदघ्नानि जानुप्रमाणानि । प्रमाणे "द्वयसज्दघ्नञ् मात्रचः" । जलानि स्वयं न तरन्तीति जगत्सु विश्रुतम् । तपस्विनः सत्यनिधेः कीर्तिः कीर्तिरूपा स्त्री पुनः सप्तसागरान् कथं ततार । बताश्चर्ये । कीर्तिशब्दस्य स्त्रीलिङ्गत्वात् कीर्तेः स्त्रीत्वमिति भावः ।

ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮೊಣಕಾಲುಪ್ರಮಾಣದ ಜಲವನ್ನು ಸ್ವಯಂ ದಾಟಲಾರರು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಕೀರ್ತಿನಾರಿಯು ಪುನಃ ಪುನಃ ಸಪ್ತ ಸಾಗರಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ದಾಟಿದಳೋ ಆಶ್ಚರ್ಯ. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಕೀರ್ತಿಯು ಸಪ್ತಸಾಗರ ದಾಟಿತ್ತು ಎಂದು ಭಾವ.

तदीयदातृत्वमुखैर्गुणैरभूत्
जनो विपश्चित् श्रियमाप्य रञ्जितः ।
नितान्तपाण्डित्यविभावनाक्रमैः
विपक्षविद्वन्निवहोऽप्यरञ्जितः ।।९।।

तदीयेति । विपश्चित् जनः, तदीयैः सत्यनिधिसंबन्धिभिः दातृत्वमुखैर्गुणैः श्रियं सम्पदमाप्य रञ्जितः तोषितोऽभूत् । विपक्षविद्वन्निवहो नितान्तं पाण्डित्यस्य विभावनायाः उद्भावनायाः क्रमैः अरं द्रुतम् । "लघु क्षिप्रमरं द्रुतं"इत्यमरः । जितः पराजितोऽपि अभूत् ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ದಾತೃತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪಂಡಿತ ಮಂಡಳಿಯು ಬಹಳ ರಂಜಿತವಾಯಿತು. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಅತಿಯಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವ ಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಪರವಾದಿ ಪಂಡಿತರು ಬೇಗನೆ ಪರಾಜಿತರಾದರು.

तदीयकीर्तिर्नियता सती जगज्-
जनाय विश्वासमिवोदपादयत् ।
अहीश्वरस्य स्पृशती शिरस्पदं
स्पृशन्त्यधो विष्णुपदं च निश्चला ।। १०।।

तदीयेति । नियता अनन्यगामिनी अत एव सती साध्वी तदीया सत्यनिधीया कीर्तिः, अहीश्वरस्य शेषस्य शिरस्पदं शिरःस्थानं । "अधः शिरसी पद"इति सत्त्वम् । स्पृशती पातालव्यापिनीत्यर्थः । अधो निश्चला विष्णुपदं च स्पृशंती । "आच्छीर्नद्योर्नुमिति" वैकल्पिको नुम्। आकाशव्यपिनी सतीत्यर्थः । जगज्जनाय विश्वासमुदपादयत् उत्पादयामासेव । लोके साध्वी जनानां स्वपातिव्रत्यप्रकटनार्थं सर्पशिरो विष्णुपदं च स्पृशति तद्वदित्युत्प्रेक्षा ।

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪತಿವ್ರತೆಯರು ತಮ್ಮ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದ ಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಸರ್ಪದ ಹೆಡೆಯನ್ನು, ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪದವನ್ನು, ಮುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಕೀರ್ತಿನಾರಿಯು,"ನಾನು ಇವರಿಗೆ ನಿಯತಳಾದವಳು" ಎಂದು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಪಾತಾಳದ ಶೇಷನ ಹೆಡೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಪದವನ್ನು (ಆಕಾಶವನ್ನು) ಮುಟ್ಟಿದಳು.

स इत्थमत्यद्भुतकीर्तिसंपदा
दिशो विजेतुं धवलाः स संयमी ।
समुत्सुकः प्रास्थित पूर्वदक्षिणां
दिशं स्वयूथैः विबुधैस्तरंगितः ।।११।।

स इत्थमिति । इत्थं अनेन प्रकारेण, अद्भुतया कीर्तिसंपदा धवलाः दिशो विजेतुं समुत्सुकः स संयमी सत्यनिधीन्द्रः, स्वयूथैर्विबुधैस्तरंगितः परिवर्धितः सन्, पूर्वस्याः, दक्षिणस्याः दिशः अंतरालं दिक्। पूर्वदक्षिणा तां "दिङ्नामान्यन्तराले" (२.२.२६)इति बहुव्रीहिः । सर्वनाम्नो वृत्तिमात्रे पूर्वपदस्य पुंवद्भावो वक्तव्य इति पुंवत्वम्। प्रास्थित गतवान्। "समवप्रविभ्यस्थ" इति तिष्ठतेरात्मनेपदं "स्थाध्वोरिच्चेति" इत्वम् ।

ಈ ರೀತಿ ಅದ್ಭುತವಾದ ತಮ್ಮ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ಶುಭ್ರವಾದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು, ಆಗ್ನೇಯದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಹೊರಟರು.

बभूव तस्यां दिशि यः श्रियोज्वलः
विभुर्महान् राघवपंडिताभिधः ।
स आगतं सत्यनिधिं निजं गुरुं
गुरुप्रहर्षेण समन्वितोऽभ्यगात् ।।१२।।

बभूवेति । तस्यां दिशि श्रिया सम्पदा उज्वलः राघवपंडिताभिधः यो महान् विभुः बभूव स गुरुप्रहर्षेण समन्वितः सन् समागतं सत्यनिधिं निजं गुरुं अभ्यगात् ।

ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸಂಪದ್ಭರಿತನಾದ ರಾಘವಪಂಡಿತನೆಂಬ ಅರಸನು ಜಗದ್ಗು-ರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಬರುವದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷ-ದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೊರಟನು.

स तेन भक्त्या प्रणतेन याचितः
पुरं तदीयां समगात् पुरस्कृतः ।
उपास्यमानः परितो विसारिभिः
शतांगमातङ्गतुरङ्गसैनिकैः ।।१३।।

स इति । भक्त्या प्रणतेन तेन राघवपंडितेन याचितः पुरागमनाय इति शेषः । पुरस्कृतः पूजितः अग्रे कृतश्च, विसारिभिः शताङ्गैः मातंग-तुरंगसैनिकैश्च । "शतांगः स्यन्दनो रथः"इत्यमरः । परित उपास्यमानः सन् तदीयां राघवपंडितसंबंधिनीं पुरं नगरीं समगात् ।

ರಾಘವಪಂಡಿತನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಣಮಿಸಿದನು. ತಮ್ಮ ಪುರಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಆತನಿಂದ ಪುರಸ್ಕೃತರಾಗಿ ಆ ಪುರವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟರು. ಇವರ ಸುತ್ತಲೂ ಅನೇಕ ರಥಗಳು, ಆನೆಗ-ಳು, ಕುದುರೆಗಳು, ಪದಾತಿಗಳು ಇವರನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾ ಹೊರಟವು.

गुरुप्रसादोपचितामुदारां श्रियं स तस्मै गुरवे न्यवेदयत् ।
सरस्वदायातपयोदपूरितां नदीमिवांभोनिधये महीधरः ।।१४।।

गुर्विति । स राघवपण्डितः, गुरोः सत्यनिधेः प्रसादेन उपचितां समृद्धां उदारां श्रियं च, महीधरः शैलः सरस्वतः समुद्रादायातेन पयोदेन मेघेन पूरितां नदीं अंभोनिधये समुद्रायेव, तस्मै गुरवे सत्यनिधये न्यवेद-यत् निवेदितवान् ।

ಪರ್ವತವು ಹೇಗೆ ಸಮುದ್ರದ ನೀರನ್ನು ಮೇಘದಿಂದ ಪಡೆದು ನದಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆ ರಾಜನಾದ ರಾಘವ-ಪಂಡಿತನು ಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬಂದ ಮಹಾಸಂಪತ್ತನ್ನು ಗುರುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದನು.

यशोऽनुरूपं निजवैभवोचितं
व्यधत्त स श्रीरघुनाथसेवनम् ।
मनीषिणां तत्र मनीषितं धनं
दुकूलवासोऽप्यनुकूलमस्पृशत्।।१५।।

यश इति । स राघवपंडितः तत्र स्वपुरे यशसः कीर्तेः अनुरूपं, निजस्य वैभवस्य प्रभुत्वस्य उचितं श्रीरघुनाथस्य सेवनं व्यधत्त । मनीषिणां विदुषां मनीषितं इष्टं धनं अनुकूलं दुकूलवासोऽपि अस्पृशत्। अदात् । "विश्राणनं वितरणं स्पर्शनं प्रतिपादनं"इत्यमरः ।

ಆ ದೊರೆಯು ತನ್ನ ವೈಭವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ರಾಮದೇವರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಅವರವರ ಅಭಿಲಾಷೆಯಂತೆ ಧನ, ಕನಕ, ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡಿದನು.

विधाय वर्षासु गुरोरवस्थितिं सुवर्णवर्षं सततं ववर्ष सः ।
मुदाऽन्तरन्तर्विरतप्रवर्षणं घनाघनं जीवनदं हसन्निव ।।१६।।

विधाय इति । स रघुनाथपण्डितः वर्षासु वर्षर्तौ, गुरोः सत्यनिधेः अवस्थितिं विधाय अन्तरंतर्मध्ये मध्ये विरतं प्रवर्षणं यस्य तं तथोक्तं जीवनदं घनाघनं वर्षकाब्दं हसन्निव मुदा सततं सुवर्णवर्षं ववर्ष ।

ರಾಜನು ವರ್ಷ ಋತುವಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಪುರದಲ್ಲಿ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಸಿ, ಆಗಾಗ ಮಳೆ ಸುರಿಸುವ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಅಪಹಾಸ ಮಾಡುವವನಂತೆ ನಿರಂತರ ಸ್ವರ್ಣವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಗರೆದನು.

विशिष्य शिष्यानुजिघृक्षया वसन्
पुरे तदीये स यतीन्द्रशेखरः ।
भुवं विपङ्कांञ्च गताम्बुदां दिवं
प्रतीक्षते स्माखिलदिग्जयोद्यतः।।१७।।

विशिष्येति । विशिष्य शिष्यस्यानुजिघृक्षया अनुग्रहेच्छया तदीये पुरे वसन् स यतीन्द्रशेखरः सत्यनिधीन्द्रः अखिलदिग्जयोद्यतः सन् विपङ्कां भुवं गताम्बुदां दिवं च प्रतीक्षते स्म परिपालयामास । शरत्कालं प्रतीक्ष्य तस्थावित्यर्थः ।

ರಾಘವಪಂಡಿತನಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಬಯಸಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿ-

ತೀರ್ಥರು ಅವನ ಪುರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಉತ್ಸುಕರಾಗಿ ಕೆಸರಿಲ್ಲದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮೋಡಗಳಿಲ್ಲದ ಗಗನವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

शनैरशीर्यत्स्तनयित्नुमण्डली
विपक्षविद्वत्पटलीव सर्वतः ।
प्रकाशते स्मातितरां प्रभाकरः
प्रतापवत् सत्यनिधेः सतां निधेः ।।१८।।

शनैरिति । यदा सतां विदुषां निधेः सत्यनिधेः, विपक्षविद्वत्पटली मण्डलीव सर्वतः स्तनयित्नुमण्डली शनैः अशीर्यत् । यदा सत्यनिधेः प्रतापवत् प्रभाकरः सूर्यः अतितरां प्रकाशते स्म । यदेत्यस्य तृतीयेनान्वयः।

ಎಲ್ಲಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಮೇಘಗಳ ಸಮೂಹವು, ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಗೆ ಆಶ್ರಯರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವಿದ್ವಾಂಸಸಮೂಹದಂತೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೂರವಾಯಿತು. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಪ್ರತಾಪದಂತೆ ಸೂರ್ಯನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದನು.

प्रसादमासादयति स्म निर्भरं
जलाशयः सत्यनिधेरिवाशयः ।
तदीयकीर्तिप्रसरा इवोज्ज्वलाः
विरेजिरे दिक्षु च काशराजयः ।।१९।।

प्रसादेति । यदा सत्यनिधेराशयः इव जलाशयः जलाधारः निर्भरं नितान्तं प्रसादं प्रसन्नतां आसादयति स्म । यदा तदीयायाः सत्यनिधिसम्बन्धिन्याः कीर्तेः प्रसराः विभवा इवोज्ज्वलाः काशानां दक्षाणां राजयः पङ्क्यश्च दिक्षु विरेजिरे ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಹೃದಯದಂತೆ ಜಲಾಶಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸನ್ನವಾದವು. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಕೀರ್ತಿಯ ವೈಭವದಂತೆ ಉಜ್ವಲವಾದ ಕಾಶಪುಷ್ಪಗಳ ಸಾಲು ಶೋಭಿಸಿದವು.

तदा स शिष्यं प्रतिनंद्य भिक्षुराट्
दिशं प्रतीचीं प्रययौ मुदान्वितः ।
जनेषु दीनेषु निसर्गसुव्रताः
चरन्ति लोकं ह्यर्थितोऽपि निस्पृहाः ।।२०।।

तदेति । तदा शरत्काले मुदान्वितः स भिक्षुराट् सत्यनिधीन्द्रः शिष्यं

राघवपण्डितं प्रतिनन्द्य प्रतीचीं दिशं प्रययौ । तथाहि निस्पृहाः अपि दीनेषु जनेषु निसर्गतः सुव्रताः कृपालवः,"कृपालुः सुव्रतः सम"इत्यमरः। लोकेऽभितश्चरन्ति ।

ಶರತ್ಕಾಲ ಬಂದೊಡನೆ ಸಂತುಷ್ಟರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ರಾಘವ-ಪಂಡಿತನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹೊರಟರು. ನಿಸ್ಪೃಹರಾದರೂ ದೀನರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ನೈಜಕೃಪಾಳುಗಳು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

पथि व्रजन् नव्यजलाशयस्फुरत्
सरोरुहोदित्वरसौरभोर्मिलान् ।
विपाकपिङ्गोज्वलसस्यमालिका-
समृद्धिभाजो विषयान् ददर्श सः ।।२१।।

पथीति । व्रजन् स सत्यनिधिः, पथि नव्यानि यानि जलाशयेषु स्फुरन्ति सरोरुहाणि तेभ्य उदित्वराणाम् उद्गतानाम् सौरभाणाम् ऊर्मयः सन्ति येषामिति सौरभोर्मिलाः । सिध्यादित्वात् मत्वर्थीयो लच् । यद्वा ऊर्मीन् लान्ति आददते इति ऊर्मिलाः । ला आदाने इति धातोः "आतोऽनुपसर्गे कः" (३.२.३)इति कः । तान् । विपाकेन पिङ्गानां पिशङ्गानां अत एवोज्वलानां सस्यानां मालिकाभिः समृद्धिभाजो विषयान् देशान् ददर्श ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಆ ಪಶ್ಚಿಮದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನೂತನ ಜಲಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ಫುರಿಸುವ ಕಮಲಗಳಿಂದ ಹಾರಿಬರುವ ಸುಗಂಧತರಂಗಗಳುಳ್ಳ, ಹೊಂಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಸಸ್ಯಮಾಲಿಕೆಯಿಂದ ಸಮೃದ್ಧವಾದ ದೇಶಗಳನ್ನು ಕಂಡರು.

जनान् स तत्रोपगतान् प्रहर्षयन्
अपाचकारैव विपक्षपण्डितान् ।
चरन् घनः कन्दलयन् गिरौ द्रुमान्
निराकरोत्येव हि दावपावकान् ।।२२।।

जनानिति । तत्र विषयेषु उपगतान् जनान् प्रहर्षयन् स सत्यनिधिः, विपक्षपण्डितान् अपाचकारैव । तथा हि । चरन् गिरौ द्रुमान् कन्दलयन् पल्लवयन् घनो मेघः दावपावकान् निराकरोत्येव ।

ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಜನರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿ-ಗಳು ಮಾಯಾವಾದಿ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದರು. ಮೇಘವು ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಚಿಗುರಿಸುವ ಜೊತೆಗೆ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

गुरुप्रसादप्रतिलब्धपुण्यश्लोकाभिधोऽनन्तविभुर्य आसीत् ।
गुणैर्जगत्यामगुणैः प्रसिद्धो दातृत्वपूर्वैः सुतरामपूर्वैः ।।२३।।

गुर्विति । गुरोः प्रसादेन प्रतिलब्धं पुण्यश्लोक इत्यभिधानं नाम यस्य स तथोक्तः । अगुणैः प्रधानैः दातृत्वमेव पूर्वं आद्यं येषां तैः । सुतरां अपूर्वैः नूतनैः गुणैः जगत्यां प्रसिद्धः योऽनन्तविभुः आसीत् स इति चतुर्थस्थेनान्वयः । अत्र त्रयः श्लोकाः उपजातयः ।

ಆಗ ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ "ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕ"ನೆಂಬ ಬಿರುದ ಪಡೆದ ಅನಂತವಿಭುವೆಂಬ ರಾಜನು ಅತ್ಯಂತ ಅಪೂರ್ವವಾದ ದಾತೃತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಧಾನಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದನು.

पङ्कानुबन्धेन विगर्हणीयं पङ्केरुहं श्रीरपहाय नित्यम् ।
यस्याननाब्जं श्रयति स्म पुण्यश्लोकाभिधानेन पवित्रमूर्तेः।।२४।।

पङ्केति । श्रीः लक्ष्मीः, पङ्कस्य जम्बालस्य पापस्य च अनुबन्धेन विगर्हणीयम् । पङ्केरुहं पद्मं अपहाय पुण्यश्लोक इत्यभिधानेन नाम्ना पवित्रमूर्तेः यस्याननाब्जं नित्यं श्रयति ।

ಕಮಲಕ್ಕೆ ಕೆಸರಿನ ಸಂಬಂಧವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಕಮಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಅನಂತನ ಮುಖಕಮಲವನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿದಳು.

लक्ष्मीं कटाक्षायतनां समीक्ष्य जिह्वाग्ररङ्गाधिगताञ्च वाणीम् ।
तयोः सपत्न्यः स्पृहयाम्बभूवुर्यस्य प्रहृष्टाश्चिरजीवनाय ।।२५।।

लक्ष्मीमिति । कटाक्षः आयतनं आश्रयो यस्याः तां, यत्र कटाक्षः पतति तत्र लक्ष्म्याः दर्शनात्, कटाक्षायतनत्वं युक्तमिति भावः । जिह्वाग्रमेव रङ्गं तदधिगतां वाणीं सरस्वतीं च समीक्ष्य, तयोः लक्ष्मीसरस्वत्योः सपत्न्यः प्रहृष्टाः सत्यः, यस्य चिरञ्जीवनाय स्पृहयाम्बभूवुः । "स्पृहेरीप्सितः"इति(१.४.३६)चतुर्थी । लक्ष्मीसरस्वत्योस्तस्मिन् नित्यावस्थानेन स्वस्याप्रतिहतप्रियोपभोगात् चिरजीवित्वं तस्य ताभिर्वाञ्छितं युक्तमेवेति भावः ।

ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಟಾಕ್ಷ ಎಲ್ಲಿ ಬೀಳುವದೂ ಅದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಗೆ ಆವಾಸ. (ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯ) ಅನಂತಪ್ರಭುವಿನ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಟಾಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸದಾ ಅವನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಾಳೆ. ಸರಸ್ವತಿಯು ಅನಂತದೊರೆಯ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನೇ ರಂಗಸ್ಥಳವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಸರಸ್ವತಿಗೂ ಅದು ಆವಾಸಸ್ಥಾನ- ವಾಗಿತ್ತು. ಅನಂತಪ್ರಭು ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸರಸ್ವತೀಯರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಸರಸ್ವತೀಯರ ಸವತಿಯರಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಲಕ್ಷ್ಮೀಸರಸ್ವತಿಯರು ಅನಂತಪ್ರಭುವಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರು- ವವರೆಗೂ ತಮ್ಮ ಗಂಡನೊಡನೆ ತಾವು ಸುಖವಾಗಿರಬಹುದು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅವರು ಅನಂತಪ್ರಭುವಿಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುರ್ದಾನ ಮಾಡಿದರು.

गुरुप्रसादाप्तसमस्तवैभवः पुरैव सोऽनन्तविभुः समागतम् ।
गुरुं तमानेतुमियेष विश्रुतो विजापुरे निर्जितगोत्रभित्पुरे ।।२६।।

गुर्विति । पुरैव पूर्वमेव गुरुप्रसादेन आप्तानि समस्तवैभवानि यस्य स तथोक्तः । निर्जितं गोत्रभिदः शक्रस्य पुरं स्वर्गो येन तस्मिन् विजापुरे प्रसिद्धः अनन्तविभुः समागतं गुरुं सत्यनिधिं आनेतुं इयेष ।

ಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ವೈಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಮಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವಂತಿರುವ ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಅನಂತವಿಭುವು ತಮ್ಮೂರಿಗೆ ಬರುವ, ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಗತ ನೀಡಿ ಅವರನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದನು.

गजैर्निजैर्दानजलोज्वलत्कटैर्हयै रयैर्निर्जितमातरिश्वभिः ।
रथै रथैषोऽधिकृतप्रवीरैर्बलैर्बलैकाभरणैश्च निर्ययौ ।।२७।।

गजैरिति । अथ एषोऽनन्तविभुः, दानजलेन उज्वलन्तः कटाः गण्डाः येषां तैः तथोक्तैः । निजैः गजैः रयैः वेगैः निर्जितो मातरिश्वा वायुः यैः तैः हयैः ।अधिकृताः अध्यक्षाः प्रवीराः येषां तैः रथैः स्यन्दनैः बलं शौर्यमेव मुख्यमाभरणं येषां तैः, बलैः सैन्यैश्च सार्धं निर्ययौ ।

ಅನಂತರ ಅನಂತಪ್ರಭುವು, ಮದಜಲದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಮದ್ದಾನೆಗ- ಳಿಂದ, ವೇಗದಲ್ಲಿ ವಾಯುವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವ ಕುದುರೆಗಳುಳ್ಳ ರಥಗಳಿಂದ, ಬಲವೇ ಅಭರಣವಾಗಿಯುಳ್ಳ ಸೈನ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಗುರುಗಳನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೊರಟನು.

स्वबन्धुवर्गैश्च सरत्नकुण्डलैः
पराक्रमाक्रान्तसपत्नमण्डलैः ।
श्रिया महत्या च गुणैश्च चण्डिलै-
रनुव्रतानेकभुजिष्यमण्डलैः ।।२८।।

स्वेति । सरत्नानि कुण्डलानि येषां तैः तथोक्तैः । पराक्रमेणाक्रान्तानि सपत्नानां मण्डलानि राष्ट्राणि यैस्तैः तथोक्तैः । महत्या श्रिया गुणैरपि चण्डिलैः अभिवृद्धैरिति यावत् । अनुव्रतं अनेकेषां भुजिष्याणां मण्डलं वृन्दं येषां तैः । "नियोज्यकिङ्करप्रैष्यभुजिष्यपरिचारका"इत्यमरः। स्वबन्धुवर्गैश्च सह निर्ययाविति पूर्वेणान्वयः ।

ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಪರರಾಷ್ಟ್ರಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದ, ರತ್ನ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ, ಗುಣದಿಂದ ಅಭಿವೃದ್ಧರಾದ ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಸೇವಕರಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಅನಂತಪ್ರಭುವು ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಲು ಹೊರಟನು.

विजापुरीयैः प्रभुभिः समं निजैः यतीश्वरं सोऽभिगतो व्यराजत ।
उदीयमानं विधुमर्णवोच्चलन् तरङ्गसङ्घात इवाभिवर्धितः ।।२९।।

विजापुरीयैरिति । विजापुरीयैः विजापुरे भवैः निजैः स्वकीयैः प्रभुभिः श्रीमद्भिः समं यतीश्वरं सत्यनिधिं अभिगतः अभिमुखतया प्रवृत्तः सोऽनन्तप्रभुः, उदीयमानं विधुं चन्द्रं अभिगतः अभिवर्धितः अर्णवात् समुद्रात् उच्चलन् तरङ्गाणां संघात इव व्यराजत ।

ಉದಯಿಸುವ ಚಂದ್ರನನ್ನು ನೋಡಿ ಉಬ್ಬರಗೊಂಡ ಸಮುದ್ರದ ತರಂಗಗಳು ಹೇಗೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತವೆಯೊ ಹಾಗೆ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳನ್ನು ನೊಡಿ ಅನಂತಪ್ರಭುವು, ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮೀಯರಾದ ಅನೇಕ ಶ್ರೀಮಂತ-ರಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೊರಟ.

गुरुं प्रहर्षं जनयन् स चन्दनागुरुं मणिद्रव्यचयं समर्पयन् ।
गुरुं वृषेव स्वमनन्तसंज्ञितो गुरुं विभुः सत्यनिधिं ननाम सः ।।

गुर्विति। विभुं चन्दनैरगुरुभिश्च सहितं सचन्दनागुरुं, मणीनां द्रव्याणां निष्कादिवस्त्राणां च चयं समर्पयन् अत एव गुरुं महान्तं हर्षं जनयन् अनन्तसंज्ञितः स विभुः, वृषा इन्द्रः गुरुं बृहस्पतिमिव स्वं गुरुं सत्यनिधिं ननाम ।।३०।।

ಅನಂತಪ್ರಭುವು, ಚಂದನ, ಅಗುರು, ಮಣಿಗಳು, ವಸ್ತ್ರಗಳು, ಧನಕನಕಾ- ದಿಗಳು ಇವುಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಗುರುಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಗುರುಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸಿ, ದೇವೇಂದ್ರನು ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದನು.

पुरं हिमाद्रिप्रमुखांगजैर्गजैः परिष्कृतं शौर्यगुणोद्भटैर्भटैः ।
अथानयच्चारुगृहोच्चयैश्चयैः स भिक्षुभिस्तं प्रयताशनैः शनैः ।।३१।।

पुरमिति । अथ स अनन्तविभुः, हिमाद्रिप्रमुखेषु अंगेषु पर्वतेषु जायन्त इति ते तथोक्ताः तैर्गजैः । शौर्यगुणेन उद्भटैः उदारैः, "उदीर्ण उद्भटोदारावि"त्यमरः । भटैः योधैः चारुगृहाणां उच्चयः समूहो येषां तैः चयैः वप्रैः । "स्याच्चयो वप्रमस्त्रियां" इत्यमरः । परिष्कृतं पुरं, प्रयतं पवित्रं अशनं येषां तैः भिक्षुभिः सह तं सत्यनिधिं शनैरनयत् ।

ಅನಂತಪ್ರಭುವು, ಹಿಮಾಲಯ ಮೊದಲಾದ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಆನೆಗಳಿಂದ, ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಯೋಧರಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ, ಒಳ್ಳೆಯ ಅಂತಃಪುರಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾದ ಪುರವನ್ನು ಕುರಿತು, ಪವಿತ್ರವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದನು.

स रत्ननिष्कैर्नवभूषणाम्बरैः उपायनैः श्रीरघुनाथपूजकम् ।
अनन्तनामा तमपूजयद्विभुर्नयन्निजं श्रीविभवास्पदं पदम् ।।३२।।

स इति । अनन्तनामा विभुः, श्रीरघुनाथपूजकं तं सत्यनिधिं श्रीविभवास्पदं निजं पदं स्थानं गृहमित्यर्थः । नयन् रत्नैः निष्कैश्च सहितैः नवभूषणैः अम्बरैश्च, उपायनैः उपहारैः "उपायनमुपग्राह्यमुपहारस्तथोपदे"त्यमरः । अपूजयत् पूजयामास ।

ಅನಂತಪ್ರಭುವು ರಾಮದೇವರ ಪೂಜಕರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರನ್ನು, ಅಶೇಷಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಂತಿರುವ ತಮ್ಮ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿ- ಕೊಂಡು, ರತ್ನಗಳಿಂದ, ನಾಣ್ಯಗಳಿಂದ, ಹೊಸ ಹೊಸ ಆಭರಣಗಳಿಂದ, ಒಳ್ಳೆ ವಸ್ತ್ರ ಹಾಗೂ ಕಾಣಿಕೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದನು.

तदा स शिष्यान् निजवैभवोदितप्रभूतसम्पत्प्रसरान्यतीश्वरः ।
परीक्षितुं प्राप्त इवातिभक्तितो गृहं गृहं प्राप्य ननन्द पूजितः ।।३३।।

तदेति । स यतीश्वरः सत्यनिधिः, तदा तस्मिन् समये निजवैभवेन निजप्रभावेनोदिताः प्रभूतसम्पदां प्रसराः प्रवृद्धा येषां तान् शिष्यान् परीक्षितुं प्राप्त इव गृहं गृहं प्राप्य अतिभक्तितः पूजितः सन् ननन्द ।

ಯತೀಶ್ವರರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಆಗ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೀಮಂತರಾದ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಪ್ರತೀಮನೆಗೂ ಭೇಟಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಆ ಎಲ್ಲ ಶಿಷ್ಯರು ಶ್ರೀಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದರು.

पृथग्विधं सत्यनिधिः समीहितं यदा ददौ पण्डितमण्डलाय सः ।
न कल्पशब्दः पुरतोऽभवत्तदा सुपर्ववृक्षस्य परो बभूव ।।३४।।

पृथगिति । स सत्यनिधिः यदा पृथग्विधं नानारूपं समीहितं इष्टं । पण्डितमण्डलाय ददौ तदा सपुर्वाणां देवानां वृक्षस्य कल्पवृक्षस्य कल्पवृक्षनाम्नो कल्पशब्दः पुरतः न अभवत् नोच्चरितोऽभूदित्यर्थः । प्रत्युत परो बभूव । वृक्षकल्प इत्युच्चारितो बभूव । ईषदसमाप्तौ (५.३.६७)इति कल्पप् प्रत्ययेन तस्य वृक्षमात्रसाम्यमपि नासीत् । किमुत सत्यनिधिसाम्यमिति भावः ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಯಾವಾಗ ಸಕಲ ಪಂಡಿತವರ್ಗಕ್ಕೂ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿದರೋ ಆಗ ದೇವತೆಗಳ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವು "ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ"ವೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ. "ವೃಕ್ಷಕಲ್ಪ"ವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ವೃಕ್ಷಕಲ್ಪ ಎಂದರೆ ವೃಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯದಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಇನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಸಾಮ್ಯವೆಲ್ಲಿಯದು.

दिनानि नीत्वा कतिचिन्महोत्सवैः
क्षणायमानानि स तत्र मस्करी।
जगाम कृष्णां वनकुञ्जरक्षरन्
मदप्रवाहाविलवारिपूरिताम् ।।३५।।

दिनानीति । स मस्करी सत्यनिधिः तत्र पुरे महोत्सवैः शिष्यकृतैरिति भावः । क्षणायमानानि कतिचिद्दिनानि नीत्वा वनकुञ्जरेभ्यः क्षरद्भिः मदप्रवाहैः आविलेन कलुषेण वारिणा पूरितां कृष्णां नाम नदीं जगाम ।

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಮಹೋತ್ಸವಗಳಿಂದ ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದಿನಗಳನ್ನು ಕ್ಷಣದಂತೆ ಕಳೆದು, ವನಗಜಗಳ ಮದರಸದಿಂದ ಕಪ್ಪಾದ, ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವ ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋದರು.

पयोविहारोत्सुकयौवतोल्लसन्मुखश्रिया दर्शितपद्मसम्पदम् ।
जगाम कृष्णामतिलङ्घ्य संयमी स तुङ्गभद्राममृतोपमाम्भसम् ।।३६।।

पय इति । संयमी सत्यनिधिः पयोविहारेषु जलक्रीडासु उत्सुकस्य यौवतस्य युवतिसमूहस्य उल्लसन्त्या मुखश्रिया दर्शिता पद्मसम्पत् यस्यास्तां कृष्णां अतिलङ्घ्य अमृतोपमं अम्भो यस्यास्तां तुङ्गभद्रां जगाम ।

ಆ ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಯುವತಿಯರ ಸಮೂಹವು ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡಲು ಬಹಳ ಉತ್ಸಾಹ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಅವರು ಜಲಕ್ರೀಡೆಗೆ ಇಳಿದಾಗ ಮುಖ–ವನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ನದಿಯು ಕಮಲ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದಂತೆ ತೋರುವುದು. ಇಂಥ ಕೃಷ್ಣೆಯನ್ನು ದಾಟಿ, ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗೆ ಶ್ರೀಗಳವರು ಬಂದರು. ತುಂಗಾನದಿಯ ನೀರು ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನ.

निषेव्य तां तीरमहीरुहावलीलतावितानान्तरितार्करोचिषम् ।
प्रतिष्ठमानोऽथ ययौ स वेङ्कटं सुवर्णशृङ्गप्रकरैर्विशङ्कटम् ।।३७।।

निषेव्येति । तीरमहीरुहाणां तटस्थितवृक्षाणां आवलीनां पङ्क्तीनां लतानां वितानैः विस्तारैः अन्तरितान्यर्करोचींषि यस्यां । तां तुङ्गभद्रां निषेव्य प्रतिष्ठमानो गच्छन् स सत्यनिधिः, सुवर्णश्रृङ्गाणां प्रकरैः समूहैः। विशङ्कटं बृहन्तं "विशङ्कटं पृथुबृहदि"त्यमरः। वेङ्कटेशं वेङ्कटाचलं ययौ।

ಆ ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯು ಎರಡೂ ತೀರಗಳಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷಗಳ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಆ ವೃಕ್ಷಗಳು ಬಹಳ ನಿಬಿಡವಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ನೆಲವನ್ನು ಮುಟ್ಟಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ತುಂಗ–ಭದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿ, ಮುಂದೆ ಬಂಗಾರಶೃಂಗಗಳಿಂದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಶ್ರೀವೆಂಕಟಾಚಲಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಹೊರಟರು.

प्रसन्नमन्दस्मितपुष्पसंहतिप्रसूतलोकेष्टफलोद्गमश्रिया ।
अजस्रराजत्तनुकल्पभूरुहश्चकास्ति यस्मिन् निधिरर्थिनां हरिः ।।३८।।

तं द्वाभ्यां वर्णयति । **प्रसन्नेति** । यस्मिन् वेङ्कटाचले प्रसन्नं मन्दस्मितमेव पुष्पाणां संहतिः तस्यां प्रसूतं लोकानां इष्टमेव फलोद्गमः तस्य श्रिया, अजस्रं राजत् तनुरेव कल्पभूरुहो यस्य स तथोक्तः । अर्थिनां निधिः हरिः चकास्ति ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ವೆಂಕಟೇಶನೆಡೆಗೆ ನಡೆದರು. ವೇಂಕಟೇಶನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವೇ ಸರಿ, ಈ ಭಗವಂತನ ಮಂದಹಾಸವೇ ಪುಷ್ಪಗಳ ಸಮೂಹ. ಜನರ ಅಭೀಷ್ಟಗಳೇ ಫಲಗಳ ಉದ್ಗಮ. ಇಂತಹ ಫಲೋದ್ಗಮಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ವೇಂಕಟೇಶನ ದೇಹವೇ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ. ಈ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನಾದ ಹರಿಯು, ಶರಣು ಬಂದ ಅರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ನಿಧಿಯಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

न देवतासन्निधिवर्जिता शिला-
प्यतीर्थभूतो न जलाशयो वा ।
न यत्र यात्रा च निरर्थिकार्थिनां
न कोऽपि लोकेष्वकरार्पणोद्यतः ।।३९।।

नेति । यत्र वेङ्कटे देवतासंनिधिवर्जिता शिला नास्ति । अतीर्थभूत-जलाशयोऽपि वा यत्र नास्ति, अर्थिनां यात्रा च निरर्थिका न, लोकेषु अकरार्पणोद्यतः कोऽपि जनो नास्ति । सर्वा शिला देवतासंनिहिता । सर्वोऽपि जलाशयः तीर्थभूतः, अर्थिनां यात्रा सार्थिका, लोकेषु सर्वोऽपि करार्पणोद्यत एवेति भावः ।

ಆ ವೇಂಕಟಾಚಲದಲ್ಲಿ ದೇವತಾಸನ್ನಿಧಾನವಿಲ್ಲದ ಶಿಲೆಯಿಲ್ಲ. ತೀರ್ಥ–ವಾಗದ ಜಲಾಶಯವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಭಕ್ತರ ಯಾತ್ರೆಯೂ ಸಫಲವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆ ಭಗವಂತನನ್ನು ನಮಿಸದವರಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ತನ್ನ ಕರವ(ತೆರಿಗೆಯ)ನ್ನು ಅರ್ಪಿಸದವರಿಲ್ಲ.

नमत्सरोजासनमुख्यदेवताकिरीटमाणिक्यनवार्कविभ्रमैः ।
प्रफुल्लरक्ताब्जनिभाङ्घ्रिपल्लवं स भिक्षुराट् तत्र ददर्श पूरुषम्।।४०।।

नमदिति । तत्र स भिक्षुराट्, नमन्त्यः सरोजासनमुख्याः ब्रह्ममुख्याः याः देवताः तासां किरीटेषु माणिक्यान्येव नवार्काः तेषां विभ्रमैः । प्रफुल्लेन रक्ताब्जेन निभं सदृशं अङ्घ्रिपल्लवं यस्य तं पुरुषं वेङ्कटप्रभुं ददर्श।

ಶ್ರೀವೇಂಕಟೇಶನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲ ಬಂದು ನಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಮಿಸುವ ದೇವತೆಗಳ ಕಿರೀಟದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಣಿಕ್ಯಗಳು ಹೊಸಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ವಿಭ್ರಮದಿಂದ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿದಂತೆ ಇವೆ ಕೆಂದಾವರೆಗೆ ಹೋಲುವ ಭಗವಂತನ ಪಾದಪಲ್ಲವಗಳು. ಅಂತಹ ವೇಂಕಟೇಶನನ್ನು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಕಂಡರು.

जगच्छिरोरत्नमपास्य भास्वरं परं पदं स्वं पुरुषोत्तमः श्रिया ।
यदीयतीरे विहरत्यनारतं चिरं स तत्स्वामिसरोऽध्यशेत ।।४१।।

जगदिति । पुरुषोत्तमः श्रिया सह जगतां शिरोरत्नं सर्वलोकोपरिस्थितं इत्यर्थः । भास्वरं स्वप्रकाशं अत एव परं श्रेष्ठं स्वं पदं स्थानं वैकुण्ठमित्यर्थः । अपास्य विहाय यदीये यत्स्वामिसरःसम्बन्धिनि तीरे अनारतं विहरति । वैकुण्ठादतिप्रियमित्यर्थः । तत् स्वामिसरः, सत्यनिधिः चिरं अध्यशेत अधिष्ठितवान् । अधिशीङ्स्थासां(१.४.४६) इति आधारस्य कर्मत्वम् ।

ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಸರ್ವಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ತೊರೆದು, ರಮಾಸಹಿತನಾಗಿ, ಯಾವ ಸರೋವರದ ತೀರದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿಹನೋ, ಅಂತಹ ಸ್ವಾಮಿಪುಷ್ಕರಣೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಬಹಳ ದಿವಸ ವಾಸಮಾಡಿದರು.

स सन्ततापात्यजनावनक्रिया-
विनिद्रमुद्योतितवैभवोज्वलम् ।
श्रियो निवासं निकषा स मौनिराट्
ददौ द्विजेभ्योऽकृतरोधनं धनम् ।।४२।।

स इति । स मौनिराट् सन्ततं आपात्यानां आपततां जनानां अवनक्रियायां विनिद्रं जागरूकम् । उद्योतितैर्वैभवैः उज्वलं श्रियो निवासं वेङ्कटेशं निकषा तस्य समीप इत्यर्थः । अभितः परितः(१.४.४२) इत्यादिना द्वितीया । द्विजेभ्यो धनं अकृतरोधनं निर्निरोधनं ददौ ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು, ನಿರಂತರ ಬರುವ ಜನರ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ದೆ ಇಲ್ಲದ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು.

स खण्डयन् पण्डितमण्डलाग्रणीः
प्रचण्डपाषण्डिजनान् पृथग्विधान् ।
स्फुरत्प्रभामण्डलमण्डिताम्बरो
रराज मार्ताण्ड इवान्धसञ्चयान् ।।४३।।

स इति । पृथग्विधान् प्रचण्डपाषण्डिजनान् खण्डयन् पण्डितमण्ड-

ग्रणीः स सत्यनिधिः, अन्धानां अन्धकाराणां सञ्चयान् सङ्घान् "अन्धं तमस्यपी"त्यमरः । खण्डयन् । स्पुरता प्रभारूपेण मण्डलेन बिम्बेन । "बिम्बोऽस्त्री मण्डलं त्रिष्वि"त्यमरः । मण्डितं अलङ्कृतं अम्बरं आकाशो येन स मार्ताण्ड इव रराज ।

ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಪಾಷಂಡಪಂಡಿತರನ್ನು ಖಂಡನೆ ಮಾಡುವ, ಪಂಡಿತಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಅಂಧಕಾರ ಸಮೂಹವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶಮಂಡಲದಿಂದ ಆಕಾಶವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದರು.

ततः परिव्राजकशेखरो जनैः जगाम काञ्चीं नगरीं गरीयसीम् ।
करीन्द्रभूभृच्छिखरस्थलीमिलद्विनीलपाथोदनिभाजिताञ्चिताम् ।।४४।।

तत इति । ततः परिव्राजकशेखरः, सत्यनिधिः नगरीषु गरीयसीं करीन्द्रभूभृतो हस्तिगिरेः शिखरस्थल्यां मिलतो विनीलपाथोदस्य निभेन सदृशेन अजितेन विष्णुना अंचितां पूजितां काञ्चीं जनैः सह जगाम ।

ಅನಂತರ ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಸ್ತಿಗಿರಿಯ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಸಂಗತವಾದ ನೀಲಮೇಘದಂತಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಕಾಂಚೀಪುರಕ್ಕೆ ಜನರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ಹೊರಟರು.

सहस्रपत्रप्रभवस्य यज्विनो
रुचा ज्वलन्नुत्तरवेदिमध्यतः ।
मुदाऽऽविरासीत् किल यत्र वल्लभः
श्रियो वपासौरभवासिताधरः ।।४५।।

तां द्वाभ्यां वर्णयति । **सहस्रेति** । यत्र काञ्च्यां वपायाः हृन्मेधसः । "हृन्मेधस्तु वपा वसे"त्यमरः । सौरभेण वासितोऽधरो यस्य सः, श्रियो-वल्लभः, यज्विनः सहस्रपत्रप्रभवस्य धातुः उत्तरवेदिमध्यतः रुचा ज्वलन् मुदाविरासीत् किलेति प्रसिद्धिः ।

ಆ ಕಂಚೀಪುರದಲ್ಲಿ ರಮೆಯ ಹೃದಯ ಮೇದಸ್ಸಿನಿಂದ ಪರಿಮಳಿತವಾದ ಕೆಳದುಟಿಯವನಾದ ರಮಾಪತಿ ವರದರಾಜನು, ಯಾಗ ಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಉತ್ತರವೇದಿಯ ಮಧ್ಯದಿಂದ, ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಉಜ್ವಲನಾಗಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದನು.

**जनैः सरिद्रूपधरा विभाव्यते सरस्वती यत्र निगूढनिर्झरा ।
महाप्रवाहामधिगत्य लज्जया सरस्वतीं सत्यनिधेरिवोद्गताम् ।।४६।।**

जनैरिति । यत्र काञ्च्यां सरिद्रूपधरा सरस्वती सत्यनिधेः सकाशात् उद्गतां महाप्रवाहां सरस्वतीं अधिगत्य लज्जयेव निगूढनिर्झरा जनैः विभाव्यते विज्ञायते।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ವಾಕ್‌ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ನೋಡಿ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಸರಸ್ವತೀ ನದಿ ಮರೆಮಾಚಿದೆ ಎಂದು ಆ ಕಂಚಿಯಲ್ಲಿಯ ಜನರು ತಿಳಿದರು.

**गिरीशमेकाम्रतलाधिवासिनं गिरिप्रसूतां च बिलेशयां सतीम् ।
अशेषतीर्थानि च मानयन् यतिर्ववर्ष वित्तं वरदं प्रहर्षयन्।।४७।।**

गिरीशमिति । एकाम्रस्य चूतवृक्षस्य तले अधिवासिनं गिरीशं बिलेशयां गिरिप्रसूतां सतीं उमां अशेषतीर्थानि च मानयन् बहुमानयन् यतिः सत्यनिधिः वरदं श्रीवासुदेवं प्रहर्षयन् वित्तं ववर्ष ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಮಾವಿನ ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ರುದ್ರದೇವರನ್ನು, ಬಿಲದಲ್ಲಿರುವ ಉಮಾದೇವಿಯನ್ನು, ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ತದಭಿ- ಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ವರದರಾಜನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಧನದ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

**पुरीञ्च काञ्चीं परमेष्ठिनाञ्चितां
अधिष्ठितं सत्यनिधिं निधिं सताम् ।
निशम्य चञ्जीनगराधिभूरभूत्
अनन्तनामा प्रभुरुन्मना भृशम् ।।४८।।**

पुरीमिति । चञ्जीनगरस्य अधिभूः नायकः । "अधिभूर्नायको नेते"त्यमरः । अनन्तनामा प्रभुः परमेष्ठिना ब्रह्मणा अञ्चितां पूजितां, केन ब्रह्मणा अञ्चते इति काञ्ची । तां पुरीं अधिष्ठितं सतां निधिं अक्षय-द्रव्यस्थानं सत्यनिधिं निशम्य भृशं उन्मना उत्सुकोऽभवत् ।

ಚಂಜೀನಗರದ ರಾಜನಾದ ಅನಂತಪ್ರಭುವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಮಾನ್ಯವಾದ ಕಂಚೀನಗರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಆಶ್ರಯರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಉತ್ಸಾಹಭರಿತನಾದನು.

श्रीवैभवेन विदितेन गुरुप्रसाद-
भूमातिवेलपरिवर्धितकन्दलेन ।
आराद्धुमाहतमना गुरुसार्वभौमं
श्रीमान्महानभिययौ तमनन्तनामा ।।४९।।

श्रीवैभवेनेति । अनन्तनामा महान् श्रीमान् प्रभुः गुरोः प्रसादस्य भूम्ना बाहुल्येन अतिवेलं भृशं परिवर्धिताः कन्दलाः धनकनका वाहनसमृद्धयो यस्य तेन । श्रियो वैभवेन आराद्धुं आराधनं कर्तुं, आहतं मनो यस्य स तथोक्तः सन्, गुरुसार्वभौमं सत्यनिधिं अभिययौ ।

ಆ ಅನಂತಪ್ರಭುವು, ಗುರುಗಳ ಪ್ರಸಾದಾತಿಶಯದಿಂದ ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಧನಕನಕವಾಹನಾದಿಸಮೃದ್ಧಿ ಉಂಟಾದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಸಂಪತ್ತಿನ ವೈಭವಗಳಿಂದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಲು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಬಳಿಗೆ ಹೊರಟನು.

स्वभ्रातृभिर्भुवनविश्रुतशौर्यधैर्य-
विद्यानुविद्धमहनीयगुणैरुदारैः ।
आच्छादितक्षितितलैश्च स सैन्यसङ्घै-
र्गच्छन् निवेशमकरोदथ बाहुदायाम् ।।५०।।

स्वभ्रातृभिरिति । सोऽनन्तनामा प्रभुः, भुवने विश्रुताभिः शौर्यधैर्यविद्याभिः अनुविद्धाः महनीयाः पूज्याः गुणाः येषां तैः अत एवोदारैः स्वभ्रातृभिः आच्छादितं क्षितितलं यैस्ते सैन्यसङ्घैश्च सह गच्छन् सन् बाहुदायां नद्यां तत्तीर इत्यर्थः । निवेशं शिबिरं "निवेशं शिबिरं षण्डे"त्यमरः । अकरोत् ।

ಆ ಅನಂತಪ್ರಭುವು ಶೌರ್ಯ, ಧೈರ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಹನೀಯ ಗುಣವಂತರೂ ಆದ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಂದಿರಿಂದ, ವಿಶಾಲವಾದ ಸೈನ್ಯದಿಂದಲೂ ಸಹಿತನಾಗಿ ಗುರುಗಳನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಾಹುದಾನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರವನ್ನು ಹಾಕಿದನು.

नागैः कपोलकषणाधुतकाननागैः
वाहैश्च वेगभरनिर्जितगन्धवाहैः ।
चक्रैः प्रतापपरिभूतविपक्षचक्रैः
पत्रैरभात्स सचिवैश्च विभुर्विपत्रैः ।।५१।।

नागैरिति । स अनन्तनामा विभुः कपोलकषणेन गण्डसङ्घर्षणेनाधुताः कम्पिताः काननानां वनानां अगाः वृक्षाः यैः तैः नागैः गजैः, वेगभरेण निर्जितो गन्धवाहो वायुः यैस्तैर्वाहैस्तुरगैश्च, प्रतापेन परिभूतं विपक्षचक्रं शत्रुराष्ट्रं यैस्तैश्चक्रैः सैन्यैः । "वरूथिनी बलं सैन्यं चक्रं चानीकमस्त्रियाम्"इत्यमरः । पत्रैः शिबिकादिरूपवाहनैः । "पत्रं वाहनपक्षयोः"इत्यमरः । विपदः त्रायन्त इति विपत्रास्तैः सचिवैर्मन्त्रिभिश्चाभात् ।

ಕಪೋಲಗಳ ಘರ್ಷಣೆಯಿಂದ ಹೆಮ್ಮರಗಳನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸುವ ಆನೆ–ಗಳಿಂದ, ವೇಗದಲ್ಲಿ ವಾಯುವನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಕುದುರೆಗಳಿಂದಲೂ, ಪ್ರತಾಪದಿಂದ ಪರಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಸೈನ್ಯಗಳಿಂದಲೂ, ಶಿಬಿಕಾ ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳಿಂದಲೂ, ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವಲ್ಲಿ ಚತುರರಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಂದಲೂ, ಸಹಿತನಾಗಿ ಅನಂತಪ್ರಭುವು ಶೋಭಿಸಿದನು.

प्रस्थानभीतरिपुराजकुलोपनीत-
भूषामतङ्गजतुरङ्गमुखोपदाभिः ।
आस्थानचत्वरमुदित्वरसौविदल्ल-
कोलाहलाकुलमनन्तविभोर्ललास ।।५२।।

प्रस्थानेति । उदित्वरैः उद्गतैः सौविदल्लानां कञ्चुकीनाम् । "सौविदल्लाकञ्चुकी च"इत्यमरः । कोलाहलैः कलकलैः व्याकुलं अनन्तविभोः आस्थानस्य चत्वरं अङ्गणं "देहिल्यङ्गणं चत्वराजिरमि"त्यमरः । प्रस्थानाद्भीतेन रिपुराजानां कुलेन उपनीताभिः भूषामतंगजतुरङ्गमुखाभिः उपहारैः ललास लसति स्म ।

ಕಂಚುಕಿಯರ ಕೋಲಾಹಲದಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲವಾದ ಅನಂತನ ಅಂತಃಪು–ರದ ಅಂಗಣವು, ಪ್ರಸ್ಥಾನದಿಂದ ಭಯಗೊಂಡ ಪರಕೀಯ ರಾಜರ ಸೈನ್ಯ ತಂದ ಆಭರಣಗಳು, ಆನೆಗಳು, ಕುದುರೆಗಳು, ಮುಂತಾದ ಕಾಣಿಕೆಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸಿತು.

दूतोपनीतगुरुसत्यनिधिक्षमीन्द्र-
वार्तासुधाकलनवर्धितसम्मदश्रीः ।
नीत्वा निशामुपगुरु प्रययावधीशः
प्रस्थानदुन्दुभिरवैर्बधिरीकृताशः ।।५३।।

दूतेति । दूतैः उपनीता सुप्रापिता गुरोः सत्यनिधिक्षमीन्द्रस्य वार्ता वृत्तान्त एव सुधा तस्य आकलनेन श्रवणेन वर्धितसम्मदश्रीः प्रमोदसम्पत् स अधीशोऽनन्तनामा विभुः, निशां नीत्वा प्रस्थानदुन्दुभिमुरवैः प्रयाणभेरीशब्दैः बधिरीकृताः आशाः यस्य स तथोक्तः सन् उपगुरु गुरोः समीपं अव्ययीभावसमासः । प्रययौ ।

ಅನಂತಪ್ರಭುವಿನ ದೂತರು, ಗುರುಗಳು ಸಮೀಪಿಸುವ ವಚನಾಮೃತ–ವನ್ನು ಸುರಿಸಿದರು. ಅದರ ಶ್ರವಣದಿಂದ ಆನಂದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಯಿತು. ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆದು, ಪ್ರಾತಃ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಹೊರಡುವ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ನಗಾರಿಗಳು ಮೊಳಗಿದವು. ತನ್ನ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಿವುಡುಮಾಡುವ ನಗಾರಿಗಳಿಂದ ಯುತನಾದ ಅನಂತಪ್ರಭುವು ಗುರುಗಳನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದನು.

तस्य प्रभोर्गजकटस्रुतदानधारा-
जंबालिते पथि हयैश्च तदा न धाराः ।
सैन्यैश्च नो जगृहिरे बहुधा वनानि
हन्तुं मृगानधिगतैर्बहुधावनानि ।।५४।।

तस्येति । तदा गमनसमये तस्य अनन्तनाम्नः प्रभोः हयैश्च गजकटेभ्यः स्रुताभिः दानस्य मदस्य धाराभिः जंबालिते पङ्किले पथि मार्गे धाराः गतिविशेषाः । आस्कन्दितं धौरितकं रेजितं वल्गितं प्लुतम् । "गतयोमूः पंचधारा"इत्यमरः । न जगृहिरे न गृहीताः । कर्मणि लिट् । बहुधा मृगान् हन्तुं वनानि अधिगतैः सैन्यैश्च पथि बहुधावनानि शीघ्रगमनानि न जगृहिरे न गृहीतानि ।

ಈ ರೀತಿ ಸಸೈನ್ಯದಿಂದ ಹೊರಟಾಗ ಆನೆಗಳ ಮದಜಲದಿಂದ ಮಾರ್ಗ–ವೆಲ್ಲ ಕೆಸರಾಯಿತು. ಇಂತಹ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳಿಗೂ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಅನೇಕ ಸಲ ವನವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುವ ಸೈನಿಕರಿಗೂ ವೇಗ–ವಾಗಿ ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ.

कोऽयं महानुपचितो वपुषा पुरस्तात्
पश्चात् सपुच्छ इति वर्त्मनि पृच्छमानैः।
प्रत्युद्गतः सकुतुकैरुपदाशिरस्कैः
सम्म्राडभूत् स बहुजानपदैः सयूथैः ।।५५।।

कोऽयमिति । सोऽनन्तनामा सम्राट् पुरस्तात् पश्चात् पुच्छाभ्यां सहितः सपुच्छः वपुषा शरीरेण उपचितोऽभिवृद्धः अयं कः इति पृच्छमानैः जनैरिति शेषः । उपदोपहारः शिरसि येषां तैः तथाभूतैः । सयूथैः सपरिवारैः सकौतुकैः कौतुकेन सहितैः सविस्मयैरित्यर्थः । बहुभिर्जानपदैः राष्ट्रजनैर्वर्त्मनि मार्गे प्रत्युद्गतोऽभूत् ।

ಅನಂತವಿಭುವು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರಲು, ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ತಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಅನೇಕ ಜನರಿಂದ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಪರಿವಾರದಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ಸಾಮಂತರು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ತಂದು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದನ್ನು ನೋಡುವ ಜನರು ದೇಹದಿಂದ ಉನ್ನತವಾದ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಬಾಲವುಳ್ಳ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರ ಪ್ರಾಣಿ ಯಾವುದೆಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

मार्गं विलङ्घ्य निजवैभवनिर्जितेन्द्रो
दूरे निवेश्य पृतनां महतीममात्यैः ।
स भ्रातृभिश्च महितैः सहितः प्रसन्नं
प्रापद्गुरुं प्रणयभारविनम्रगात्रः ।।५६।।

मार्गमिति । निजेन वैभवेन निर्जित इन्द्रो येन सोऽनन्तप्रभुः मार्गं विलङ्घ्य महतीं पृतनां दूरे निवेश्य प्रणयभारेण भक्त्यतिशयेन विनम्रं गात्रं यस्य स तथोक्तः सन् महितैरमात्यैः भ्रातृभिश्च सहितः सन् प्रसन्नं गुरुं सत्यनिधिं प्रापत् । प्रपूर्वादापेर्लुङि लिदित्वादङ् ।

ವೈಭವದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಗೆದ್ದ ಅನಂತವಿಭುವು, ಮಾರ್ಗವನ್ನು ದಾಟಿ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ದೂರ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಾಗಿ, ತನ್ನ ಸಚಿವರಿಂದಲೂ ಪರಿವಾರದಿಂದಲೂ ಸಹಿತನಾಗಿ ಪ್ರಸನ್ನರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದನು.

तं वन्दमानमथ सत्यनिधिक्षमीन्द्रः
पादाम्बुजार्पितमणिप्रकरप्रसूनम् ।
शिष्यावलोकनसमृद्धमना जगाद
वत्साधिराज्यमचिराद्भवतात्तवेति ।।५७।।

तमिति । अथ सत्यनिधिक्षमीन्द्रः पादाम्बुजयोरर्पिताः मणिप्रकरा एव प्रसूनानि येन तं तथोक्तम् । वन्दमानं अनन्तविभुम् । शिष्यावलो-

कनेन समृद्धं मनो यस्य स तथोक्तः सन्, हे वत्स! अचिरात्तव अधि-राज्यं साम्राज्यं भवतात् भूयात् । अशिषि लोट् ।"तुह्योः"(७.१.३५) रिति तातङ् । इति जगाद ।

ತಮ್ಮ ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಮಣಿಪ್ರಸೂನಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ನಮಸ್ಕರಿಸುವ ಶಿಷ್ಯನಾದ, ಅನಂತವಿಭುವನ್ನು ಕಂಡು, ಹರ್ಷಿತರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು "ಹೇ ವತ್ಸ! ಬೇಗನೇ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಹೊಂದುವಿ" ಎಂದು ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

संप्रार्थितो मुनिवरो महनीयसम्पत्-
सारस्वतप्रभृतिभूरिगुणैकधाम्ना ।
शिष्येण शीतलकृपालहरीभिरेनं
सिञ्चन् ययावथ स चञ्जिपुरं प्रहर्षात् ।।५८।।

संप्रार्थित इति । अथ महनीयाः सम्पदः सारस्वतं विद्या च तत् प्रभृतीनां भूरिणां बहूनां गुणानां एकधाम्ना मुख्याश्रयेण शिष्येण अनन्त-प्रभुणा संप्रार्थितो मुनिवरः सत्यनिधिः, शीतलाभिः कृपायाः लहरीभिः प्रवाहैरेनमनन्तप्रभुं सिञ्चन् प्रहर्षात् चञ्जिपुरं ययौ ।

ಮಹತ್ತಮವಾದ ವಿದ್ಯಾ, ಸಂಪತ್ತು ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಆಶ್ರಯನೆನಿಸಿದ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಅನಂತಪ್ರಭುವನ್ನು ಕೃಪಾಲಹರಿಯಿಂದ ಹರಿಸುತ್ತಾ ಅವನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಚಂಜೀಪುರಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು.

उच्चैःश्रवःप्रतिभटामितघोटकेन
शक्रेभजित्वरपरःशतवारणेन ।
विश्वंभरामघवतैवमनन्तनाम्ना
रेजेऽन्वितः स पथि सत्यनिधिर्गुरुश्रीः ।।५९।।

उच्चैरिति । गुर्वी श्रीर्यस्य स इति । गुरोर्बृहस्पतेः श्रीरिव श्रीर्यस्येति च सत्यनिधिः उच्चैःश्रवसः प्रतिभटाः सदृशा इत्यर्थः । अमिताः घोटकाः वाजिनः यस्य स तथोक्तः । तेन । "घोटके पीतितुरगे"त्यमरः । शक्रे-भस्य ऐरावतस्य जित्वराः जेतारः । "जेता जिष्णुश्च जित्वर"इत्यमरः । परः शताः शतात्परे वारणाः गजाः यस्य तेन तथोक्तेन । विश्वंभरायाः भूमेः मघवतेन्द्रेण अनन्तनाम्ना एवं अन्वितः सन् पथि रेजे ।

ಅನಂತಪ್ರಭುವು ಉಚ್ಚೈಃ ಶ್ರವಸ್ಸಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಅನೇಕ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ, ಐರಾವತದಂಥ ನೂರಾರು ಆನೆಗಳಿಂದ, ಇಂದ್ರನು ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಂತೆ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದನು.

मध्येपथं विबुधसेनमुदीयमान-
मालोकनाय गुरुसत्यनिधिक्षमीन्दोः ।
नानादिगन्तरनृपोपहृतोपदाभि-
रानन्दयद्भृशमनन्तविभुर्महेच्छः ।।६०।।

मध्येपथमिति । महेच्छो महाशयः । "महेछस्तु महाशय"इत्यमरः अनन्तविभुः गुरोः सत्यनिधिक्षमीन्दोः आलोकनाय मध्येपथं मार्गमध्ये उदीयमानं आगतं विबुधानां पण्डितानां सेनं । सम्बंबुविधिनंधसेनं विभाषासेनासुरेति नपुंसकत्वम् । नानादिगन्तरनृपैः उपाहृताभिः उपायनैः भृशमानन्दयत् । सर्वाण्युपायनानि ब्राह्मणभ्यो दत्तवानिति भावः ।

ಮಹಾಶಯನಾದ ಅನಂತವಿಭುವು, ಗುರುಗಳಾದ ಸತ್ಯನಿದಿತೀರ್ಥರೆಂಬ ಚಂದ್ರನನ್ನು ನೋಡಹೊರಟು, ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸುವ ಪಂಡಿತರ ತಂಡವನ್ನು ಕಂಡು ಎಲ್ಲ ರಾಜರು ತಂದ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದನು.

विरचितविबुधेष्टः शिक्षिताशेषदुष्टो
विनयगुणविशिष्टः श्रीविलासेन जुष्टः ।
अगमदभिनिविष्टो धर्ममार्गे सदिष्टो
यतिवरगुणतुष्टः पूःसमीपं स हृष्टः ।।६१।।

विरचितेति । विरचितं विबुधानामिष्टं येन स तथोक्तः । शिक्षिताः अशेषाः दुष्टाः येन स तथोक्तः । विनयेन गुणेन विशिष्टो न तूपलक्षितो सर्वदा विनीत इत्यर्थः । श्रियः सम्पदो विलासेन जुष्टः सेवितः । धर्ममार्गे अभिनिविष्टः अत्यन्तासक्तः, दिष्टेन भाग्येन सहितः । "दिष्टं दैवं भागधेयं भाग्यमि"त्यमरः । यतिवरस्य सत्यनिधेः गुणैस्तुष्टः अनन्तविभुः हृष्टः सन् पुरश्चंजीपुर्याः समीपं अगमत् । मालिनीवृत्तं । "ननमयययुतेयं मालिनी भोगिलोकैः" इति लक्षणात् ।

ಪಂಡಿತರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದ, ಎಲ್ಲ ದುಷ್ಟರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಿದ, ಸರ್ವದಾ ವಿನೀತನಾದ, ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠನಾದ, ದುರ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿದ, ಭಾಗ್ಯ-

-: सप्तमः सर्गः :-

अथाययौ सत्यनिधिः स शिष्यैश्चंजीपुरं रञ्जितसर्वलोकम् ।
धाम श्रियो वारिरुहालयायाः निकेतनं वैभवविभ्रमाणाम् ।।१।।

अथेति । अथ स सत्यनिधिः शिष्यैः सह रञ्जिताः सर्वे लोकाः जनाः येन तत् तथोक्तम् । वारिरुहालयायाः पङ्कजाश्रयायाः श्रियो लक्ष्म्याः धाम, वैभवविभ्रमाणां सम्पद्विलासानां निकेतनं गृहं चंजीपुरं आययौ । अस्मिन् सर्गे वृत्तमुपजातिः ।

ಅನಂತರ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಎಲ್ಲ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ರಂಜಿಸುವ,ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಸಂಪತ್ತಿನ ವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದ ಚಂಜೀನಗರಕ್ಕೆ ಶಿಷ್ಯಸಮೇತರಾಗಿ ಬಂದರು.

यत्रावरोहन्तमहार्यदुर्गात्
जनं जनः पृच्छति कौतुकेन ।
स्वः कीदृशं तत्र किमस्ति रत्न-
मनन्तनाम्नोऽस्य विभोः सदृक्षम् ।।२।।

तदेव नवभिर्वर्णयति । **यत्रेति** । यत्र पुरे जनः आहार्यदुर्गात् पर्वतदुर्गात् । "आहार्यधरपर्वता"इत्यमरः । अवरोहन्तं अधस्तादायन्तं जनं कौतुकेन स्वः स्वर्गः कीदृशम् ? । अव्ययविशेषणत्वात् नपुंसकत्वम् । "स्वरव्ययं"इत्यमरः। तत्र स्वर्गे लोके अनन्तनाम्नः अस्य विभोः सदृक्षं। "[1]दृशो क्स" इति क्सः । "सदृक्ष सदृशः सदृक्"इत्यमरः । रत्नं किं अस्ति ? । इति पृच्छति । अनेन आहार्यदुर्गस्य स्वर्गोन्नत्वं अनन्तविभोः चिन्तारत्नादपि वदान्यत्वं च व्यज्यते ।

ಆ ಚಂಜೀನಗರದ ಪರ್ವತದುರ್ಗಗಳಿಂದ ಇಳಿದು ಬರುವ ಜನರನ್ನು ನೋಡಿ ಊರ ಜನರು ಎರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದರು. ೧. ಸ್ವರ್ಗ ಎಲ್ಲಿದೆ ? ೨. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ರಾಜನಾದ ಅನಂತಪ್ರಭುವಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ರತ್ನ-ವಿದೆಯೇ ? ಎಂದು. ಅಂದರೆ ಆ ಪರ್ವತ ಸ್ವರ್ಗದೆತ್ತರವಿದೆ. ಅನಂತಪ್ರಭು ದಾನಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಚಿಂತಾಮಣಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಎಂದು ಭಾವ.

१. कसोऽपि वाच्यं इति दृशः क्सः ।

दुर्गे महीध्रे चरतां निशासु शश्वद्भटानां विनिवेशितानाम् ।
अतैलपूरा निकटे प्रवृत्ताः प्रदीपिका यत्र भवन्ति ताराः ।।३।।

दुर्ग इति । यत्र पुरे दुर्गे महीध्रे पर्वते । "महीध्रे शिखरिक्ष्माभृदाहार्यधरपर्वता"इत्यमरः । शश्वत् विनिवेशितानां, निशासु चरतां भटानां निकटे समीपे प्रवृत्ताः ताराः नक्षत्राणि, तैलपूररहिताः अतैलपूराः प्रदीपिका भवन्ति ।

ಆ ಊರಿನ ಪರ್ವತದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸದಾ ವಾಸಿಸುವ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವ ರಾಜಭಟರಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೇ ಎಣ್ಣೆ ಇಲ್ಲದೇ ಉರಿಯುವ ದೀಪಗಳಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತವೆ.

कर्णानिलैः कुञ्जरयूथपानां पराहता यत्र पयोदसङ्घाः ।
वर्षन्त्युदीर्णस्य महीधरस्य लीना नितम्बान्तरकन्दरेषु ।।४।।

कर्णेति । यत्र पुरे कुञ्जरयूथपानां गजश्रेष्ठानां कर्णानिलैः कर्णतालोत्पन्नवायुभिः पराहताः पयोदसङ्घाः । अनेन गजानां मेघमण्डलौन्नत्यं व्यज्यते । उदीर्णस्य उन्नतस्य महीधरस्य दुर्गस्य नितम्बानां अन्तरे मध्ये ये कन्दराः दर्यः तेषु । "दरी तु कन्दरा वा स्त्री"इत्यमरः । लीनाः सन्तः वर्षन्ति । बलवदाश्रयेण पयोदत्वं निर्वहन्तीति भावः ।

ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳ ಕಿವಿಗಳಿಂದ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಗಳು ಮೇಘಗಳನ್ನು ಬಡಿಯುತ್ತವೆ. ಆ ಮೇಘಗಳಾದರೂ ಮಹಾಪರ್ವತದ ಸುತ್ತಲಿರುವ ಸಣ್ಣಪರ್ವತ ಗುಹೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮಳೆ ಸುರಿಸುತ್ತವೆ. (ಆನೆಗಳು ಮೇಘ–ಮಂಡಲದಷ್ಟು ಎತ್ತರವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು).

सालेन यत्र स्पटिकोज्वलेन प्रकाशमानासु दिशासु शश्वत् ।
नक्तं दिवं बोधयतः सरस्सु प्रस्वापबोधौ सरसीरुहाणाम् ।।५।।

सालेनेति । यत्र पुरे स्फटिकोज्वलेन सालेन प्राकारेण शश्वत् अहोरात्रं दिशासु दिक्षु । "टापं चैव हलन्तानां" इति वागुरिमतेन टाप् । प्रकाशमानासु सतीषु सरस्सु सरसीरुहाणां कमलानां प्रस्वापो निमीलनं बोधविकासश्च तौ कर्तारौ नक्तं च दिवा च नक्तं दिवं कर्म अचतुरेत्यादिनिपतनात्साधु । रात्र्यहनि बोधयतः बोधेर्लट् । अहोरात्रपरिज्ञानं पद्मविकासनिमीलने एव कुरुतः । न त्वालोकान्धकाविति भावः ।

ಸ್ಫಟಿಕಮಣಿಗಳಿಂದ, ಉಜ್ವಲವಾದ ಪ್ರಾಕಾರದಿಂದ ಆ ಪುರದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕು-ಗಳು ಸದಾ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೌರಜನರಿಗೆ ರಾತ್ರಿ ಹಗಲುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕಮಲಗಳ ಅರಳುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ರಾತ್ರಿ ಹಗಲುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಹೊರತು ಕತ್ತಲು ಬೆಳಕುಗಳಿಂದಲ್ಲ.

समस्तशास्त्राधिगमप्रवीणो वदोऽपि लोकः स वदान्य एव ।
यस्मिन् निवासी परमोऽपि नित्यं प्रतीयतेऽसौ परमान्य एव।।६।।

समस्तेति । यस्मिन् पुरे निवासी समस्तशास्त्राणां अधिगमेन प्रवीणः यो लोकः सः वदो वक्ताऽपि । "वदावदो वक्ते"त्यमरः । वदादन्यो वदान्य एवेति विरोधः । वदान्यो दानशौण्डेति आभासः । "स्युर्वदान्यस्थूललक्ष्यदानशौण्डाबहुप्रद"इत्यमरः । नित्यं प्रतीयते दृश्यते यो परलोकः । परमोऽपि असौ परमादन्य परमान्य एव । अपरैर्मान्य इति च विरोधाभासः । नित्यं प्रतीयत इत्यनुषङ्गः । इतःप्रभृति पञ्चसु विरोधाभासो द्रष्टव्यः ।

ಆ ಊರಿನ ಜನ ವದನೂ (ವಾಗ್ಮಿಯೂ) ಹೌದು. ವದಾನ್ಯ (ದಾನಶೌಂ-ಡ) ನೂ ಹೌದು. ಪರಮ (ಶ್ರೇಷ್ಠ) ನೂ ಹೌದು. ಪರಮಾನ್ಯ (ಪರದಿಂದ ಮಾನ್ಯನಾದವ) ನೂ ಹೌದು.

यो ब्रह्मवित्तापहतौ प्रवृत्तो ब्रह्मण्य एवाभिविराजते सः ।
स दारयुक्तो विचकास्ति यस्मिन् यो विप्रयोगेन विनीतकालः।।७।।

य इति । यस्मिन् पुरे जनः ब्रह्मवित्तस्य अपहतौ ब्रह्मविदां तापहतौ च प्रवृत्तः स ब्रह्मण्यः ब्राह्मणेषु साधुरेव अभिविराजते । यो विप्रयोगेन स्त्रीवियोगेन, विप्रैः योगेन चेति । विनीतकालः स दारैः कलत्रेण युक्त एव विचकास्ति ।

ಆ ಊರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ತಾಪಹರಣದಲ್ಲಿ (ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್-ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದವರ ತಾಪಹರಣ-ತಪಹರಣದಲ್ಲಿ) ಪ್ರವೃತ್ತನಾದವನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾವನು ವಿಪ್ರಯೋಗದಿಂದ (ವಿಪ್ರರ ಸುಯೋಗದಿಂದ) ಕಾಲಕಳೆಯುತ್ತಾನೋ ಅವನೇ ಪತ್ನಿಯುತನಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಾನೆ.

पराक्रमाक्रान्तदिगन्तराणां यस्मिन् जयश्रीप्रथमाननाम्नाम् ।
धनुर्धराणां विशिखाः परेषु सन्तापयन्तः शिखिनो भवन्ति ।।८।।

पराक्रमेति । यस्मिन् पुरे पराक्रमेण आक्रान्ताणि दिगन्तराणि यैस्ते तथोक्ताः । तेषां जयश्रिया प्रथमानानि प्रख्यातिमन्ति नामानि येषां । तेषां धनुर्धराणां सन्तापयन्तो विशिखाः बाणाः परेषु शत्रुषु शिखिनो वह्नयः भवन्ति । विशिखानां शिखित्वं विरोधाभासेन द्रष्टव्यम् ।

ಆ ಊರಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದ, ತಮ್ಮ ಜಯಶ್ರೀಯಿಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದ ಬಿಲ್ಲುಗಾರರ (ವಿಶಿಖಿಗಳು) ಬಾಣಗಳು ಪರಸೈನ್ಯವನ್ನು ತಾಪಗೊಳಿಸುತ್ತಾ (ಶಿಖಿಯಂತೆ) ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ತೋರುತ್ತವೆ.

विश्राणनोद्रिक्तमहाविभूतिप्रभावसंवर्धितभूरिभोगाः ।
स्वयं सपत्रा अपि यत्र लोकाः भवन्ति शश्वज्जगतो विपत्राः ।।९।।

विश्राणनेति । यत्र पुरे विश्राणनेन दानेन । विश्राणनं वितरणं स्पर्शनं प्रतिपादनमित्यमरः । उद्रिक्ता उद्युक्ता या महाविभूतिः ऐश्वर्यं तस्याः प्रभावेन संवर्धिताः भूरिभोगाः येषां ते लोकाः जनाः स्वयं सपत्राः सवाहनाः अपि "पत्रं वाहनपक्षयोरि"त्यमरः । शश्वज्जगतः विपदः त्रायन्त इति विपत्राः भवन्ति ।

ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ದಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಹಾ ಐಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನರಾದ ಜನರು ಐಶ್ವರ್ಯದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು, ಅವರು ಸಪತ್ರ (ವಾಹನದಿಂದ ಸಹಿತ) ರಾದರು. ಜನರಿಗೆ ವಿಪತ್ರ (ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುವವ)ರು.

प्रभूतचारुप्रसवोज्वलेषु वनेषु साधुष्वथ वा जनेषु ।
न दृश्यते कश्चिदुदीयमानो विपल्लवो यत्र समृद्धिभाजि ।।१०।।

प्रभूतेति । समृद्धिभाजि यत्र पुरे प्रभूतेः चारुभिः प्रसवैः पुष्पैः सन्तानैश्च उज्वलेषु रम्येषु, वनेषु अथवा साधुषु सभ्येषु जनेषु उदीयमानः वृक्षलतादिरूपः । विगतपल्लवः विपदो लवश्च न दृश्यते ।

ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಆ ಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಉಜ್ವಲವಾದ ವನಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಭ್ಯರಾದ ಸಂತಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪಲ್ಲವ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ವನಗಳಲ್ಲಿ (ವಿ–ಇಲ್ಲದೇ ಹೊದ ಪಲ್ಲವ–ಚಿಗುರುಗಳು) ಚಿಗುರಿನ ಅಭಾವ

ಕಾಣಲಿಲ್ಲ ವನ ಚಿಗುರೊಡೆದವು. ಜನರು ವಿಪತ್ತಿನ ಲವ – ಲೇಶ ವಿಲ್ಲದೇ ಸುಖಶಾಂತಿಯಿಂದ ಬಾಳುತ್ತಿದ್ದರು.

पुरं तदा सत्यनिधिः क्षमीन्द्रो विशन्ननन्तप्रभुणोपनीतम् ।
स राजबाह्यं गजमध्यरोहत् प्रत्युप्तरत्नोज्वलभद्रपीठम् ।।११।।

पुरमिति । पुरं विशन् स सत्यनिधिः क्षमीन्द्रः तदा अनन्तप्रभुणा उपनीतं । प्रत्युप्तैः खचितैः रत्नैः उज्वलं भद्रपीठं सिद्धासनं यस्मिन् तथाभूतं राजबाह्यं गजं अध्यरोहत् ।

ಅಂಥಃಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಅನಂತಪ್ರಭುವಿನ ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ ರತ್ನ ಖಚಿತ ಭದ್ರಪೀಠವನ್ನೇರಿದರು.

पुरं विशन्तं यतिवंशकेतुमाकर्ण्य पौराः परितः सदाराः ।
आलोकमार्गं सहसाभिपेतुः संरम्भविक्षिप्तसलीलयाताः ।।१२।।

पुरमिति । सदाराः पौराः पुरं विशन्तं यतिवंश एव वंशो दण्डः तस्य केतुः तं सत्यनिधिं आकर्ण्य । सहसा संरम्भेण वेगेन विक्षिप्तानि त्यक्तानि सलीलानि यातानि गमनानि यैः ते तथाभूताः सन्तः परितः समन्ततः आलोकमार्गं दर्शनयोग्यं राजपथं अभिपेतुः अभिमुख्येन आगता इत्यर्थः ।

ಯತಿವಂಶಕ್ಕೆ ಧ್ವಜದಂತಿರುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಬರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದ ಪೌರರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು, ಪರಿವಾರದಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ವೇಗದಿಂದ ರಾಜ ಪಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

सखीजनस्य ग्रथनाय दातुं मुक्ताफलान्यंजलिना वहन्ति ।
श्रुत्वागतं तं त्वरया जगाम पुष्पांजलिं काचिदिवार्पयन्ति ।।१३।।

सखीति । ग्रथनाय सन्दर्भाय सखीजनस्य दातुं मुक्ताफलानि अञ्जलिना वहन्ति । काचित् आगतं सत्यनिधिं श्रुत्वा पुष्पाञ्जलिं अर्पयन्तीव त्वरया सम्भ्रमेण आजगाम ।

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು ಮುತ್ತಿನ ಹಾರವನ್ನು ಹೆಣೆಯಲು, ತನ್ನ ಗೆಳೆ– ತಿಗೆ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಡಲು, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಹಾಗೇ ರಾಜ ಮಾರ್ಗದತ್ತ ಬಂದಳು. ಅವಳು ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲು ಬರುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು.

काचित्तदालोकनकौतुकोद्यद्विलोलनेत्रप्रभयान्तरीक्षे ।
उत्फुल्लनीलोत्पलपत्रराजिविराजितं तोरणमाबबन्ध ।।१४।।

काचिदिति । काचित् तस्य सत्यनिधेः आलोकनकौतुकेन उद्यत्या उदीयमानया विलोलनेत्रयोः प्रभया अन्तरीक्षे उत्फुल्लनीलोत्पलपत्राणां राज्या पङ्क्त्या विराजितं विरचितं इत्यर्थः । तोरणं वनमालां आबद्ध-नेत्रप्रभैव उत्पलतोरणसमा अभूदित्यर्थः ।

ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಹಿಳೆ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರನ್ನು ಕಾಣಬೇಕೆಂಬ ಕೌತುಕದಿಂದ ತನ್ನ ನೀಲಕಮಲದಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಕಡೆ ಹರಿಸಿದಳು. ಆಗ ಅದು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ನೀಲಕಮಲದಳ ತೋರಣದಂತೆ ಕಂಡಿತು.

करस्फुरत्कङ्कणकोटिनद्धरत्नाश्मरश्मिच्छुरितेन काचित् ।
भक्त्युद्गतेनाञ्जलिना नमत्तं नीराजनं सार्चिरिवादधाना ।।१५।।

करेति । काचित् करयोः स्फुरतोः कङ्कणयोः कोटिषु अग्रेषु नद्धानां निबद्धानां रत्नाश्मनां पद्मरागमणीनां रश्मिभिः छुरितेन व्याप्तेन भक्त्या उद्गतेन अञ्जलिना अर्चिभिः ज्वालाभिः सहितं सार्चि नीराजनं आदधा-नेव तं सत्यननिधिं अनमत् ।

ಒಬ್ಬ ಮಹಿಳೆ ಕರಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಳು. ಅವಳು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ-ರಾಗ ಮಣಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಬಂಗಾರದ ಕಂಕಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಳು. ಅವುಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಗುರುಗಳಿಗೆ ನೀರಾಜನೆ ಮಾಡುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು ಅವಳ ನಮನ.

तद्दर्शनोद्वेलनिजप्रमोदसुधापरीवाहनिभेन काचित् ।
स्मितोद्गमेनावकिरत्यराजदाचारलाजानिव शुद्धभावा ।।१६।।

तद्दर्शनेति । शुद्धो भावो भक्तिः यस्याः सा । काचित् तस्य सत्यनिधेः दर्शनेन उद्वेलायाः परिपूर्णायाः निजप्रमोदसुधायाः परीवाहस्य जलोच्छ्वासस्य । "जलोच्छ्वासाः परीवाह" इत्यमरः । निभेन सदृशेन स्मितस्य उद्गमेन आचारान् माङ्गलिकान् लाजान् अवकिरन्तीव अराजत्।

ಬಹಳ ಭಕ್ತಿಯುತಳಾದ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದ-ರಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣಗೊಂಡ ಸಂತೋಷ ಸುಧಾ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಇರುವ,

ಮಂದ ಹಾಸವನ್ನು ಬೀರಿದಳು. ಅದು ಮಂಗಳಕ್ಕೆಂದು ಸುರಿಸುವ ಬತ್ತರಳಿ-ನಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು.

तं निर्विकारं यतिवंशरत्नमायान्तमाकर्ण्य च राजदाराः ।
प्रासादवातायनसंनिविष्टाः भक्त्युद्गतैरञ्जलिभिः प्रणेमुः ।।१७।।

तमिति । किञ्च राजदाराः यतिवंश एव वंशः तस्य रत्नं निर्विकारं आयान्तं तं सत्यनिधिं आकर्ण्य प्रासादनां वातायनेषु गवाक्षेषु संनिविष्टाः सत्यः भक्त्युद्गतैः अञ्जलिभिः प्रणेमुः ।

ರಾಜನ ಮಡದಿಯರು, ಯತಿವಂಶರತ್ನರಾದ ನಿರ್ವಿಕಾರರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಬರುವದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಂತಃಪುರದ ಕಿಟಕಿಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೈಮುಗಿದರು.

शताङ्गपत्तिद्विरदाश्ववारैरथ्यासु संबाधनिरोधितासु ।
प्रासादराजीरधिरुह्य पौरा जजल्पुरन्योन्यमुदारवाचः ।।१८।।

शताङ्गेति । शताङ्गाः रथाः पत्तयः पदातयः द्विरदाः गजाः अश्वाश्च तेषां वारैः सङ्घैः । "वारसङ्घातसञ्चया" इत्यमरः । रथ्यासु प्रतोलीषु "रथ्याप्रतोलीविशिखे"त्यमरः । सम्बाधेन सङ्कटेन निरोधितासु सतीषु पौराः प्रासादानां राजीः पङ्क्तीः अधिरुह्य उदारवाचः सन्तः अन्योन्यं प्रश्नोत्तररूपेण जजल्पुः भाषितवन्तः ।

ಆಗ ರಾಜ ಮಾರ್ಗವು, ರಥ, ಗಜ, ಅಶ್ವ, ಪದಾತಿ ಇವರ ಸಮೂಹ-ಗಳಿಂದ ನಿರೋಧಹೊಂದಲು ಪೌರರೆಲ್ಲ ಅಂತಃಪುರಗಳ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಏರಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಭಾಷಿಸಿದರು.

कोऽयं गजस्कन्धविराजमानोऽनन्तप्रभूच्चालितचामराङ्कः ।
श्रीमध्वशास्त्राम्बुधिवृद्धिहेतुगोसन्ततिः सत्यनिधीन्दुरेषः ।।१९।।

अन्योन्यजल्पनमेव पञ्चभिराह **क** इति । गजस्य स्कन्धे विराजमानः अनन्तप्रभुणा उच्चालितं वीजितं चामरमेव अङ्को लक्ष्म यस्य सः तथोक्तः । अयं कः इति कस्यचित् प्रश्नः । कश्चिदुत्तरमाह । **श्रीति** । श्रीमध्वशास्त्राम्बुधेः वृद्धिहेतुः गवां वाचां किरणानां च सन्ततिर्यस्य स एषः । सत्यनिधिः इन्दुरिव सत्यनिधीन्दुः ।

ಅವರ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಒಬ್ಬ ಕೇಳಿದ. ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನಮ್ಮ ದೊರೆ ಅನಂತಪ್ರಭುವಿ-ನಿಂದ ಚಾಮರವನ್ನು ಬೀಸಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವರು ಯಾರು ?

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಹೇಳಿದ. ಅವರು ಶ್ರೀಮನ್ ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರಸಾಗರವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳೆಂಬ ಚಂದ್ರರು.

वयस्य मुक्तामणिदीपितेन श्वेतातपत्रेण विलक्षितः कः ।
जगत्रयीछत्रयशोवितानः स एष सत्यव्रतभिक्षुशिष्यः ।।२०।।

वयस्येति । हे वयस्य हे सखे मुक्तामणिभिः दीपितेन श्वेतातपत्रेण विलक्षितः । क इति प्रश्नः । उत्तरन्तु जगत्रय्याः छत्रभूतं यशसो वितानं यस्य सः एषः सत्यव्रतभिक्षोः शिष्यः ।

ಒಬ್ಬ – ಮುತ್ತಿನಿಂದ ಹೆಣೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ವೇತಛತ್ರದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವರಾರು ?

ಮತ್ತೊಬ್ಬ – ಮೂರು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಶ್ವೇತಾತಪತ್ರದಂತಿರುವ ಯಶಸ್ಸುಳ್ಳ ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು.

सवाहनानां बुधमण्डलानां मध्येचरः कोनु कषायवासाः ।
शिष्यायमाणाखिलशास्त्रविद्यः स सत्यनाथस्य गुरुर्यतीन्द्रः ।।२१।।

सवाहनानामिति । सवाहनानां बुधमण्डलानां विद्वत्सङ्घानां, मध्ये चरतीति मध्येचरः । कषायेण रक्तं वासो यस्य सः । कोनु इति प्रश्ने उत्तरमाह । **शिष्येति** । शिष्यायमाणाः शिष्यवदाचरन्त्यः अखिलाः शास्त्रविद्या यस्य स यतीन्द्रः सत्यनाथयतेः गुरुः ।

ಒಬ್ಬ ಕೇಳಿದ – ವಾಹನಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಪಂಡಿತಮಂಡಲಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಷಾಯ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬರುವವರು ಯಾರು ?

ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಉತ್ತರ – ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥರ ಗುರುಗಳು. ಯತಿಸಾರ್ವಭೌಮರು.

कोऽनन्तराजानुजकेशवार्यपुरस्समुत्सारितसैन्यसङ्घः ।
प्रचण्डवाग्बाणगणावधूतविपक्षधीरः स यतिप्रवीरः ।।२२।।

क इति । अनन्तराजस्य प्रभोः अनुजेन केशवार्येण पुरः अग्रे समुत्सारितः सैन्यानां सङ्घो यस्य सः क इति प्रश्नः । उत्तरन्तु प्रचण्डैः

वाग्बाणगणैः अवधूताः निरस्ताः विपक्षाः वैरिणः धीराः पण्डिताः येन सः यतिषु प्रवीरः ।

ಅನಂತಪ್ರಭುವಿನ ತಮ್ಮ ಕೇಶವಪ್ರಭು. ಅವನು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅಂತಹ ಸೈನ್ಯದ ಹಿಂದೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವವರು ಯಾರು? ಎಂದು ಒಬ್ಬ ಕೇಳಿದ.

ಪ್ರಚಂಡವಾದ, ವಾಗ್‌ಬಾಣಗಳಿಂದ ದುರ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ದೂರ ಅಟ್ಟಿದ ಮಹಾಪ್ರವೀರರಾದ ಯತಿಪುಂಗವರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು. ಎಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಹೇಳಿದ.

विचित्रवादित्रवरैः पुरःस्तादुद्घोषितः कः कलिताक्षमालः ।
पाण्डित्यलक्ष्मीपटहायमानवागेष भो वेदनिधेः प्रशिष्यः ।।२३।।

विचित्रेति । पुरस्तात् विचित्राणां वादित्राणां चतुर्विधवाद्यानां रवैः शब्दैः । "चतुर्विधमिदं वाद्यं वादित्रातोद्यनामकमि"त्यमरः । उद्घोषितः सञ्जातोद्घोषः । कलिता धृता अक्षमाला येन स क ? इति प्रश्ने । उत्तरमाह । पाण्डित्येति । पाण्डित्यलक्ष्म्याः पटहायमाना आनकवदाचरन्ती वाक् यस्य स एषः । भोः इति सम्बोधनं । वेदनिधेः प्रशिष्यः ।

ಮುಂದೆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಘೋಷದೊಂದಿಗೆ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಮಲಾಕ್ಷಿಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವರಾರು ? ವಿದ್ವತ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಭೇರಿಯಂತಿರುವ ವಾಗ್ಮಿಗಳಾದ ಶ್ರೀವೇದನಿಧಿಗಳ ಪ್ರಶಿಷ್ಯರು.

इत्थं वदैः पौरजनैः प्रहर्षात् प्रसूनवर्षैरवकीर्यमाणः ।
तेजोनिधिः सत्यनिधिर्विरेजे नक्षत्रसङ्घैः सहितः शशीव ।।२४।।

इत्थमिति । इत्थं अनेन प्रकारेण प्रहर्षात् वदैः वदद्भिः । "वदेः पचाद्यच्" । पौरजनैः कर्तृभिः । प्रसूनवर्षैः करणैः । अवकीर्यमाणः । तेजसां निधिः सत्यनिधिः नक्षत्रसङ्घैः सहितः शशीव विरेजे ।

ಈ ರೀತಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಭಾಷಿಸುತ್ತಾ ಅಂತ್ಯಂತಹರ್ಷದಿಂದ ಪುರವಾಸಿಗಳು ಹೂವಿನ ಮಳೆಗೆರದರು. ಆಗ ತೇಜೋನಿಧಿಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ನಕ್ಷತ್ರ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದರು.

निराञ्जनैर्माङ्गलिकैरुदस्तै रेजे स पृथ्वीसुरकामिनीभिः ।
निजप्रतापैरिव मूर्तिमद्भिः दिग्भिः समन्तादुपनीयमानैः ।।२५।।

नीराजनैरिति । स सत्यनिधिः पृथ्वीसुरकामिनीभिः ब्राह्मणस्त्रीभिः उदस्तैः उत्क्षिप्तैः माङ्गलिकैः नीराजनैः दिग्भिः समन्तात् उपनीयमानैः समीपं प्राप्यमाणैः मूर्तिमद्भिः प्रतापैरिवेति उत्प्रेक्षा रेजे ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸುಮಂಗಲೀಯರು ಮಂಗಳ ನೀರಾಜನವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಗುರುಗಳ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾದ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಾಪಗಳಿಂದ ಉಪೇತರಾದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದರು.

सान्द्रीभवत्केतुधुतप्रकाशे प्रसूनगन्धावहगन्धवाहे ।
सङ्गच्छमानः स हि राजमार्गे प्रोद्यन्निवार्को निखिलैर्ववन्दे ।।२६।।

सान्द्रीति । सान्द्रीभवद्भिः निरन्तरैः केतुभिः ध्वजैः धुतः निवारितः प्रकाशः आलोको यस्मिन् तस्मिन् तथोक्ते । प्रसूनगन्धानां पुष्पपरिमलानां आवहो वोढा गन्धवाहो वायुः यस्मिन् तस्मिन् राजमार्गे । अन्यत्र राज्ञः चन्द्रस्य मार्गे आकाशे इत्यर्थः । सङ्गच्छमानः गच्छन् । समोगम्यृच्छीति सम्पूर्वात् गमेः आत्मनेपदं शानच् । सः सत्यनिधिः प्रोद्यन् उदीयमानः अर्क इव निखिलैर्ववन्दे । कर्मणि लिट् । यथा उदीयमानो अर्कः सर्वैः वन्दितो भवति तद्वदिति भावः ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೊರಟಾಗ ಧ್ವಜಗಳು ಸೂರ್ಯನ ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಮಂದಮಾರುತವು ಪುಷ್ಪಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂಥ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿರುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಉದಯಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಎಲ್ಲರಿಂದ ವಂದಿತರಾದರು.

अनन्तनाम्ना प्रभुणोपदिष्टं धामाभिरामं यतिसार्वभौमः ।
तद्भाग्यलक्ष्म्याः स नवावतार इवाविशत् राजपथात्सयूथः ।।२७।।

अननेति । सयूथः सपरिवारः यतिसार्वभौमः स सत्यनिधिः राजपथात् अनन्तनाम्ना प्रभुणा उपदिष्टं दर्शितं अभिरामं धाम गृहं तस्य अनन्तप्रभोः भाग्यलक्ष्म्याः नवावतारः नूतनप्रादुर्भाव इव आविशत् ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಪರಿವಾರದಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ ರಾಜ-ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬರುತ್ತಾ ಅನಂತಪ್ರಭುವಿನಿಂದ ತೋರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರಮ್ಯವಾದ ಗೃಹವನ್ನು, ಅನಂತಪ್ರಭುವಿನ ನೂತನ ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು.

स बन्दिवैतालिकगायकानां कोलाहलैरुल्लसितेऽध्यतिष्ठत् ।
तत्रोपक्लृप्तं मणिपुञ्जमञ्जुभद्रासनं शिष्यकरावलम्बः ।।२८।।

स बन्दिति । स सत्यनिधिः शिष्यस्य अनन्तविभोः करावलम्बः कर एव अवलम्बो यस्य स तथोक्तः सन् बन्दिनः स्तुतिपाठकाः वैतालिका बोधकराः गायकाश्च तेषां कोलाहलैः उल्लसिते तत्र धाम्नि उपक्लृप्तं मणिपुञ्जैः रत्नसङ्घैः मञ्जु मनोहरं भद्रासनं सिंह्वासनं अध्यतिष्ठत् अध्यरोहत् । अधिशीङ्स्थासेति कर्मत्वम् ।

ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರು, ಗಾಯಕರು ಮುಂತಾದವರ ಕೋಲಾಹಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಶಿಷ್ಯನಾದ ಅನಂತ ವಿಭುವಿನ ಕರವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅರಮನೆಯ ಮಣಿಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಮನೋಹರ-ವಾದ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಏರಿದರು.

श्रीमानन्तप्रभुरस्य भिक्षोः पूजां वितन्वन् पुरुहूतसम्पत् ।
नवाम्बुपूरैः पदमभ्यषिञ्चत् शिरश्च शुद्धैर्नवरत्नसङ्घैः ।।२९।।

श्रीमानिति । पुरुहूतस्य इन्द्रस्य सम्पदिव सम्पद्यस्य स तथोक्तः । श्रीमान् अनन्तप्रभुः अस्य भिक्षोः सत्यनिधेः पूजां वितन्वन् पदं पादं नवाम्बुपूरैः अभ्यषिञ्चत् । शिरश्च शुद्धैः नवरत्नसङ्घैः अभ्यषिञ्चत् ।

ಇಂದ್ರನ ಸಂಪತ್ತಿನಂಥ ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳ ಅನಂತಪ್ರಭುವು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಜಲಗಳಿಂದ ಪಾದಪೂಜೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ನವರತ್ನಸಮೂಹ-ದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

पुरीमुदारामुपलब्धसारं भ्रातॄंश्च पुत्रानपि सच्चरित्रान् ।
श्रीमाननन्तो जगदेककान्तो ददौ स देशान्गुरवे सकोशान्।।३०।।

पुरीमिति । जगतः एककान्तो मुख्यतया मनोहरः अनन्तः श्रीमान् प्रभुः उपलब्धाः साराः यस्यां तां उदारां पुरीं सच्चरित्रान् भ्रातॄन् पुत्रानपि सकोशान् देशानपि गुरवे सत्यनिधये ददौ समर्पितवान् ।

ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮನೋಹರನಾದ ಅನಂತಪ್ರಭುವು ಸತ್ವಭರಿತವಾದ ತನ್ನ ಚಂಜೀಪುರವನ್ನು, ಸಚ್ಚರಿತ್ರರಾದ ತಮ್ಮಂದಿರು, ಮಕ್ಕಳು, ಕೋಶಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ದೇಶವನ್ನು ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು.

उभावभूतां स्तवनीयशीलौ जनस्य चञ्जीनगरस्थितस्य ।
गुरुर्न किञ्चित्स्पृहयालुरर्थे शिष्यश्च सर्वस्वसमर्पणेच्छुः ।।३१।।

उभाविति । चञ्जीनगरस्थितस्य जनस्य उभौ स्तवनीयं स्तुत्यं शीलं तद्वृत्तं ययोः तावभूताम् । ता उभौ कौ इत्यपेक्षायामाह । गुरुरिति । अर्थे वित्तविषये न किञ्चित् स्पृहयालुः ईषदप्यनपेक्षमाणः गुरुः । सर्वस्वस्य समर्पणेच्छुः इच्छावान् । बिन्दुरिछुरिति निपातनात् साधु । शिष्यश्च ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅನಂತಪ್ರಭು ಇಬ್ಬರನ್ನು ಪುರದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಹಾಡಿ ಹೊಗಳುವ ಚರ್ಯದವರಾಗಿದ್ದರು. ಅಂದರೆ ಗುರುಗಳು ಏನೂ ಬೇಡದವರು, ಶಿಷ್ಯನು ಎಲ್ಲವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವವನು.

शिष्येण राज्यादि यदर्पितं तत् गुरुः स तस्मै कृपयान्वदत्त ।
यदर्पितं प्रार्थनया पुनस्तद्वित्तं चकार द्विजसादशेषम् ।।३२।।

शिष्येणेति । स सत्यनिधिः शिष्येण अनन्तप्रभुणा राज्यादि यदर्पितं तस्मै शिष्याय कृपया अन्वदत्त । पुनः प्रार्थनया यद्वित्तं अर्पितं तदशेषं द्विजसात् बाह्मणाधीनं चकार ।

ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ರಾಜನು ಅರ್ಪಿಸಿದ ರಾಜ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಆತನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಪೂರ್ವಕ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಕನಕಾದಿಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡಿದರು.

शिष्यस्य भक्तिर्महिमा गुरोश्च द्वयं नितान्तं व्यतिभासमानम् ।
अलोकदिष्टत्रयदृष्टसाम्यं बभूव वाचां विषयः कवीनाम् ।।३३।।

शिष्यस्येति । नितान्तं व्यतिभासमानं परस्परमुद्दिश्य भासमानमित्यर्थः । लोकदिष्टत्रययोः लोकत्रयकालत्रययोः दृष्टसाम्यं न विद्यते यस्य तत् अलोकदिष्टत्रयदृष्टसाम्यं । "कालोदिष्टोऽप्यनेहापि"इत्यमरः । शिष्यस्य भक्तिः गुरोः महिमा चेति द्वयं कवीनां प्रबन्धॄणां वाचां विषयो वर्ण्यो बभूव ।

ನಿರಂತರ ಶೋಭಿಸುವ ಗುರುಗಳ ಮಹಿಮೆ ಹಾಗೂ ಶಿಷ್ಯನ ಭಕ್ತಿ ಈವೆರಡು ಮೂರುಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರುಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲದವುಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪ್ರಬಂಧಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದರು.

अशेषदेवैः समुपास्यमानो विशेषितोऽनन्तगुणैरदोषैः ।
प्रसीदताच्छ्रीदयितस्तवेति तदाऽऽशिषं तस्य सदस्यवक् सः ।।३४।।

अशेषेति । तदा तस्मिन् समये स सत्यनिधिः अशेषैः समस्तैः देवैः समुपास्यमानो अशेषैः अनन्तगुणैः विशेषितः सञ्जातविशेषः श्रियोदयितः तव प्रसीदतात् इति सदसि तस्य अनन्तविभोः आशिषं अवक् अवोचत्। वक्तेर्लङ् ।

ಆಗ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು "ಅಶೇಷ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದ, ಸಮಸ್ತಗುಣಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ, ಶ್ರೀರಮಣನು ನಿನಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ", ಎಂದು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅನಂತಪ್ರಭುವಿಗೆ ಆಶೀರ್ವಚನಗಳನ್ನು ನೀಡಿದರು.

नानादिगन्तागतवादिवृन्दे-
ष्वरुंतुदं संयमिपुङ्गवस्य ।
श्रुण्वत्सु वाक्यं विबुधस्तदानीं
कश्चित् गिरा प्रत्यवतिष्ठते स्म ।।३५।।

नानेति । अरुंतुदं मर्मस्पृक् । "अरुन्तुदन्तु मर्मस्पृगि"त्यमरः । "विध्वरुषोः तुदः" इति खच् । अरुर्द्विषेति मुम् । संयमिपुङ्गवस्य सत्यनिधेः वाक्यं आशीर्वचं श्रुण्वत्सु नानादिगन्तेभ्यः आगतेषु वादिनां वृन्देषु मध्ये तदानीं कश्चिद्विबुधः मीमांसकः गिरा प्रत्यवतिष्ठते स्म प्रत्यवस्थानं कृतवान् ।

ಮರ್ಮಸ್ಪರ್ಶಿಯಾದ ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಈ ಆಶೀರ್ವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ, ನಾನಾದೇಶಗಳಿಂದ ಬಂದ ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಮೀಮಾಂಸಕ ಪಂಡಿತನು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆಳಿದನು.

न देवता विग्रहभागशब्दा नोपास्यतोपासकताप्यतोऽस्याः ।
सविग्रहानित्यतयार्थहीना श्रुतिर्न मानं परमन्यथा स्यात् ।।३६।।

प्रत्यवस्थानप्रकारमाह । **नेति** । अशब्दा चतुर्थ्यन्तादिशब्दभिन्ना विग्रहं शरीरं भजतीति विग्रहभाक् देवता नास्ति । अतः अस्याः देवतायाः विष्णुरूपेण उपास्यता ब्रह्मादिरूपतया उपासकतापि नास्ति । अन्यथा देवतायाः विग्रहत्वाङ्गीकारे सविग्रहस्य अनित्यतया अर्थेन अभिधेयेन हीना श्रुतिः मानं परं प्रमाणमेव न स्यात् । तथा च श्रुत्य-

प्रामाण्यापत्या देवतायाः विग्रत्वाभावेन विष्णोः सर्वदेवोपास्यत्वमयुक्तमिति भावः ।

ಆ ಮೀಮಾಂಸಕ ವಾದಿಯು ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. "ಇಂದ್ರಾಯ" "ಅಗ್ನಯೇ" ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತಿಯೇ ಕೊನೆಗಿರುವ ಪದಗಳನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಪದಗಳನ್ನೇ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕೇ ಹೊರತು ದೇಹಧಾರಿಗಳಾದ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಶರೀರವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ವಿಷ್ಣುವು ಪೂಜ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಪೂಜಕರು ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶರೀರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ, ಆ ಶರೀರಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವೇ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಪದಗಳು ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಅದ್ದರಿಂದ ದೇಹಧಾರಿದೇವತೆಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ಆಪದಗಳೇ ದೇವತೇಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವೇದ ಅಪ್ರಮಾಣ ಆಗಬೇಕಾದೀತು.

स्यादत्र पश्वादिभिरप्यनित्यैः
श्रुत्यप्रमाणत्वमतः श्रुतीनाम् ।
सत्वात्तु सा मूर्तिमतीति भिक्षुः
वदन्यगृण्हात् प्रतिवादिनं सः ।।३८।।

निग्रहप्रकारमाह । **स्यादिति** । अत्र अर्थस्य अनित्यतया श्रुत्यप्रामाण्यपक्षे । पशुना यजेतेत्यादिविहितैः अनित्यैः पश्वादिभिरपि श्रुत्यप्रमाणत्वं स्यात् । देवता इव द्रव्यस्यापि यागरूपत्वादिति भावः । अतः प्रवाहतो नित्यत्वेन श्रुतिप्रामाण्यसम्भवात् । विग्रहत्वे श्रुतीनां "सहस्रशीर्षापुरुषः" "वज्रहस्तः पुरन्दरः" । इत्यादीनां सत्वाच्च सा देवता मूर्तिमती विग्रहवती । अतः उपास्योपासकतायुक्तेति वदन् भिक्षुः सत्यनिधिः प्रतिवादिनं न्यगृण्हात् । निगृहीतवान् ।

ಮೀಮಾಂಸಕನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಈ ರೀತಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ದ್ರವ್ಯ, ದೇವತಾ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರ, ಇವು ಯಾಗದ ಸ್ವರೂಪ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದೇಹವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ, "ಆ ದೇಹ ನಶ್ವರವಾದದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾಗಿ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂಬ

अशेषदेवैः समुपास्यमानो विशेषितोऽनन्तगुणैरदोषैः ।
प्रसीदताच्छ्रीदयितस्तवेति तदाऽऽशिषं तस्य सदस्यवक् सः ।।३४।।

अशेषेति । तदा तस्मिन् समये स सत्यनिधिः अशेषैः समस्तैः देवैः समुपास्यमानो अशेषैः अनन्तगुणैः विशेषितः सञ्जातविशेषः श्रियोदयितः तव प्रसीदतात् इति सदसि तस्य अनन्तविभोः आशिषं अवक् अवोचत्। वक्तेर्लङ् ।

ಆಗ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು "ಅಶೇಷ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದ, ಸಮಸ್ತಗುಣಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ, ಶ್ರೀರಮಣನು ನಿನಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ", ಎಂದು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅನಂತಪ್ರಭುವಿಗೆ ಆಶೀರ್ವಚನಗಳನ್ನು ನೀಡಿದರು.

नानादिगन्तागतवादिवृन्दे-
ष्वरुंतुदं संयमिपुङ्गवस्य ।
श्रुण्वत्सु वाक्यं विबुधस्तदानीं
कश्चित् गिरा प्रत्यवतिष्ठते स्म ।।३५।।

नानेति । अरुंतुदं मर्मस्पृक् । "अरुन्तुदन्तु मर्मस्पृगि"त्यमरः । "विध्वरुषोः तुदः" इति खच् । अरुर्द्विषेति मुम् । संयमिपुङ्गवस्य सत्यनिधेः वाक्यं आशीर्वचं श्रुण्वत्सु नानादिगन्तेभ्यः आगतेषु वादिनां वृन्देषु मध्ये तदानीं कश्चिद्विबुधः मीमांसकः गिरा प्रत्यवतिष्ठते स्म प्रत्यवस्थानं कृतवान् ।

ಮರ್ಮಸ್ಪರ್ಶಿಯಾದ ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಈ ಆಶೀರ್ವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ, ನಾನಾದೇಶಗಳಿಂದ ಬಂದ ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಮೀಮಾಂಸಕ ಪಂಡಿತನು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕಿಳಿದನು.

न देवता विग्रहभागशब्दा नोपास्यतोपासकताप्यतोऽस्याः ।
सविग्रहानित्यतयार्थहीना श्रुतिर्न मानं परमन्यथा स्यात् ।।३६।।

प्रत्यवस्थानप्रकारमाह । **नेति** । अशब्दा चतुर्थ्यन्तादिशब्दभिन्ना विग्रहं शरीरं भजतीति विग्रहभाक् देवता नास्ति । अतः अस्याः देवतायाः विष्णुरूपेण उपास्यता ब्रह्मादिरूपतया उपासकतापि नास्ति । अन्यथा देवतायाः विग्रहत्वाङ्गीकारे सविग्रहस्य अनित्यतया अर्थेन अभिधेयेन हीना श्रुतिः मानं परं प्रमाणमेव न स्यात् । तथा च श्रुत्य-

प्रामाण्यापत्या देवतायाः विग्रत्वाभावेन विष्णोः सर्वदेवोपास्यत्वमयुक्तमिति भावः ।

ಆ ಮೀಮಾಂಸಕ ವಾದಿಯು ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. "ಇಂದ್ರಾಯ" "ಅಗ್ನಯೇ" ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತಿಯೇ ಕೊನೆಗಿರುವ ಪದಗಳನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಪದಗಳನ್ನೇ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಒಪ್ಪಬೇಕೇ ಹೊರತು ದೇಹಧಾರಿಗಳಾದ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಶರೀರವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ವಿಷ್ಣುವು ಪೂಜ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಪೂಜಕರು ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶರೀರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ, ಆ ಶರೀರಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವೇ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಪದಗಳು ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಅದ್ದರಿಂದ ದೇಹಧಾರಿದೇವತೆಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ಆಪದಗಳೇ ದೇವತೇಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವೇದ ಅಪ್ರಮಾಣ ಆಗಬೇಕಾದೀತು.

स्यादत्र पश्वादिभिरप्यनित्यैः
श्रुत्यप्रमाणत्वमतः श्रुतीनाम् ।
सत्वात्तु सा मूर्तिमतीति भिक्षुः
वदन्यगृण्हात् प्रतिवादिनं सः ।।३८।।

निग्रहप्रकारमाह । **स्यादिति** । अत्र अर्थस्य अनित्यतया श्रुत्यप्रामाण्यपक्षे । पशुना यजेतेत्यादिविहितैः अनित्यैः पश्वादिभिरपि श्रुत्यप्रमाणत्वं स्यात् । देवता इव द्रव्यस्यापि यागरूपत्वादिति भावः । अतः प्रवाहतो नित्यत्वेन श्रुतिप्रामाण्यसम्भवात् । विग्रहत्वे श्रुतीनां "सहस्रशीर्षापुरुषः" "वज्रहस्तः पुरन्दरः" । इत्यादीनां सत्वाञ्च सा देवता मूर्तिमती विग्रहवती । अतः उपास्योपासकतायुक्तेति वदन् भिक्षुः सत्यनिधिः प्रतिवादिनं न्यगृण्हात् । निगृहीतवान् ।

ಮೀಮಾಂಸಕನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಈ ರೀತಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ದ್ರವ್ಯ, ದೇವತಾ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರ, ಇವು ಯಾಗದ ಸ್ವರೂಪ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದೇಹವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ, "ಆ ದೇಹ ನಶ್ವರವಾದದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾಗಿ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ" ಎಂಬ

ಭಯದಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಪಶು, ಪುರೋಡಾಶಗಳೂ ಅನಿತ್ಯವಾದದ್ದರಿಂದ "ಪಶುನಾ ಯಜೇತ" ಎಂಬ-ಲ್ಲಿಯೂ ಪಶುವಿಗೆ ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದೀತು. (ಪಶುಯಾಗ-ದಲ್ಲಿ ಪಶುಬಲಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯವೆಂದು ಆಗಬೇಕಾದೀತು. ಸ್ವಕ್ರಿಯಾ ವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದು) ಆದಕ್ಕೆ ನೀನು ಪಶುಗಳು ಪ್ರವಾಹತಃ ನಿತ್ಯವಾದದ್ದರಿಂದ ವೇದಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಭಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ, "ನಾವೂ ಹಾಗೆ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ". ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರವಾಹತಃ ನಿತ್ಯರಾದದ್ದರಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಬರಲಾರದು ಎಂದು ಮತ್ತು "ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷಾ ಪುರುಷಃ," "ವಜ್ರಹಸ್ತಃ ಪುರಂದರಃ" ಸಾವಿರಾರು ತಲೆಗಳು ಉಳ್ಳವ ಪುರುಷನಾಮಕ ಹರಿ, ವಜ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದವ ಪುರಂದರ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದೇಹ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹರಿಗೆ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವ, ದೇವತೆಗ-ಳಿಗೆ ಉಪಾಸಕತ್ವ ಇವೆರಡೂ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ.

प्रसीदतादूपमिदं कथं स्यात्
तातङ् हि तुह्योरिति सूत्रसिद्धः ।
अन्त्यस्य चादेश उतः स ङित्वा-
दित्याक्षिपत्कश्चन शाब्दिकस्तम् ।।३८।।

पुनः कस्यचित् आक्षेपप्रकारमाह । **प्रसीदतादिति** । इदं प्रसीदतात् इति रूपं कथं स्यादित्याक्षेपः तमेव विवृणोति । तातङ्हीति । हि यस्मात् कारणात् तातङ् "तुह्योस्तातङाशिष्यन्यतरस्यामिति" सूत्रेण सिद्धो विहितः स च तातङ् ङित्वात् ङिच्चेत्यनेन अन्त्यस्य उतः उका-रस्यादेशो भवति । अतः कथमित्याक्षेप इति कश्चन शाब्दिको वैय्याक-रणः तं सत्यनिधिं आक्षिपत् ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಅನಂತಪ್ರಭುವನ್ನು ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡುವ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಪ್ರಸೀದತಾತ್ ಶ್ರೀದಯಿತಃ" ಎಂದು ನುಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಆ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ "ಪ್ರಸೀದತಾತ್" ಎಂಬ ರೂಪ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಕರಣ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

ಆತನ ಆಕ್ಷೇಪ ಹೀಗಿದೆ. "ಪ್ರಸೀದತಾತ್" ಎಂಬ ರೂಪವು ಪ್ರ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಷದ್ಲೃ ಧಾತುವಿನ ಮುಂದೆ ಇರುವ ತು ಪ್ರತ್ಯ-ಯಕ್ಕೆ "ತುಹ್ಯೋಸ್ತಾತಙ್ಙಶಿಷ್ಯನ್ಯತರಸ್ಯಾಂ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ "ತಾತಙ್"

ಆದೇಶವಾಗಿ ಪ್ರಸೀದತಾತ್ ಎಂಬ ರೂಪಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ತಾತಙ್" ಪ್ರತ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಙಕಾರವು "ಇತ್" ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಲೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಙಿಚ್ಚ" ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ತಾತಙ್ ಆದೇಶವು ತು ಪ್ರತ್ಯಯದ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಆದೇಶವಾಗಬೇಕೇ ಹೊರತು ಸರ್ವಾದೇಶ–ವಾಗುವಂತೆ ಇಲ್ಲ. (ಙಿತ್ ಆದದ್ದು ಆನೇಕಾಲ್ ಆದರು ಅಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಿಯಮ.) ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರ + ಸೀದ ತ್ ತಾತಙ್ ಎಂದು ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಾಗಬೇಕೇ ಹೊರತು ಪ್ರಸೀದತಾತ್ ಎಂದು ರೂಪಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು

ङित्संक्रमार्थं कृत एव नान्त्यादेशाय तत्सूच्यत एव सूत्रे ।
प्रसीदताद्रूपमनोहि युक्तमिति प्रजल्पन् तमखण्डयत्सः ।।३९।।

खण्डनप्रकारमाह । **ङिदिति** । तातङि ङित् संक्रमार्थं क्क्तिचेति गुणवृद्धिप्रतिषेधार्थमेव कृतः अन्त्यादेशाय न तत् अन्त्यादेशार्थं न भवतीत्येतत् सूत्र एव सूच्यते । तदुक्तम् । "[1]तातङि ङित्वं संक्रमकृत् स्यात् अन्त्यविधिश्चेत्तच्च तथा न । हेरधिकारे हेरधिकारो लोपविधौतु ज्ञापकमाहे"ति प्रसीदतात् इति रूपं युक्तं हि । इति प्रजल्पन् वदन् सत्यनिधिः शाब्दिकमखण्डयत् खण्डितवान् ।

ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು "ಆದೇಶದಲ್ಲಿ" ಬರುವ "ಇತ್" ಸಂಜ್ಞ ಹೊಂದಿದ ಙಕಾರವು ಅಂತ್ಯಾದೇಶವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಇತ್ ಸಂಜ್ಞೆ ಹೊಂದಿದ ಙಕಾರವು ಅಂತ್ಯಾದೇಶದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇಟ್ಟದ್ದಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಙಕಾರವು "ಸಂಕ್ರಮಾರ್ಥಂ 'ಕ್ಙಿತಿಚ' ಇತಿ ಗುಣವೃದ್ಧಿ ಪ್ರತಿಷೇಧಾರ್ಥಂ" ಗುಣವೃದ್ಧಿಗಳ ಪ್ರತಿಷೇಧಕ್ಕಾಗಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ತಾತಙ್ ಇದು ಸರ್ವಾದೇಶವಾಗುತ್ತದೇ ಹೊರತಾಗಿ ಅಂತ್ಯಾದೇಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಇದನ್ನು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ನಿರಾಕರಿಸಿದರು.

१. अयं श्लोकः काशिकायां उदाहृतः । पदमञ्जर्यामेवं व्याख्यातः । **तातङि** व्यवस्थितं ङित्वं **संक्रमकृत्स्यात्** - गुणवृद्धिप्रतिषेधकृद्भवति । **अन्त्यविधिश्चेत्** - ङित्करणात् अन्त्यादेशोपि ज्ञायते इतिचेत् **तच्च तथा न** - तत् ङित्वं तथा सति न च - नैव कर्तव्यं **लोपविधौ तु** - "अतो हेः"(६.४.१०५)इति लोपविधायकसूत्रे **हेरधिकारे** - "हुझल्भ्यो हेर्धिः"(६.४.१०४)इत्यनेन सूत्रेण हेरधिकारे सति पुनः **हेरधिकारो ज्ञापकं** सूत्रकारः **आह** इति । भाष्ये तु **ङित्वस्य सावकाशत्वात् विप्रतिषेधात् तातङ् सर्वादेशः** इत्युक्तं । ब्रूतात्, मृष्टात् इत्यादौ गुणवृद्धिप्रतिषेधाद्यर्थं अत्र ङित्करणात् सावकाशः अयं अपवादोपि उत्सर्गेण बाध्यते ।

सङ्ख्यादिभिः पञ्चभिरीश्वरो हि
संवित्कृतीच्छाभिरपि प्रसिद्धः ।
अतः स दृष्टाष्टगुणोऽप्यनन्तगुणः
कथं स्यादिति कोप्यरौत्सीत् ।।४०।।

अथ नैय्यायिकस्य प्रत्यवस्थानप्रकारमाह । **सङ्ख्येति** । हि यस्मात् कारणात् ईश्वरः सङ्ख्यादिभिः सङ्ख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविभागैः द्रव्यमात्रसाधारणपञ्चभिः गुणैः, संवित्कृतीच्छाभिः ज्ञानप्रयत्नेच्छाभिः जगत्कर्तृत्वेन सिद्धाभिः अपि एवं अष्टभिर्गुणैः प्रसिद्धः प्रकर्षेण साधितः। अतः दृष्टाः अष्टगुणाः यस्य स तथोक्तोऽपि स ईश्वरः कथमनन्तगुणः स्यात् इति नैय्यायिकः अरौत्सीत् । आक्षिप्तवानित्यर्थः ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನು ಅನಂತಗುಣನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. (ವಿ-ಶೇಷತೋಽನಂತಗುಣಃ) ಇದಕ್ಕೆ ನೈಯ್ಯಾಯಿಕನು ಈಶ್ವರನು ದ್ರವ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಸಂಖ್ಯಾ, ಪರಿಮಾಣ, ಪೃಥಕ್ತ್ವ, ಸಂಯೋಗ, ವಿಭಾಗವೆಂಬ ೫ ಗುಣಗಳು, ಮತ್ತು ಆತನು ವಿಶ್ವಕರ್ತೃವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ತೃವಿನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನ, ಇಚ್ಛಾ, ಪ್ರಯತ್ನವೆಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳು. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಎಂಟು ಗುಣಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪಬೇಕೆ ಹೊರತು ಅನಂತಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ? ಎಂದು ವಾದಿಸಿದನು.

श्रुत्योच्यते सोऽष्टगुणोऽथ युक्त्या
नाद्यस्तथा श्रुत्युपलब्ध्यभावात् ।
नान्त्योऽप्रमाणत्वत एव युक्ते-
रित्यभ्यभूत्तं कथयन् स भिक्षुः ।।४१।।

खण्डनप्रकारमाह । **श्रुत्येति** । यः ईश्वरः अष्टगुण इति श्रुत्योच्यते अथवा युक्त्या उच्यते इति विकल्पः । तत्राद्यः पक्षो न । तत्र हेतुमाह। **तथेति** । तथा श्रुतेः अष्टगुणत्वप्रतिपादकश्रुतेः उपलब्ध्यभावात् । युक्तेः केवलानुमानस्य अप्रमाणत्वेन एवं अन्त्यः पक्षो न । अतः "बृहन्तो ह्यस्मिन् गुणा" इति श्रुतेः युक्तमनन्तगुणत्वमिति कथयन् सभिक्षुः सत्य-निधिः तं नैय्यायिकं अभ्यभूत् पराजितवान् ।

ಆ ನೈಯ್ಯಾಯಿಕನ ವಾದವನ್ನು ಗುರುಗಳು ಈ ರೀತಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ಭಗವಂತನು ಅಷ್ಟಗುಣನೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆಯೋ? ಅಥವಾ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆಯೋ? ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಗುಣನೆಂಬವುದು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಯುಕ್ತಿಯಾದರೂ ವೇದಗಳ ಬೆಂಬಲವಿಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೆ ದುರ್ಬಲ,ಅಪ್ರಮಾಣ. "ಬೃಹಂತೊಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನು ಅನಂತಗುಣನೇ ಸರಿ. ಇದರ ಮೇಲೆ ನೈಯ್ಯಾಯಿಕನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವನು. ಭಗವಂತನು "ಅಷ್ಟಗುಣ" ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ ಇದೆ. ಆ ಸ್ಮೃತಿ ಬೆಂಬಲಿತವಾದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಷ್ಟಗುಣನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಅದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅದೇ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯೇ "ಮಯ್ಯನಂತಗುಣೇऽನಂತ ಗುಣತೋನಂತ ವಿಗ್ರಹೇ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತ ಅನಂತಗುಣನೇ ಸರಿ.

वेदान्तविद्याविदितो य आत्मा
स श्रूयते निर्गुण एव भूयः ।
अतो गुणोऽस्मिन् परमार्थभूतो
नास्तीति कश्चित् विदधे विवादम् ।।४२।।

ततो मायावादिनः प्रत्यवस्थानमाह **वेदान्तेति** । वेदान्तरूपविद्यया विदितः य आत्मा सः भूयः पुनः पुनः निर्गुण एव श्रूयते अतः श्रुतेः प्रमाणत्वात् अस्मिन् आत्मनि यद्यपि गुणः प्रतीयते तथापि परमार्थभूतो गुणो नास्तीति कश्चित् मायावादी विवादं विदधे ।

ಮುಂದೆ ಮಾಯಾವಾದಿಯು ಈ ರೀತಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭಗವಂತನನ್ನು ನಿರ್ಗುಣನೆಂದು "ಸಾಕ್ಷೀ ಚೇತಾ ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ" ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕವೇದವಚನಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಗುಣವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಅವಿದ್ಯಕ ಗುಣಗಳಿವೆ ಎಂದು.

न सत्यकामादिगुणानशेषान् श्रुतिर्निषेधेत् विहितांस्तथा चेत् ।
हिंसामहिंसावचनं निषेधेत् इति ब्रुवन् सोमुमपाचकार ।।४३।।

तन्निराकरणप्रकारमाह । **नेति** । श्रुतिः निर्गुणश्रुतिः विहितान् स्वविहितान् अशेषान् सत्यकामादिगुणान् सत्यकामः सत्यसङ्कल्प इत्यादि श्रुतिसिद्धान् इत्यर्थः । न निषेधेत् निषेद्धुं न शक्नुयात् विहितस्य निषेधायोगात् इति भावः । तथाचेत् स्वविहितमपि निषेधेत् चेत् "नहिंस्यात् सर्वाभूतानि" इत्यहिंसा वचनं "अग्नीषोमीयं पशुमालभेत" इति हिंसामपि

निषेधेत् । ततश्च न हिंस्यात् इति वाक्यं अग्नीषोमीयहिंसातिरिक्तहिंसाया इव निर्गुणश्रुतिः पारमार्थिकसत्यकामत्वादिगुणव्यतिरिक्तकुसमयप्राप्तहेय-गुणनिषेधिकेति श्रुत्या पारमार्थिकगुणसिद्धिः । इति ब्रुवन् स सत्यनिधिः अमुं मायिनं अपाचकार निराकृतवान् ।

"ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಗುಣಗಳು ಇಲ್ಲ. ಇದ್ದಂತೆ ಕಂಡಗುಣಗಳೂ ಅಪರಮಾರ್ಥವಾದವುಗಳು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅದೇ ಶ್ರುತಿಯು, ಸತ್ಯಕಾಮಃ, ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪಃ, ಎಂದು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವ, ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ತಾನೇ ಹೇಳಿದ ಸತ್ಯಸಂಕ–ಲ್ಪತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಗುಣ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಗೆ ನಿಷೇಧ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ? "ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಾಭೂತಾನಿ" ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಂಸಿಸ–ಬಾರದೆಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಯಾವರೀತಿಯಾಗಿ "ಅಗ್ನಿಷೋಮೀಯಂ ಪಶುಮಾಲಭೇತ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಳುವ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪಶುಹಿಂಸೆ–ಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವದಿಲ್ಲವೋ ಅದೇರೀತಿ "ಕೇವಲೋನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸತ್ಯಕಾಮಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವು–ದಿಲ್ಲ. "ನ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇ–ವೆಯೋ ಅದೇರೀತಿ "ನಿರ್ಗುಣ" ಎಂಬ ಶೃತಿಗೆ ಕುತರ್ಕ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥಹೇಳಬೇಕು. ಎಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದರು.

वादानुवादेषु निरङ्कुशानां
प्रवादुकानां विविधान् विवादान् ।
स लीलया खण्डयतिस्म भिक्षुः
पाण्डित्यसाम्राज्यधुरन्धरश्रीः ।।४४।।

उपसंहरति । **वादेति** । पाण्डित्यमेव साम्राज्यं तस्मिन् धुरन्धरा धूर्वहा । श्रीः सम्पत् यस्य स तथोक्तः स भिक्षुः सत्यनिधिः वादेषु वचनेषु अनुवादेषु उक्तस्य पुनर्वचनेषु सत्यनिधिः निरङ्कुशानां अप्रतिह-तानां प्रवादुकानां वादिनां विविधान् लीलया खण्डयतिस्म ।

ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪೋಷಿಸುವ ಮಹಾಶ್ರೀಮಂತರಾದ

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಅಪ್ರತಿಹತ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಾದಗಳನ್ನು ಲೀಲೆಯಿಂದ ಖಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

यस्तत्र तस्योपनतः स आसीत् पराजितः सोऽभिमुखेस्थितो यः ।
छायामयो दीपमुपेत्य तिष्टत्यग्रे स्थितो धावति चान्धकारः ।।४५।।

य इति । य बुधः तत्र सदसि तस्य सत्यनिधेः उपनतः समीपे प्रणतः स तत्र आसीत् अभूत् । न तु दूरीकृतः । यो अभिमुखे स्थितः धाष्ट्यादिति भावः । स पराजितः निर्जितः दूरीकृत इति यावत् । आसीत् । अमुमर्थं अर्थान्तरन्यासेन समर्थयति छायेति । छायामयः अन्धकारः उपनतः सन् अधः प्राप्तः सन् दीपं उपेत्य प्राप्य तिष्ठति अग्रे स्थितः धावति च ।

ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿದ್ವಾಂಸನು ತಲೆ ಬಾಗಿಸಿದನೊ. ಆತ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತನು. ಯಾರು ದರ್ಪದಿಂದ ಎದುರಾ– ದರೋ ಅವರು ನಿರಾಕೃತರಾದರು. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದೇ ಹೀಗೆ. ದೀಪದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಂಧಕಾರ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದು ತಲೆ ಎತ್ತಿದರೆ ಖಂಡಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

इत्थं निरस्तप्रतिवादिनं तं तीर्थाटनोद्युक्तमनन्तनामा ।
सोऽयाचतावस्थितिमात्मपुर्यां पादौ गृहीत्वाम्बुरुहापवादौ ।।४६।।

इत्थमिति । अनन्तनामा सः प्रभुः इत्थं अनेन प्रकारेण निरस्ता प्रतिवादनो येन तं, तीर्थाटने उद्युक्तं तं सत्यनिधिं, अम्बुरुहस्य पद्मस्य अपवादौ निरासकौ पादौ गृहीत्वा, आत्मपुर्यां अवस्थानं अयाचत । याचितवान् ।

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ತೀರ್ಥಾಟನೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಲು, ಅನಂತಪ್ರಭುವು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ತಮ್ಮ ಪುರದಲ್ಲೇ ಉಳಿಯಲು ಯಾಚಿಸಿದನು.

तं याचमानं गुरुराचचक्षे न तीर्थयात्रासु ममोद्यतस्य ।
चिरं नगर्यामुचितो निवासः तथापि पारेनगरं वसेयम् ।।४७।।

तमिति । गुरुः सत्यनिधिः याचमानं तं अनन्तविभुं तीर्थयात्रासु उद्यतस्य मम नगर्यां चिरं निवासः नोचितः तथापि नगरस्य पारे, पारे

नगरं । "पारे मध्ये इति" अव्ययीभावः । पुराद्बहिरित्यर्थः । वसेयं वसतेर्लिट् । इति आचचक्षे आख्यातवान् ।

ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವ ನರಪತಿಯಾದ ಅನಂತನನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿ–ಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು. "ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟ ನಾವು ನಗರದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ". ಆದರೂ ಈ ಊರಿನ ಹೊರಗಡೆಯ ವನದಲ್ಲಿ ನಾವು ವಾಸಿಸುವೆವು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

इतीरितोसावथ तिन्त्रिणीनां वने निवासाय गुरोः स्वकीये ।
अकारयद्भास्वदनल्पशिल्पं मठं विशालं परितः सशालम् ।।४८।।

इतीति । अथ इतीरितः असौ अनन्तप्रभुः गुरोः निवासाय स्वकीये तिन्त्रिणीनां वने, भास्वन्ती अनल्पानि शिल्पानि यस्मिन् तत्तथोक्तम् । परितः शालाः सभाः यस्य तं तथाभूतं विशालं मठं अकारयत् कारयामास।

ಗುರುಗಳ ವಚನಕೇಳಿದ ಅನಂತಪ್ರಭುವು. ಗುರುಗಳ ನಿವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಊರ ಹೊರಗಿನ ತನ್ನ ಹುಣಿಸೇವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಮಠವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಆದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿಸಿದನು. ಆದರ ಸುತ್ತಲು ಅನೇಕ ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿಸಿದನು.

हेमन्तमायान्तमवेक्ष्य भिक्षुः
सामन्तनामान्तकरेण तेन ।
साकं प्रपेदे किल तिन्त्रिणीनां
कान्तारमाशान्तरगीतकीर्तिः।।४९।।

हेमन्तेति । आशांतरेषु गीता कीर्तिः यस्य स, भिक्षुः सत्यनिधिः आयान्तं हेमन्तं अवेक्ष्य सामन्तानां शत्रुभूपानां नाम्नामपि अन्तकरेण नाशकेन तेन अनन्तप्रभुणा साकं तिन्त्रिणीनां कान्तारं वनं प्रपेदे प्राप्तवान् किल ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಹೇಮಂತಋತುವು ಬರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಸಾಮಂತ ರಾಜರ ಹೆಸರನ್ನು ಅಳಿಸುವ ಅನಂತಪ್ರಭುವಿನೊಂದಿಗೆ ತಿಂತ್ರಿಣೀ ವನದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಿದರು. ಅವರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

विश्वग्वनं राजतटाकसंज्ञं यस्मिन् सरोऽगाधजलं विभाति ।
प्रतीयमानं गगने चरणां अभ्रान्तरोद्भिन्नमिवेन्दुबिम्बम् ।।५०।।

चतुर्भिः तिन्त्रिणीवनं वर्णयति । **विश्वगित्यदिभिः** । यस्मिन् तिन्त्रिणीवने विश्वक् परितः वनानि यस्य तत्तथोक्तम् । अगाधानि जलानि यस्मिन् तत्तथोक्तम् । न कदाचित् शेषितमित्यर्थः । राजतटाक संज्ञं सरः गगने चराणां देवानां अभ्रान्तरे मेघे मध्ये उद्भिन्नं प्रकाशमानं इन्दुबिन्दुमिव प्रतीयमानं सद्विभाति ।

ಆ ತಿಂತ್ರಿಣೀ ವನವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸುತ್ತಲೂ ಹುಣಿಸೆ ಮರಗಳು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗಾಧ ಜಲದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಸರೋವರ. ಆ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ರಾಜತಟಾಕವೆಂಬ ಹೆಸರು ಇತ್ತು. ಅದು ಗಗನಚರರಿಗೆ ಮೇಘ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು.

यस्मिन् नृसिंहं नखदार्यमाणदैत्यांत्रमालं भयशान्तिमूलं ।
उद्वेलकल्लोलमृदंगवादैरासेवते सिन्धुरविप्रकृष्टः ।।५१।।

यस्मिन्निति । अविप्रकृष्टः अदूरस्थः सिन्धुः समुद्रः नखैः दार्यमाणस्य दैत्यस्य हिरण्यकशिपोः आन्त्राणां पुरीततां उदरान्तर्वर्तिमांसमालानामित्यर्थः । "आंत्रं पुरीतदि"त्यमरः । मालाः यस्य तं तथाभूतं भयशान्तेः मूलं कारणं सिंहं उद्वेलाः कल्लोलाः एव मृदङ्गवाद्यानि तैः आसेवते भजति ।

ಆ ತಿಂತ್ರಿಣೀ ವನದಲ್ಲಿರುವ, ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿನ ಹೊಟ್ಟೆ ಹರಿದು ಕರಳು ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕೊರಳಿಗೆ ಧರಿಸಿ, ಭಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ ನರಸಿಂಹನನ್ನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಮುದ್ರವು ಉದ್ರಿಕ್ತವಾದ ತನ್ನ ತರಂಗ–ಗಳೆಂಬ ಮೃದಂಗ ವಾದ್ಯದಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಿದೆ.

दृश्याः क्वचित् भास्वररूपधेया देवस्त्रियो यत्र वने वसन्त्यः ।
घनाघनाभ्यन्तरदृश्यमानक्षणप्रभाभ्रान्तिकृतो भवन्ति ।।५२।।

दृश्या इति । भास्वराणि रूपधेयानि रूपाणि यासां ताः तथोक्ताः । रूपनाम भागेभ्यो धेय इति स्वार्थे धेय प्रत्ययः । क्वचिद्दृश्याः यत्र यस्मिन् वने वसन्त्यः देवस्त्रियः घनाघनानां मेघानां अभ्यंतरेषु मध्येषु दृश्यमानानां क्षणप्रभाणां विद्युतां भ्रान्तिं कुर्वन्तीति तास्तथोक्ता भवन्ति।

ಆ ವನದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಾಸ್ವರರೂಪದಿಂದ ಕೆಲವು ಕಡೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಮೇಘಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುತ್ತಿನಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದರು.

वराहसिन्धूर्मिवलत्सरोज-
परागभारोद्वहनालसोयः ।
स्थितिं स धत्ते वनसीम्नि यस्य
विश्रान्तिहेतोरिव मातरिश्वा ।।५३।।

वराहेति । वराहसिन्धोः वराहाख्यनद्याः दूरवर्तिन्याः इत्यर्थः । ऊर्मिषु वलतां चलतां सरोजानां परागभारस्य उद्वहनेन अलसो मंदो यः मातरिश्वा वायुः सः, यस्य तिन्त्रिणी वनस्य वनसीम्नि वनप्रदेशे विश्रान्तिहेतोः इव स्थितिं धत्ते दधाति ।

ದೂರದ ವರಾಹ ನದಿಯ ತರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವ ಕಮಲಗಳ ಪರಾಗ–ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತು ಶ್ರಮಹೊಂದಿದ ಮಾರುತನು ಈ ತಿಂತ್ರಿಣೀವನವನ್ನು ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೆ.

संप्राप्य तत्सत्यनिधौ रघूणां नाथस्य पूजां नियतां दधाने ।
द्रव्याण्यकालोपहतप्रकाशान्यनन्तनामा प्रभुरुत्सुकोदात् ।।५४।।

संप्राप्येति । तत् तिन्त्रिणी वनं सम्प्राप्य सत्यनिधौ नियतां अविच्छिन्नां रघूणां नाथस्य पूजां दधाने सति अनन्तनामा प्रभुः उत्सुकः सन् कालेन उपहतः प्रकाशः उत्पत्तिशो ज्वल्यं च न विद्यते येषां तानि अकालोपहतप्रकाशानि । सर्वकालेष्वेकरूपाणि इत्यर्थः । द्रव्याणि पूजासाधनपुष्पादीनि अदात् सम्पाद्य दत्तवान् ।

ತಿಂತ್ರಿಣೀ ವನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಕಾಲಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಾಶಹೊಂದದ ಅನೇಕ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಅನಂತಪ್ರಭುವು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು.

मुक्ताफलौघान् नवमल्लिकाभान् प्रवालचारुनपि पद्मरागान् ।
हिरण्मयं कैतकचंपकञ्च मालां तुलस्या हरिदश्मक्लृप्ताम् ।।५५।।

पूजाद्रव्यसमर्पणप्राकारं द्वाभ्यामाह । **मुक्तेति** । अनन्तविभुः प्रहृष्टः

सन् नवमल्लिकानामाभेव आभा येषां तान् । मुक्ताफलानां ओघान् । प्रवालाः पल्लवा इव चारवः तान् पद्मरागान् । हिरण्मयं सुवर्णरूपं कैतकं केतक्याः पुष्पं चम्पकं चम्पकपुष्पञ्च हरिदश्मिभिः मरतकरत्नैः क्लृप्तां रचितां तुलस्या मालां च ।

ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅನಂತಪ್ರಭು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತಪ್ರಭುವು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ನೂತನ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮೊಗ್ಗಿ-ನಂತಿರುವ ಮುತ್ತಿನ ರಾಶಿಯನ್ನು, ಚಿಗುರಿನಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ಪದ್ಮರಾಗ ಮಣಿಗಳನ್ನು, ಬಂಗಾರದ ಕೇದಿಗೆಗಳನ್ನು, ಚಂಪಕ ಮಾಲೆಯನ್ನು, ಇಂದ್ರ-ನೀಲಮಣಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತುಲಸೀಮಣಿಮಾಲೆಯನ್ನು, ರಾಮದೇವರ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು.

हैमानि पात्राणि च रत्नदीपान् वस्त्राणि चारुण्यपि राजितानि ।
न्यवेदयच्छ्रीरघुनाथमूर्तेः पूजाकृतेऽनन्तविभुः प्रहृष्टः ।।५६।।

हैमानीति । हैमानि पात्राणि रत्नमयान् दीपांश्च राजतानि रजतमयानि चारूणि वस्त्राणि अपि श्रीरघुनाथमूर्तेः पूजार्थं न्यवेदयत् समर्पितवान् इति द्वयोरेकान्वयः ।

ಬಂಗಾರದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು, ರತ್ನ ದೀಪಗಳನ್ನು, ಬೆಳ್ಳಿಜರತಾರಿ ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ-ಗಳನ್ನು ರಾಮದೇವರ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದನು.

इत्थं सपर्योपयिकैर्विचित्रैर्निवेदितैः शिष्यवरेण तेन ।
निर्वर्तयामास स भिक्षुराजः पूजां निजां श्रीरघुपुङ्गवस्य ।।५७।।

इत्थमिति । स भिक्षुराजः सत्यनिधिः इत्थं शिष्यवरेण तेन अनन्त-विभुना निवेदितैः विचित्रैः पूजायाः औपायिकैः साधनैः । उपाय एव औपयिकः स्वार्थे ठक्। श्रीरघुपुङ्गवस्य निजां नित्यां पूजां निर्वर्तयामास।

ಈ ರೀತಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಅನೇಕ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅನಂತಪ್ರಭುವು ಅರ್ಪಿ-ಸಿದನು. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಅವುಗಳಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರು.

सतां निधिः सत्यनिधिर्गुणानां
शिष्यस्य भक्त्या नितरां प्रसन्नः ।
कुर्वन् सदा वैष्णवलोकरक्षां
चिरेण जीवेति तमभ्यधात्सः ।।५८।।

सतामिति । सतां निर्दुष्टानां गुणानां निधिः सत्यनिधिः शिष्यस्य भक्त्या नितरां प्रसन्नः सन् सदा वैष्णवलोकरक्षां कुर्वन् । चिरेण जीव इति तं अनन्तविभुं अभ्यधात् । आख्यातवान् ।

ಸದ್ಗುಣಗಳ ನಿಧಿಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು, ಶಿಷ್ಯನಾದ, ಅನಂತವಿಭುವಿನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ, "ಸದಾ ವೈಷ್ಣವರ ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುತ್ತಾ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಮಂತನಾಗು" ಎಂದು ನುಡಿದರು.

न केवलं संयमिपुङ्गवोऽसौ वृत्तिं दधे माधुकरीं वरिष्ठाम् ।
अमुष्य चेतो रघुनाथपादपाथोजयोर्माधुकरीं च वृत्तिम् ।।५९।।

इतः परं आसर्गान्तं तस्य वैराग्यप्रकारमाह । **नेति** । असौ संयमिपुङ्गवः केवलं सत्यनिधिः एव वरिष्ठां श्रेष्ठां माधुकरीं वृत्तिं भिक्षाशनं न दधे । किन्तु अमुष्य सत्यनिधेः चेतश्च रघुनाथपादावेव पाथोजे जलजे तयोः माधुकरीं मधुकरस्य भ्रमरस्य सम्बन्धिनीं वृत्तिं दधे । भ्रमरवत् तत् पादपद्मयोः संरक्तोऽभूदित्यर्थः ।

ಈ ಸರ್ಗ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಗುರುಗಳ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಮಧುಕರಿಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಮನಸ್ಸು ರಾಮಚಂದ್ರನ ಪಾದಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಧುಕರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತಾಳುತ್ತಿತ್ತು.

श्रीरामपादाभिनवाम्बुजातसमाहितान्तःकरणो यतीन्द्रः ।
यदा समाधेर्विरतो बभूव तदा विधत्ते स्म शरीरवृत्तिम् ।।६०।।

श्री इति । श्रीरामपाद एव अभिनवाम्बुजातं नूतनपद्मं तस्मिन् समाहितं अन्तःकरणं यस्य स स यतीन्द्रः सत्यनिधिः यदा समाधेः सकाशात् विरतो निवृत्तो बभूव तदा शरीरवृत्तिं विधत्ते स्म् । स्नानशौचभिक्षाशनादौ न कालनियमं कृतवान् इत्यर्थः ।

ಸದಾ ಗುರುಗಳ ಮನಸ್ಸು ಶ್ರೀರಾಮಪಾದಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಯಾವಾಗ ಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಹೊರಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೋ, ಆಗ ತಮ್ಮ ಶರೀರವ್ಯಾಪಾರವಾದ ಸ್ನಾನ ಭಿಕ್ಷಾಸ್ವೀಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

पद्मालयावल्लभपूजनासु प्रवृत्तहर्षोदयवर्धमानः ।
यदा दिने वा निशि वेशपूजा पूर्णा तदा भैक्षमुपाददे सः ।।६१।।

तदेवाह । **पद्मेति** । पद्मालयावल्लभस्य लक्ष्मीकान्तस्य पूजनासु प्रवृत्तो यो हर्षोदयः तेन वर्धमानः स सत्यनिधिः दिने वा निशि वा यदा ईशस्य रघुनाथस्य पूजा पूर्णा तदा भैक्षं भिक्षाशनं उपाददे। स्वीकृतवान्।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ ಪಾದಸೇವೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷ ಪಡುವವರು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಅಥವಾ ರಾತ್ರಿ ಯಾವಾಗ ಪೂಜಾ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೋ, ಆವಾಗ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ಣಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಉಳಿದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ರಾತ್ರಿಯೇ ಪೂಜೆ ಮುಗಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆನಂತರ ತೀರ್ಥಪ್ರಸಾದ.

श्रीरामपादाब्जसमाध्यतीतो यदा तदासौ कुरुते स्म कृत्यम् ।
न तादृशं शुद्धसमाधिभाजामपेक्षितव्यौ ननु लोककालौ ।।६३।।

श्री इति । असौ सत्यनिधिः यदा श्रीरामस्य पादाब्जयोः समाधिमतीतः समाधेर्विरत इत्यर्थः । द्वितीयाश्रितेति समासः । तदा कृत्यं स्नानशौचादि कुरुते स्म । ननु कृत्येषु लोककालातिक्रमो न युक्त इत्याशङ्क्याह । नेति । तादृशां शुद्धसमाधिभाजां लोककालौ नापेक्षितव्यौ ननु ।

ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಪಾದಪೂಜನ, ಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಇತರ ಎಲ್ಲ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸ್ನಾನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲವೇ ? ದೇಶಕಾಲಗಳನ್ನು ಮೀರಬಾರದಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಹಾಗೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಶುದ್ಧಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಈ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಅವರು ಯಾವಾಗ ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೋ ಅಗಲೇ ಅವರಿಗೆ ಕಾಲದ ಆರಂಭ.

इत्थं यतिश्रीरघुनाथसेवा-
साम्राज्यमेवाधिकमीक्ष्यमाणः ।
स लौकिकीं सम्पदमात्मनिष्ठो
देहोपयोगान् विषयांश्च नैच्छत् ।।६४।।

इत्थमिति । इत्थं आत्मनि परमात्मनि निष्ठा यस्य स आत्मनिष्ठः स यतिः सत्यनिधिः श्रीरघुनाथसेवारूपं साम्रज्यमेव अधिकमीक्ष्यमाणः सन् लौकिकीं सम्पदं छत्रचामरवाहनादिरूपां देहोपयोगान् विषयांश्च नैच्छत् ।

ಈ ರೀತಿ ಕೇವಲ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿಯೇ ರತರಾದ ಗುರುಗಳು ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಸೇವಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೇ ಅಧಿಕವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಲೌಕಿಕವಾದ ಛತ್ರಛಾಮರ ಸಂಪದಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ದೇಹೋಪಯೋಗಿಯಾದವುಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಲಿಲ್ಲ.

पादाश्रयं श्रीरघुपुङ्गवस्य मनोरथं प्राप्तवतोऽस्य भिक्षोः ।
न वंशसिद्धं चतुरं तयानं सौवर्णमप्यादरणीयमासीत् ।।६५।।

पादेति । रघुपुङ्गवस्य पादा एव आश्रयो विषयो यस्य तं मनोरथं वाञ्छां, च प्राप्तवतः अस्य भिक्षोः सत्यनिधेः वंशसिद्धं कुलक्रमागतं सौवर्णं सुवर्णात्मकमपि चतुरं तयानं शिबिका आश्रयणीयं नासीत् । रथं प्राप्तवतः वंशेन वेणुना सिद्धं यानं नाश्रयणीयमेवेति ध्वन्यते ।

ಗುರುಗಳು ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಪಾದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಮನೋರಥ ಹೊಂದಿದವರು. ವಂಶಸಿದ್ಧವಾದ ಬಂಗಾರದ ಮೇನೆಯನ್ನು ಬಯಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆ ರಥವಿರುವಾಗ ಬಿದಿರಿನ ಮೇನೆಯನ್ನು ಯಾರು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ.

वैराग्यभाग्योदयभास्वतोऽस्य न चामरश्रीरभिवाञ्छिताभूत् ।
श्रीरामचिन्तामृतनिर्भरस्य न चामरश्रीरभिवाञ्छिताऽभूत् ।।६६।।

वैराग्येति । वैरग्यभाग्यस्य उदयेन भास्वतः प्रकाशमानस्य अस्य सत्यनिधेः चारमरश्रीः अभिवाञ्छि तानाभूत् । श्रीरामस्य चिन्तारूपामृतेन निर्भरस्य अस्य अमराणां देवानां श्रीश्च अभिवाञ्छिता इष्टा नाभूत्। अत्र सम्बन्धसामान्यविवक्षया षष्ठी ।

ವೈರಾಗ್ಯಭಾಗ್ಯೋದಯದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಚಾಮರ ಸಂಪತ್ತು ಇಷ್ಟವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀರಾಮನ ಚಿಂತಾರೂಪ ಅಮೃತದಿಂದ ತೃಪ್ತರಾದ ಗುರುಗಳಿಗೆ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಪತ್ತು ಇಷ್ಟವಾಗಲಿಲ್ಲ.

सन्देहमात्रं स विमुञ्चमानः संदेहमात्रं परिगृह्यतुष्टः ।
सीतासहायस्य पदाब्जसेवां सदात्मनीनामिहनिश्चकाय ।।६७।।

सन्देहेति । देहमात्रं परिगृह्यतुष्टः सत्यनिधिः सन्देहमात्रं विमुंचमानः सन् सीतासहायस्य श्रीरघुनाथस्य पदाब्जसेवां सदा इह संसारे आत्मनीनां आत्मने हितां । आत्मन् विश्वजनेति ख: । निश्चकाय निश्चातवान्।

ದೇಹವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಸಕಲ ಸಂದೇಹಗಳನ್ನು ತೊರೆದವರಾಗಿ ಸೀತಾಸಮೇತ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಪಾದಸೇವೆಯೇ ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹಿತವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು.

इत्युद्यन् यतिकुलराण्णितान्तशान्त-
स्वान्तान्तर्निहितरमाभिराममूर्तिः ।
हैमन्तं किल गमयाञ्चकार सान्तं
कान्तारे महति सुखेन तिन्त्रिणीनाम् ।।६८।।

इतीति । नितान्तं शान्तस्य स्वान्तस्य मनसः अन्तर्निहिता रमाभिरामस्य रघुनाथस्य मूर्तिः येन स तथोक्तः । इति अनेन प्रकारेण उद्यन् उद्युक्तः यतिकुलराट् सत्यनिधिः महत् तिन्त्रिणीनां कान्तारे तिन्त्रिणीवने हेमन्तं सान्तं सम्पूर्णं सुखेन गमयञ्चकार नीतवान् ।

ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಶಾಂತವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೀತಾಭಿರಾಮನಾದ ಶ್ರೀರಾಮ–ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಈ ರೀತಿ ಹೇಮಂತ ಋತುವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಂತ್ರಿಣೀ ವನದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕಳೆದರು.

सद्विद्यागुरुसत्यनाथयतिराट्श्रीपादसंसेवन-
प्रोद्यत्पण्डितराजशब्दबिरुदो यः श्रीनिवासः कविः ।
तस्य श्रीरघुनाथकीर्तनसुधास्वादैकवृत्तेः कृतौ
काव्ये सत्यनिधीयचारुचरिते सर्गोऽभवत् सप्तमः ।।६९।।

सद्विद्येति । पूर्वमेव व्याख्यातम् ।

श्री सत्यनाथतीर्थश्रीचरणचरणाराधक-
लक्ष्मीश्वरनरसिंहकृतायां सत्यनिधिविलासाटीकायां
सर्वतोविसाख्यायां सप्तमः सर्गः ।।७।।

ಏಳನೇ ಸರ್ಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

-: अथ अष्टमोऽध्यायः :-

अथ यतिराट् सत्यनिधिः शिशिरं रुचिरं समीक्ष्य संप्राप्तम् ।
उद्दिश्य तीर्थयात्रामगमदपाचीं शिष्यैः ।।१।।

अथेति । अथ हेमन्तानन्तरं यतिराट् सत्यनिधिः रुचिरं शिशिरं संप्राप्तं समीक्ष्य शिष्यैः सह तीर्थयात्रामुद्दिश्य अपाचीं दक्षिणां "प्राच्यवाचीप्रतीच्यस्ताः पूर्वदक्षिणपश्चिमा"इत्यमरः । दिशमगमत् । अस्मिन् सर्गे आर्यावृत्तम् । लक्षणं तु उक्तम् ।

ಹೇಮಂತದ ಅನಂತರ ಶಿಶಿರಋತು ಬರುವದನ್ನು ಕಂಡು ಯತಿಶ್ರೇಷ್ಠ-ರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟರು.

सोऽनुगतमनन्तविभुं मच्छिष्यः सत्यनाथयतिवर्यः ।
संपूरयिष्यति भवन्मनोरथानिति वदन्न्यवर्तयत तम् ।।२।।

स इति । स सत्यनिधिः अनुगतं अनुवृत्तं अनन्तविभुं प्रति मच्छिष्यः सत्यनाथयतिवर्यः भवतो मनोरथान् संपूरयिष्यति इति वदन् सन् न्यवर्तयत तं निवृत्तमकरोदित्यर्थः ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಅನಂತವಿಭುವನ್ನು"ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥತೀರ್ಥರು ನಿಮ್ಮ ಮನೋರಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡುತ್ತಾರೆ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಆತನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟರು.

पद्भ्यामेव चरिष्णुः क्रियया परिशुद्धया स वर्तिष्णुः ।
हरिभक्त्या भ्राजिष्णुः श्रीमुष्णं प्राप रोचिष्णु ।।३।।

पद्भ्यामिति । पद्भ्यामेव चरिष्णुः संचरन् । न तु वाहनेनेत्यर्थः । परिशुद्धया क्रियया चरित्रेण वर्तिष्णुः वर्तमानः । हरिभक्त्या भ्राजिष्णुः लसमानः । स सत्यनिधिः रोचिष्णु दीप्यमानं श्रीमुष्णं नाम क्षेत्रं प्राप । चरिष्णुः इत्यादिषु अलंकृञ् (३.२.१३६) इत्यादिना इष्णुच् ।

ಯಾನವನ್ನು ಹತ್ತದೆ ಪಾದಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾ, ಹರಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಾ, ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಶ್ರೀಮುಷ್ಣಕ್ಷೇ-ತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

मज्जन् नित्यसरस्यां रज्जन् श्रीमुष्णनाथसेवायाम् ।
सज्जः सत्यनिधीन्द्रः सज्जनतारक्षणेऽवसत्तत्र ।।४।।

मज्जन्निति । सज्जनतायाः सज्जनसमूहस्य रक्षणे अग्रामजनबन्धुसहाये-भ्यस्तल् इति समूहे तल् प्रत्ययः । सज्जः सन्नद्धः । सन्नद्धो वर्मितः सज्ज इत्यमरः । सत्यनिधीन्द्रः तत्र श्रीमुष्णे । नित्यसरस्यां नित्यपुष्करिण्यां मज्जन् स्नानं कुर्वन् । श्रीमुष्णनाथस्य वराहस्य सेवायां रज्जन् आसक्तः सन् । अवसत् उवास ।

ಸಜ್ಜನಸಮೂಹವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಸನ್ನದ್ಧರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀ–ರ್ಥರು ಶ್ರೀಮುಷ್ಣದಲ್ಲಿ, ನಿತ್ಯಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ವರಾಹದೇವರನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಾ ವಾಸಮಾಡಿದರು.

तस्मिन् वैष्णवततये वितरन् सर्वस्वमस्पृहो भिक्षुः ।
सर्वस्ववर्षधवलितशारदवारिद इवाबभौ शुद्धः ।।५।।

तस्मिन् इति । तस्मिन् श्रीमुष्णे । वैष्णवानां ततये सर्वस्वं वितरन् ददत् । निस्पृहः भिक्षुः सत्यनिधिः । सर्वस्वस्य वर्षेण वर्षणेन धवलिताः शरदि भवः शारदः । "संधिवेलाधृतुनक्षत्रेभ्यो"इति अण् । वारिदो मेघ इव शुद्ध आबभौ ।

ನಿಸ್ಪೃಹರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀಮುಷ್ಣಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ವಿತರಿಸುತ್ತಾ ಎಲ್ಲ ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸಿದ ಶರತ್ಕಾಲೀನ ಮೇಘದಂತೆ ಶುಭ್ರವಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿದರು.

वितरणवशेन कर्णं विद्याविभवादकर्णमपि शेषम् ।
अजयत्सत्यनिधीन्द्रः स्वगुणैः श्लाघ्यैरशेषमपि लोकम् ।।६।।

वितरणेति । सत्यनिधिः वितरणवशेन दानप्रवृत्या कर्णं अजयत् । विद्यायाः विभवात् अकर्णं कर्णादन्यं कर्णहीनं च शेषमप्यजयत् । श्लाघ्यैः स्वगुणैः अशेषं शेषभिन्नं समस्तं च लोकं अपि अजयत् जितवान् ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ದಾನಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನನ್ನು ಗೆದ್ದರು. ವಿದ್ಯಾವೈಭವದಿಂದ ಅಕರ್ಣ(ಕರ್ಣರಹಿತನಾದ) ಶೇಷನನ್ನು ಗೆದ್ದರು. ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ತಮ್ಮ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಶೇಷ ಲೋಕವನ್ನು ಗೆದ್ದರು.

मिलिते पंडितसङ्घे स्वस्य कृतिं तत्र सत्यनाथगुरुः ।
श्राव्यां विरक्तिहेतोः अतिमोदाद्दर्शयामास ।।७।।

मिलित इति । तत्र श्रीमुष्णे पंडितानां सङ्घे मिलिते सङ्गते सति सत्यनाथस्य गुरुः सत्यनिधिः विरक्तिहेतोः संपादनार्थं "षष्ठी हेतुप्रयोगे" इति षष्ठी। श्राव्यां स्वस्य कृतिं आर्यानिबन्धनं अतिमोदात् दर्शयामास।

ಶ್ರೀಮುಷ್ಣಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರು ಮಿಲಿತರಾಗಲು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಆರ್ಯಾವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ವಿರಚಿಸಿದ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಸುಶ್ರಾವ್ಯ-ವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಿದರು.

जन्माद्यस्य यतोऽभूत् तस्मिन् जगदाश्रये श्रियो धाम्नि ।
जनके जाग्रति जंतुः जीवनहेतोश्चरत्यहो देशान् ।।८।।

तत्कृतिं पाठतो दर्शयति । **जन्मादीति** । अस्य जगतः यतः सकाशात् जन्मादि उत्पत्याद्यष्टकं अभूत् । जगतामाश्रये श्रियो लक्ष्म्याः धाम्नि आश्रये तस्मिन् जनके पितरि जाग्रति सति जंतुः प्राणी जीवनस्य हेतोः देशान् चरति । अहो श्रीमन्तं पितरं विहाय जनः जीवनाय अन्योपसर्पणं करोति इत्येतत् अद्भुतमिति भावः ।

ಆ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನೇ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಭಾವ ಹೀಗಿದೆ. ಯಾವನು ಈ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆಲ್ಲ ಹುಟ್ಟು, ಪಾಲನೆ, ಲಯ, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವನೋ ಅಂತಹ, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ, ಸಿರಿಗೆ ಒಡೆಯ-ನಾದ ನಾರಾಯಣನು, ಜಗಜ್ಜನರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನಿಂತಿರಲು, ಈ ಮನುಷ್ಯರು ಜೀವನ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ದೇಶ ಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಂಥ ಆಶ್ಚರ್ಯ. ಶ್ರೀಮಂತ ತಂದೆಯಿರುವಾಗ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವುದೆ. ?

तातो जगतां त्राता जनयित्री संपदां नेत्री।
येषां तौ गोप्तारौ याचयेयुः तेऽपि किं नीचान् ।।९।।

तात इति । जगतां त्राता रक्षकः तातः पिता । संपदां नेत्री नियन्त्री स्वामिनी जनयित्री माता । तौ मातापितरौ येषां गोप्तारौ रक्षितारौ ते प्राणिनोऽपि ते नीचान् किमर्थं याचयेयुः ।

ಜಗದ್ರಕ್ಷಕನಾದ ಭಗವಂತನೇ ತಂದೆ, ಸಕಲ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ ತಾಯಿ, ಅವರಿಬ್ಬರೂ ರಕ್ಷಕರಾಗಿರುವಾಗ ನೀಚರನ್ನು ಈ ಜನರು ಏಕೆ ಯಾಚಿಸುತ್ತಿರುವರು ?

**अधनानां को भोग: कानि धनानि श्रिया विहीनानाम् ।
का श्रीर्नित्या पुंसां हन्त रमाकांतमभजतामंत: ।।१०।।**

अधनानामिति । अधनानां धनरहितानां पुंसां को भोग: न कोऽपीत्यर्थ: । श्रिया विहीनानां पुंसां कानि धनानि न कान्यपीत्यर्थ: । रमाकांतं अंत: अभजतां पुंसां का श्री: नित्या । न काऽपि नित्येत्यर्थ: । अत: श्रीकांतं भजतां नित्यश्रीत्वात् धनवतां च भोगा: संभवन्तीति भाव:।

ದುಡ್ಡಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯ ಭೋಗ? ಸಿರಿಯ ಒಲವಿಲ್ಲದೇ ಹಣವೆಲ್ಲಿ? ಹೃದಯದಿ ತನ್ನ ರಮಣನನ್ನು ಭಜಿಸದೇ ಹೋದರೆ ಶಾಶ್ವತ ಸಿರಿಯೊಲಿಮೆ–ಯಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಸಂಪತ್ತಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಹಣ ಬೇಕಾದರೂ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಭಜಿಸಿರಿ ಎಂದು ಭಾವ.

**सिध्यंतु कथं कामा: देशानपि धावतां तेषाम् ।
येषां न कामजनको दयते दयित: श्रियो देव्या: ।।११।।**

सिध्यंत्विति । कामस्य मन्मथस्य मनोरथस्य च जनक: देव्या श्रिय: लक्ष्म्या: दयितो हरि: येषां पुंसां न दयते । येषां पुंसां दयावान् न भवतीत्यर्थ: । "अधीगर्थदयेषां कर्मणीति" (२.३.५२)षष्ठी । देशान् धावतामपि तेषां पुंसां कामा: कथं सिध्यंतु न कथंचित् सिध्यंतीत्यर्थ: । कामजनकस्य दयाभावे कामानां सिद्धिर्न स्यादिति भाव: ।

ಭಗವಂತ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಿಯ, ಕಾಮಜನಕ, ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನಿರ್ಮಿಸಿದವ, ಎಲ್ಲರ ಇಚ್ಛೆಗಳೂ ಆತನಿಂದಲೇ ಮೂಡುವವು. ಆತನು ಕರುಣಿಸದಿದ್ದರೆ ದೇಶಗಳನ್ನು ಧಾವಿಸುವುದರಿಂದೇನು ಫಲ. ಆತನ ಪ್ರೇರಣೆ–ಯಿಂದಲೇ ಜನರಿಗೆ ಧನಕೊಡುವ ಮನಸ್ಸು ಉಂಟಾಗುವುದು.

**श्रीनिधिमवधीर्य खलान् भजतामपि दीर्यते न दारिद्र्यम् ।
भक्षयतामपि लशुनं न क्षयमुपगच्छति व्याधि: ।।१२।।**

श्रीति । श्रियो निधिं श्रीनिवासं हरिं अवधीर्य निराकृत्य खलान् भजतामपि दारिद्र्यं न दीर्यते न नश्यते । तथा हि लशुनं भक्षयतामपि व्याधि: क्षयं नोपगच्छति । दुष्करं खलभजनं कुर्वतामपि न क्लेशनिवृत्तिरिति भाव: ।

ಶ್ರೀನಿವಾಸನನ್ನು ತೊರೆದು, ಸಿರಿಗಾಗಿ ನೀಚರನ್ನು ಸೇವಿಸುವದರಿಂದ

ಏನು ಫಲ? ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ತಿಂದರೂ ವ್ಯಾಧಿ ಶಾಂತವಾಗದಂತೆ. ಧನ ಸಿಗುವುದು ಭಗವಂತನ ದಯೆಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸದೇ ನೀಚರನ್ನು ಭಜಿಸುವದ-ರಿಂದ ಕ್ಲೇಶಗಳೇ ಹೊರತು, ಭೋಗವಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ.

निर्भरमपि निजगर्भं नियतं रक्षेत् प्रसूर्यदि प्रेम्णा ।
कुक्षिस्थं जगदेतद्रक्षेत् नित्यं जगन्निधिः सत्यम् ।।१३।।

निर्भरमिति । प्रसूः माता प्रेम्णा निर्भरं निरूह्यमपि निजगर्भं नियतं अवश्यं यदि रक्षेत् । तर्हि जगतां निधिः हरिः कुक्षिस्थं एतत् जगत् नित्यं रक्षेत् । सत्यं तथ्यम् । माता स्वगर्भमिव स्वकुक्षिस्थं जगत् भगवान् निष्प्रयत्नं रक्षत्येवेति भावः ।

ತಾಯಿಯು ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಧರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ತನ್ನ ಗರ್ಭವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸುವವಳಾದರೆ, ಭಗವಂತನು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ನಿಷ್ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿ ಸದಾ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡವನು, ಆತ ರಕ್ಷಿಸದೇ ಹೋದಾನೇ. ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿಯೂ ರಕ್ಷಿಸಿಯೇ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ .

शिक्षयतोऽपि नरेन्द्रान् अर्थापेक्षान् भजन्ति कुक्षिकृते ।
स्वीकृतरक्षादीक्षं न श्रीपतिमाश्रयन्ति निरपेक्षम् ।।१४।।

शिक्षयत इति । शिक्षयतो दंडयतोऽपि । अर्थान् वित्तानि अपेक्षन्त इति ते तथोक्ताः तान् नरेन्द्रान् । कुक्षिकृते उदरनिमित्तं भजन्ति । स्वीकृतरक्षायाः दीक्षा नियमो येन स तथोक्तः । तं निरपेक्षं अर्थाद्यपेक्षा रहितं श्रीपतिं नाश्रयन्ति । आश्चर्यमेतदिति भावः ।

ಈ ಜನರು, ದಂಡಿಸುವ ಧನಕನಕಾದಿಗಳನ್ನು ಬಯಸುವ, ಅರಸರನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆ ಪಾಡಿಗಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮೂಜ್ಜಗದರಕ್ಷಣೆಯ ದೀಕ್ಷೆತೊಟ್ಟ, ಯಾವ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದ ಸಿರಿರಮಣನನ್ನು ಭಜಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಇದು ಆಶ್ಚರ್ಯ.

अप्रतिहारनिरोधं निर्बाधं निरपराधमनिषेधम् ।
भूलक्ष्म्योर्नेतारं त्रातारं ध्रुवमुपासते कुशलाः ।।१५।।

अप्रतिहारमिति । कुशलाः अभिज्ञाः। न विद्यते प्रतिहारैः द्वारपालैः निरोधो यस्मिन् कर्मणि तत् तथोक्तम् । अनिषेधं इति पर्यंतं क्रियावि-शेषणानि द्रष्टव्यानि । निर्गता बाधा दुःखं यस्मिन् कर्मणि तत्तथोक्तम् । न विद्यते अपराधो यस्मिन् कर्मणि तत् तथोक्तम् । न विद्यते निषेधः

शास्त्रप्रतिषेधः यस्मिन् कर्मणि तत् यथा भवति तथा त्रातारं रक्षकं भुवो लक्ष्म्याश्च नेतारं पतिं उपासते । ध्रुवम् । मंदास्तु प्रतिहारनिरोधादिविशेषणयुक्तं भूपालान् भजन्तीति भावः ।

ಬುದ್ಧಿವಂತರು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಾನಮಾಡಿದಂತೆ ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ಶ್ರೀಭೂಪತಿಯಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕಷ್ಟಕೊಡದೇ ತಾವೂ ದುಃಖಪಡದೇ ಭಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ನಿಶ್ಚಿತ. ದಡ್ಡರು ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವೆಂದು ಭಾವ.

भजते नित्यं राज्ञः प्राज्ञोऽपि न देवतां श्रिया नियताम् ।
गच्छति देशाननिशं न तु गङ्गां पावनतरङ्गाम् ।।१६।।

भजत इति । प्राज्ञोऽपि जनः राज्ञः भूपालान् अनियतश्रिय इत्यर्थः। नित्यं भजते । श्रिया नियतां देवतां भगवन्तं न भजते न सेवते । तथा हि प्राज्ञोऽपि जनः अनिशं सदा देशान् अपवित्रान् इत्यर्थः गच्छति । पावनाः पवित्राः तरङ्गाः यस्याः तां गङ्गां न गच्छति ।

ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಈ ಜನರು ಸೋರಿಹೋಗುವ ಸಂಪತ್ತಿನ ರಾಜರನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸದಾ ಸಿರಿಸಹಿತನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಭಜಿಸರು. ಅಪವಿತ್ರವಾದ ದೇಶಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸದಾ ಸಂಚಾರಹೂಡುತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಪಾವನತರಂಗಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗರು.

श्रीमान् यदि संसेव्यः तर्हि श्रीकान्त एव संसेव्यः ।
अथ चेदुत्तमपुरुषः पुरुषोत्तमः तर्हि संसेव्यः ।।१७।।

श्रीमान् इति । श्रीमान् यदि संसेव्यः तर्हि श्रीकान्त एव संसेव्यः । अन्येषां नित्यश्रीसंबन्धाभावात् । अथवा उत्तमपुरुषः संसेव्यश्चेत्तर्हि पुरुषोत्तम एव संसेव्यः । सर्वपुरुषापेक्षया तस्यैव उत्तमत्वादिति भावः।

ಶ್ರೀಮಂತನೆಂದು ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಸೇವಿಸುವದಾದರೆ, ಶ್ರೀಪತಿಯನ್ನೇ ಸೇವಿಸು. ಶ್ರೀಪತಿಯ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ನಿತ್ಯ. ಅಥವಾ ಉತ್ತಮನೆಂದು ಒಬ್ಬರನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದಾದರೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನನ್ನೇ ಸೇವಿಸು. ಆತನಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮ ಪುರುಷರಾರಿಲ್ಲ.

मधुरिपुचरणाश्रयिणं संसारः परिभवेत्कथमसारः ।
केसरिपरिसरवसतिमदकरिसमजः कथं नु बाधेत ।।१८।।

मध्विति । असारः संसारः मधुरिपोः हरेः चरणं आश्रयतीति स तथोक्तः तं जनं कथं परिभवेत् तिरस्कुर्यात् । तत्र निदर्शनमाह । **केसरीति** । केसरिणः सिंहस्य परिसरः समीपम् । वसतिः आश्रयो यस्य तं जनम् । मदकरिणां समजः सङ्घः । पशूनां समजः इत्यमरः । "समुदोरजः पशुष्वि"ति(३.२.६९) अप् प्रत्ययः । कथं नु बाधेत न बाधतेत्यर्थः ।

ಮಧುಸೂದನನ ಚರಣವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಅಸಾರಸಂಸಾರವು ಹೇಗೆ ಬಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ? ಸರ್ವಥಾ ಬಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಿಂಹದ ಸಮೀಪ-ದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು ಬಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?

काङ्क्षति मुह्यति यतते धावति याचति पुनर्व्यथते ।
कश्चन परमं तत्वं निश्चिनुते सोऽश्नुतेऽखिलान् कामान् ।।१९।।

काङ्क्षतीति। जनः प्रथमं यत्किञ्चित् काङ्क्षति । अनंतरं मुह्यति। अत्यंतं उत्सुको भवति । तदनु यतते प्रयत्नं करोति । ततः धावति नानादेशान् चरति । पश्चात् याचति । पुनः व्यथते दुःखितो भवति । इष्टार्थस्यालाभादिति भावः । कश्चन जनः परमं तत्वं सर्वस्वतन्त्रं हरिं निश्चिनुते सः अखिलान् कामान् अश्नुते प्राप्नोति ।

ಜನರು ಮೊದಲು ಏನನ್ನಾದರೂ ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತರ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವದರಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ತಾಳುತ್ತಾರೆ. ಸಂಪಾದಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅನೇಕ ದೇಶಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಸಿಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ದುಃಖಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವರು ಸ್ವತಂತ್ರತತ್ವವನ್ನು ಹರಿ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡು ಆತನನ್ನು ಭಜಿಸಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

विषयान् यः सापायान् कामयते मोहयवनिकामयते ।
शरणं भगवच्चरणं काङ्क्षति धन्यः स कां क्षतिमुपैति ।।२०।।

विषयानिति । यः सापायान् विनाशसहितान् विषयान् कामयते । सः मोह एव यवनिका तिरस्करिणी । अंतर्धारकवस्त्रविशेषः । "प्रतिसीरा यवनिका स्यात् तिरस्करिणी च से"त्यमरः । अयते प्राप्नोति यो धन्यः सुकृती भगवच्चरणं शरणं रक्षकं कांक्षति सः कां क्षतिं हानिं उपैति । न कामपीत्यर्थः ।

ಯಾವನು ವಿನಾಶಹೊಂದುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾನೋ ಆತನು ಮೋಹಜಾಲಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಭಗವಂತನ ಚರಣವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಆತನು ಯಾವ ಕ್ಷತಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಗವಂತನೇ ರಕ್ಷಕ. ಆತನು ತನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸಿದವರಿಗೆಲ್ಲ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ನೀಡುತ್ತಾನೆ.

हातव्यं यदि सर्वं तृष्णामेकां जहातु परम् ।
स्वीकार्यं यदि सर्वं स्वीकुरुतां कमपि लोकनिधिम् ।।२१।।

हातव्यमिति। सर्वं यदि हातव्यं तर्हि एकां तृष्णां जहातु त्यजतु परम् । सर्वत्यागे कर्तव्ये एकस्य त्यागः कर्तव्य इति भावः । सर्वं यदि स्वीकार्यं तर्हि कमपि एकमित्यर्थः जगतां निधिं स्वीकुरुताम् । स्वीकरोति जन इति शेषः । सर्वस्वीकारे एकस्वीकारः कार्य इति भावः ।

ನೀನು ಎಲ್ಲವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಲು ಬಯಸಿದರೆ ಆಸೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ಬಿಡು. ಆಸೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಎಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟಂತೆ. ಎಲ್ಲ ಬಿಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಉತ್ತಮ. ಎಲ್ಲ ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಜಗದೀಶನನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸು, ಎಲ್ಲವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು.

ऋभवः कंजभवो वा स भवो वा सन्तु संपदां प्रभवः ।
किं तैः श्रीकामयितुः संततचिन्ताप्रशान्तकामस्य ।।२२।।

ऋभव इति । ऋभवो देवाः कञ्जभवो ब्रह्मा वा सः प्रसिद्धः भवो रुद्रो वा एते संपदां प्रभवः प्रदानसमर्थाः सन्तु । तथापि श्रीकामयितुः श्रीरमणस्य संततचिन्तया प्रशान्तकामस्य पुंसः तै ऋभ्वादिभिः किं न किञ्चित् प्रोयजनं इत्यर्थः । हरिचिन्तया क्षुद्रकामानामनुदयात् तदर्थं देवा न सेव्याः इति भावः ।

ಹರಿಯನ್ನು ಭಜಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಸಂಪತ್ತಿಗಾಗಿ, ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೀಡುವ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಭಜಿಸುವುದು ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಚಿಂತನದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷುದ್ರಕಾಮನೆಗಳು ಸ್ವಯಂ ವಿಲೀನ-ವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗಾಗಿ ಉಳಿದವರ ಸೇವೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ .

किमलभ्यं श्रीनेतुः चिन्ताचिन्तामणौ करस्थायाम् ।
किं लभ्यं पुनरथवा तस्यां फल्गूकृतापवर्गायाम् ।।२३।।

किमिति । श्रीनेतुः श्रीनाथस्य । चिन्तारूपचिन्तामणौ करस्थायां सत्यां किमलभ्यं सर्वं लभ्यमेव इत्यर्थः । अथवा फल्गूकृतः असारीकृतः अपवर्गः मोक्षः यया तस्यां चिन्ताचिन्तामणौ करस्थायां सत्यां किं लभ्यं लब्धुं योग्यं न किञ्चिल्लब्धव्यमित्यर्थः । तच्चिन्तायां लभ्यालभ्ययोः अभावात् सैव कार्या इत्यर्थः ।

ಸಿರಿ ನಿಲಯನ ಚಿಂತಾ ಎಂಬ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಕೈಯಲ್ಲಿರಲು ಅಲಭ್ಯವಾದದ್ದೇನಿದೆ.? ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಸುಲಭಮಾಡುವ ಆ ಚಿಂತಾಮಣಿ–ಯಿರಲು ಇನ್ನು ಬೇಕಾದದ್ದಾರೂ ಏನು. ? ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಮೋಕ್ಷವೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆತನ ಚಿಂತಾ ಎಂಬ ಚಿಂತಾಮಣಿಯೊಂದೇ ಸಾಕು. ಅಧಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಆ ಚಿಂತಾಚಿಂತಾಮಣಿಯೇ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಇದ್ದರೆ ಪಡಯಬೇಕಾ–ದವುಗಳು, ಅಲಭ್ಯವಾದವುಗಳು ಯಾವುವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತನ ವಿಚಾ–ರವೆಂಬ ಚಿಂತಾಮಣಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಿರಿ.

वहतु कियंतं कालं क्षुद्रद्वारोपसर्पणश्रान्तिम् ।
विन्यस्यतु कौटुम्बं भगवति विश्वंभरे भारम् ।।२४।।

वहत्विति । जनः क्षुद्राणां प्रभूणां द्वारेषु उपसर्पणेन अभिगमनेन श्रान्तिं कियंतं कालं वहतु यावज्जीवं कर्तुमप्ययुक्तमिति भावः । तर्हि कुटुंबभरणं कथमित्यतः आह । **विन्यस्यत्विति** । विश्वं बिभर्ति इति विश्वंभरः । "संज्ञायां भृत" इति खश् । तस्मिन् भगवति कुटुम्बसंबन्धिनं भारं विन्यस्यतु निदधातु । विश्वभर्ता भगवानेव कुटुम्बं भरिष्यति इति भावः ।

ಹೇ ಮಾನವ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೀನಶ್ರೀಮಂತರ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ತಟ್ಟುವೇ? ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಈ ಆಯಾಸ? ಸಾಯುವವರೆಗೆ ಇಷ್ಟು ಆಯಾಸ ಹೊಂದುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಕುಟುಂಬ ಭರಣವು ಹೇಗೆ ? ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಡ. ಭಗವಂತನು ವಿಶ್ವಂಭರ. ಆತ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊರುತ್ತಾನೆ. ನಿನ್ನ ಕುಟುಂಬದ ಭಾರ ಆತನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಭಾರವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಭಾರವನ್ನು ಆತನಿಗೆ ಹೊರಿಸಿ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿರು.

हृदि सन्तं श्रीकान्तं हित्वा ये रञ्जयन्ति राजानम् ।
ते वेतस्वति सलिलं त्यक्त्वा दूनाः खनन्ति धन्वानम् ।।२५।।

हृदीति । ये हृदि सन्तं विद्यमानं श्रीकान्तं हित्वा राजानं रञ्जयन्ति प्रीणयन्ति । ते दूनाः सन्तः वेतस्वति बहुवेतसदेशे । "वेतस्वान् बहुवेतस"इत्यमरः । विद्यमानं सलिलं त्यक्त्वा धन्वानं मरुदेशं निर्जल-देशं खनन्ति । समानो मरुधन्वानावित्यमरः । निर्जलप्रदेशखननवत् राजरंजनमिति भावः ।

ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಕಾಂತನನ್ನು ತೊರೆದು ಯಾರು ರಾಜರನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಬಹು ನೀರಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತೊರೆದು, ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಭಾವಿ ತೋಡಿದಂತೆ.

अजनितकर्मायासानपशुपुरोडाशदक्षिणादीक्षान् ।
कुर्यात् कीर्तनयज्ञान् पद्मासद्मायितस्य देवस्य ।।२६।।

अजनितेति । अजनितः कर्मभिरायासो येषां ते तथोक्ताः तान् । पशुपुरोडाशदक्षिणादीक्षाभिः रहितान् । पद्मायाः लक्ष्म्याः सद्मायितस्य गृहायमाणस्य देवस्य कीर्तनान्येव यज्ञाः तान् कुर्यात् । न कर्मयज्ञान् । तेषां क्लेशावहत्वात् । क्षयिष्णुफलत्वाच्चेति भावः ।

ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಪಶು ಪುರೋಡಾಶ ದಕ್ಷಿಣಾದೀಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ರಹಿತವಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ ಕೀರ್ತನ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರಿ. ಅನ್ಯ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಯಾಸ, ಪಶು, ಪುರೋಡಾಶ ಮುಂತಾದವು-ಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಕ್ಲೇಶವಿರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳ ಫಲವಾದ ಸ್ವರ್ಗ ಪುತ್ರ, ಮಳೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ನಶ್ವರ.

मौनं न तु मौखर्यं विजनेऽवस्थानमेव नास्थाने ।
स्थैर्यं न तु कातर्यं सकलजगत्पालकं प्रभुं भजताम् ।।२७।।

मौनमिति । सकलजगतां पालकं प्रभुं भजतां पुंसां मौनमेव मौखर्यं वाचालत्वं तु नापेक्षितमिति भावः । विजने एकान्त एव अवस्थानं आस्थाने सभायां तु अवस्थानं नापेक्षितमिति भावः । स्थैर्यं स्थिरत्वं कातर्यं अधीरत्वं नापेक्षितमित्यर्थः । क्षुद्रप्रभुभजनवत् हरिभजनं न क्लेशावहमिति तात्पर्यम् ।

ಸಕಲ ಜಗದ್ರಕ್ಷಕನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಜಿಸುವವರು ಮೌನವಾಗಿರಬ-ಹುದು. ವಾಚಾಲರಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಸಭಾಮಂಟಪಕ್ಕೆ

ಹೋಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಸ್ಥೈರ್ಯದಿಂದ ಇರಬಹುದು. ಭಯಪಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಲೌಕಿಕ ರಾಜರನ್ನು ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಕ್ಲೇಶಗಳುಂಟು. ಅವರು ಮಾತುಗಾರ–ರಾಗಬೇಕು. ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಲೇಬೇಕು. ಭಯಭೀತರಾಗಿರಬೇಕು. ತಲೆ ಎತ್ತಿದರೆ ಮಹಾವಿಪತ್ತು. ಆದರೆ, ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಈ ಯಾವ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಹರಿಭಜನೆ ಮಾಡೋನಿರಂತರ".

वीचिषु विरतासु पुनर्वारिनिधौ स्नातुमीहमान इव ।
कृष्णं सेवितुमिच्छिति मर्त्यः तृष्णासु भोगशमितासु ।।२८।।

वीचिषु इति । वीचिषु विरतासु निवृत्तासु सतीषु वारिनिधौ स्नातुं ईहमानोऽपेक्षमाण इव मर्त्यः मरणशीलो जनः तृष्णासु भोगेन शमितासु सतीषु कृष्णं सेवितुं इच्छति ।

ಎಲ್ಲ ತರಂಗಗಳು ಶಾಂತವಾದ ಮೇಲೆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವವನಂತೆ, ಭೋಗಗಳಿಂದ ಬಯಕೆಗಳು ಶಾಂತವಾದ ನಂತರ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಭಜಿಸಲು ಮನುಷ್ಯನು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಮರಣವು ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ ಕೈಯಲ್ಲಿದೆ. ಯಾವಾಗ ಒಯ್ಯುವದೋ ತಿಳಿಯದು. ಬಯಕೆಗಳಿಗೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಬದಿಗಿರಿಸಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಜಿಸು.

विस्मृतपरतत्वनिधिः धनवंतं परिभवंतमपि ।
उपसर्पति वसुलोभादिव सर्पं धृतफणारत्नम् ।।२९।।

विस्मृतेति । विस्मृतः परतत्वं भगवानेव निधिः येन सः जनः वसोः वित्तस्य रत्नस्य च । "रत्ने धने वसु" इत्यमरः । लोभात् परिभवन्तं तिरस्कुर्वन्तमपि धनवन्तं प्रभुम् । धृतानि फणारत्नानि येन तं सर्पमिव उपसर्पति समीपं प्राप्नोति ।

ಪರತತ್ತ್ವವೆಂಬ ಮಹಾನಿಧಿಯನ್ನು ಮರೆತವ, ಧನದಾಸೆಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಧನಿಕರನ್ನು ಕುರಿತು ಧಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಹೆಡೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿದ ಹಾವಿನೆಡೆಗೆ ಹೋದಂತೆ.

रमणी रमणीयतनुस्तनयाः प्रणयान्विताश्च किं कुर्युः ।
करणापगमे यदि न स्मरणीयं चरणपङ्कजं शौरेः ।।३०।।

रमणीति । करणस्य शरीरस्य । करणं साधकतमम् । "क्षेत्रगोत्रेन्द्रियेष्वपी"त्यमरः । अपगमे वियोगसमये शौरेः कृष्णस्य

चरणपङ्कजं स्मरणीयं न यदि न चेत् तर्हि रमणीया तनुः यस्याः सा रमणी स्त्री । प्रणयेन स्नेहेन अन्विताः तनयाश्च किं कुर्युः तैर्न किञ्चित् साध्यमिति भावः । पुत्रकलत्रादिषु आसक्तस्य परमपुरुषस्मरणायोगात् न तेषु आसक्तिं कुर्यादिति भावः ।

ಸುಂದರಿಯಾದ ಮಡದಿ, ಮಾತುಕೇಳುವ ಪ್ರೀತಿಯ ಮಗ ಇವರೆಲ್ಲಾ ದೇಹವಿಯೋಗವಾಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡುವರು. ಅವರಿಂದೇನೂ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪುತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನಿಗೆ ಪರಮಪುರುಷನ ಸ್ಮರಣೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾಸಕ್ತನಾಗು ಎಂದರ್ಥ.

वितरणमेव विधेयं पुण्यवशाद्विभवशालिना पुंसा ।
तरणं वा भवजलधेर्भगवति भक्त्या विवेकवता ।।३१।।

वितरणमिति । पुण्यवशात् विभवेन ऐश्वर्येण शालते शोभते इति स तथोक्तः । तेन पुंसा वितरणं दानमेव विधेयं कर्तव्यं तस्य पुनरपि भाग्यहेतुत्वात् । विवेकवता ज्ञानिना पुंसा भगवति भक्त्या भवजलधेः तरणं वा विधेयम् ।

ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಭಾಗ್ಯ ದೊರೆತಲ್ಲಿ, ಈ ಭಾಗ್ಯ ಜನ್ಮಾಂತರ-ದಲ್ಲೂ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದಲ್ಲಿ ಧನವನ್ನು ವಿತರಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡಿ ಭವಸಾಗರ ತರಣ ಮಾಡಬೇಕು. ದಾನ ಮಾಡಿ ಧನಿಕನಾಗು. ಭಕ್ತಿ ಮಾಡಿ ಮುಕ್ತನಾಗು.

कथमीक्षतेऽन्ययुवतीः रजसा तमसा च संवृतो लोकः ।
नालोकयते वा कथमच्युतदृष्टिर्द्वयातिगः किमपि ।।३२।।

कथमिति। रजसा रजोगुणेन पांसुना तमसा तमोगुणेन अन्धकारेण, च आवृतो लोकः जनः अन्येषां युवतीः कथमीक्षते । रजस्तमोभ्यां आवृतस्य अन्यवीक्षणायोगात् । द्वये रजस्तमसी अतिगः अतीतः द्वया-तिगः । "विरजस्तमस्तु द्वयातिग"इत्यमरः । अच्युता दृष्टिः यस्य सः । अच्युते परमात्मनि दृष्टिश्च यस्य स तथोक्तो लोकः किमपि कथं नालो-कयते । लोकदृष्टिं न करोतीत्यर्थः।

ಅಚ್ಯುತದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದವ ರಜಸ್ಸು ತಮಸ್ಸು ಇವುಗಳಿಂದ ಆವೃತನಾದರೂ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಮನುಷ್ಯನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ರಜೋಗುಣ ತಮೋ-

ಗುಣಗಳಿಂದ ಅತೀತನಾದವ ಅಚ್ಯುತನಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನು ಅನ್ಯಯುವತಿಯರನ್ನು ನೋಡುವದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷಾರ್ಥದಿಂದ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರ.

नरकोऽपि न भीषयते द्वाविह निःशंकवर्तिनौ पुरुषौ ।
नरकान्तकचिन्तकमपि परकान्ताक्रान्तमनसमपि ।।३३।।

नरक इति । इह लोके नरको कोऽपि निःशङ्कवर्तिनौ द्वौ पुरुषौ न भीषयते भीतौ न करोति । भियो हेतुभये इति षुक् । भीस्म्योर्हेतुभय इत्यात्मनेपदं । द्वौ कावित्यत आह । **नरकेति** । नरकान्तकस्य विष्णोः चिन्तकमपि । परकान्ताभिः आक्रान्तं मनो यस्य स तथोक्तः । तमपि।

ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಯಮಲೋಕದ ಭಯವಿಲ್ಲ. ನರಕಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚಿಂತಕನಿಗೆ. ಹಾಗೂ ಪರಸ್ತ್ರಿಯರನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲಿ ಬಯಸುವವನಿಗೆ. ಯಮನ ಭಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ನೋಡಲಾರ.

नाको नरको भूरिति विश्वास्यं कर्मनिर्मितं तदा विश्वम् ।
यदि सङ्कर्षणवदनज्वलनज्वाला निरातङ्कम् ।।३४।।

नाक इति । कर्मणा निर्मितं संपादितं नाकः स्वर्गः नरको भूः इत्येवं प्रकारं विश्वं जगत् तदा विश्वास्यं भवति । सङ्कर्षणस्य भगवद्रूपविशेषस्य वदने मुखे ज्वलनस्य वह्नेः ज्वालाभिः । निरातङ्कं निर्बाधं यदि तदेत्यर्थः ।

ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸಂಕರ್ಷಣರೂಪಿ ಭಗವಂತನ ಮುಖದ ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಈ ವಿಶ್ವ ಭಸ್ಮವಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಬಹುದಾದ ಸ್ವರ್ಗ, ನರಕ, ಭೂಲೋಕಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಪಡೆಯಲು ಯತ್ನಿಸಿರಿ. ಲೋಕಗಳು ನಶ್ವರ.

गृह्णाति रयमकार्ये न तु निरयं क्वापि गृह्णाति ।
गणयति धनमनिशं न तु निधनं विष्णुमायांधः ।।३५।।

गृह्णातीति । विष्णुमायया अन्धो अज्ञः अयं जनः । अकार्येऽकृत्ये रयं वेगं गृह्णाति उपादत्ते । निरयं नरकं तु क्वापि कदाचिदपि न गृह्णाति न जानाति । अनिशं सदा धनं गणयति सङ्ख्याति । निधनं मृत्युं न गणयति न चिन्तयति ।

ವಿಷ್ಣುಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತನಾಗಿ ಅಜ್ಞನು ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವೇಗ-ವನ್ನು ತಾಳುತ್ತಾನೆ. ನರಕ ಇದೆ ಎಂಬುವ ಎಚ್ಚರವು ಆತನಿಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಸದಾ ಧನವನ್ನು ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ನಿಧನವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಪರಿಗಣಿಸುವದಿಲ್ಲ.

वैतरणी तरणीया कथमिति न विचारणीया सा ।
तरणी या भवजलधेः करणीया सा हरेश्चिन्ता ।।३६।।

वैतरणीति । सा वैतरणी नदी कथं तरणीया इति न विचारणीया न चिन्तनीया या भवजलधेः संसारसमुद्रस्य तरणी नौः । "स्त्रियां नौ स्तरणिस्तरी"त्यमरः । "कृदिकारादक्तिन्" इति ङीप् । सा हरेः चिन्ता-करणीया कर्तव्या ।

ವೈತರಣಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ದಾಟುವದೆಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲ. ಭವಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾದ ಹರಿಸ್ಮರಣೆಯೆಂಬ ನೌಕೆ ಇದೆ.

यः श्लाघते विरक्तिं मुक्त्यै मुक्त्वा मुकुन्दपदभक्तिम् ।
अपहाय सुव्रतां गां दुग्धे व्याघ्रीं स दुग्धाय ।।३७।।

भक्तिरहितायाः विरक्तेरप्रयोजकत्वं दर्शयति । **य इति** । यः मुक्त्यै मुकुन्दस्य पदयोः भक्तिं मुक्त्वा त्यक्त्वा विरक्तिं श्लाघते प्रशंसति । सः सुव्रतां सुखसंदोहां । "सुव्रता सुखसन्देहा"इत्यमरः गां धेनुमपहाय दुग्धाय क्षीराय व्याघ्रीं दुग्धे । दोग्धुं प्रवृत्तः ।

ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮುಕುಂದನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿ ವಿರಕ್ತಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಹಾಲನ್ನು ಕೊಡುವ ಆಕಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹುಲಿಯನ್ನು ಹಿಂಡಿದಂತೆ.

विषयान्तरसञ्चारादायस्तायाः चिरं सरस्वत्याः ।
विश्रान्तिपदमभिज्ञः कुर्यात् सर्वेशगुणगणारामम् ।।३८।।

भगवद्विषयायाः वाचः प्राशस्त्यं दर्शयति । **विषयेति** । विषयान्तरेषु शब्दादिनानाविषयेषु देशान्तरेषु संचारात् आयस्तायाः श्रान्तायाः सरस्वत्याः सर्वेशस्य गुणगण एव आरामः तं विश्रान्तेः पदं स्थानं कुर्यात्। भगवद्गुणकथनमेव वाचः साफल्यहेतुरिति भावः ।

ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿ ದಣಿದ ಮಾತಿಗೆ (ಸರಸ್ವತಿಗೆ) ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳ ಸಮೂಹವೇ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುವ ನಂದನವನ.

कमला कामयितारं कामितकल्याणकल्पनाकल्पम् ।
ये सेवन्ते सततं परमन्ते सुखमयन्ति परमन्ते ।।३९।।

कमलेति । ये कामितानां कल्याणानां शुभानां कल्पनासु कल्पं समर्थं कमलायाः कामयितारं श्रियः पतिं सततं सेवन्ते । ते अन्ते परमं सुखं अयन्ति परं प्राप्नुवन्त्येव ।

ಕಾಮಿತಶುಭಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದ ಶ್ರೀಪತಿಯನ್ನು ಯಾರು ಸತತ ಭಜಿಸುವರೋ ಅವರು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುವರು. ಕೊನೆಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಹೊಂದುವರು.

स्वकृतिमिति विभाव्य सतीं मध्येसमिति प्रकृष्टमतिप्रकृतिनः ।
अतिमोदयति स्म यतिः सुधां सिञ्चन्निव श्रुतिषु ।।४०।।

स्वेति । यतिः सत्यनिधिः । समितेः सभायाः मध्ये । मध्येसमिति अव्ययीभावः । "सभासमितिसंसद"इत्यमरः । सतीं प्रशस्तां स्वस्य कृतिं इत्यनेन प्रकारेण विभाव्य श्रावयित्वा श्रुतिषु श्रोत्रेषु सुधां सिञ्चन् इव प्रकृष्टमतीन् प्रकृतिनः पण्डितान् अतिमोदयति स्म अत्यन्तं हर्षयामास ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಸಭಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾದ ತಮ್ಮ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಕೃತಿಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ, ವಿದ್ವಾಂಸರ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸಿ ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದರು.

तद्वाक्यामृतपानप्राप्तानंदैर्भृशं बुधवृन्दैः ।
अभिनन्द्यमानचरितः प्राप श्रीरङ्गमथ जगत्तुङ्गम् ।।४१।।

तद्वाक्येति । अथ सः सत्यनिधिः तद्वाक्यामृतपानेन प्राप्तानन्दैः बुधवृन्दैः पण्डितसंघैः भृशं अभिनन्द्यमानं अनुमोदमानं चरितं यस्य स तथोक्तः सन् जगत्सु तुङ्गं श्रेष्ठं श्रीरङ्गं प्राप ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಚನಾಮೃತ ಪಾನದಿಂದ ತೃಪ್ತರಾದ ಪಂಡಿತ-ರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಅನುಮೋದಿತರಾಗಿ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶ್ರೀರಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

रंगाधीशकृपामृतलहरीं भिक्षुर्ददर्श कावेरीम्
त्वंगत्तरङ्गरिंखन्मरुदभिमृष्टजनमुक्तिकरीम् ।।४२।।

रङ्गेति । भिक्षुः सत्यनिधिः । रङ्गाधीशस्य हरेः कृपामृतस्य लहरीं प्रवाहरूपां त्वङ्गत्सु कम्पमानेषु तरङ्गेषु रिङ्खता चलता मरुता अभिमृष्टानां स्पृष्टानां जनानां मुक्तिकरीं कावेरीं ददर्श ।

ಯತಿಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ರಂಗನಾಥನ ಕೃಪಾಮೃತಪ್ರವಾಹದಂತಿರುವ ತನ್ನ ತರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧರಾದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವ ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿದರು.

जगतीभाग्याकृष्टं विधिलोकशेवधिं विलोक्य रङ्गविभुम् ।
अर्पयति स्माम्लानां ग्रथितां वचनप्रसूनमालां सः ।।४३।।

जगतीति । विधेः ब्रह्मणो लोकस्य सत्यलोकस्य शेवधिं निक्षेपं जगत्याः भूमेः भाग्येन आकृष्टं भूलोकं प्रापितमित्यर्थः । रङ्गविभुं आलोक्य अम्लानां ग्रथितां स्वेन (संदृब्धां) वचनान्येव प्रसूनमाला तां दण्डकरूपामित्यर्थः । अर्पयति स्म अर्पितवान् ।

ಸತ್ಯಲೋಕದ ನಿಧಿಯಂತಿರುವ ಭೂಲೋಕದ ಭಾಗ್ಯದಿಂದ ಭುವಿಗಿಳಿದ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥನ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಎಂದೂ ಬಾಡದ ತಮ್ಮ ವಚನರೂಪ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯನ್ನು (ಶ್ರೀರಂಗನಾಥನ ದಂಡಕವನ್ನು) ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು.

शय्यारूपभुजङ्गं करुणोदन्वत्तरङ्गितापाङ्गम् ।
आसेव्याश्रितरङ्गं श्रीशमगाद्वृषगिरिं सबहुशृङ्गम् ।।४४।।

शय्येति । सत्यनिधिः । शय्यारूपो भुजङ्गो यस्य तम् । करुणोदन्वतः कृपासमुद्रस्य तरङ्गितः तरङ्गायमाणो अपाङ्गो नेत्रान्तो यस्य तं तथोक्तम् । "अपाङ्गो नेत्रयोरन्त" इत्यमरः । आश्रितं रङ्गं येन तं श्रीशं आसेव्य बहूनि श्रृङ्गाणि यस्य तं वृषगिरिं वृषभाद्रिं अगात् ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರತರಂಗದಂತಿರುವ ಕುಡಿನೋಟದ ಶ್ರೀರಂಗವಾಸಿಯಾದ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಅನೇಕ ಶೃಂಗಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ವೃಷಭಾದ್ರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

स्नात्वा नूपुरनद्यां दृष्ट्वा तत्र हरिमूर्तिमनवद्याम् ।
मधुरामतिरुचिरां द्यामिवाभ्यगच्छत् स वैभवनिषद्याम् ।।४५।।

स्नात्वेति । स सत्यनिधिः वृषगिरौ नूपुरनद्यां स्नात्वा अनवद्यां निर्दुष्टां हरेः सुन्दरराजस्य मूर्तिं दृष्ट्वा वैभवानां निषद्यां आपणं "आपणस्तु निषद्यायां"इत्यमरः । द्यां स्वर्गमिव अतिरुचिरां मधुरां अभ्यगच्छत् ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ವೃಷಗಿರಿಯಲ್ಲಿರುವ ನೂಪುರನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಸುಂದರರಾಜನನ್ನು ದರ್ಶಿಸಿ ವೈಭವಗಳ ಅಂಗಡಿಗಳಿಂತಿರುವ, ಸ್ವರ್ಗದಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾದ, ಮಧುರಾನಗರವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋದರು.

दिव्यौ स दम्पती तौ कदंबवनवासिनावद्राक्षीत् ।
मलयानिललोभादिव हित्वा कैलासमास्थितौ यौ ताम् ।।४६।।

दिव्याविति । अथ सः सत्यनिधिः यौ दम्पती जायापती कैलासं हित्वा मलयानिले लोभादिव तां मधुरां आस्थितौ वर्तेते इत्यर्थः । कदम्बवने नीपवने वासिनौ दिव्यौ तौ दम्पती मीनाक्षीसुन्दरेशौ अद्राक्षीत् दृष्टवान् ।

ಆ ಮಧುರೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳು, ಮಲಯಮಾರುತನ ಮೇಲಿನ ಲೋಭದಿಂದ ಮಧುರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದುನಿಂತ ದಂಪತಿಗಳಾದ ಕದಂಬವನದಲ್ಲಿರುವ ಮೀನಾಕ್ಷೀ ಸುಂದರೇಶರನ್ನು ದರ್ಶನಮಾಡಿಕೊಂಡರು.

पारावारगभीरः सत्यनिधियतिर्महोदधिं प्राप ।
लङ्कागतरामयशःकेसरीपुछाभसेतुना पुण्यम् ।।४७।।

पारेति । पारावारः समुद्र इव गभीरो गंभीरः सत्यनिधियतिः लङ्कागतं यद्रामस्य यशः तदेव केसरी सिंहः तस्य पुछस्य आभा इव आभा यस्य तेन सेतुना पुण्यं महोदधिं प्राप ।

ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ರಾಮದೇವರಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಸಿಂಹದ ಬಾಲದಂತಿರುವ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಅತ್ಯಂತ ಪುಣ್ಯದಾಯಕವಾದ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

अथ गन्धमादनगिरिं सोऽध्यारोहत्पयोधिसंवीतम् ।
विमलजलाशयमध्यगसरसीरुहं राजहंस इव ।।४८।।

अथेति । अथ सः सत्यनिधिः पयोधिना संवीतं वेष्टितं गन्धमादनगिरिं विमलस्य जलाशयस्य । मध्यगं सरसीरुहं पद्मं राजहंस इव अध्यारोहत् ।

ಅನಂತರ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಗಂಧಮಾದನ ಗಿರಿಯನ್ನು, ವಿಮಲವಾದಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಮವನ್ನು ರಾಜಹಂಸವೇರುವಂತೆ ಏರಿದರು.

तत्राद्भुततीर्थेषु स्नात्वा बहुधा धनुष्कोट्याम् ।
आसेवत रघुनाथप्रतिष्ठितं लिङ्गमपि भिक्षुः ।।४९।।

तत्रेति । भिक्षुः सत्यनिधिः तत्र सेतौ अद्भुततीर्थेषु स्नात्वा धनुष्कोट्यां बहुधा बहुवारं स्नात्वा रघुनाथेन प्रतिष्ठितं लिङ्गमपि आसेवत सेवितान् ।

ಯತಿಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಸೇತುವೆಯಲ್ಲಿ, ರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಧನುಷ್ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ರಾಮದೇವರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದರು.

स्वर्णं रौप्यं बहुधा सत्यनिधौ वितरति द्विजातिभ्यः ।
हेमाद्रिरजतशैलौ दूरे भीत्या पलायितौ मन्ये ।।५०।।

स्वर्णमिति । सत्यनिधौ स्वर्णं रूप्यं रजतं द्विजातिभ्यः ब्राह्मणेभ्यः बहुधा वितरति सति हेमाद्रिः मेरुः रजतशैलश्च तौ भीत्या दूरे पलायितौ मन्ये इति उत्प्रेक्षा ।

ರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಬಂಗಾರ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕೊಡುವದನ್ನು ಕಂಡು, ರಜತಮಯವಾದ ಕೈಲಾಸಪರ್ವತ ಮತ್ತು ಬಂಗಾರದ ಮೇರುಪರ್ವತಗಳು, ನಮ್ಮನ್ನೂ ಈ ಗುರುಗಳು ದಾನ ಕೊಟ್ಟು ಮುಗಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಪಲಾಯನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ದೂರಸರಿದಂತಿದೆ.

अथ तस्मात् सत्यनिधिर्द्रष्टुमनन्तशयनं विभुमगच्छत् ।
पश्यन् स ताम्रपर्णीं मणिमौक्तिकदीप्तिकर्बुरच्छायाम् ।।५१।।

अथेति । अथ सत्यनिधिः तस्मात् रामसेतोः सकाशात् मणीनां

पद्मरागादीनां मौक्तिकानां मुक्ताफालानां च दीप्त्या कर्बुरा चित्रा छाया कान्तिः यस्याः ताम् । "चित्रं कर्मीरकल्माशशबलैतास्तु कर्बुरे"त्यमरः। "छाया सूर्यप्रिया कान्तिरिति" चामरः । ताम्रपर्णी पश्यत् अनन्तः शयनं शय्या यस्य तं विभुं द्रष्टुमगच्छत् ।

ಅನಂತರ ರಾಮಸೇತುವೆಯಿಂದ ಪದ್ಮರಾಗಾದಿಮಣಿಗಳ ಹಾಗೂ ಮುತ್ತುಗಳ ದೀಪ್ತಿಯಿಂದ ಕೆಂಪುವರ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ ನದಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಅನಂತಶಯನನನ್ನು, ಕುರಿತು ಹೊರಟರು.

सोऽगादनन्तशयनं जलधितटगतं जनार्दनं चापि ।
केरलतरुणीस्तनधृतपरिमळलहरीपरीतदिग्वलयम् ।।५२।।

स इति । स सत्यनिधिः केरलतरुणीनां केरलदेशस्त्रीणां कुचेषु धृतस्य परिमलस्य कुंकुमादिगन्धस्य लहर्या प्रवाहेण परीतं व्याप्तं दिग्वलयं यस्य तत् अनन्तशयनं जलधितटगतं जनार्दनं चापि क्षेत्रं अगात् ।

ಕೇರಲ ತರುಣಿಯರ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಸುವಾಸಿತದಿಕ್ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಅನಂತಶಯನನ್ನು ಮತ್ತು ಸಮುದ್ರ ತಟದಲ್ಲಿರುವ ಜನಾರ್ದನನನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದರು.

अथ गोकर्णमुदीर्णं निर्वर्ण्यागात् स तूर्णमपरान्तम् ।
मध्वाचार्यकराम्बुजपूजितकृष्णार्चया प्रयतम् ।।५३।।

अथेति । अथ सः सत्यनिधिः ऊदीर्णं प्रसिद्धं गोकर्णक्षेत्रं निर्वर्ण्य दृष्ट्वा तूर्णं मध्वाचार्यस्य कराम्बुजेन पूजितया कृष्णस्य अर्चया प्रयतं पवित्रं अपरान्तं पश्चिमसमुद्रप्रान्तदेशं अगात् ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗೋಕರ್ಣಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಕಂಡು, ಕೂಡಲೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿಮೆಯಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾದ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರ ತೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

तत्राष्टभिर्यतिभिश्चिरपारिव्राज्यराज्यसंपद्भिः ।
दिग्विजयी संम्राडिव मंडलपतिभिः स सत्कृतो रेजे ।।५४।।

तत्रेति । तत्र अपरान्ते स सत्यनिधिः चिरपारिव्राज्यमेव राज्यं तदेव संपदेषां तैः अष्टभिर्यतिभिः दिग्विजयी दिग्विजयशीलः संम्राट् सार्वभौमः मंडलपतिभिः राष्ट्राधिपतिभिरिव सत्कृतः बहुमानितो रेजे ।

ಉಡುಪೀ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೆಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳ ಎಂಟು ಮಂದಿ ಯತಿಗಳಿಂದ, ದಿಗ್ವಿಜಯಿಯಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಮಂಡಲಾಧಿಪತಿ-ಗಳಿಂದ ಬಹುಮಾನಿತರಾಗುವಂತೆ ಶ್ರೀಗಳು ಬಹುಮಾನಿತರಾದರು.

दिग्जयलिलासंभृतजयपत्रैरेव नूतनैः पत्रैः ।
श्रीसत्यनाथयतिगुरुरगमत्संपूज्य कृष्णमथ कृष्णाम् ।।५५।।

दिगिति । अथ सत्यनाथयतेः गुरुः सत्यनिधिः दिग्विजयलीलया संभृतैः संपादितैः जयपत्रैरेव नूतनैः अपूर्वैः पत्रैः पूजासाधनैः कृष्णं संपूज्य कृष्णां नदीं अगमत् ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥಯತಿಗಳ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ದಿಗ್ವಿಜಯಲೀಲೆಯಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾದ ಜಯಪತ್ರಗಳೆಂಬ ನೂತನವಾದ ಪೂಜಾಸಾಧನಗಳಿಂದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಿ ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟರು.

इति सकलकलाप्रवीणवाणी
विभवनिरस्तसमस्तमायिसङ्घः ।
प्रणयिनि कृतमानसः सलक्ष्म्याः
व्यजयत सत्यनिधिर्गुरुर्जगत्याम् ।।५६ ।।

इतीति । सकलकलासु प्रवीणायाः वाण्याः विभवेन प्रभावेन निरस्तः समस्तमायिनां सङ्घः येन स तथोक्तः । लक्ष्म्याः प्रणयिनि श्रीकान्ते कृतं मानसं येन स सत्यनिधिगुरुः जगत्यां इति पूर्वोक्तप्रकारेण व्यजयत विशेषेणोत्कृष्टोऽभूत् । विपराभ्यं जेरित्यात्मने पदम् ।

ಈ ರೀತಿ ಸಕಲಕಲಾಪ್ರವೀಣವಾದ ವಾಣಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಮಾಯಾವಾದಿವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಂಘವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಿಯನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟರಾದರು.

सद्विद्यागुरुसत्यनाथयतिराट्श्रीपादसंसेवन
प्रोद्यत् पण्डितराजशब्दविरुदो यः श्रीनिवासः कविः ।
तस्य श्रीरघुनाथकीर्तनसुधास्वादैकवृत्तेः कृतौ
काव्ये सत्यनिधीयचारुचरिते सर्गोऽभवद्व्यष्टमः ।।५७।।

पद्मरागादीनां मौक्तिकानां मुक्ताफालानां च दीप्त्या कर्बुरा चित्रा छाया कान्तिः यस्याः ताम् । "चित्रं कर्मीरकल्माशशबलैतास्तु कर्बुरे"त्यमरः। "छाया सूर्यप्रिया कान्तिरिति" चामरः । ताम्रपर्णी पश्यत् अनन्तः शयनं शय्या यस्य तं विभुं द्रष्टुमगच्छत् ।

ಅನಂತರ ರಾಮಸೇತುವೆಯಿಂದ ಪದ್ಮರಾಗಾದಿಮಣಿಗಳ ಹಾಗೂ ಮುತ್ತುಗಳ ದೀಪ್ತಿಯಿಂದ ಕೆಂಪುವರ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ ನದಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಅನಂತಶಯನನನ್ನು, ಕುರಿತು ಹೊರಟರು.

सोऽगादनन्तशयनं जलधितटगतं जनार्दनं चापि ।
केरलतरुणीस्तनधृतपरिमळलहरीपरीतदिग्वलयम् ।।५२।।

स इति । स सत्यनिधिः केरलतरुणीनां केरलदेशस्त्रीणां कुचेषु धृतस्य परिमलस्य कुंकुमादिगन्धस्य लहर्या प्रवाहेण परीतं व्याप्तं दिग्वलयं यस्य तत् अनन्तशयनं जलधितटगतं जनार्दनं चापि क्षेत्रं अगात् ।

ಕೇರಲ ತರುಣಿಯರ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಸುವಾಸಿತದಿಕ್ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಅನಂತಶಯನನ್ನು ಮತ್ತು ಸಮುದ್ರ ತಟದಲ್ಲಿರುವ ಜನಾರ್ದನನನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದರು.

अथ गोकर्णमुदीर्णं निर्वर्ण्यागात् स तूर्णमपरान्तम् ।
मध्वाचार्यकराम्बुजपूजितकृष्णार्चया प्रयतम् ।।५३।।

अथेति । अथ सः सत्यनिधिः ऊदीर्णं प्रसिद्धं गोकर्णक्षेत्रं निर्वर्ण्य दृष्ट्वा तूर्णं मध्वाचार्यस्य कराम्बुजेन पूजितया कृष्णस्य अर्चया प्रयतं पवित्रं अपरान्तं पश्चिमसमुद्रप्रान्तदेशं अगात् ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗೋಕರ್ಣಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಕಂಡು, ಕೂಡಲೆ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪೂಜಿತವಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರತಿಮೆಯಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾದ ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರ ತೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

तत्राष्टभिर्यतिभिश्चिरपारिव्राज्यराज्यसंपद्भिः ।
दिग्विजयी संम्राडिव मंडलपतिभिः स सत्कृतो रेजे ।।५४।।

तत्रेति । तत्र अपरान्ते स सत्यनिधिः चिरपारिव्राज्यमेव राज्यं तदेव संपदेषां तैः अष्टभिर्यतिभिः दिग्विजयी दिग्विजयशीलः संम्राट् सार्वभौमः मंडलपतिभिः राष्ट्राधिपतिभिरिव सत्कृतः बहुमानितो रेजे ।

ಉಡುಪೀ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವೆಂಬ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳ ಎಂಟು ಮಂದಿ ಯತಿಗಳಿಂದ, ದಿಗ್ವಿಜಯಿಯಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಮಂಡಲಾಧಿಪತಿ-ಗಳಿಂದ ಬಹುಮಾನಿತರಾಗುವಂತೆ ಶ್ರೀಗಳು ಬಹುಮಾನಿತರಾದರು.

दिग्जयलिलासंभृतजयपत्रैरेव नूतनैः पत्रैः ।
श्रीसत्यनाथयतिगुरुरगमत्संपूज्य कृष्णमथ कृष्णाम् ।।५५।।

दिगिति । अथ सत्यनाथयतेः गुरुः सत्यनिधिः दिग्विजयलीलया संभृतैः संपादितैः जयपत्रैरेव नूतनैः अपूर्वैः पत्रैः पूजासाधनैः कृष्णं संपूज्य कृष्णां नदीं अगमत् ।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥಯತಿಗಳ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ದಿಗ್ವಿಜಯಲೀಲೆಯಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾದ ಜಯಪತ್ರಗಳೆಂಬ ನೂತನವಾದ ಪೂಜಾಸಾಧನಗಳಿಂದ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಿ ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟರು.

इति सकलकलाप्रवीणवाणी
विभवनिरस्तसमस्तमायिसङ्घः ।
प्रणयिनि कृतमानसः सलक्ष्म्याः
व्यजयत सत्यनिधिर्गुरुर्जगत्याम् ।।५६ ।।

इतीति । सकलकलासु प्रवीणायाः वाण्याः विभवेन प्रभावेन निरस्तः समस्तमायिनां सङ्घः येन स तथोक्तः । लक्ष्म्याः प्रणयिनि श्रीकान्ते कृतं मानसं येन स सत्यनिधिगुरुः जगत्यां इति पूर्वोक्तप्रकारेण व्यजयत विशेषेणोत्कृष्टोऽभूत् । विपराभ्यं जेरित्यात्मने पदम् ।

ಈ ರೀತಿ ಸಕಲಕಲಾಪ್ರವೀಣವಾದ ವಾಣಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಮಾಯಾವಾದಿವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಂಘವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಿಯನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟರಾದರು.

सद्विद्यागुरुसत्यनाथयतिराट्श्रीपादसंसेवन
प्रोद्यत् पण्डितराजशब्दविरुदो यः श्रीनिवासः कविः ।
तस्य श्रीरघुनाथकीर्तनसुधास्वादैकवृत्तेः कृतौ
काव्ये सत्यनिधीयचारुचरिते सर्गोऽभवद्ध्यष्टमः ।।५७।।

सद्विद्येत्यादि । व्याख्यातमेतत् ।

श्री सत्यनाथतीर्थश्रीचरणचरणाराधक-
लक्ष्मीश्वरनरसिंहकृतायां सत्यनिधिविलासटीकायां
सर्वतोविसाख्यायां अष्टमः सर्गः ।।८।।

ಚತುರ್ದಶವಿದ್ಯೆಗಳ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥಯತಿರಾಜರ ಕಾಂತಿಯುತ ಪಾದಗಳಸೇವನದಿಂದ ಪಂಡಿತರಾಜನೆಂಬ ಬಿರುದು ಭೂಷಿತನಾದ, ರಾಮಚಂದ್ರನ ಗುಣವರ್ಣನಸುಧಾಸ್ವಾದನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸಕವಿಯ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿವಿಲಾಸ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ **ಎಂಟನೇ ಸರ್ಗವು** ಮುಕ್ತಾಯಗೊಂಡಿದೆ.

।। श्रीकृष्णार्पणमस्तु ।।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು (ಕ್ರಿ.ಶ.1638-1660)

ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನೀಯುತ್ತಾ ಪಾರಿಜಾತರೆನಿಸಿದ, ಅರಿಷಡ್ವರ್ಗವನ್ನು ದೂರ ಅಟ್ಟುವ ಮೂಲಕ ಅಪಾರಿಜಾತರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀಮದುತ್ತರಾದಿಮಠದ ೧೮ನೇ ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳು. ಜ್ಞಾನಮೇರುಗಳು, ಕೃಪಾಸಾಗರರು, ಮಹಾವೈರಾಗ್ಯನಿಧಿಗಳು. ಕೌಲಗೀ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರೆಂದು ವಿಖ್ಯಾತರಾಗಿ, ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಪಾರಂಗತರಾಗಿ ಉತ್ತರ ದಿಗ್ವಿಜಕ್ಕೆಂದು ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡ ಮೇಧಾವಿಮೂರ್ಧನ್ಯರು.

ಯಾರಿಗ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರ?

ಶ್ರೀವೇದನಿಧಿಗಳ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ. ತಮ್ಮ ಕಡೆಯದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸದಾ ಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥೆ-ಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವರು. ಶ್ರೀಮಠದ ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗವೆಲ್ಲ ಬಂದು ದಂಡ ಪ್ರಣಾದೊಂದಿಗೆ, ಸ್ವಾಮಿ! ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ತಾವು ಸೂಚಿಸಬೇಕು. ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರಿಂದ ಆಶ್ರಮಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನತೀರ್ಥರಿ-ದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮಿಂದ ಆಶ್ರಮಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತರಿದ್ದಾರೆ, ಶ್ರೀಸತ್ಯಾನಂದತೀ-ರ್ಥರಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನರಿಂದ ಆಶ್ರಮಪಡೆದು ತಮ್ಮಿಂದ ದಂಡವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದಿದ ಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥತೀರ್ಥರಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರ?! ಎಲ್ಲರೂ ಮಹಾ ತಪಸ್ವಿಗಳೇ, ಜ್ಞಾನಿವರೇಣ್ಯರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಕಣ್ತೆರೆದ ಶ್ರೀಗಳು, "ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧೀಶರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಜನ್ಮತಾಳಿದ ಪಂಡಿತೋತ್ತಮರಾದ ಕೌಲಗೀ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಮುಂದೆ ಈಪೀಠವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವರು. ಅವರು ಕಾಶಿಯ ಪಂಡಿತರನ್ನು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದು, ವೈಷ್ಣವ ಪತಾಕೆಯನ್ನು ಹಾರಿಸಲು, ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣಬೆಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಂಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಠಪ್ರವಚನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತರೇ ಈಗ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳು. ಮುಂದೆ ಅವರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರವನ್ನು ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ನುಡಿದು ಹರಿಧ್ಯಾನ ಪರರಾದರು.

ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತತೀರ್ಥರು.................

ಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತರು ಪರವಾದಿ ನಿಗ್ರಹಪೂ-ರ್ವಕ ತತ್ವವಾದವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಮಾಡುತ್ತಾ, ಶ್ರೀಮನ್ನ್ಯಾಯಸುಧಾಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ

ಟಿಪ್ಪಣಿ ಬರೆದು ರಘುನಾಥರಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲು ಶ್ರೀಸತ್ಯಪ್ರಜ್ಞರಿಗೆ ಅಣುಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನಿತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ವೃಂದಾವನಸ್ಥರಾದರು. ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತರು ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವರ ಊರಿನವರೇ ಆದ ಅಚ್ಯುತಾಚಾರ್ಯರು ಬಂದು ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿ, ಅವರು ನಾಳಿನದಿನವೇ ತಮ್ಮ ಅಶೇಷ ಜಯ ಪತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಬಂದು ಗುರುಗಳ ಪಾದಕ್ಕೆರಗುವರೆಂದು ವಿರಮಿಸಿದರು.

ಶ್ರೀರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಮರುದಿನವೇ ತಮ್ಮ ನೂರುಜನ ಶಿಷ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಿ, ಎಲ್ಲ ಜಯಪತ್ರಗಳನ್ನು ಗುರುಗಳ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು.

ಜ್ಞಾನಿಗಳ ನುಡಿ ಹುಸಿಯಾಗದು ....

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ ತಂದೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು, ಅವರಿಗೆ ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧೀಶರು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಬಂದು "ನಿಮಗೆ ಒಬ್ಬ ಸುಪುತ್ರ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಆತನು ರಾಮದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಮಹಾವಿದ್ವಾಂಸನಾಗಿ ನಮ್ಮ ಪೀಠವನ್ನೇರುತ್ತಾನೆ" ಎಂದು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರು. ಅದರಂತೆ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿ, ರಘುನಾಥನೆಂಬ ನಾಮಕರಣವೂ ಆಯಿತು. ಶ್ರೀರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು ಮಹಾವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಸದಾ ಯಜ್ಞ, ಯಾಗ, ಪಾಠ, ಪ್ರವಚನ, ಪರವಾದಿನಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲೇ ದೀಕ್ಷಾಬದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಶಿಷ್ಯ ಸಮೇತರಾಗಿ ಉತ್ತರದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ನಿಂತರು. ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು ಸಂತಾನದ ಚಿಂತೆ, ಆದರೆ ಮೌನದ ಹೊರತಾಗಿ ಇನ್ನಾವ ಉಪಾಯವೂ ಅವರಿಗೆ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ವೈರಾಗ್ಯ ಪರ್ವತರಾದ ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು, ಕೃಪಾಸಾಗರರೂ ಹೌದು. ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸೂ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಿಹಾರವೂ ಅವರ ಕಣ್ಣಮುಂದೇ ಕುಣಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರು ತಂದೆಗಳ ಬಳಿ ಬಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ, ನಿಮಗೆ ಇನ್ನೂ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಾಗುತ್ತಾರೆ. (ವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯರು ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು) ಅವರಿಂದ ವಂಶದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಎಂಬ ಭವಿಷ್ಯನುಡಿಯಿಂದ ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಿ, ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದು, ಯಾತ್ರೆಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದರು.

ಗುರುಗಳಿತ್ತ ವಚನ ಸತ್ಯವಾಯಿತು "ಲೋಕೋತ್ತರಾಣಾಂ ವಚನಾನಿ ಲೋಕೇ ನಾರ್ಥೇನ ದೃಷ್ಟಾನಿ ವಿನಾಕೃತಾನಿ" ಪುರುಷೋತ್ತಮಾಚಾರ್ಯರು ವಿದ್ಯಾಧೀಶರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಜೇಷ್ಠ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದರೆ, ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರ

ವರನುಡಿಯಂತೆ, ಮತ್ತೆ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದರು. ಉತ್ತಮರ ವಚನ ಹುಸಿಯಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದು ಎರಡನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ. ಶ್ರೀರಘುನಾಥಾ-ಚಾರ್ಯರು ಆಶ್ರಮಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳೆಂದು ವಿಖ್ಯಾತರಾದಾಗ, ಶ್ರೀವೇದನಿಧಿಗಳ, ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾಧೀಶತೀರ್ಥರ ವಚನಗಳು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಉತ್ತಮರವಚನ ಹುಸಿಯಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಮೂರನೇ ದೃಷ್ಟಂತವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತು.

ರಘುನಾಥಾಚಾರ್ಯರು (ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು) ಭಾಗಾನಗರ (ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ-ದಲ್ಲಿದೆ.)ದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಆಶ್ರಮಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅಣುಸಂಸ್ಥಾನ ಪಡೆದು, ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳೆನಿಸಿದರು. ಶ್ರೀಗಳು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಂಶರಾಮದೇವರನ್ನು ತೃತೀಯವ್ಯಾಸಮುಷ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ, ಎಲ್ಲೆಡೆ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮಾಡಿದರು. ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತರು ಬಹುಧಾನ್ಯ ಸಂವತ್ಸರ ಪಾಲ್ಗುಣ ಶುದ್ಧ ಷಷ್ಠೀಯಂದು ವೇದಾಂತಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮಹಾಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ, ಹರಿಧ್ಯಾನ ಪರರಾದರು. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು, ಮೊದಲು ವೇದನಿಧಿ-ತೀರ್ಥರಿಂದ ಆಶ್ರಮಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಶ್ರೀಸತ್ಯಾನಂದತೀರ್ಥರಿಗೆ ದಂಡವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಅಣುಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನಿತ್ತು, ಅವರಿಗೆ ವಂಶರಾಮದೇವರನ್ನು ಹಾಗೂ ತೃತೀಯ ವ್ಯಾಸಮುಷ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕರ್ನಾಟಕ ದೇಶದ ದಿಗ್ವಿಜಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಕರ್ನಾಟಕ ದಿಗ್ವಿಜಯಗೈದ ಯತಿವರೇಣ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯಾನಂದರು, ಗುರುಗಳು ಪೀಠವಾಳುವಾಗಲೇ ವೈಕುಂಠಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿದರು. (ಇವರ ವೃಂದಾವನವು, ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥರ ಮೂಲವೃಂದಾವನದ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿದೆ). ಶ್ರೀಗಳು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ಕರೆದು ಆಶ್ರಮವಿತ್ತು ಶ್ರೀಗುಣನಿಧಿಗಳೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿ, ಅಣುಸಂಸ್ಥಾನವಿತ್ತರು. ಅವರೂ ಸಹ ಪೈಠಣ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಗುರುಗಳಿರುವಾಗಲೇ ವೃಂದಾವನಸ್ಥರಾದರು. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿ-ಗಳು ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ [illegible] ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ೧. ಶ್ರೀಸುಮತಿ ಯತಿಗಳು (ಇವರು ಶ್ರೀಮದುತ್ತರಾದಿಮಠದ ೨೦ನೇ ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳಾದ, ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿ-ಗಳ ಪ್ರಶಿಷ್ಯರಾದ, ಶ್ರೀಸತ್ಯಾಭಿನವರ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ತಂದೆಗಳು. ಇವರಿಗೆ ಆಶ್ರಮಕೊಡುವಾಗ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ನಿಮ್ಮ ಮಗ ಮುಂದೆ ಈಪೀಠವನ್ನಾಳು-ತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ವರವಿತ್ತರಂತೆ ಆ ವರವಿಂದು ಸತ್ಯವಾಯಿತೆಂದು ಶ್ರೀಸತ್ಯಾಭಿನ-ವತೀರ್ಥರು ತಮ್ಮ ಗುರುಪರಂಪರಾಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.) ೨. ಶ್ರೀಕಲ್ಪರೀ ರಾಮಚಂದ್ರತೀರ್ಥರು. ೩. ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತತೀರ್ಥರು. ೪. ಶ್ರೀಮುನೀಂದ್ರ-

ತೀರ್ಥರು. ೫. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು (ಮಣ್ಣೂರಿನವರು). ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಭೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ತಮ್ಮಿಂದ ಆಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಈ ಎಲ್ಲ ಯತಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವೇದನಿಧಿಗಳಿಂದ ದಂಡವ್ಯತ್ಯಾ-ಸಹೊಂದಿದ್ದ ಸಾಂಗಲಿಯಲ್ಲಿ ೧೨ ವರ್ಷ ಅಖಂಡವಾಗಿ ಪಾಠಪ್ರವಚನದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತರಾದ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥಯತಿಗಳನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಆಯೋಜಿಸಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಂಗನಾಥತೀರ್ಥರು ಮಹಾವಿದ್ವಾಂಸರು, ಕುಶಲರು, ತಪಸ್ವಿವರೇಣ್ಯರು, ಮಹಾ ಗುರುಭಕ್ತರು ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ದಂಡವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಅಣುಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನಿತ್ತು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥರೆಂದು ನಾಮಕರಣಮಾಡಿದರು. ಅವರಿಗೆ ವಂಶರಾಮದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆ ಹಾಗೂ ತೃತೀಯ ವ್ಯಾಸಮುಷ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಭಾಗ್ಯನಗರ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಶ್ರೀವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರನ್ನು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥರಿಗೆ ಅನುಗತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಪ್ರಸನ್ನ ವಿಠಲದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು, ಚಪ್ಪಟ ವ್ಯಾಸಮುಷ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಬಿಜಾಪುರ ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದರು.

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಬಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಥಮಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯವನ್ನು ರಾಘವ ಪಂಡಿತನ ಸತ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಪೂರೈಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗೋ-ಷ್ಠಿಯನ್ನು ಆಯೊಜಿಸಿದ್ದರು. ಆ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ಗಲಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಪಂಡಿ-ತರು, ತಮ್ಮ ಆರುಜನ ಪುತ್ರರು, ಮತ್ತು ಇಬ್ಬರು ಸೊದರಳಿಯಂದಿರೊಂದಿಗೆ ಉಪಸ್ಥಿತರಾಗಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮಾಡಿ ಎಲ್ಲರ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಉತ್ತರವನ್ನಿತ್ತರು. ಇದರಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರಾದ ಶ್ರೀಗಳು ಅವರ ವಂಶಕ್ಕೆ "ನವರತ್ನ"ವೆಂಬ ನಾಮ-ಧೇಯನವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದರು. ಇದೇ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಶ್ರೀಸತ್ಯಧರ್ಮ-ತೀರ್ಥರು, ಮತ್ತು ಶ್ರೀಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತೀರ್ಥರು ಎಂಬ ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳು ಉದಯಿಸಿದರು. (ಬಾಳಾಚಾರ್ಯಕೃತ ನವರತ್ನವಂಶಜ ರತ್ನಮಾಲಿಕಾ ಮತ್ತು ಗುರುಚಂದ್ರ ಕಲೋದಯದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಿಖಿತವಾಗಿದೆ.) ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರರ ಸಮಕಾಲೀನರು. ಇವರಿಗೂ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಶ್ರೀಪಾದರಿಗೂ ಕುಂಭಕೊಣದಲ್ಲಿ ಭೇಟಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಕೇಳುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ನರ್ಮದಾ, ಪ್ರಯಾಗ, ತ್ರಿವೇಣಿಸಂಗಮ, ಕಾಶೀ, (ಮುಕ್ತಿ-ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ) ಗೋಕುಲ, ಮಥುರಾ, ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ, ಸ್ಯಮಂತ ಪಂಚಕ, ದ್ವಾರಕಾ, ಪ್ರಭಾಸ, ಬದರೀ, ಅಯೋಧ್ಯಾ ಗಯಾಕ್ಷೇತ್ರ,

ಪುರುಷೋತ್ತಮಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಕುಮತಿಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ, ಅನೇಕ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿದರು. ಬಿಜಾಪುರದಿಂದ ಕೃಷ್ಣಾ ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ತಿರುಪತಿಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಶ್ರೀಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಯಥೇಚ್ಛ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನಿತ್ತು. ಶ್ರೀನಿವಾಸನನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದರು. ಶ್ರೀವೇದನಿಧಿಗಳಂತೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಗ್ವಿಜಯ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀಗಳು, ಕಂಚಿ, ಚಂಜಿ(ಜಂಜಿ)(ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯ) ಅನಂತ ಪ್ರಭುವಿನ ಸತ್ಕಾರ, ಶ್ರೀಮುಷ್ಣ(ಪಾದಯಾತ್ರೇ) ದಂಡತೀರ್ಥ ಶ್ರೀರಂಗ, ವೃಷಭಾದ್ರಿ, ಮದುರೈ, ರಾಮೇಶ್ವರ, ಗಂಧಮಾದನಗಿರಿ, ಧನುಷ್ಕೋಟಿ, ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿನದಿ, ಅನಂತಶ-ಯನ, ಜನಾರ್ದನ, ಗೋಕರ್ಣ, ಪಾಜಕ, ಉಡುಪಿ, ತುಮಕೂರು (ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ, ಶ್ರೀವಾಯುಭಾರತೀಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ವಿರಚಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಿದ್ದರು. ಪರಿಶಿಷ್ಠದಲ್ಲಿ, ಸ್ತೋತ್ರಕಾಣಬಹುದು) ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಕೃಷ್ಣಾನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಸಂಗಮೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯ ಮಹಿಮ................

ತಪೋವರೇಣ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಎಲ್ಲಡೆ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮಾಡಿ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಕರ್ನೂಲಿನಿಂದ ೪೦ ಕಿ.ಮಿ. ದೂರದಲ್ಲಿ "ಎಲ್ಲಾಲ" ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಬಳಿ ಇದೆ.) ಅಲ್ಲಿ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕುಳಿತರು. ಧ್ಯಾನಮುಗಿಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಸಮೀಪದ ಕೊಲ್ಲಾಪುರದ (ಮಹಬೂಬ್‌ನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಲಂಪೂರಬಳಿ ಇದೆ.) ಅರಸ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದ. ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆರೆಗಿ "ಪಾರುಮಾಡಿ ಪ್ರಭೋ! ಕರ್ನೂಲ್ ನವಾಬ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಉದ್ದಾರ ಮಾಡಿ", ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ. ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಭಾವ ವಿದಿತವಾಯಿತು. ಸಜ್ಜನರ ರಕ್ಷಣೆ ಆಗಬೇಕಿದೆ ಎಂದು ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು, ಕೂಡಲೇ ಊರು ಸೇರಲು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು. ಅದು ವೈಶಾಖಮಾಸ, ಕೃಷ್ಣಾನದಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಿಂದ ದಾಟಬಹುದಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆಂದೇ ಕರ್ನೂಲ್ ನವಾಬನು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಲು ಹೊಂಚುಹಾಕಿದ್ದ. ಶ್ರೀಗಳು ವರುಣನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದರು. ಕೂಡಲೇ ಕೃಷ್ಣಾನದಿ ತುಂಬಿಹರಿಯಿತು. ಸೈನಿಕರು ಹೊಳೆದಾಟುವಲ್ಲಿ ವಿಫಲರಾದರು, ಅವರು ಮುದೆಂದೂ ಕೊಲ್ಲಾಪುರದ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಇತ್ತ ರಾಜನಿಗೂ ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯ, ಪರಮಾನಂದ, ಪುನಃ ಶ್ರೀಗಳ ಬಳಿಬಂದು,

ಸ್ವಾಮಿ! ಮಹೋಪಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ,ನಮ್ಮ ದೇಶವನ್ನು, ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು, ನಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು, ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಿದ್ದೀರಿ. ನಾನು ನಿಮಗಿನ್ನು ದಾಸಾನುದಾಸ, ಈ ದಾಸನಿಗೆ ಸೇವಾಭಾಗ್ಯದೊರಕಿಸಿ ಕೊಡಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ.

ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು "ಈಕ್ಷೇತ್ರ ಪರಮಪವಿತ್ರ ದಕ್ಷಿಣಕಾಶಿಯಂತಿದೆ. ಏಳು ನದಿಗಳ ಸಂಗಮವಾಗುವ ಸ್ಥಳ, ಇಲ್ಲಿ ಮಿಂದರೆ ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗಸಿಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದು ನಿವೃತ್ತಿಸಂಗಮ. "ನಿವೃತ್ತಿಸಂಗಮೋ ಭಾತಿ ಯತ್ರ ಮರ್ತ್ಯಮುಪಾಶ್ರಿತಃ। ನಿವರ್ತಂತೇಽಖಿಲಾ ದೋಷಾಃ ಸಂಯುನಕ್ತಿ ಶುಭಾವಲಿಂ" ವಾದಿರಾಜರ. ತೀರ್ಥಪ್ರಬಂಧ)

ಪಾಂಡವರ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ ಪಡೆದ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿ, ವಶಿಷ್ಠ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ತಪಸ್ಸಿನ ತಾಣ. ದೇವತೆಗಳ ಕ್ರೀಡೋದ್ಯಾನ, ಇಂಥ ಪಾವನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೇ ನಾವು ವೃಂದಾವನಸ್ಥರಾಗಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು" ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು. ರಾಜನು ಸ್ವಾಮಿ! ನನ್ನ ರಾಜ್ಯವೇ ತಮ್ಮದು. ಸಮಸ್ತ ಸಂಗಮೇಶ್ವರವನ್ನೇ ತಮಗೆ ದಾನಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ, ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ ಎಂದ.

ಪಾವನ ನಿವೃತ್ತಿ ಸಂಗಮ................

ಕೃಷ್ಣಾ, ವೇಣೀ, ಮಲಾಪಹಾರಿ, ಭೀಮರಥೀ, ತುಂಗಾ, ಭದ್ರಾ, ಭವನಾಶಿನೀ ಎಂಬ ಸಪ್ತನದಿಗಳ ಬೀಡು. ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ, ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಕಪಿಲೇಶ್ವರ, ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಐದು ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿವೆ. ಈ ಐದೂ ಕ್ಷೇತ್ರ-ಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿವೆ. ಸಂಗಮೇಶ್ವರದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಧರ್ಮರಾಜನು ತನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಧರ್ಮರಾಜನು ಈ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾತ್ರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಬಂದಾಗ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಶಾಂತವಾತಾವರಣ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸೊಬಗು, ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಭೀಮಸೇನನಿಗೆ ಕಾಶಿಯಿಂದ ಲಿಂಗವನ್ನು ತರಲು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದ. ಭೀಮನು ಬರುವುದು ತಡವಾಯಿತು. ಧರ್ಮರಾಜನು ಪೂರ್ವನಿಯೋಜಿತ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಮರದ ಕಾಂಡವನ್ನೇ ಲಿಂಗವನ್ನಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಬಿಟ್ಟ ಜೊತೆಗೆ ಪಾರ್ವತೀಯನ್ನು ಷಣ್ಮುಖವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ ನಂತರ ಭೀಮಸೇನನು ಬಂದ. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮುಗಿದಿತ್ತು. ಭೀಮನು ತಾ ತಂದ ಲಿಂಗವನ್ನು ನದಿಯಲ್ಲೆಸೆದ. ಧರ್ಮರಾಯನು ಆ ಲಿಂಗಕ್ಕೇ ಮೊದಲು ದರ್ಶನ, ಪೂಜೆ ಎಂದು ವರವಿತ್ತು ಭೀಮನನ್ನು

ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಿದ. ಅದು ಭೀಮಲಿಂಗವೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಇದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ರಥಾಲಯವೆಂಬ ದೇವಾಲಯವು ರಥಾಕಾರದಲ್ಲಿದೆ.

ಸಮೀಪದ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಶಿಷ್ಠಕರಾರ್ಚಿತ ನರಸಿಂಹದೇವರಿದ್ದಾರೆ. ವಶಿಷ್ಠ–ರಿಂದ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಪೂಜಿತನಾಗುವ ಈ ನರಸಿಂಹನು ಒಮ್ಮೆ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ, ತನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದ. ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಈ ಪ್ರತಿಮೆ ಈಗ ಕರ್ನೂಲಿನಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ವಿಶ್ವಾ–ಮಿತ್ರರು ಗಾಯತ್ರೀಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಾನ. ಗಾಯತ್ರೀಪಾದಗಳು ಒಡಮೂಡಿವೆ. ದುರ್ಗಾದೇವಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಗುಹೆಯೊಳಗಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರತೀರ್ಥ, ಸೌಭಾಗ್ಯತೀರ್ಥವೇ ಮೊದಲಾದ ಹನ್ನೆರಡು ತೀರ್ಥಗಳಿವೆ.

ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ಇಂತಹ ಪಾವನ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಪಡೆದು, ಅಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಪಾಂಡವ ನಿರ್ಮಿತ ಶಿವಾಲಯವನ್ನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಮಾಡಿ ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರು. ಧರ್ಮರಾಜ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ ಅಲ್ಲಿಯ ಸಂಗಮೇ–ಶ್ವರನಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಮಂಟಪವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಭೀಮನ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಲು ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಸಿ, ನದಿಗೆ ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಮಂಟಪ ಮತ್ತು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯಾಸಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ–ದೇವರನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದರು ಅಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಪುರಾಣ ಶ್ರವಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸೌಭಾಗ್ಯ–ತೀರ್ಥ, ಚಕ್ರತೀರ್ಥ ಮೊದಲಾದ ೧೨ ತೀರ್ಥಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಮಂಟಪ–ಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ವಶಿಷ್ಠಕರಾರ್ಚಿತ ನರಸಿಂಹದೇವರ ಪೂಜಾವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ಗುಹಾ, ಗಾಯತ್ರೀಪಾದ ಮುಂತಾದವುಗಳ ದಾರಿ ದುರಸ್ತಿ ಗೊಳಿಸಿದರು. ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಸ್ವಯಂ ಕಲಾಕುಶಲರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ತಾವೇ ನಿಂತು ಕೆತ್ತಿಸಿದರು. ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಕೇಶವಾದಿ ೨೪ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ಕಾಮಧೇನು ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಪ್ರತೀಕವನ್ನು ಕಮಂಡಲು ದಂಡ–ದೊಂದಿಗೆ ಕೆತ್ತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥರ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡರು. ತಮ್ಮ ವೃಂದಾವನದ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರ ಮನೆಯೊಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಬಿತ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪಂಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಶವದೇವರ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದೇವರ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದರು. (ಕೇಶವದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆ ಈಗ ಗುಂಟೂರು ಉತ್ತರಾದಿಮಠದಲ್ಲಿದೆ). ಇಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವು ನೂರಾರುಜನರ ಭೋಜನವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಮೀಪದ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಪಂಡಿತರು

ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಾದ ಶ್ರೀಛಲಾರೀ ಶೇಷಾಚಾರ್ಯರೂ ಒಬ್ಬರು. ವಾಸಿಸಲು ಮನೆಗಳನ್ನು ದಾನ ಮಾಡಿದರು. ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲೂ ಪೂಜಾವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿ, ಅರ್ಚಕರಿಗೆ, ಪಾಚಕರಿಗೆ, ಸೇವಕರಿಗೆ, ಮೇಳದವರಿಗೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಈ ಪ್ರಾಂತದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ವಶಿಷ್ಠಕರಾರ್ಚಿತ ನರಸಿಂಹನೇ ಕುಲದೈವನಾದ. ಪರಮ ಪವಿತ್ರವಾದ ಈ ಸಂಗಮೇಶ್ವರದ ಮಹಿಮೆ, ವಾಯುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. (ಈ ಎಲ್ಲ ಭಾವ ಚಿತ್ರಗಳು ಪರಿಶಿಷ್ಠದಲ್ಲಿವೆ.) ಶ್ರೀಗಳು, ರಾಮದೇವರಿಗೆ ಅನೇಕ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ವೈಭವದಿಂದ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಹಸ್ತದಿಂದಲೇ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಆಂಜನೇಯನ ಚಿತ್ರ ಸ್ವರ್ಣಫಲಕದಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಮಠದಲ್ಲಿ) ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅದರ ಮೇಲೆಯೇ ಶ್ರೀಮೂಲರಾಮದೇವರ ದೋಲೋತ್ಸವ ಇಂದಿಗೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಗಳು ಅನೇಕ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶಮಾಡಿ, ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಇತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಛಲಾರೀ ಸಂಕರ್ಷಣಾಚಾರ್ಯರೂ ಇವರಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶ ಪಡೆದೆನೆಂದು ಜಯತೀರ್ಥ ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಸಾರ ಸಂಗ್ರಹವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾಧನೆಯ ಸೊಬಗು.............

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಧ್ಯಾನ, ಕಾಲದಕಡಿವಾಣ ವಿಲ್ಲದ್ದು. ಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ, ಇಹ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗ ಹಿಂತಿರುಗುವರೆಂದು ಯಾರಿಗೂ ಖಚಿತವಲ್ಲ.

ಪ್ರಾತಃ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆರಂಭಗೊಂಡ ಧ್ಯಾನಯೋಗ, ಶಶಿಕಿರಣಗಳ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಧ್ಯಾನ ಮುಗಿಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಪೂಜಾಪ್ರಾರಂಭ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಕೋಚದ ಸಂಕೋಲೆಗಳಿಲ್ಲ. ವೈಭವೋಪೇತವಾಗಿ, ಸಕ್ರಮವಾಗಿ, ಪರಮೋತ್ಸಾಹ ಪರಮಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪಾದರು ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಕೈಂಕರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಡೀ ಜೀವನವನ್ನೇ ರಾಮದೇವರ ಪೂಜಾಕುಸುಮವೆಂದು ಸಮರ್ಪಿಸುವವರಿಗೆ ಸಮಯದ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದೇನು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. ಇದೆ ನಿಜವಾದ ದಾಸ್ಯ ಸಾಧನೆಯ ಸೊಬಗು ಭಕ್ತಿಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠತೆ. ಸಮಾಧಿಯೋಗದ ಪರಿಪಾಕ.

ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ದಯಾಮಯರು ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗ–

ಳನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ಉಪವಾಸ ಕಾಯಿಸುವವರಲ್ಲ. ಪ್ರಾತಃ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಿಸರ್ಜನೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಭಕ್ತರಿಗೆಲ್ಲ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯತೀರ್ಥ, ಬೆಲ್ಲ, ಗೋಧಿಹುರಿಹಿಟ್ಟಿನ, ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ವಿತರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಸಾದಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ವಿದ್ವಾಂಸರು, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪಾಠಪ್ರವಚನಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಿದ್ದರು. (ಇಂದಿಗೂ ಆರಾಧನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲ, ಗೋಧಿಹುರಿಹಿಟ್ಟಿನ ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ.)

ಈ ರೀತಿ ಸಕಲಕುಮತಗಳನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸಿ, ದುಷ್ಟರನ್ನು ದಮನ ಮಾಡಿ, ಶಿಷ್ಟರನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುತ್ತ, ಧರ್ಮಧ್ವಜವನ್ನು ಹಾರಿಸಿ, ದ್ವೈತದುಂದುಭಿಯನ್ನು ಆಸೇತುಹಿಮಾಚಲ ಮೊಳಗಿಸಿ ಸುಜನರ ಮನೋರಥಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಸತ್ಯನಾಥತೀರ್ಥರನ್ನು ವೇದಾಂತಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಿಂಹಾಸ-ನದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವ ದಾನಮಾಡಿ, ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪೂರೈಸಿ, ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಚರಣದ್ವಂದಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಶಾರ್ವರೀ (೧೬೬೦) ನಾಮ ಸಂವತ್ಸರ ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷ ಶುದ್ಧ ದಶಮಿಯಂದು ವಿಶ್ವವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ದಂಡಕಮಂಡಲು ಜಪಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೂರಾರು ಭಕ್ತರು ನೋಡುನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು. ಶಿಷ್ಯರಿಗೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡರೂ ನಂಬಲಾಗದಸ್ಥಿತಿ! ತಡೆಯಲಾಗದವಿರಹ! ಹತ್ತಿಕ್ಕಿದಷ್ಟು ಉಕ್ಕೇರುವ ದುಃಖ! ಎಲ್ಲರ ನೇತ್ರಗಳು ಅಶ್ರುಪೂರ್ಣವಾಗಿ, ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಸಪ್ತನದಿಗಳನ್ನು ಮೀರುವ ಹೊಳೆಯಾಗಿ ಹರಿಯಿತು. ಗುರುಭಕ್ತಾ-ಗ್ರೇಸರರಾದ (ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥತೀರ್ಥರು) ಗುರುಗಳಾದ (ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ) ಮಹಿಮಾಸುಧಾ ರಸದಿಂದ ಭಕ್ತರನ್ನು ತಲ್ಲಣಗೊಳಿಸಿದರು.

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಎಷ್ಟೋ ಭಕ್ತರು ಪರಮಾ-ನುಗ್ರಹ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಛಲಾರೀ ಆಚಾರ್ಯರು ಅವರಲ್ಲೊಬ್ಬರು. ಅವರ ಉದ್ಗಾರ ಹೀಗಿದೆ.

विद्यापत्यादिसंपत्तीः यद्वृंदावनसेवनात् ।
लभंते मद्गुरुं मर्त्यः तं सत्यनिधिमाश्रये ।।

ಮಾನವರು ಸಂತಾನ, ವಿದ್ಯೆ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಯಾರ ವೃಂದಾವನಸೇವನೆಯಿಂದ ಹೊಂದುವರೋ ಅಂಥಹ ನಮ್ಮ ಗುರುಗ-ಳಾದ ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವೆ.

"ಏಕಾದಶಿಯಂದು ಬರುತ್ತೇವೆ"......................

ಮಹಾಗುರುಭಕ್ತರೂ, ವೈರಾಗ್ಯನಿಧಿಗಳೂ, ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಿಯರೂ, ಪಂಚಾಭಿನವ-ಕಾರರೂ, ಅಭಿನವ ವ್ಯಾಸರಾಜರೆಂದು ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥರ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುರುಭಕ್ತಿ ದ್ಯೋತಕವಾದ ವಚನವಿದು.

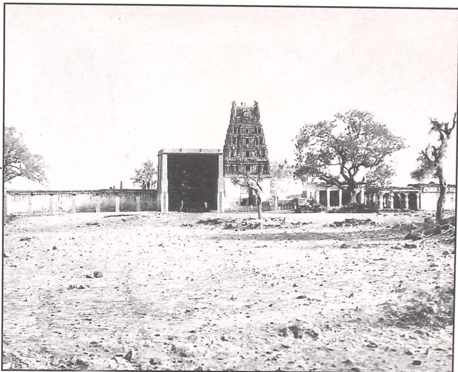
ಮಾರ್ಗಶೀರ್ಷಮಾಸ, ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ, ಪಂಚಮಿ, ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳ-ವರು ತಮ್ಮ ದೈನಂದಿನ ಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎದುರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುದೂತರು ಬಂದು "ತಾವಿನ್ನು ಬರಬೇಕು" ಎಂದರು. ದಶಮಿಯ ದಿನದಂದು ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳ ಆರಾಧನೆ ಇದೆ, ಗುರುಗಳ ಸೇವೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇಂದೇ ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಬಂದರೆ, ಗುರುಗಳ ಆರಾಧನೆಯ ಉತ್ಸಾಹ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಕುಂಠಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಆರಾಧನೆಯ ವೈಭವ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ನಾನು "ಏಕಾದಶಿಯಂದು ಬರುತ್ತೇನೆ" ಎಂದರು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಾಥರು. ಇವರ ಗುರುಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ವಿಷ್ಣುದೂತರು ತೆರಳಿದರು. ಮುಂದೆ, ಅತಿ ವಿಜೃಂಭ-ಣೆಯಿಂದ ಮಹಾಸಮಾರಾಧನೆಯನ್ನು ಅನೇಕ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ದಾನ ಪೂಜಾದಿಗ-ಳಿಂದ ನೆರವೇರಿಸಿ ತಮ್ಮ ನಿಸ್ಸೀಮ ಗುರುಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟ ಪಡಿಸಿದರು.

ಶ್ರೀಶೈಲದ ಬಳಿಯ ಕೃಷ್ಣಾನದಿಗೆ ನಾಗಾರ್ಜನಸಾಗರ ಆಣೆಕಟ್ಟನ್ನು ನಿರ್ಮಿ-ಸುವ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧ, ಪರಮಪವಿತ್ರ, ರಮಣೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಮುಳುಗಡೆಯಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ!!! ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ವೃಂದಾವ-ನವೂ ಮುಳುಗುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ವೃಂದಾವನವನ್ನು ಸಮಸ್ತ ಅವಶೇಷಗಳೊಂದಿಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀಸತ್ಯಪ್ರಮೋದತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ ದೃಢ ನಿರ್ಧಾರ.

ಕಾಲಯುಕ್ತನಾಮ ಸಂವತ್ಸರ, ಮಾಘ ಬಹುಳ ಪಂಚಮೀ (17.02.1979) ಶನಿವಾರ ಸಂಗಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯಪ್ರಮೋದರು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿ, ವೃಂದಾವನಕ್ಕೆ ಹಸ್ತೋದಕ ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಶ್ರೀಸತ್ಯಧ್ಯಾನತೀರ್ಥರ ನೆಚ್ಚಿನ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಪಂಡಿತ ಶ್ರೀವಾಲ-ಕೊಂಡ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವೃಂದಾವನ ಕಲಾಕರ್ಷಣ ಮಾಡಿಸಿ ಎಲ್ಲ ಶಿಲೆಗಳಿಗೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿದರು. ಪಂಡಿತರಾದ ಶ್ರೀನರ-ಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು, ಯದುಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು, ದಿವಾನ್ ಪ್ರಲ್ಹಾದಾಚಾರ್ಯರು, ಧೀರೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯರ ಪೂಜಾರ್, ರಾಮೂರ್ತ್ಯಾಚಾರ್ ಪಗಡಾಲ್, ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತ್ಯಾಚಾರ್ ಪಗಡಾಲ್, ಮಿಶ್ರಿಕೊಟಿ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯ

ಮುಂತಾದವರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ವೃಂದಾವನದ ಜಾಗ ಅಗೆಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅಗೆಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸುಗಂಧ ಎಲ್ಲಡೆ ಪರಿಮಳಿಸಿತು. ಸುಮಾರು ೧೦ ಅಡಿ ಅಗೆಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಮುಸ್ಸಂಜೆ ಏಳುಘಂಟೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ ಅವಶೇಷಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದವು. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ ಜಲಪೂರ್ಣವಾದ ಕಮಂಡಲು, ನರಸಿಂಹಶಾಲಿಗ್ರಾಮ, ಪಂಚಮುದ್ರೆಗಳು, ಗೋಪೀಚಂದನ, ಒಂದು ಸಂಪುಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಆಸೀನರಾದ ಪೀಠದ ಅಂಚಿ-ನಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಪದ್ಮಗಳು ದೊರೆತವು. ಶ್ರೀಸತ್ಯಪ್ರಮೋದಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ನೆರೆದವರಿಗೆಲ್ಲ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ ಕಮಂಡಲದ ಗಂಗಾಜಲವನ್ನು ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಿ-ದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದವರೇ ಧನ್ಯರು. ಮರುದಿನ ಎಲ್ಲರೂ ಪಾದಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಶಿರದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ಹೊರಟರು. ಪಂ. ಪಗಡಾಲ ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯರೂ ಒಬ್ಬರು. ಎಲ್ಲರೂ 19.02.1979 ಸೋಮವಾರ ಮಾಘ ಬಹುಳ ಸಪ್ತಮೀ ಕಾಲಯುಕ್ತನಾಮ ಸಂವತ್ಸರ ಸಂಜೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕರ್ನೂಲ್ ಉತ್ತರಾದಿಮಠವನ್ನು ತಲುಪಿದರು. ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ಭಕ್ತರಿಗೆಲ್ಲ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಕರ್ನೂಲಿನ ಅನೇಕ ಗಣ್ಯಗೃಹಸ್ಥರ ಸಹಾಯದೊಂದಿಗೆ ಪಂ. ರಾಮಮೂರ್ತಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ ವೃಂದಾವನವು ಸಂಗಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇತ್ತೋ ಅದೇರೀತಿ ಕರ್ನೂಲ್‌ನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯದೇ ಕಲ್ಲುಗಳು, ಅದೇ ಕ್ರಮಾಂಕದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿ ಅಭಿನವ ಸಂಗಮೇಶ್ವರವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ನಿಜವಾಗಿಯು ಇದು ಸ್ತುತ್ಯ. ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ನೊಡದವರಿಗೆ ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ ಆವರಣ ಹೇಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಮಹೋಪಕಾರಮಾ-ಡಿದಂತೆ ಆಗಿದೆ. ಸಂಗಮೇಶ್ವರವನ್ನು, ಅಲ್ಲಿಹೋಗುವ ದಾರಿಯನ್ನು,ಆಗಿನಕಾಲದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತವರಿಗೆ, ಈ ಭಕ್ತರ ಶ್ರಮವೇನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಕೇಶವಾದಿ ೨೪ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರ ಪ್ರತೀಕ, ಕಾಮಧೇನು, ಕಮಂಡಲಗಳು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇಂತಹ ಪವಿತ್ರತಮ್ಮ ಗುರುಗಳ ವೃಂದಾವನ ಸೇವೆ ಮಾಡಿ ನೂರಾರು ಭಕ್ತರು ಅನುಗ್ರಹ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಪಾದರು ಅದ್ಯಾಪಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲು ಕೃಷ್ಣಾದಡದಿಂದ ತುಂಗಭದ್ರಾ ದಡಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಭಕ್ತರ ಪಾಲಿಗೆ ಕಾಮಧೇನು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಚಿಂತಾಮಣಿಯಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

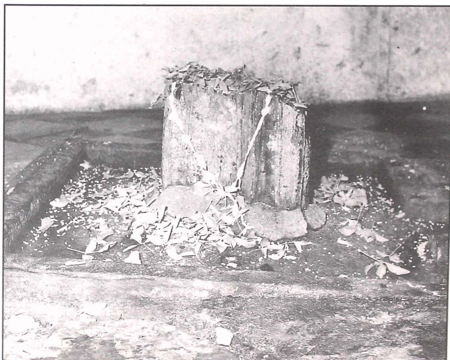
ಪಾಂಡವರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶಿವಾಲಯ

ವ್ಯಾಸಕಟ್ಟೆ, ಸಪ್ತನದಿಗಳ ಸಂಗಮಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ

ಭೀಮಲಿಂಗ

ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಲಿಂಗ

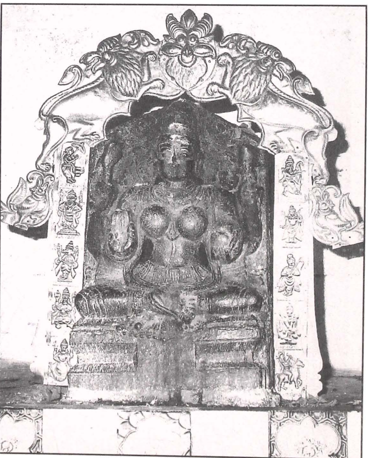
ಮೃತ್ಯುಂಜಯ

ಸರಸ್ವತೀದೇವಿ

ಷಣ್ಮುಖ

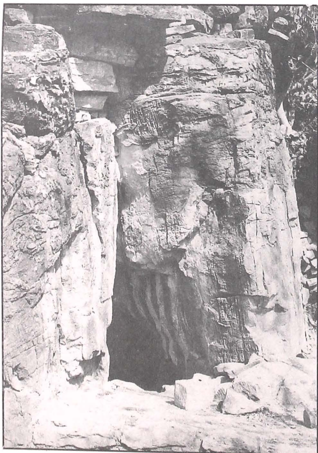
ಪಾರ್ವತೀದೇವಿ

ವಸಿಷ್ಠ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಯೋಗಾನರಸಿಂಹ

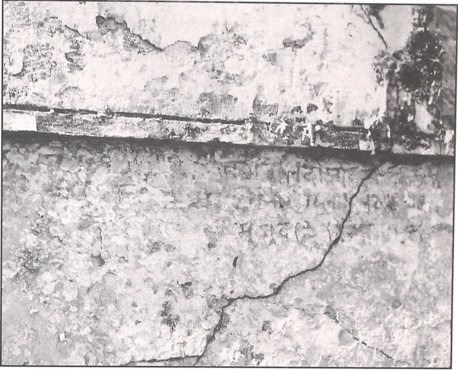
ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ಗುಹೆ

ಗಾಯತ್ರೀ ಪಾದ

ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಮನೆಯ ಗೋಡೆ ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪಂಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಕೇಶವದೇವರು

ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಣದೇವರು

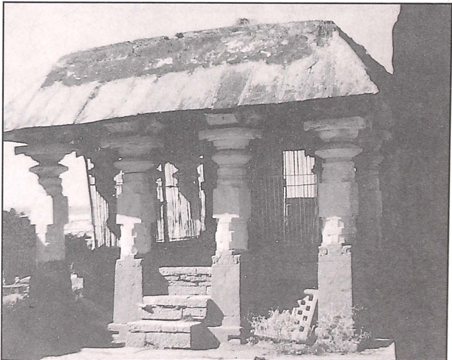
ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತ ಕೇಶವ ಹಾಗೂ ಆಂಜನೇಯ ವಿಗ್ರಹಗಳು

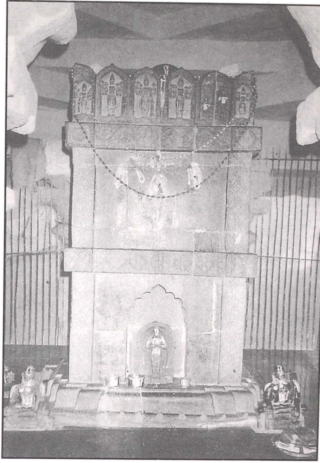
ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥ ಕರಾರ್ಚಿತ ಶ್ರೀ ಹಯಗ್ರೀವ

ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ

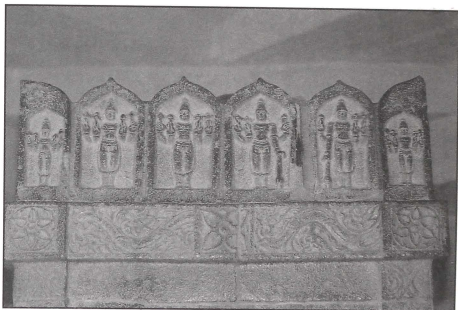
ಸಂಗಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿದ್ದ ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಮಂಟಪ

ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಮೂಲ ವೃಂದಾವನ

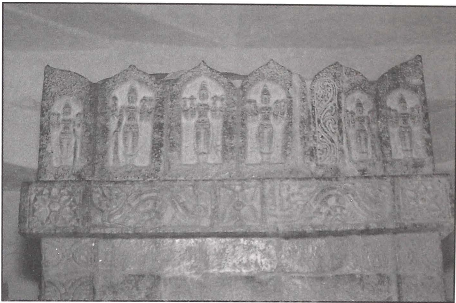
ವೃಂದಾವನದ ಮುಖಭಾಗ

ವೃಂದಾವನದ ಬಲಭಾಗ

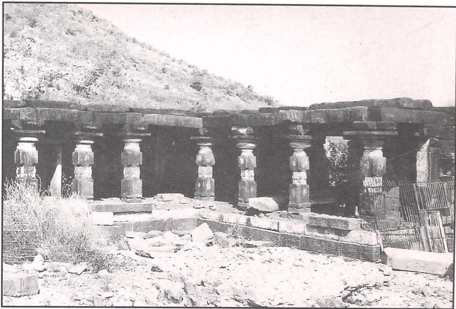
ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ವೃಂದಾವನದ ಹಿಂಭಾಗ

ವೃಂದಾವನದ ಎಡಭಾಗ

ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ

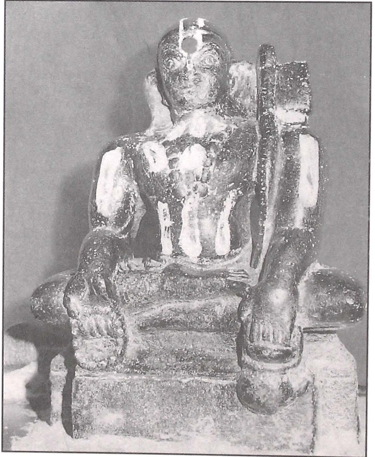
ವೃಂದಾವನ ಸುತ್ತಲಿನ ಮಂಟಪ

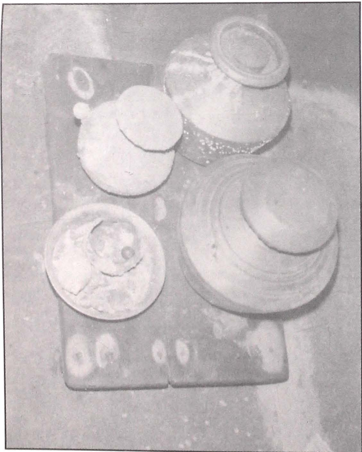
ಸಪ್ತನದಿ ಸಂಗಮ, ವಶಿಷ್ಠ ಪರ್ವತ

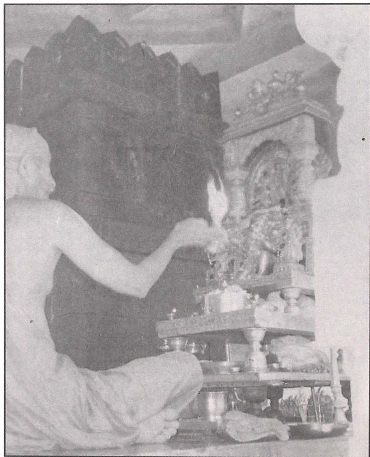
ಸತ್ಯಪ್ರಮೋದರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಸತ್ಯನಾಥರು

ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಕಾಲದ ಸತ್ಯನಾಥರು

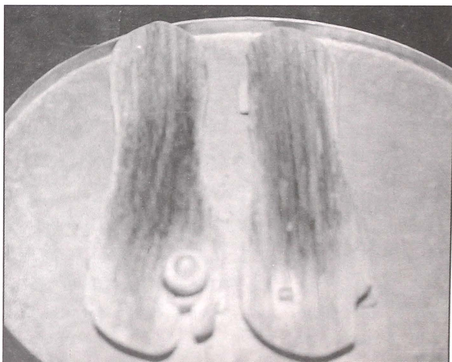
ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು

ವೃಂದಾವನ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಮೂಲರಾಮದೇವರ ಪೂಜೆ

ಕರ್ನೂಲ್‌ನಲ್ಲಿಯ ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಮಂಟಪ

ಸತ್ಯನಿಧಿಗಳ ಪಾದುಕೆಗಳು

तदानीं गुरुवर्याणामन्त्यकाले समागते ।
समीपस्थाः प्रधानाद्या अपृच्छन्गुरुशेखरान् ।।४०।।

स्वामिभिश्श्रूयतां सम्यगस्मद्वाक्यमितः परम् ।
संस्थानं भवतां देयं केभ्योऽस्माभिः पुरातनम् ।
इत्थमुक्तास्ततस्तेभ्यः प्रोचुस्ते गुरुशेखराः ।।४१।।

कौलगीरघुनाथाख्याचार्याः काशीपुरं गताः ।
तदा गमनपर्यन्तं सत्यव्रतमुनीश्वरान् ।।४२।।

अस्माभिः प्राग्धर्मपुर्यां स्थापितान् पण्डितोत्तमान् ।
आहूय देयं संस्थानं तेभ्य एवास्मदाज्ञया ।।४३।।

तैरेव रघुनाथाख्याचार्येभ्यो विधिपूर्वकम् ।
तुर्याश्रमो दापनीयस्संस्थानं च पुरातनम् ।।४४।।

इत्युक्त्वा गुरुराजास्ते वत्सरे युवसंज्ञके ।
मासेऽथ कार्तिके शुक्ले पक्षे हरिदिने तदा ।।४५।।

पाण्डुरंङ्गाभिधे क्षेत्रे त्यक्त्वा देहं परं ययुः ।
श्रीवेदनिध्याख्यगुरोस्सुरम्यां
कथामिमां यश्शृणुयात्रिकाले ।
स वादिवृन्दान्यखिलानि बुद्ध्या
जित्वाऽऽप्नुयात् कीर्तिमनन्यसाध्याम् ।।४६।।

इति षोडशशाखा

अथ सप्तदशशाखा

ततस्तेभ्योददुस्सत्यनिधितीर्थगुरुत्तमाः ।
इति नाम परं प्रीतास्सत्यव्रतगुरूत्तमाः ।।१२।।

तेभ्यो दत्वा वंशरामं वेदव्यासं तृतीयकम् ।
विभवैः प्रेषयामासुस्तदा कर्नाटकं प्रति ।।१३।।

पूर्वं यथा वेदनिधिश्रीपादाश्चोलमण्डलम् ।
गत्वा दिग्विजयं चक्रुस्तथैवैतेऽपि चक्रिरे ।।१४।।

सत्यव्रतस्वामिनस्तु गत्वा श्रीरङ्गपट्टणम् ।
देशे देशे संचरन्तः पुनस्सांगलगीं ययुः ।।१५।।

ततस्तेऽप्यागताश्शीघ्रं श्रीसत्यनिधिसंज्ञकाः ।
सत्यव्रतास्तदा तेभ्यो महासंस्थानमार्पयन् ।।१६।।

सत्यव्रतश्रीगुरुराजवर्याः
सुस्वस्थचित्ता बहुधान्यवर्षे ।
तपस्यमासाद्य दलस्य षष्ठ्यां
त्यक्त्वा तनुं श्रीहरिलोकमापुः ।।१७।।

सां(सं) गलिग्यां ततस्सत्यनिधितीर्थगुरूत्तमाः ।
स्थित्वा संस्थानदानार्थं मनसा समचिन्तयन् ।।१८।।

ततस्सत्यानन्दतीर्थान् वेदनिध्यार्यहस्तजान् ।
तान् समाहूय श्रीपादाश्श्रीसत्यनिधिसंज्ञकाः ।।१९।।

कृत्वाऽथ दण्डव्यत्यासं पाण्डित्यबलमीक्ष्य ते ।
अभिषिच्याणुसंस्थानं ददुस्तेभ्यो मुदान्विताः ।।२०।।

ततो गुणनिधिभ्योऽपि ददुस्सन्न्यासमादरात् ।
अग्रे तेभ्योऽणुसंस्थानमेतेभ्यो दापनेच्छया ।।२१।।

ततः कालान्तरे तेऽथ सत्यानन्दमुनीश्वराः ।
भुवि देहं परित्यज्य जग्मुर्हरिपदं परम् ।।२२।।

अथ स्वयं गुणनिधितीर्थेभ्यो गुरुराट्पदम् ।
अभिषिच्य ददुः प्रीताश्श्रीसत्यनिधिसंज्ञकाः ।।२३।।

ततस्तेऽप्यणुसंस्थानसंयुताः पैठणादिषु ।
कृत्वा दिग्विजयं पश्चात् परलोकमितो गताः ।।२४।।

ततः पुरातनान् कृष्णद्वैपायनकरोद्भवान् ।
विद्यानाथाभिधान् पूर्वं वेदनिध्याख्ययोगिभिः ।।२५।।

दण्डव्यत्यासतो रङ्गनाथतीर्थ इतीरितान् ।
संगलिग्यां स्थापितांस्तान् समाहूय गुरूत्तमाः ।।२६।।

सत्यनिध्याख्यश्रीपादाः परीक्षार्थं सभातले ।
सर्वान् समाह्वयामासुस्स्वीयहस्ताब्जसंभवान् ।।२७।।
कल्परीरामचन्द्राख्यतीर्थास्तत्र समागताः ।
लक्ष्मीकान्तमुनीन्द्राख्यतीर्थावपि समागतौ ।।२८।।

व्यासतीर्थान् मणिग्रामाच्छ्रीपादान्तिकमागताः ।
तेषां मध्ये रङ्गनाथतीर्थाश्श्रेष्ठतमास्तदा ।।२९।।

तेषां वाग्व्यवहारेण सभास्था विस्मितास्तदा ।
श्रीपादाः परमप्रीता अणुसंस्थानमार्पयन् ।।३०।।

व्यत्यासं दण्डयोः कृत्वाऽभिषिच्य परमादरात् ।
अघोषयन् सत्यनाथश्रीपादा इति गायकैः ।।३१।।

वंशरामं ततो दत्वा वेदव्यासं तृतीयकम् ।
श्रीभाग्यनगरप्रान्तं प्रेषयामासुराशु तान् ।।३२।।

तेषामनुगतान् व्यासतीर्थानपि विधाय ते ।
प्रसन्नविठ्ठलं व्यासं चिप्पटाख्यं स साधनम् ।।३३।।

दत्वा वाहनादीन्सत्यनाथान्यथा तथा ।
इमानाज्ञापयंस्ते तु विजयाख्यपुरं प्रति ।।३४।।

ततस्सङ्गलर्गी त्यक्त्वा महासंस्थानसंयुताः ।
सत्यनिध्याख्यश्रीपादास्तीर्थयात्राप्रसङ्गतः ।।३५।।

कृष्णाभीमरथीतुंङ्गभद्रातीरनिवासिनाम् ।
प्राचीनगुरवर्याणां गत्वा वृन्दावनानि ते ।।३६।।

गुरौ सिंहगते धर्मपुर्यां गोदावरीं प्रति ।
गत्वा स्नात्वाऽथ चिंचोर्ली जग्मुश्श्रीपादशेखराः ।।३७।।

गत्वा स्नात्वाऽथ स्नेहं सम्पाद्य युक्तितः ।
निवृत्तिसङ्गमं प्रापुरन्तकाले समागते ।।३८।।

शार्वर्यब्दे मार्गशीर्षमासे पक्षे सिताभिधे ।
दशम्यां सत्यनिध्याख्यतीर्था हरिपदं ययुः ।।३९।।

सत्यव्रतसत्यनिधीनां भक्त्या योऽनुवर्णयेच्चरितम् ।
स भवति धनधान्ययुतो भक्तिं लभते च केशवेऽतितराम् ।।४०।।

-: इति दैवज्ञभीमाचार्य विरचिते श्रीपूर्णबोधगुरुवंशकथाकल्पतरौ सप्तदशशाखा :-

---

स्तोत्रनिधिः

जगद्गुरुं सत्यनिधिं सर्वशास्त्रविशारदम् ।
प्रणमामि सदा भक्त्या दुर्वादिजय कांक्षया ।। अभिनवगदा

नौमि सत्यनिधिं तस्माद्विजयः सर्वदा मम ।
भवत्येवाखिलज्ञानसिद्धयर्थं ज्ञानदं गुरुम् ।। मायावादखंडनपरशुः

ज्ञानादिगुणसंपूर्णममोघानुग्रहं गुरुम् ।
वंदे सत्यनिधिं भूयः टीकार्थज्ञानसिद्धये ।। उपाधिखंडनपरशुः

जयतीर्थमुनिं नत्वा गुरुं सत्यनिधिं तथा ।
व्यक्तीकरिष्ये मिथ्यात्वमानखंडनपंचिकाम् ।।

आलोड्य सर्वशास्त्राणि अतिगूढार्थबुद्धितः ।
सर्ववादिजयश्रेष्टानहं वन्दे गुरून् सदा ।। प्रपंचमिथ्यात्वानुमानखण्डनपरशुः

प्रणम्य पादयुगलं गुरोः सत्यनिधेर्मुनेः ।
कर्मनिर्णयटीकाया भावं वक्ष्यामि शक्तितः ।। कर्मप्रकाशः

कीटेन कारयामास यथा कृष्णस्तथा मया ।
कृपामात्रेण साम्राज्यं तं सत्यनिधिमाश्रये ।। रूपावतार

अपारिजातो यः ख्यातो द्वेषदोषविवर्जनात् ।
इष्टदानात् पारिजातं वन्दे सत्यनिधिं मुदे ।। अभिनवामृतम् ।

ज्ञानभक्त्यादिसंपन्नं साधुसेव्यं जगद्गुरुम् ।
श्रीमत्सत्यनिधिं नत्वा व्याकुर्वे न्यायदीपिकाम् ।। वाक्यविवेकः

वादे विजयमन्विच्छन् नौमि सत्यनिधिं गुरुम् ।
स्मरणाद्यस्य विजयो भवत्येव हि वादिनाम् ।। विजयमाला

वादिनो नरशब्देन जगुः संसदि वादिनाम् ।
बुधा येन पराभूतान् तं सत्यनिधिमाश्रये ।। अभिनवतांडवम् (प्रत्यक्षखण्डः)

न क्षमा यस्य पुरतः वक्तुं सदसि वादिनः ।
अभ्यस्ताखिलविद्याढ्याः श्रये सत्यनिधिं गुरुम् ।। शब्दखण्डः

ज्ञानवैराग्यभक्त्यादेः मेने सत्यव्रतो गुरुः ।
सत्यलोकनिधिं भक्त्या तं सत्यनिधिमाश्रये ।। अनुमानखण्डः

अनधीत्य महाभाष्यं व्याख्यातं यदनुग्रहात् ।
वन्दे तं विधिना सत्यनिधिं विज्ञानसिद्धये ।।

संस्तुत्य चरणौ सत्यनिधेः सम्यग् जगद्गुरोः ।
दुर्घटस्यापि चोद्यस्य वक्ष्येऽभिनवमुत्तरम् ।।

आलंब्य चरणौ सत्यनिधेस्तस्य कृपाबलात् ।
अशक्तोऽपि समाधातुं वक्ष्येऽभिनवमुत्तरम् ।।

अशक्तोऽत्र समाधानं वक्तुं यद्यपि संस्मृतेः ।
गुरूणामधुना वक्ष्ये येनात्मा संप्रसीदति ।।

पदवाक्यप्रमाणज्ञान् गुरून् सत्यनिधीनहम् ।
टीकाभावं प्रवक्ष्यामि नत्वा तेषां कृपाबलात् ।। अभिनव चन्द्रिका

यदनुग्रहमात्रेण सद्भिरिष्टमवाप्यते ।
भक्त्या नमामि तं सत्यनिधिं लोकगुरुं मुदे ।। अध्याय २

नौमि सत्यनिधिं यस्माल्लेभिरे बहवः श्रियम् ।
कोपाभावात् कोऽपि शापं न लेभे तं दयानिधिम् ।। अध्याय ३

स्वयं प्रभातो निगमार्थसार्थो यस्यातिवेलप्रतिभाम्बुराशेः ।
तं सत्यनिध्याह्वाय तीर्थराजं वन्दारुमन्दारुमथाभिवन्दे ।। (छ आ)

विद्यापत्यादिसम्पत्तीः यद्वृन्दावन सेवनात् ।
लभन्ते मद्गुरुं मर्त्यः तं सत्यनिधिमाश्रये ।। (भा टि)

सत्यनिध्याख्ययतिराट्छलारिनृहरी गुरू ।
विद्यामन्त्रोपदेष्टारौ वन्देऽभिमत सिद्धये ।।

इत्थं सत्यनिधिछलारिनरसिंहाचार्यशिष्येण वै ।
शेषेणारचितो दशप्रमतिजश्रीतन्त्रसारस्य तु ।।

व्याख्याः वीक्ष्य सदर्थसंग्रह उरूः सत्सम्प्रदायागताः ।
सम्पूर्णः समभूदनेन गुरुहृद्गः श्रीपतिः प्रीयतां ।।

सत्यनिध्यार्यमाशासे सत्यनिध्यार्य पूजकान् ।
सत्यनिध्यार्यबुद्धीशसत्यनिध्यार्यपूजितम् ।।

"भवत्पुत्रस्य संस्थानप्राप्तिः भविष्यति" इति भावेन जन्मान्तरे संस्थान-प्राप्तिश्च भविष्यति इति वरश्च दत्तः । सत्यनिधिस्वामिनां अमोघवरबलेन श्रीसत्यनाथस्वामिनां कृपया सुमतिस्वामिपुत्रेण मया संस्थानं लब्धं इत्यादि प्रमेय विशेषः सूचितः । (सत्याभिनवतीर्थाः)

श्रीसत्यनिधितीर्थ विरचिता प्रकृतिश्रुतिसुधा

जन्माद्यस्य यतोऽभूत् तस्मिन् जगदाश्रये श्रियो धाम्नि ।
जनके जाग्रति जंतुः जीवनहेतोश्चरत्यहो देशान् ।।१।।

तातो जगतां त्राता जनयित्री संपदां नेत्री।
येषां तौ गोप्तारौ याचयेयुः तेऽपि किं नीचान् ।।२।।

अधनानां को भोगः कानि धनानि श्रिया विहीनानाम् ।
का श्रीर्नित्या पुंसां हन्त रमाकांतमभजतामंतः ।।३।।

सिध्यंतु कथं कामाः देशानपि धावतां तेषाम् ।
येषां न कामजनको दयते दयितः श्रियो देव्याः ।।४।।

श्रीनिधिमवधीर्य खलान् भजतामपि दीर्यते न दारिद्र्यम् ।
भक्षयतामपि लशुनं न क्षयमुपगच्छति व्याधिः ।।५।।

निर्भरमपि निजगर्भं नियतं रक्षेत् प्रसूर्यदि प्रेम्णा ।
कुक्षिस्थं जगदेतद्रक्षेत् नित्यं जगन्निधिः सत्यम् ।।६।।

शिक्षयतोऽपि नरेन्द्रान् अर्थापेक्षान् भजन्ति कुक्षिकृते ।
स्वीकृतरक्षादीक्षं न श्रीपतिमाश्रयन्ति निरपेक्षम् ।।७।।

अप्रतिहारनिरोधं निर्बाधं निरपराधमनिषेधम् ।
भूलक्ष्म्योर्नेतारं त्रातारं ध्रुवमुपासते कुशलाः ।।८।।

भजते नित्यं राज्ञः प्राज्ञोऽपि न देवतां श्रिया नियताम् ।
गच्छति देशाननिशं न तु गङ्गां पावनतरङ्गाम् ।।९।।

श्रीमान् यदि संसेव्यः तर्हि श्रीकान्त एव संसेव्यः ।
अथ चेदुत्तमपुरुषः पुरुषोत्तमः तर्हि संसेव्यः ।।१०।।

मधुरिपुचरणाश्रयिणं संसारः परिभवेत्कथमसारः ।
केसरिपरिसरवसतिमदकरिसमजः कथं नु बाधेत ।।११।।

काङ्क्षति मुह्यति यतते धावति याचति पुनर्व्यथते ।
कश्चन परमं तत्त्वं निश्चिनुते सोऽश्नुतेऽखिलान् कामान् ।।१२।।

विषयान् यः सापायान् कामयते मोहयवनिकामयते ।
शरणं भगवच्चरणं काङ्क्षति धन्यः स कां क्षतिमुपैति ।।१३।।

हातव्यं यदि सर्वं तृष्णामेकां जहातु परम् ।
स्वीकार्यं यदि सर्वं स्वीकुरुतां कमपि लोकनिधिम् ।।१४।।

ऋभवः कंजभवो वा स भवो वा सन्तु संपदां प्रभवः ।
किं तैः श्रीकामयितुः संततचिन्ताप्रशान्तकामस्य ।।१५।

किमलभ्यं श्रीनेतुः चिन्ताचिन्तामणौ करस्थायाम् ।
किं लभ्यं पुनरथवा तस्यां फल्गूकृतापवर्गायाम् ।।१६।।

वहतु कियंतं कालं क्षुद्रद्वारोपसर्पणश्रान्तिम् ।
विन्यस्यतु कौटुम्बं भगवति विश्वंभरे भारम् ।।१७।।

हृदि सन्तं श्रीकान्तं हित्वा ये रञ्जयन्ति राजानम् ।
ते वेतस्वति सलिलं त्यक्त्वा दूनाः खनन्ति धन्वानम् ।।१८।।

अजनितकर्मायासानपशुपुरोडाशदक्षिणादीक्षान् ।
कुर्यात् कीर्तनयज्ञान् पद्मासद्मायितस्य देवस्य ।।१९।।

मौनं न तु मौखर्यं विजनेऽवस्थानमेव नास्थाने ।
स्थैर्यं न तु कातर्यं सकलजगत्पालकं प्रभुं भजताम् ।।२०।।

वीचिषु विरतासु पुनर्वारिनिधौ स्नातुमीहमान इव ।
कृष्णं सेवितुमिच्छिति मर्त्यः तृष्णासु भोगशमितासु ।।२१।।

विस्मृतपरतत्वनिधिः धनवंतं परिभवंतमपि ।
उपसर्पति वसुलोभादिव सर्पं धृतफणारत्नम् ।।२२।।

रमणी रमणीयतनुस्तनयाः प्रणयान्विताश्च किं कुर्युः ।
करणापगमे यदि न स्मरणीयं चरणपङ्कजं शौरेः ।।२३।।

वितरणमेव विधेयं पुण्यवशाद्विभवशालिना पुंसा ।
तरणं वा भवजलधेर्भगवति भक्त्या विवेकवता ।।२४।।

कथमीक्षतेऽन्ययुवतीः रजसा तमसा च संवृतो लोकः ।
नालोकयते वा कथमच्युतदृष्टिर्द्वयातिगः किमपि ।।२५।।

नरकोऽपि न भीषयते द्वाविह निःशंकवर्तिनौ पुरुषौ ।
नरकान्तकचिन्तकमपि परकान्ताक्रान्तमनसमपि ।।२६।।

नाको नरको भूरिति विश्वास्यं कर्मनिर्मितं तदा विश्वम् ।
यदि सङ्कर्षणवदनज्वलनज्वाला निरातङ्कम् ।।२७।।

गृह्णाति रयमकार्ये न तु निरयं क्वापि गृह्णाति ।
गणयति धनमनिशं न तु निधनं विष्णुमायांधः ।।२८।।

वैतरणी तरणीया कथमिति न विचारणीया सा ।
तरणी या भवजलधेः करणीया सा हरेश्चिन्ता ।।२९।।

यः श्लाघते विरक्तिं मुक्त्यै मुक्त्वा मुकुन्दपदभक्तिम् ।
अपहाय सुव्रतां गां दुग्धे व्याघ्रीं स दुग्धाय ।।३०।।

विषयान्तरसञ्चारादायस्तायाः चिरं सरस्वत्याः ।
विश्रान्तिपदमभिज्ञः कुर्यात् सर्वेशगुणगणारामम् ।।३१।।

कमला कामयितारं कामितकल्याणकल्पनाकल्पम् ।
ये संवन्ते सततं परमन्ते सुखमयन्ति परमन्ते ।।३२।।

ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿವಿರಚಿತಮ್ ವಾಯುಭಾರತೀಸ್ತೋತ್ರಮ್

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಶ್ರೀಮಾಚ್ಚರಣಾಬ್ಜಪರಾಯಣಮ್
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೧।
ಗಂಗಾಗೋದಾವರೀಕೃಷ್ಣಾಕಾವೇರೀದಿವ್ಯತೀರಗಮ್
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೨।
ಶ್ರೀಸುರಶ್ರೀರಂಗಸತ್ಯಾಪತಿಶ್ರೀಪಾದಪೂಜಕಮ್
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೩।
ಶ್ರೀರಾಮಚರಣದ್ರೋಹಿರಾಕ್ಷಸಾನೀಕಮರ್ದನಮ್
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೪।
ರಘುನಾಥಗುಣೋತ್ಕರ್ಷವರ್ಣನೈಕಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೫।
ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಂಘ್ರಿಕಮಲಮಕರಂದಪಷಟ್ಪದಮ್
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೬।
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪಾದಪದ್ಮಾರ್ಚಾಮಾತ್ರಾರ್ಥಕೃತಸೇವಿತಮ್
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೭।
ದುರ್ಯೋಧನಬಕಪ್ರಖ್ಯಮಾಗಧಾದಿವಿನಾಶಕಮ್
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೮।
ಏಕವಿಂಶತಿದುರ್ಭಾಷ್ಯಖಂಡನೇಖಂಡಿತೇಶ್ವರಮ್
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೯।
ನಿರ್ದೋಷಗುಣಸಂದೋಹಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಶ್ರೀಪದಾರ್ಚಕಮ್
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೧೦।
ಮೂಲಾವತಾರರೂಪೈಶ್ಚ ಶ್ರೀಶಪಾದಾಬ್ಜಸದ್ರತಿಮ್
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೧೧।
ಹನುಮದ್ಭೀಮಸೇನಶ್ರೀಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾಖ್ಯರೂಪಿಣಮ್
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೧೨।
ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀತಿಹಾಸೋರುಸುಪ್ರಸಿದ್ಧೋಚ್ಛ್ರಯಂ ಸದಾ
ಶ್ರೀವಾಯುಂ ಭಾರತೀಸೇವ್ಯಂ ಸೇವೇ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ ।೧೩।

ಕಿಂಚಾದ್ಯಾಪೀಹ ಯಚ್ಛಿಷ್ಯಪ್ರಪ್ರಶಿಷ್ಯಾನುಶಿಷ್ಯಕೇ
ಮಹಾಜನೇಮಹದ್ಭಾಗ್ಯಂ ವಿದ್ಯಾವಿತ್ತಾದ್ಯಭೀಷ್ಟದಮ್ ।೧೪ ।
ತಸ್ಯ ವಾಯೋರ್ಹಿಮಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಲೇಶಲೇಶಾತಿಲೇಶತಃ
ವರ್ಣಿತಂ ಸ್ವಮನಶುದ್ಧ್ಯೈ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾನ್ನ ಚಾನ್ಯಥಾ ।೧೫ ।
ಇದಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಪಠೇದ್ಯಸ್ತು ಭಕ್ತ್ಯಾನಿಯತವಾಙ್ಮನಾಃ
ತಸ್ಯ ಸರ್ವೇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿರ್ಹಿ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾದ್ಭವೇದ್ಧ್ರುವಮ್ ।೧೬ ।
ನಮೋನಮಃ ಶ್ರೀಹರಯೇ ನಮಃಶ್ರೀವಾಯವೇ ತಥಾ
ನಮೋನಮೋ ದೇವತಾಭ್ಯೋ ಗುರುಭ್ಯಶ್ಚ ನಮೋನಮಃ ।೧೭ ।

[1]ಇತಿ ಶ್ರೀಸತ್ಯವ್ರತಪೂಜ್ಯಪಾದಶಿಷ್ಯಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಸ್ವಾಮಿಕೃತಮ್
ವಾಯುಭಾರತೀಸ್ತೋತ್ರಂ ಸಂಪೂರ್ಣಮ್

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು

[2]ಶ್ರೀಮದ್ವೇದನಿಧೀಶ್ವರಪ್ರಕರಕಂಜೋದ್ಭೂತಸತ್ಯವ್ರತ–
ಶ್ರೀಪಾದೌಪಸದೇನ ಸತ್ಯನಿಧಿನಾ ಸನ್ಯಾಸಿನಾ ಸಾದರಂ
ತತ್ಸ್ವಾನ್ತಸ್ಥರಘುಶ್ರುತೀಶಕರುಣಾಮಾತ್ರಾರ್ಥಿನಾ ಪುಸ್ತಕಂ
ವರ್ಷೇ ವೈ ವಿಕೃತೌ ವರೇ ಶಿವಪುರೇ ಚೋತ್ಪಾದಿತಂ ಲೇಖನಾತ್ ।೧ ।

[3]।। ಮುದ್ಗಲನರಸಿಂಹೋ ವಿಜಯತೇ ।।

---

1. ಈ ಸ್ತೋತ್ರದಶುದ್ಧವಾದಪಾಠ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಯಾಥಾವತ್ತಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶುದ್ಧವಾದಪ್ರತಿಸಿಕ್ಕಲ್ಲಿ ಶೋಧಿಸಿ ಮುದ್ರಿಸಲಾಗುವದು.

2. ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿತೀರ್ಥರು ಶಿವಪುರದಲ್ಲಿರುವಾಗ ವಿಕೃತಿನಾಮ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಥರ್ವಣಭಾಷ್ಯವ್ಯಾಸತೀರ್ಥೀಯ ಟೀಕಾವನ್ನು ತಮ್ಮ ಸುಂದರವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಪುಸ್ತಕದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀಸತ್ಯನಿಧಿಗಳು ಇದೇ ರೀತಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಹಸ್ತದಿಂದ ಬರೆದಿರಬಹುದೆಂಬ ತರ್ಕಕ್ಕೆ ನಾಂದಿಹಾಡಿದೆ.

೩. ಪುಸ್ತಕದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಮುದ್ಗಲನರಸಿಂಹನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

REGARDING THE IMPORTANCE OF SANGAMESHWARAM

(Extract from the Hindu dated 16th may 1965)

1. The confluence of rivers have been held very sacred in our country and given a venerable place as celebrated centres of pilgrimage. This may perhaps be to symbolically emphasise the essential oneness of God the Supreme, as the Scriptures State. Akasath Pathithanthoyam Yathagachathi Sagaram, Sarvadeva Namaskaraha Sri Keshavam Prathigachathi... meaning Just as all the rain drops falling from the sky reach the oceans, worship done to Gods in different forms, reach God Keshava.

2. Near about Kurnool, there are two important sacred confluences on the river Krishna, one at Koodavalli Sangam where river Tungabhadra joins with river Krishna near Alampur and another down-stream at a place called Sangameshwaram near Yellala in Nandikotkur taluk where Bhavanasi river enters Krishna. In and around Koodavalli Sangham and Sagameshwaram there are several shrines for God Shiva and these temples attract sizable number of pilgrims for the Mahasivarathri festival.

3. Sangameshwara in Nandikotkur taluk near Yeallala village is the principle of the five places nearby where there are temples for Shiva. Sangameshwaram, Siddeshwaram, Someshwaram, Kapileshwaram, and Malleshwaram are those five places, which are a few

miles from each other. The temple at Malleshwaram is on the left bank of river Krishna while the rest are on the Right Bank. It was at this siddeswaram-malleshwaram belt; the contemplated Siddeshwaram project was to have been built across the river Krishna which idea was vigorously pursued in the composite Madras State and later given up.

4. Now the river Krishna in Andhra is to be harnessed for generation of hydel power at srisailam and both for irrigation and generation of hydel power at the Nagarjunasagar, and the construction of the above two dams is in progress.

5. The bunch of five temples for God Shiva at the above places including Sangameshwaram are situated in a picturesque setting, flanking the gorgeous river Krishna flowing here amidst rocks, making an eternal roar echoed on nearby hills.

6. A number of anecdotes are mentioned connecting these places with sequences in Ramayan and Mahabharatha. The Shiva linga at Sangameshwaram is stated to have been intalled by Yudhistira, Dharmaraja along with his four brothers and Draupadi, came here on a pilgrimage and wished to establish one Eeswara Lingam at the site. Bheemasena was asked to go to Varanasi and fetch a Shiva Linga for being installed here. But as Bheemasena could not arrive with the Lingam at the appointed Muhurtha, Dharmaraja in consultation with elders, cut a neem tree and installed a wooden Linga made out of neem wood at the appointed

time with all ceremony. When Bhimasena arrived, all this was over and in sheer disappointment and anger, threw the Linga he had brought into the river. Later Dharmaraja pacified Bheema and ordained that all devotees will first worship the Bheema Linga which is planted in a slanting position in a platform in the bed of river Krishna and then only come to the Sangameshwaram Temple. Even today people first do worship to the Bheema Linga and then visit the Sangameshwaram temple. The Lingam at the Sangameshwaram temple is not the conventional round Lingam but a rectangular one with rough surface. It is stated that it was originally a neem Log, which turned into stone after the birth of kali Yuga.

7. There are a number of Tirtha ghattas near about this place, with legends extolling their religious significance. Besides the main temple at Sangameshwaram, in its vicinity is a temple, which is locally, called Rathalayam and its shape resembles a chariot.

8. Near Sangameshwaram is a Brindavanam for Sri Satyanidhi swami, who, before becoming the high priest of the Uttaradi Math did penance and taught Vedas to his disciples. During a summer, when there were no floods in the river Krishna, the Nawab of Kurnool wanted to invade the adjoining territory by crossing the River Krishna. The raja of Kolhapur hearing the spiritual powers of Satyanidhi Swami came and prayed the Swami to protect him from the Nawab. The Swamiji

agreed and gave the Rajah, Manthrakshata and asked him to go back to his place without looking back. The Rajah did so and after crossing the River Krishna turned behind and found River Krishna in spate, flowing end to end, which the rajah learnt later was due to the Varuna Japam cone by the Swamiji. The Kurnool Nawab who came with his army to raid Kolhapur was held up on this side and had to return after waiting in vain for many days at Sangameshwaram. The Rajah of Kolhapur who had sway over Sangameshwaram, later expressed gratitude to Satyanidhi swami and granted lands to Satyanidhi Swami.

9. At Sangameshwaram there exists a now a Brindavan of Sri Satyanidhi Swami. Here in a mantapam, there is an elevated platform on which stands the Brindavanam of Sri Satyanidhi Swami. The Swamiji himself was an expert sculptor and prior to his attaining Samadhi, he himself made his Brindavanam out of stone, carving round it the 24 figures of god Kesava. The Swamiji carved his own figure and of Kamadhenu with his udder over the head of the Swamiji. Just opposite his Brindavanam there is an idol of Dasa Anjaneyaswami beautifully carved on stone by the Swamiji himself.

सत्यनिधिविलासकाव्यस्थसूक्तयः

न लाभहेतोः सहिपूर्णशक्तिः गृह्णाति मानंतु जनावनाय । १.२३
अपेक्ष्यमाणो दुरवापमर्थं नैवाक्षमं प्रार्थयते हि लोकः। १.२४
किन्नाग्रहीत्पूर्णमनोरथोपि शाखं च शिष्टं पृथुकम्पयोवा । १.३१
खद्योतताराग्रहदीधितीनां प्रद्योने जाग्रति कोविशेषः । ३.१५
सलोकस्सालोको भवति सविता यँवलयते
पराचीनो यस्मात् स भवति तमस्काण्डमलिनः । ३.१९
आलोकोनिष्ठस्य गतं दुरध्वा नह्याहरन्ते भ्रममावहन्तः । ४.१७
लोकोत्तराणां वचनानि लोके नार्थेन दृष्टानि विना कृतानि । ४.३२
ईश्वरेषु न वयो हि निदानं । ५.२
सा हि रञ्जयति लोकमशोकं । ५.१०
न जानु दघ्नानि जलानि योषितः स्वयं तरन्तीति जगत्सुविश्रुतम् । ६.८
जनेषु दीनेषु निसर्गसुव्रताः चरन्ति लोकं ह्यभितोऽपि निस्पृहाः । ६.२०
चरन्घनः कन्दलयन् गिरौ द्रुमान् निराकरोत्येवहि दावपावकान् । ६.२२
च्छायामयो दीपमुपेत्य तिष्टत्यग्रे स्थितौ धावति चान्धकारः । ७.४५
किम् लभ्यं पुनरथवा तस्यां फल्गूकृतापवर्गायाम् । ८.२३
अपहाय सुव्रतां गां दुग्धेव्याघ्रीं स दुग्धाय । ८.३७

व्याख्योदाहृतश्रुतिसंग्रहः

राजा राजसूयेन यजेत ।।१.६३।।

सायमग्निं प्रविशन्ति ।।२.७।।

यावज्जीवमग्निहोत्रं जुहोति ।।४.२०।।

पशुना यजेत ।।४.२०।।

वसन्ते ब्राह्मणमुपनयीत ।।४.४८।।

वसन्ते ब्रह्मणोऽग्नीनादधीत ।।५.२८।।

यदग्नये च प्रजापतये च सायं जुहोति
यत्सूर्याय प्रजापतये च प्रातः ।।५.२९।।

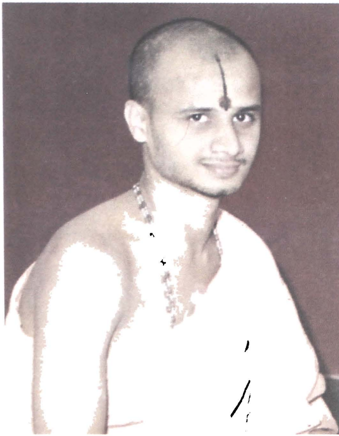
पयसा जुहोति ।।५.२९।।

पौर्णमास्या पौर्णमास्यां यजते
अमावास्या अमावास्यायां यजते ।।५.३०।।।।

वसन्ते वसन्ते ज्योतिषा यजेत ।।५.३५।।

ये वै तन्वा अं विसृजन्ति धीराते जनासोऽमृतत्वं भजन्ते ।।५.५०।।

सितासिते सरिते यत्र सङ्ते तत्राप्लुतासो दिवमुत्पतन्ति ।।५.५१।।

ಓ......ಪರಮಹಂಸ ಪ್ರಧಾನ
ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅರಿವಿನ ಕಡಲು, ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಿಡಿಲು
ತಪಸ್ಸಿನ ಆಗರ, ಅಜ್ಞಾನ ತಿಮಿರಕ್ಕೆ ತರಣಿ
ಭಾರತಧರ್ಮದ ಆಶಾಜ್ಯೋತಿ
ಜಗತ್ತನ್ನು ಜಾಗರ ಗೊಳಿಸುವ ಕಣ್ಣು
ಭಕ್ತರ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಸಾಕಾರಗೊಳಿಸುವ ಮುಗುಳು
ಶ್ರೋತೃಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಮುಗ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರವಚನ
ಚಾತುರೀ
ಸಮಾಜದ ಅತಿಸಣ್ಣ ಜೀವಿಯೊಡನೆಯೂ ಸ್ಪಂದಿಸುವ
ವಿಶಾಲ ಹೃದಯ
ಭವಬೇಗೆಯಲಿ ಬೆಂದ ಕಂದಗಳಿಗೆ ಶೀತಲ ಮಡಿಲು
ಇದೋ ತಮ್ಮ ಪಾವನ ಪಾದಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವೆ
ಈ ಕೃತಿ.....